german cooperation
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Implemented by
giz Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih presuda u Jugoistočnoj Evropi i perspektive Haške Konvencije iz 2019. godine o sudskim presudama

Prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih presuda u Jugoistočnoj Evropi i perspektive Haške Konvencije iz 2019. godine o sudskim presudama

Izdavač:
Deutsche Gesellschaft für
Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Registrovani uredi u
Bonnu i Eschbornu, Njemačka

Otvoreni regionalni fond za Jugoistočnu Evropu – Pravna reforma
Str. Pirinska 52
1000 Skopje, Sjeverna Makedonija
Phone +389 2 3103 588
www.giz.de

Verzija
Novembar 2021. godine

Dizajn
Dal Kompani - Skopje

Štampanje
Štampanje

Tekst
Aida Gugu Bushati
Meliha Povlakić
Donikë Qerimi
Maja Kostić-Mandić
Ilija Rumenov
Slavko Đorđević

U ime

Njemačkog Saveznog Ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ)

Sadržaj ove knjige predstavlja mišljenja, iskustva i stavove autora i ne odražava stavove i uređivačku politiku Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Sva prava pridržana. Dijelovi ove knjige se ne smiju umnožavati ili prenositi na bilo koji način, bilo elektronski ili mehanički, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo koji vid pohranjivanja i reproduciranja informacija, bez pismenog odobrenja Izdavača, izuzev navođenja kratkih citata u pregledu.

Predgovor

Pravo prekograničnog izvršenja postaje sve važnije iz godine u godinu. Međunarodna trgovina se konstantno razvija i broj osoba koje žive van svoje države porijekla je u stalnom porastu. Priznanje i izvršenje stranih presuda štedi vrijeme i troškove postupka, i nema potrebe da se odlučuje o istom sporu među istim strankama pred drugim nacionalnim sudom. Od početka procesa evropskih integracija, međusobno priznanje sudskih presuda predstavlja vitalnu komponentu građanskopravne saradnje.

Ekonomije Jugoistočne Evrope (JIE) koje su u procesu pridruženja EU uvode progresivne reforme svojih pravosudnih sistema sa primarnim ciljem jačanja neovisnosti, nepristrasnosti i stručnosti sudstva, u skladu sa evropskim standardima za sudije. Bliža pravosudna saradnja među vlastima u JIE, zasnovana na principima međusobnog priznanja i povjerenja može pomoći u prevazilaženju kompleksnosti i izgraditi mostove među različitim sistemima u regiji.

Haška konvencija o priznanju i izvršenju stranih sudskih presuda u građanskim i trgovačkim predmetima iz 2019. godine (Haška konvencija o stranim presudama 2019.) će biti poticaj za jačanje pravosudne saradnje u međusobnom priznanju i izvršenju stranih sudskih presuda u građanskim i trgovačkim predmetima, što će garantovati pravnu sigurnost u prekograničnim trgovačkim odnosima. Jedostavnija i lakša prekogranična saradnja u građanskim i trgovačkim predmetima među pravosudnim organima u državama JIE će sigurno pojednostaviti i skratiti procedure, što će na kraju značajno smanjiti i troškove.

Sa ciljem implementiranja detaljnog istraživanja pitanja prekograničnog priznanja i izvršenja sudskih presuda, izrađeni su Nacionalni izvještaji koji analiziraju pravne sisteme, institucionalnu strukturu, pravne prakse i postojeće prepreke u državama JIE.

Ova publikacija obuhvata šest Nacionalnih izvještaja i pruža sveobuhvatan pregled koji uključuje: postojeći okvir za priznanje i izvršenje stranih sudskih presuda; pravni i institucionalni okvir; vrste sudskih presuda koje podliježu priznanju i izvršenju; kompatibilnost domaćih propisa o međunarodnoj nadležnosti i odredbi Haške konvencije o stranim presudama 2019; proces za priznanje i izvršenje stranih presuda i usvajanje Haške konvencije o stranim presudama 2019; i glavne trgovačke partnere u svakoj državi JIE, na osnovu uvoza i izvoza.

Nadamo se da će uvećati važnost prekograničnog priznanja stranih sudskih presuda i da će ohrabriti nadležne vlasti, pravnu zajednicu i pravosuđe u državama JIE da razmotre perspektivu i prednosti koje bi Haška konvencija o stranim presudama 2019 mogla donijeti cijelom regionu.

Dr. Veronika Efremova

GIZ Viši projektni menadžer

Sadržaj

Predgovor 6

Nacionalni izvještaj: Albanija 16

Sažetak 17

1. Pravni okvir prekograničnog priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka 17

1.1 Pregled zakonskih odredaba 17

1.2 Ocjena pravnog okvira 19

2. Institucionalni okvir za prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka 20

2.1 Pregled zakonskih odredaba koje određuju aktere u prekograničnom priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka 20

2.2 Zainteresirane strane koje primjenjuju prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u praksi 21

2.2.1 Sudovi 21

2.2.2 Upravne institucije 21

2.2.3 Pravni praktičari 21

2.2.4 Izvršioci 22

2.2.5 Ostale relevantne zainteresirane strane 22

2.3 Mapiranje saradnje među zainteresiranim stranama 22

3. Uloga sudova i izvršilaca u prekograničnom priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka 23

3.1 Kapaciteti sudova u pogledu prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka 23

3.2 Količina i kvalitet presuda u vezi s prekograničnim priznavanjem stranih sudskih odluka 23

3.3 Kapaciteti izvršilaca u pogledu prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka 24

3.4 Priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u okviru obrazovnih programa Akademija za edukaciju sudija 24

4. Ekonomski i politički aspekti u pogledu provedbe Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine 25

4.1 Glavni trgovinski partneri u pogledu uvoza i izvoza 25

4.1.1 Uvoz 25

4.1.2 Izvoz 26

4.2 Politički aspekti u pogledu implementacije Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine 26

4.2.1 Okolnosti koje mogu omogućiti vašoj zemlji da pošalje obavještenja u skladu s članom 29. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine 26

4.2.2 Okolnosti koje mogu omogućiti vašoj zemlji da da izjave u skladu s članovima 17, 18, 19. i 25. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine 27

5. Međunarodna nadležnost i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. godine 28

5.1 Opća međunarodna nadležnost 28

5.2 Prorogacija nadležnosti 28

5.3 U poređenju s članom 5. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost ostalih kriterija nadležnosti u Konvenciji i u nacionalnim pravnim izvorima 28

5.4 Isključiva nadležnost 30

6. Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. godine 30

6.1 Materijalni obim primjene 30

6.1.1 U poređenju s članovima 1. i 2. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost materijalnog obima primjene za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Konvenciji i u nacionalnim pravnim

izvorima 31
6.2 Vrste stranih sudskih odluka koje se priznaju i izvršavaju 31
6.3 Početak postupka (kao glavno ili preliminarno pitanje) 31
6.4 Dokumenti koje je potrebno dostaviti (formalni zahtjevi) za priznavanje strane sudske odluke 31
6.5 Uslovi za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka 32
6.6 Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka 34
7. Izvršenje stranih sudskih odluka 36
7.1 Vrsta izvršnog postupka 36
7.2 Postupak izvršenja u situacijama kada su izvršioci direktno suočeni sa stranom sudskom odlukom 36
8. Literatura 36
Nacionalni izvještaj: Bosna i Hercegovina 40
Sažetak 41
1. Pravni okvir prekograničnog priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka 45
1.1 Pregled zakonskih odredaba 45
1.2 Procjena pravnog okvira 48
2. Institucionalni okvir za prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka 49
2.1 Pregled zakonskih odredaba koje određuju aktere u prekograničnom priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka 49
2.2 Zainteresirane strane koje primjenjuju prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u praksi 50
2.2.1 Sudovi 50
2.2.2 Upravne institucije (Ministarstvo pravde, centralni organi itd.) 50
2.2.3 Pravni praktičari (advokati, pravni zastupnici itd.) 51
2.2.4 Izvršioci 51
2.2.5 Ostali relevantni akteri 51
2.3 Mapiranje saradnje među zainteresiranim stranama 51
3. Uloga sudova i izvršilaca u prekograničnom priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka 52
3.1 Kapaciteti sudova u pogledu prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka 52
3.2 Količina i kvalitet presuda u vezi s prekograničnim priznavanjem stranih sudskih odluka 52
3.3 Kapaciteti izvršilaca u pogledu prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka 54
3.4 Priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u okviru obrazovnih programa Centara za edukaciju sudija i tužilaca 55
4. Ekonomski i politički aspekti u pogledu provedbe Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine 57
4.1 Glavni trgovinski partneri u pogledu uvoza i izvoza 57
4.1.1 Uvoz 58
4.1.2 Izvoz 59
4.2 Politički aspekti u pogledu implementacije Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine 59
4.2.1 Okolnosti koje mogu omogućiti vašoj zemlji da pošalje obavještenja u skladu s članom 29. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine 60
4.2.2 Okolnosti koje mogu omogućiti vašoj zemlji da iznese izjave u skladu s članovima 17, 18, 19. i 25. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine 60
5. Međunarodna nadležnost i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. godine 61
5.1 Opća međunarodna nadležnost (prebivalište, uobičajeno boravište) 61

5.2 Prorogacija nadležnosti (izričita/prećutna, prije ili nakon početka postupka) 62
5.3 Prema članu 5. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost ostalih kriterija nadležnosti u Konvenciji i u nacionalnim pravnim izvorima 63
5.4 Isključiva nadležnost 64
6. Postupak za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. Godine 65
6.1 Materijalni obim primjene 65
6.1.1 Prema članu 1. i 2. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost materijalnog obima primjene za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Konvenciji i u nacionalnim pravnim izvorima 65
6.2 Vrste stranih sudskih odluka koje se priznaju i izvršavaju (npr. pozitivno-negativne odluke, privremene mjere) 67
6.3 Početak postupka (kao glavno ili prethodno pitanje) 68
6.4 Dokumenti koje je potrebno dostaviti (formalni zahtjevi) za priznavanje strane sudske odluke 69
6.5 Uslovi za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka 70
6.6 Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka 71
7. Izvršenje stranih sudskih odluka 71
7.1 Vrsta izvršnog postupka 71
7.2 Postupak izvršenja u situacijama kada su izvršioci direktno suočeni sa stranom sudskom odlukom 72
8. Literatura 72
Nacionalni izvještaj: Kosovo 78
Sažetak 79
1. Pravni okvir prekograničnog priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka 79
2. Institucionalni okvir za prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka 81
2.1 Pregled zakonskih odredaba koje određuju aktere u prekograničnom priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka 81
2.2 Zainteresirane strane koje primjenjuju prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u praksi 81
2.2.1 Sudovi 81
2.2.2 Upravne institucije 82
2.2.3 Pravni praktičari – advokati i notari 82
2.2.4 Izvršioci 82
3. Uloga sudova i izvršilaca u prekograničnom priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka 83
4. Ekonomski i politički aspekti u pogledu implementacije Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine 84
4.1 Glavni trgovinski partneri u pogledu uvoza i izvoza 84
4.2 Politički aspekti u pogledu implementacije Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine 85
5. Međunarodna nadležnost i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. godine 86
5.1 Opća međunarodna nadležnost (prebivalište, uobičajeno boravište) 86
5.1.1 Pluralitet stranaka 90
5.2 Prorogacija nadležnosti (izričita/prećutna, prije ili nakon početka postupka) 90
5.2.1 Prorogacija nadležnosti kroz sporazum o izboru suda 90
5.2.2 Izričita i implicirana saglasnost 93
5.3 Kompatibilnost ostalih kriterija nadležnosti iz Konvencije s kosovskim Zakonom o PIL-u 94
5.3.1 Nadležnost na osnovu aktivnosti podružnice, agencije ili druge ustanove 94
5.3.2 Nadležnost na osnovu mjesta izvršenja ugovorne obaveze 95

5.3.3 Nadležnost na osnovu vanugovorne obaveze 99
5.4 Isključiva nadležnost 100
6. Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. godine 101
6.1 Materijalni obim primjene 101
6.2 Vrste stranih sudskih odluka koje se priznaju i izvršavaju (npr. pozitivno-negativne odluke, privremene mjere) 101
6.3 Početak postupka (kao glavno ili preliminarno pitanje) 102
6.4 Dokumenti koje je potrebno dostaviti (formalni zahtjevi) za priznavanje strane sudske odluke 103
6.5 Uslovi za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka 103
7. Izvršenje stranih sudskih odluka 105
8. Literatura 105
Nacionalni izvještaj: Crna Gora 108
1. Pravni okvir za prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka 109
1.1. Pregled zakonskih odredaba 110
1.2. Procjena pravnog okvira 111
2. Institucionalni okvir za prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka 111
2.1. Pregled zakonskih odredaba kojima se određuju akteri u prekograničnom priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka 111
2.2. Akteri u prekograničnom priznanju i izvršavanju stranih sudskih odluka 111
2.2.1. Sudovi 111
2.2.2. Organi državne uprave (Ministarstvo pravde, centralni organ itd.) 112
2.2.3. Pravnici (advokati, pravni zastupnici itd.) 112
2.2.4. Izvršitelji 112
2.2.5. Ostali relevantni akteri 113
2.3. Mapiranje saradnje među akterima 113
3. Uloga sudova i izvršitelja u prekograničnom priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka 113
3.1. Kapaciteti sudova u pogledu prekograničnog priznanja stranih sudskih odluka 113
3.2. Kvantitet i kvalitet sudskih odluka u vezi sa prekograničnim priznanjem stranih sudskih odluka 113
3.3. Kapaciteti izvršitelja u pogledu prekograničnog priznanja stranih sudskih odluka 114
3.4. Priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka u okviru obrazovnih programa pravosudnih akademija 114
4. Ekonomski i politički aspekti sprovođenja Haške konvencije o presudama iz 2019. Godine 115
4.1. Glavni trgovinski partneri u pogledu uvoza i izvoza 116
4.1.1. Uvoz 116
4.1.2. Izvoz 116
4.2. Politički aspekti sprovođenja Haške konvencije o presudama iz 2019. godine 117
4.2.1. Okolnosti zbog kojih vaša zemlja može dati notifikacije u skladu sa članom 29 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine 117
4.2.2. Okolnosti zbog kojih vaša zemlja može dati izjave u skladu sa čl. 17, 18, 19 i 25 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine 117
5. Međunarodna nadležnost i usklađenost sa Haškom konvencijom o presudama iz 2019. godine 118
5.1. Opšta međunarodna nadležnost (prebivalište, uobičajeno boravište) 118
5.2. Prorogacija nadležnosti (izričito/prećutno, prije ili nakon pokretanja postupka) 119

5.3. U odnosu na član 5 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine, utvrditi usklađenost drugih kriterijuma za utvrđivanje nadležnosti iz Konvencije i iz domaćih pravnih izvora 120
5.4. Isključiva nadležnost 123
6. Postupak priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka i usklađenost sa Haškom konvencijom o presudama iz 2019. godine 124
6.1. Materijalno područje primjene 124
6.1.1. U odnosu na čl. 1 i 2 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine, utvrditi usklađenost materijalnog područja primjene za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Konvenciji i u domaćim pravnim izvorima 124
6.2. Vrste stranih sudskih odluka koje se priznaju i izvršavaju (npr. pozitivne/negativne odluke, privremene mjere) 125
6.3. Početak postupka (kao glavno ili prethodno pitanje) 125
6.4. Dokumenti koje treba dostaviti (formalni uslovi) za priznanje strane sudske odluke 126
6.5. Uslovi za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka 126
6.6. Postupak priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka 128
7. Izvršenje stranih sudskih odluka 128
7.1. Vrsta postupka izvršenja 128
7.2. Postupak izvršenja u situacijama kada se izvršiteljima direktno podnese strana sudska odluka 129
8. Literatura 129
Nacionalni izvještaj: Republika Sjeverna Makedonija 132
Sažetak 133
1. Pravni okvir prekograničnog priznavanja i izvršenja sudskih odluka u građanskim stvarima 133
1.1 Pregled ustavnih i zakonskih odredaba 133
1.1.1 Nacionalni pravni izvori 134
1.1.1.1. Zakon o međunarodnom privatnom pravu Republike S. Makedonije 134
1.1.1.2 Odredbe PILA-e 2020. u vezi s priznavanjem i izvršenjem stranih odluka 134
1.1.2 Međunarodni pravni izvori 135
1.1.2.1 Bilateralni sporazumi 135
1.1.2.2 Multilateralni sporazumi 136
1.2 Ocjena pravnog okvira 136
2. Institucionalni okvir za prekogranično priznavanje i izvršenje sudskih odluka u građanskim stvarima 139
2.1 Pregled zakonskih odredaba koje određuju zainteresirane strane u prekograničnom priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim stvarima 139
2.2 Zainteresirane strane koje prekogranično priznavanje i izvršenje odluka u građanskim stvarima sprovode u praksu 139
2.2.1 Sudovi 139
2.2.2 Upravne institucije (Ministarstvo pravde, centralna tijela itd.) 140
2.2.3 Pravni praktičari (advokati, pravni zastupnici itd.) 140
2.2.4 Izvršioci 140
2.3 Zainteresirane strane odgovorne za usvajanje Haške konvencije iz 2019. godine 141
2.3.1 Ministarstva i druge institucije 141
2.3.2 NVO 142
2.3.3 Akademija 142
2.3.4 Ostale relevantne zainteresirane strane 142

2.4 Mapiranje saradnje među zainteresiranim stranama 143
2.4.1 Zainteresirane strane relevantne za postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka 143
2.4.2 Zainteresirane strane relevantne za postupak usvajanja Haške konvencije iz 2019. godine 143
3. Uloga sudova i izvršilaca u prekograničnom priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim stvarima 144
3.1 Kapaciteti sudova u pogledu prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka 144
3.2 Količina i kvalitet odluka u vezi s prekograničnim priznavanjem presuda 144
3.3 Kapaciteti izvršilaca u pogledu prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka 145
3.4 Priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u okviru obrazovnih programa akademija za edukaciju sudija 145
4. Ekonomski i politički aspekti u pogledu implementacije Haške konvencije iz 2019. godine 146
4.1 Glavni trgovinski partneri u pogledu uvoza i izvoza 146
4.1.1 Uvoz 146
4.1.2 Izvoz 147
4.2 Politički aspekti u pogledu implementacije Haške konvencije iz 2019. godine 148
4.2.1 Okolnosti koje mogu omogućiti vašoj zemlji da šalje obavještenja u skladu s članom 29. Haške konvencije iz 2019. godine 148
4.2.2 Okolnosti koje mogu omogućiti vašoj zemlji da pruži izjave u skladu s članovima 17, 18, 19. i 25. Haške konvencije iz 2019. godine 148
5. Međunarodna nadležnost i kompatibilnost s Haškom konvencijom iz 2019. godine 148
5.1 Opća međunarodna nadležnost (prebivalište, uobičajeno boravište) 148
5.2 Prorogacija nadležnosti (izričita/prećutna, prije ili nakon početka postupka) 149
5.3 Prema članu 5. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost ostalih kriterija nadležnosti u Konvenciji i u nacionalnim pravnim izvorima 150
5.3.1 Glavno mjesto poslovanja (fizičko lice) 150
5.3.2 Podnošenje tužbe u glavnom postupku – podnosilac tužbe 150
5.3.3 Podružnica, agencija ili druga ustanova 151
5.3.4 Ugovorne obaveze 151
5.3.5 Vanugovorne obaveze 152
5.3.6 Trustovi 152
5.3.7 Protutužbe 152
5.3.8 Potrošački i ugovori o radu 152
5.4 Isključiva nadležnost 153
5.4.1 Kriterij nadležnosti za utvrđivanje međunarodne nadležnosti u pogledu stvarnih prava na nepokretnoj imovini 154
6. Postupak za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. godine 155
6.1 Materijalni obim primjene 155
6.1.1 Prema članu 1. i 2. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost materijalnog obima primjene za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Konvenciji i u nacionalnim pravnim izvorima 155
6.2 Vrste sudskih odluka koje se priznaju i izvršavaju (npr. pozitivno-negativne odluke, privremene mjere) 156
6.3 Početak postupka (kao glavno ili kao prethodno pitanje) – nadležnost sudova u S. Makedoniji u pogledu priznavanja i izvršenja stranih presuda 157
6.4 Dokumenti koje je potrebno dostaviti (formalni zahtjevi) za priznavanje strane sudske odluke 157
6.5 Uslovi za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka 158
6.5.1 Uslovi utvrđeni po službenoj dužnosti 158
6.5.1.1 Potvrda o pravosnažnosti i izvršnosti 158
6.5.1.2 Isključiva nadležnost 158
6.5.1.3 Pretjerana nadležnost stranog suda 158
6.5.1.4 Konačna presuda o istoj stvari između istih strana 158
6.5.1.5 Javna politika 159
6.5.2 Uslovi utvrđeni po prigovoru stranaka 159
6.5.3 U vezi s članom 7(1) i (2) Haške konvencije iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost uslova za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Konvenciji i u nacionalnim pravnim izvorima (nacionalni uslovi za priznavanje i izvršenje su povoljniji ili restriktivniji u odnosu na uslove predviđene članom 7. Haške konvencije iz 2019. godine) 159
6.6 Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka 161
6.7 Troškovi postupka 163
7. Izvršenje stranih sudskih odluka 163
7.1 Vrsta izvršnog postupka 163
7.2 Postupak izvršenja u situacijama kada su izvršioci direktno suočeni sa stranom sudskom odlukom 163
8. Literatura 163
Prilog 1 – Rječnik pojmova 168
Prilog 2 – Obrazac primjera dobre prakse 169
Nacionalni izveštaj: Republika Srbija 174
1. Pravni okvir za prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka 175
1.1 Pregled pravnih propisa 175
1.2 Ocena pravnog okvira 176
2. Institucionalni okvir za prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka 177
2.1 Pregled pravnih propisa kojima se određuju stejkholderi (zainteresovani učesnici) u prekograničnom priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka 177
2.2 Stejkholderi koji sprovode prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka 177
2.2.1 Sudovi 177
2.2.2 Upravni organi (Ministarstvo pravde, centralni organi itd.) 178
2.2.3 Pravni praktičari (advokati, zakonski zastupnici itd.) 178
2.2.4 Javni izvršitelji 178
2.3 Mapiranje saradnje između stejkholdera 179
3. Uloga sudova i javnih izvršitelja u prekograničnom priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka 179
3.1 Ovlašćenja sudova u pogledu prekograničnog priznanja stranih sudskih odluka 179
3.2 Količina i kvalitet sudskih odluka o prekograničnom priznanju stranih sudskih odluka 179
3.3 Ovlašćenja javnih izvršitelja u pogledu prekograničnog priznanja stranih sudskih odluka 180
3.4 Priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka u programima Pravosudne akademije koji su namenjeni usavršavanju 180
4. Ekonomski i politički aspekti u vezi sa sprovođenjem Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019. 180
4.1 Glavni trgovinski partneri u pogledu uvoza i izvoza 180
4.1.1 Uvoz 180
4.1.2 Izvoz 180

4.2 Politički aspekti sprovođenja Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019. 181

4.2.1 Okolnosti zbog kojih naša država može da dostavi obaveštenja u skladu sa članom 29. Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019. 181

4.2.2 Okolnosti zbog kojih naša država može da dostavi izjave u skladu sa čl. 17, 18, 19. i 25. Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019. 181

5. Međunarodna nadležnost i kompatibilnost sa Konvencijom o sudskim odlukama HCCH 2019. 182

5.1 Opšta međunarodna nadležnost (prebivalište, uobičajeno boravište) 182

5.2 Prorogacija nadležnosti (izričita/prećutna, pre ili nakon pokretanja postupka) 182

5.3 U poređenju sa članom 5. Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019. objasniti kompatibilnost drugih kriterijuma nadležnosti u Konvenciji i nacionalnim izvorima prava 183

5.3.1 Uobičajeno boravište 183

5.3.2 Glavno mesto poslovanja 184

5.3.3 Podnošenje tužbe u postupku pred sudom „države porekla odluke” 185

5.3.4 Filijala, zastupništvo ili druga poslovna jedinica 185

5.3.5 Pristanak na nadležnost suda „države porekla odluke” i neisključiv sporazum o izboru nadležnog suda 185

5.3.6 Mesto ispunjenja ugovorne obaveze 186

5.3.7 Mesto na kome se nalazi nepokretnost data u zakup 186

5.3.8 Ugovorna obaveza obezbeđena stvarnim pravima na nepokretnostima 186

5.3.9 Mesto radnje ili propuštanja u slučajevima koji se odnose na vanugovorne obaveze 187

5.3.10 Trast 187

5.3.11 Protivtužba 187

5.3.12 Potrošački ugovori i ugovori o radu 188

5.3.13 Ostali kriterijumi za direktnu međunarodnu nadležnost srpskih sudova u kontekstu Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019. 188

5.4 Isključiva nadležnost 188

6. Postupak priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka i njegova usaglašenost sa Konvencijom o sudskim odlukama HCCH 2019. 189

6.1 Materijalno polje primene 189

6.1.1 U poređenju sa čl. 1. i 2. Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019, ispitati usaglašenost materijalnog polja primene za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Konvenciji i nacionalnim izvorima prava 189

6.2 Vrste stranih sudskih odluka koje se priznaju i izvršavaju 190

6.3 Pokretanje postupka (kao glavno ili prethodno pitanje) 190

6.4 Dokumenti koje je potrebno dostaviti (formalni zahtevi) za priznanje strane sudske odluke 191

6.5 Uslovi za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka 191

6.6 Postupak priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka 193

7. Izvršenje stranih sudskih odluka 193

7.1 Vrste izvršnog postupka 193

7.1.1. Prva faza 193

7.1.2. Druga faza 194

7.2 Izvršni postupak u situacijama kada su javni izvršitelji u direktnom kontaktu sa stranim sudskim odlukama 194

8. Literatura 195

NACIONALNI IZVJEŠTAJ: ALBANIJA

Autor

Aida Gugu Bushati

Sažetak

Konvencija o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim ili trgovinskim stvarima (Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine) usvojena je 2. jula 2019. godine kako bi se olakšao djelotvoran međunarodni promet presuda u građanskim ili trgovinskim stvarima. Proces ratifikacije od strane potpisnica slijedi nakon usvajanja kako bi se osigurala primjena i djelotvornost konvencije.

Glavni cilj ove studije je analizirati albanski pravni i institucionalni okvir prekograničnog priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka kako bi se Albaniji pomoglo u donošenju informirane odluke o ratifikaciji Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine. Studija daje pregled obima primjene pravila priznavanja i izvršenja u Albaniji u korelaciji s članovima 1. i 2. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine; kompatibilnosti nacionalnih odredaba u pogledu međunarodne nadležnosti i uslova za priznavanje i izvršenje s onima koji su predviđeni Konvencijom; procedura i dokumenata koje je potrebno dostaviti; glavnih aktera uključenih u proces i glavnih trgovinskih partnera.

Priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Albaniji regulirano je odredbama Zakona o parničnom postupku i bilateralnim sporazumima koje je Albanija ratificirala. Reciprocitet je isključen kao uslov za priznavanje i izvršenje stranih presuda. Sadašnji pravni okvir općenito je u skladu s pravilima i uslovima navedenim u Konvenciji, a proces priznavanja i izvršenja je efikasan i nije previše kompliciran.

Albanija je dio mnogih inicijativa koje unapređuju regionalnu i bilateralnu slobodnu trgovinu. Albanija je zemlja kandidatkinja za članstvo u Evropskoj uniji i njen Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju je na snazi od 2009. godine. Evropske države članice i susjedne zemlje ostaju glavni trgovinski partneri Albanije.

1. Pravni okvir prekograničnog priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka

1.1 Pregled zakonskih odredaba

Priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Albaniji regulirano je odredbama Zakona o parničnom postupku (ZPP)[1] i međunarodnim/bilateralnim sporazumima koje je Albanija ratificirala. ZPP isključuje reciprocitet kao uslov za priznavanje i izvršenje stranih presuda.

Članovi 393-399. ZPP-a propisuju pravila i procedure za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Albaniji. U pravilu se priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka zasniva na uslovima utvrđenim ZPP-om i posebnim zakonima (član 393, stav (1) ZPP-a). Međutim, u slučajevima u kojima je o nekom pitanju zaključen međunarodni sporazum, primijenit će se odredbe tog sporazuma (član 393, stav (2) ZPP-a). Albanski Ustav daje prioritet primjeni odredaba međunarodnih sporazuma, jer oni imaju prednost nad nekompatibilnim nacionalnim zakonima. Direktno se primjenjuju, osim ako sadrže odredbe koje se ne izvršavaju same i zahtijevaju donošenje zakona (član 122. Ustava)[2].

Albanija je potpisnica nekoliko bilateralnih i multilateralnih konvencija koje se bave priznavanjem i izvršenjem stranih sudskih odluka. Članstvo Albanije u Haškoj konferenciji o međunarodnom privatnom pravu datira od 4. juna 2002. godine. Albanija je ratificirala Konvenciju od 1. juna 1970. godine o priznavanju razvoda i zakonskoj rastavi; Hašku konvenciju od 19. oktobra 1996. godine o međunarodnom privatnom pravu o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju, izvršenju i

1 Zakon br. 8116, od 29. 03. 1996. godine o Zakonu o parničnom postupku Republike Albanije, SL, br. 138 od 07/12/1998, s izmjenama i dopunama

2 Zakon br. 8417 od 21. 10. 1998. godine o Ustavu Republike Albanije, SL, br. 9, 10 i 11/1996, s izmjenama i dopunama

saradnji u pogledu roditeljske odgovornosti i mjera za zaštitu djece. Albanija je pristupila Haškoj konvenciji iz 1971. godine o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim i trgovinskim stvarima[3]. Ovaj međunarodni instrument, međutim, nije bio uspješan, pa se nije primjenjivao u Albaniji.

Albanija je potpisala bilateralne sporazume koji sadrže odredbe o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim i trgovinskim stvarima. Trenutno su na snazi sljedeći bilateralni sporazumi: Sporazum s Grčkom o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima (1993.);[4] Sporazum s Ruskom Federacijom o pravnoj pomoći u građanskom, krivičnom i porodičnom domenu (1996.);[5] Sporazum sa Sjevernom Makedonijom o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima (1998.);[6] Sporazum s Turskom o uzajamnoj pravnoj pomoći u građanskim, krivičnim i trgovinskim stvarima (1995.);[7] Sporazum s Rumunijom o uzajamnoj pravnoj pomoći u građanskim, krivičnim i porodičnim stvarima (1961.);[8] Sporazum s Mađarskom o uzajamnoj pravnoj pomoći u građanskim, krivičnim i porodičnim stvarima (1960.);[9] Sporazum s Bugarskom o pravnoj pomoći u građanskim stvarima (2005.).[10] Ovi bilateralni sporazumi uređuju prekograničnu saradnju u građanskim, trgovinskim i krivičnim stvarima, kao i priznavanje i izvršenje sudskih odluka u odnosnim zemljama.

Bez obzira na pravo koje se primjenjuje na određeni slučaj, odluka albanskog apelacionog suda (*egzekvatura*) uvijek je potrebna kako bi se strana sudska odluka stavila na snagu i izvršila na teritoriji Republike Albanije. Stoga, stranke ili njihovi advokati podnose apelacionom sudu zahtjev za izvršenje strane presude (član 395. ZPP-a). Zahtjev za priznavanje i izvršenje strane odluke može se podnijeti i diplomatskim putem, ako to dopuštaju međunarodni ugovori i ako se zasniva na principu reciprociteta (član 395, stav (1) ZPP-a). U tom slučaju, ako zainteresirana strana nije imenovala advokata, predsjedavajući apelacionog suda može imenovati advokata koji će u njeno ime podnijeti zahtjev (član 395, stav (2) ZPP-a).

Gore navedeni bilateralni sporazumi pružaju i mogućnost podnošenja zahtjeva za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka prvostepenom sudu u zemlji koja je donijela odluku. U tom slučaju, centralne vlasti, kako je predviđeno sporazumom (Ministarstvo pravde), nadležne su za slanje zahtjeva prema procedurama predviđenim bilateralnim sporazumima.[11]

U skladu s članom 396. ZPP-a, uz zahtjev za priznavanje sudske odluke strane države mora se priložiti kopija presude koja se treba izvršiti, potvrda suda koji je donio presudu kojom se potvrđuje da je postala pravosnažna, punomoć u slučaju da zahtjev podnosi predstavnik zainteresirane strane prevedena na albanski jezik i ovjerena kod notara. I kopiju presude i potvrdu da je presuda postala pravosnažna mora ovjeriti Ministarstvo vanjskih poslova Albanije.[12] Osim gore navedenih dokumenata, bilateralni sporazumi zahtijevaju od stranaka da dostave potvrdu kojom se potvrđuje da je stranka uredno obaviještena i zastupana u procesu.[13]

ZPP sadrži posebnu odredbu (član 394.), koja ukazuje na uslove koje strana sudska odluka mora ispuniti da bi bila priznata i izvršena u Albaniji. Oni uključuju izvornost odluke za koju je priznanje potrebno radi uvjeravanja da je odluka postala pravosnažna i da ima efekte *res judicata* u državi porijekla, te da bi legitimnost parnične stranke koja traži priznanje trebalo uzeti u obzir. Odbijanje priznanja i izvršenja strane presude zasniva se na načelima javnog reda i zakonitog postupka

3 Odobreno Zakonom br. 10 194 od 10. 12. 2009. godine

4 Zakon br. 7760, od 14. oktobra 1993. godine, „Službeni list", br. 12 iz 1993. godine

5 Zakon br. 8061, od 8. februara 1996. godine, „Službeni list", br. 2 iz 1996. godine

6 Zakon br. 8304, od 12. marta 1998. godine, „Službeni list", br. 7 iz 1998. godine

7 Zakon br. 8036 od 22. novembra 1995. godine, „Službeni list", br. 25 iz 1995. godine

8 Uredba br. 3250 od 17. aprila 1961. godine, „Službeni list", br. 6 iz 1962. godine

9 Uredba br. 3119 od 6. juna 1960. godine, „Službeni list", br. 3 iz 1961. godine

10 Zakon br. 9348 od 24. februara 2005. godine, „Službeni list", br. 19 iz 2005. godine

11 Član 26. Sporazuma između Albanije i Grčke, član 24. Sporazuma između Albanije i Sjeverne Makedonije

12 U praksi, apostil za dokumente dostavljene tokom procesa priznavanja i izvršenja ne izdaje Ministarstvo vanjskih poslova Albanije, već Ministarstvo vanjskih poslova zemlje suda koji je donio presudu.

13 Član 22. Sporazuma između Albanije i Sjeverne Makedonije, član 22. Sporazuma između Albanije i Turske

(član 394. ZPP-a). Formulacija „sprovesti stranu presudu" u članu 394. ZPP-a ne pravi razliku između priznanja i izvršenja. Razlozi za odbijanje navedeni u članu 394. ZPP-a primjenjuju se i na postupak priznavanja i na postupak izvršenja.

Općenito, bilateralni sporazumi imaju osnove za odbijanje priznanja slične onima koji su predviđeni ZPP-om, kao što su nedostatak sudske nadležnosti, nedostaci u pravnom postupku, *res judicata* i *lis pendens*, kršenje javne politike, i to su uobičajeni razlozi odbijanja u različitim bilateralnim sporazumima koje je zaključila Albanija.[14]

Izvršenje stranih presuda podliježe općim pravilima izvršenja predviđenim Zakonom o parničnom postupku (član 510. i dalje ZPP-a). Član 510. ZPP-a propisuje da se izvršenje može provesti na osnovu izvršnih naslova navedenih u tom članu. Odluke stranih sudova predstavljaju izvršne naslove nakon što stupe na snagu u skladu s pravilima ZPP-a (član 510, tačka (c) ZPP-a). Izvršni naslov provodi se na zahtjev vjerovnika (član 511. ZPP-a). Albansko zakonodavstvo predviđa dobrovoljno izvršenje naslova, dok se obavezno izvršenje može primijeniti tek nakon isteka rokova za dobrovoljno izvršenje. Obavezno izvršenje može započeti prije isteka dobrovoljnih rokova samo kada postoji rizik da izvršenje postane nemoguće (članovi 517. i 519. ZPP -a).

Zahtjev povjerioca mora biti propraćen izvršnim naslovom (originalnim i uredno notarski obrađenim), taksama za izvršenje i punomoći lica koje zastupa povjerioca (član 510. ZPP-a). Nalog se izvršava u roku od 15 dana od dana kada je povjerilac podnio zahtjev (član 515. ZPP-a).

1.2 Ocjena pravnog okvira

Albanska pravila i procedure za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka pružaju sistem sličan onom koji je sadržan u međunarodnim konvencijama ili bilo kojem drugom nacionalnom zakonodavstvu. Praksa albanskih sudova pokazuje da proces priznavanja i izvršenja stranih presuda nije dug i složen. Međutim, teško je predvidjeti ishod i trajanje procesa izvršenja, zbog različitih faktora koji bi mogli imati uticaja.

Ipak, postojeći pravni okvir ima određene granice. On nudi samo mogućnost priznavanja i izvršenja stranih odluka, a ne i drugih izvršnih naslova izdatih izvan Albanije, poput autentičnih instrumenata. Pored toga, ne omogućava sprovođenje privremenih mjera donesenih izvan teritorije Republike Albanije,[15] niti dopušta izvršenje sporazuma o nagodbi, koji predstavljaju izvršni naslov prema stranoj presudi.[16]

Nadalje, iako je međunarodna nadležnost regulirana u kontekstu Zakona o međunarodnom privatnom pravu Albanije (PILA),[17] za priznavanje i izvršenje stranih odluka primjenjuju se odredbe ZPP-a. Ovaj koncept je u suprotnosti ne samo s evropskim pravom međunarodnog parničnog postupka, koji uvijek uređuje međunarodnu nadležnost i priznavanje u kontekstu, već i s konceptom koji koriste drugi nacionalni zakoni u evropskim zemljama. PILA pruža liberalniji režim u odnosu na one predviđene ZPP-om.[18] Zapravo, propisi EU u oblasti međunarodnog privatnog prava i međunarodnog procesnog prava imali su značajan uticaj na albansku reformu međunarodnog privatnog prava iz 2011. godine,[19] s obzirom na pravo primjenjivo na ugovorne i vanugovorne obaveze, koje je nastalo po uzoru na Uredbe Rim I[20] i Rim II.[21] Reforma

14 Član 22. Sporazuma između Albanije i Bugarske, član 21. Sporazuma između Albanije i Sjeverne Makedonije, član 24. Sporazuma između Albanije i Grčke.

15 Izuzetno, Sporazum između Albanije i Bugarske o međusobnoj pravnoj pomoći u građanskim stvarima u članu 19. predviđa da izraz „presuda" prihvatljiva za priznavanje i izvršenje znači i pravosnažne i privremene presude.

16 Kola, F. i Çinari, „Priznavanje i izvršenje stranih presuda u građanskim i trgovinskim stvarima u Albaniji", u Uredbi Brisel I.bis i Posebnim pravilima: mogućnosti za jačanje pravosudne saradnje", uredili C. E. Tuo, L. Carpaneto, S. Dominelli, mart 2021. godine;

https://dispo.unige.it/sites/dispo.unige.it/files/pagine/OPEN%20ACCESS_Brussels%20I%20bis%20and%20Special%20Rules.pdf

17 Zakon 10 428 od 2. juna 2011. godine o međunarodnom privatnom pravu, u SL, br. 82, 17. 06. 2011. godine

18 Bushati A. i Jessel Holst Ch., „Nacionalni izvještaj (Albanija)", u Basedow J., Rühl G., Ferrari F., De Miguel Asensio P. (ur.), Enciklopedija međunarodnog privatnog prava, Cheltenham, 2017.

19 Zakon 10 428 od 2. juna 2011. godine o međunarodnom privatnom pravu, napomena gore 17.

20 Uredba (EZ) br. 593/2008 Evropskog parlamenta i Vijeća od 17. juna 2008. godine o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obaveze (Rim I), u SL L 177, 04. 07. 2008. godine

21 Uredba (EZ) br. 864/2007 Evropskog parlamenta i Vijeća od 11. jula 2007. godine o pravu koje se primjenjuje na vanugovorne obaveze (Rim II), u SL L 199,

međunarodnog privatnog prava iz 2011. godine nije promijenila pravila o priznavanju i izvršenju presuda, koja su ostala dio ZPP-a.[22]. ZPP je izmijenjen tek 2017. godine, kada su međunarodna pravila *lis pendens*[23] prvi put uvedena u Albaniji.[24] Takva pravila usvojena su na osnovu rješenja iz Uredbe Brisel I.bis, uz blisko pozivanje na član 33. Uredbe Brisel I.bis.[25] Usklađivanje domaćeg zakonodavstva s pravnom stečevinom EU smatra se prioritetom prema Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju i procesu pristupanja EU, pa je ZPP trenutno u reviziji.

2. Institucionalni okvir za prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka

2.1 Pregled zakonskih odredaba koje određuju aktere u prekograničnom priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka

Glavni akteri uključeni u proces priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka u Albaniji su sudovi i izvršioci. Drugi organi, poput ministarstava, advokata, notara, prevodilaca, vještaka, banaka itd., doprinose tom procesu prema nacionalnom zakonodavstvu ili međunarodnim/bilateralnim sporazumima. Apelacioni sudovi Albanije nadležni su sudski organi za priznavanje stranih sudskih odluka. Član 395. ZPP-a propisuje da se zahtjev za priznavanje strane odluke podnosi apelacionom sudu. Ova odredba izričito ne utvrđuje teritorijalne nadležnosti apelacionog suda, međutim, kako je predviđeno članom 49. ZPP-a, nadležni apelacioni sud je mjesno nadležan sud u kojem se namjerava izvršiti strana odluka.[26] Ovo tumačenje podržano je i albanskom sudskom praksom. Ministarstvo pravde nastupa samo ako se strane oslanjaju na bilateralne sporazume i kada se zahtjev podnese sudu koji je donio odluku. Većina bilateralnih sporazuma propisuje da će strani pravosudni organi komunicirati putem Ministarstava pravde svojih država. Neki bilateralni sporazumi priznaju i mogućnost korištenja diplomatskih kanala.[27]

Sudski tumači i notari također su uključeni u proces priznavanja. Prema članu 396. ZPP-a, strana sudska odluka i drugi dokumenti potrebni za taj postupak moraju biti prevedeni na albanski jezik i ovjereni kod notara. Član 135. Zakona o notarima,[28] propisuje da će prijevod dokumenta sa stranog jezika na albanski i obrnuto obaviti sam notar na odgovarajućem jeziku ako je uvršten na listu sudskih tumača koju vodi Ministarstvo pravde. Za ostale jezike, za koje notar nije kompetentan, prijevod će izvršiti sudski tumači.

Spiskom sudskih tumača upravlja i svake godine je ažurira Ministarstvo pravde.[29] Službeni prijevodi koji se nalaze na listi imaju širu geografsku pokrivenost, i uključuju jezike koji se koriste na različitim kontinentima, manjinske i rijetke jezike. Nedavno je Ministarstvo pravde predložilo novi Nacrt zakona o ovjerenim prijevodima i profesiji sudskih tumača.[30] Zakon čeka odobrenje Parlamenta.

Iz odgovarajućih odredaba Zakona o parničnom postupku ne čini se da je prisustvo advokata u različitim fazama procesa egzekvature obavezno. U pravilu, stranke se mogu same zastupati, osim u slučajevima kada je zastupanje obavezno (član 22. ZPP-a). Prisustvo advokata postaje

31. 07. 2007. godine

22 Zakon o parničnom postupku Republike Albanije, napomena gore 1.

23 Zakon br. 38/2017 od 30. marta 2017. godine o nekim izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, napomena gore 1.

24 Kola F., *Lis pendens-a ndërkombëtare në juridiksionin gjyqësor shqiptar si risi në ligjin procedural shqiptar, in Jeta Juridike, Shkolla e Magjistraturës* br. 3, 2017.

25 Uredba (EU) br. 1215 Evropskog parlamenta i Vijeća od 12. decembra 2012. godine o nadležnosti, priznavanju i izvršenju presuda u građanskim i trgovinskim stvarima, u SL L351, 20. 12. 2012. godine

26 Kola F., Vokshi A., *Procedurë civile*, *Pjesa II, Botim II*, Tirana, 2018.

27 Vidi Sporazum između Albanije i Turske.

28 Zakon br. 110/2018 o notarima, dostupan na: http://www.parlament.al/Files/Akte/20181227131907ligj%20nr.%20110%20dt%20%2020%2012%202018.pdf

29 Popis je dostupan na: https://www.drejtesia.gov.al/wp-content/uploads/2021/02/LISTA-E-PERKHTYESVE-TE-JASHTEM-TE-MINISTRISE-SE-DREJTESISE-PER-VITIN-2021-_-e-perditesuar.pdf

30 Nacrt zakona koji je Vlada odobrila 31. januara 2021. godine, dostupan na: https://kryeministria.al/newsroom/projektligje-te-miratuara-ne-mbledhjen-e-keshillit-te-ministrave-date-13-janar-2021/

obavezno kada stranke podnesu dokument diplomatskim kanalima. U tom slučaju, predsjednik apelacionog suda imenuje advokata, ako ga stranka nije imenovala (član 395, stav (2) ZPP-a).

Izvršenje stranih sudskih odluka podliježe općim pravilima izvršenja predviđenim ZPP-om (član 510. i dalje). Izvršne naslove provode državni ili privatni izvršioci na osnovu zahtjeva vjerovnika prema ZPP-u. Sudski izvršioci dužni su sarađivati s različitim državnim i privatnim akterima kako bi izvršenje bilo uspješno, tokom obaveznog izvršenja.

2.2 Zainteresirane strane koje primjenjuju prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u praksi

2.2.1 Sudovi

Pravosudni sistem u Albaniji čine opći i specijalizirani sudovi. Sudovi opće nadležnosti osnovani su kao prvostepeni i apelacioni sudovi[31]. Trenutno postoji 6 apelacionih sudova, od kojih svaki pokriva jedan ili dva jurisdikcijska okruga, i to: Apelacioni sud u Tirani, Apelacioni sud u Draču, Apelacioni sud u Skadru, Apelacioni sud u Korči, Apelacioni sud u Vlori i Apelacioni sud u Đirokastri.

Apelacioni sudovi sude u građanskim, trgovinskim i krivičnim stvarima. Oni služe kao prva sudska instanca u svrhu priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka. Na odluku apelacionog suda kojom se odbija priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka može se uložiti žalba Višem sudu (član 472. ZPP-a). Viši sud ima sjedište u Tirani i pokriva cijelu teritoriju Republike Albanije. Donio je nekoliko odluka, uključujući ujednačujuće odluke koje tumače odredbe Zakona o parničnom postupku u vezi s priznavanjem i izvršenjem presuda.

2.2.2 Upravne institucije

Ministarstvo pravde i Ministarstvo vanjskih poslova odgovorni su za prijenos dokumenata ovisno o posebnim odredbama ZPP-a ili bilateralnih sporazuma. Državna policija, jedinice lokalne uprave, katastarska agencija ili centri za registraciju, itd. mogu igrati ulogu u fazi izvršenja, ovisno o posebnim elementima presude ili o vrsti izvršenja.

2.2.3 Pravni praktičari

Advokati mogu obavljati svoju profesiju na cijeloj teritoriji Albanije, pred svakim sudom, tužilaštvom, arbitražnim sudom ili javnim tijelom nezavisno od lokalne advokatske komore kojoj pripadaju ili u saradnji s drugim advokatima organiziranim u pravnom studiju. Advokat vrši praksu i van teritorije Republike Albanije, u skladu sa zakonima države u kojoj se ova profesija obavlja ili na osnovu međunarodnih akata čiji je Republika Albanija strana (član 6. Zakona o advokatima).[32] Advokatsku profesiju obavlja albanski ili strani državljanin, u skladu s pravilima i procedurama ovog zakona. Advokatska komora Albanije jedini je organ nadležan za izradu i razvoj strategije za profesionalnu edukaciju advokata u Republici Albaniji. Osnovala je Školu advokature s ciljem da organizira, pripremi i sprovede početnu i kontinuiranu obuku advokata (član 55. Zakona o advokatima).

Ove obuke su direktan doprinos profesionalnom razvoju advokata. Besplatna pravna pomoć osigurana je i na osnovu pravila i procedura predviđenih zakonom o pravnoj pomoći.[33] Pravna pomoć nudi se kao primarna i sekundarna pravna pomoć, i kao konsalting, te obuhvata različite

31 Član 3. Zakona br. 98/2016 – Zakona o organizaciji sudske vlasti u Republici Albaniji, dostupno na: https://qbz.gov.al/preview/4669a00c-9477-41da-acc0-548f1a508cbc

32 Zakon br. 55/2018 o advokatskoj profesiji u Republici Albaniji, dostupan na: www.qpz.gov.al

33 Zakon br. 111/2017 o državnoj zagarantiranoj pravnoj pomoći, dostupan na: www.qpz.gov.al

pravne usluge, kao što su: pružanje pomoći, zastupanje i odbrana pred sudovima, sastavljanje pravnih akata, itd.

Općenito, ne postoji specijalizacija advokata. Međutim, advokati koji rade u saradnji s pravnim studijima specijalizirani su za trgovinska i građanska pitanja.

2.2.4 Izvršioci

Izvršenje osiguravaju privatni i javni izvršioci. I javni i privatni izvršioci pokrivaju cijelu teritoriju Albanije. Novi Zakon o uslugama privatnih izvršilaca usvojen je 2019. godine.[34] Izvršioci posluju u skladu s pravilima predviđenim Zakonom o parničnom postupku i drugim pravnim aktima koji pokrivaju postupak izvršenja. Privatni izvršioci organizirani su u okviru nacionalne komore privatnih izvršilaca koja je osnovala nacionalni centar za obuku sudskih izvršilaca (član 17. Zakona o privatnim izvršiocima). Usluge izvršilaca nude se kao primarna i sekundarna djelatnost. Primarna djelatnost sudskih izvršilaca je izvršenje izvršnih naslova, a sekundarna djelatnost uključuje, između ostalog, obavještavanje o sudskim radnjama, obavještavanje i naplatu finansijskih obaveza, organiziranje javnih aukcija u ime zainteresiranih strana (član 2. Zakona o privatnim izvršiocima). Ne postoje posebne odredbe za izvršenje stranih sudskih odluka, jer će se one izvršavati kao i svaki drugi izvršni naslov.

2.2.5 Ostale relevantne zainteresirane strane

Osim gore navedenih institucija, kao što su sudovi, notari i advokati, koji su primarno uključeni u fazu priznavanja, te sudski izvršioci u fazi izvršenja, uključivanje drugih institucija ovisit će o procedurama i vrsti izvršnog naslova koji treba izvršiti. Ove institucije mogu uključivati banke, poreznu upravu, lokalnu samoupravu, katastarski ured, sudsku policiju, vještake, itd. Nezavisni licencirani vještaci igraju važnu ulogu u fazi provođenja. Oni su imenovani za ocjenjivanje zaplijenjenih predmeta i trebaju posjedovati posebno znanje iz određenih oblasti.[35] Ministarstvo pravde vodi i ažurira elektronski registar nezavisnih licenciranih vještaka.

2.3 Mapiranje saradnje među zainteresiranim stranama

Saradnja i koordinacija između različitih relevantnih aktera predviđena je različitim pravnim i podzakonskim aktima. ZPP određuje ulogu glavnih aktera i njihovo uključivanje u različite faze procesa. S druge strane, faza izvršenja zahtijeva širu saradnju između sudskih izvršilaca i drugih državnih institucija, kako je gore spomenuto. Da bi se osigurala takva saradnja, uspostavljen je integrirani elektronski registar za upravljanje predmetima, pod nazivom ALIBIS. Ovaj registar povezan je s poslovnim registrom u okviru Centra za registraciju poduzeća, nacionalnim matičnim registrom koji vodi Ured za građanski status, nacionalnim registrom vozila, elektronskim registrom nepokretnosti.[36] Još jedan sistem saradnje između različitih državnih institucija također je osiguran uspostavljanjem SQDNE, sistema koji omogućava cirkulaciju dokumenata pomoću elektronskih potpisa.[37] Cilj ovih integriranih sistema je olakšati i ubrzati proces izvršenja.

Komora privatnih izvršilaca usvojila je nekoliko smjernica, objedinjavajući saradnju između ureda izvršilaca i državne policije; saradnju s javnim i privatnim institucijama za prikupljanje informacija, provjeru zakonitosti povjerioca, određivanje prioriteta u pogledu izvršnih naslova prema potrebi itd. Opet, ove smjernice doprinose poticanju efikasnog procesa provođenja i poboljšanju saradnje među različitim akterima.

34 Zakon br. 26/2019 o privatnim sudskim izvršiocima, dostupan na: www.qpz.gov.al

35 Odluke Vijeća ministara br. 970, od 04. 12. 2020. godine o odobrenju metodologije za utvrđivanje vrijednosti predmeta tokom obaveznog izvršenja, dostupno na: http://www.nchb.al

36 Odluka Vijeća ministara, br. 416, od 04. 07. 2018. godine o uspostavljanju, registraciji i funkcioniranju uprave za interakciju i sigurnost sistema upravljanja predmetima sudskih ovršitelja, dostupno na: http://www.nchb.al/.

37 Odluka Vijeća ministara br. 43, od 15. 01. 2020. godine o funkcioniranju procesa prijenosa dokumenata između institucija putem sistema elektronskog potpisa, dostupno na: http://www.nchb.al/

3. Uloga sudova i izvršilaca u prekograničnom priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka

Sudovi i službe izvršilaca igraju važnu ulogu u procesu priznavanja i izvršenja sudskih odluka. Albanski pravosudni sistem prošao je kroz duboki proces reformi. Kao rezultat toga, usvojeni su mnogi novi zakoni i uspostavljene nove institucije. Proces reforme trebao bi potaknuti efikasnost sudskih postupaka, kao i proces izvršenja.

3.1 Kapaciteti sudova u pogledu prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka

Kao što je gore spomenuto, Albanija trenutno ima 6 apelacionih sudova opće nadležnosti. Apelacioni sud u Tirani ima najveći broj sudija, ukupno 31, dok su drugi sudovi manji: Apelacioni sud u Draču ima 13 sudija, Apelacioni sud u Vlori ima 12 sudija, Apelacioni sud u Skadru ima 10 sudija, a Apelacioni sud u Đirokastri i Korči imaju po 6 sudija.[38] Sudije Apelacionog suda sude u građanskim i krivičnim predmetima. Ne postoje odjeljenja i ne postoji specijalizacija sudija za priznavanje stranih sudskih odluka. O zahtjevima odlučuju sudije za koje je poznato da su nadležni u građanskim predmetima. Slučajeve rješava vijeće od tri sudije. Sudijama apelacionog suda u radu pomaže administrativno osoblje suda i pravni pomoćnici.[39]

3.2 Količina i kvalitet presuda u vezi s prekograničnim priznavanjem stranih sudskih odluka

Broj zahtjeva za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka koji se podnose apelacionim sudovima na godišnjoj osnovi nije velik. Statistički podaci dobijeni od svakog suda pokazuju da Apelacioni sud u Tirani presuđuje u većini predmeta.[40] Treba naglasiti da su većina predmeta porodični predmeti. Broj građanskih i trgovačkih zahtjeva je izuzetno nizak i u većini slučajeva strane odluke dolaze od nacionalnih arbitražnih sudova, a ne od redovnih sudova.

Tabela 1: Broj sudskih odluka kojima se odobravaju ili odbijaju priznavanja

Apelacioni sudovi	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Tirana	250	276	270	280	242
Drač	93	122	128	123	107
Skadar	112	99	135	120	103
Korča	24	57	51	63	46
Vlora	132	103	158	134	79
Đirokaster	33	24	41	41	26

Sudije smatraju da odluke o priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka nisu komplicirane. Sudije ne ulaze u meritum odluke, ali preispituju usklađenost s formalnim aspektima zahtjeva i preispituju presudu u odnosu na osnove odbijanja. Viši sud dao je jasnu smjernicu za primjenu odredaba ZPP-a u vezi s priznavanjem i izvršenjem stranih sudskih odluka.

U jedinstvenoj presudi iz 2011. godine, Viši sud je objasnio da sudski postupak pred apelacionim

38 Ovi podaci odražavaju broj sudija prema postojećem organigramu. Broj apelacionih sudova i broj sudija mogli bi se promijeniti u budućnosti s obzirom na to da se u Albaniji raspravlja o novoj pravosudnoj karti.

39 Član 42. Zakona br. 98/2016 o organizaciji sudske vlasti u Republici Albaniji

40 Statistički podaci dobijaju se iz sastanaka licem u lice i putem interneta s predsjednicima apelacionih sudova. Sudske odluke o priznavanju i izvršenju presuda ne prijavljuju se kao zasebna kategorija već u drugim potkategorijama, poput građanskih, porodičnih ili privrednih predmeta. Vidi Odluku Visokog sudskog savjeta br. 41, od 11. 02. 2021. godine o smjernicama o održavanju i sastavljanju tabela sa statističkim podacima za praćenje rada suda, dostupnim na: http://klgj.al/

sudom ima dvije glavne faze: tokom prve faze, sud preispituje proceduralne formalnosti zahtjeva. U slučajevima kada se stranka ne pridržava ovih formalnosti, sud daje stranci dodatno vrijeme da ispuni zahtjev i potrebne dokumente kako to zahtijeva zakon (članovi 395. i 396. ZPP-a). Sud ne može odbiti zahtjev zbog proceduralnih nedostataka.

U drugoj fazi sud preispituje odluku u odnosu na osnove za odbijanje i može odbiti zahtjev ako se javi bilo koja od pravnih prepreka navedenih u članu 394. ZPP-a. Sud može po službenoj dužnosti pregledati neke od pravnih prepreka, poput sudskih nadležnosti ili *javnog reda*. Druge prepreke odnose se na pravilan postupak*, res judicata* i *lis pendens*, te će se preispitati kada to zatraži dužnik. Teret dokazivanja leži na njemu. Sud je također priznao kontraverznu prirodu procesa priznavanja. U postupku moraju učestvovati i strana koja traži priznavanje i izvršenje (povjerilac) i strana protiv koje se traži takvo izvršenje (dužnik). To pitanje je konačno riješeno jedinstvenom presudom zajedničkih vijeća Višeg suda Albanije br. 6 od 01. 06. 2011. godine, u kojoj je zaključeno da je sud dužan pozvati osobu protiv koje je presuda donesena u svojstvu treće/zainteresirane strane u skladu s odredbama ZPP-a.

Jedinstvena odluka Višeg suda ima obavezno djejstvo za niže sudove. Oni se u njenom tumačenju moraju pridržavati odredaba ZPP-a. U drugim presudama, i Viši sud i apelacioni sudovi su detaljno razradili pravne prepreke navedene u članu 394. ZPP-a od slučaja do slučaja. Odluke apelacionog suda predstavljaju priznavanje stranih sudskih odluka i istovremeno predstavljaju nalog za izvršenje. Kao opću pretpostavku, mogli bismo zaključiti da je dosadašnji kvalitet presude dovoljno dobar da omogući pravilnu primjenu zakonskih odredaba.[41]

3.3 Kapaciteti izvršilaca u pogledu prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka

Misija državne sudske službe izvršilaca je prinudno izvršenje izvršnih naslova, u slučajevima definiranim Zakonom o parničnom postupku. Ova institucija svoju funkciju obavlja preko državnih izvršilaca i ima centraliziranu organizaciju koja se prostire na cijeloj teritoriji Republike Albanije. Djeluje pod Generalnom direkcijom i ima 22 lokalna ureda. Lokalni ured u Tirani ima najveći broj državnih izvršilaca, oko 18, dok broj državnih izvršilaca u drugim lokalnim uredima varira zavisno od veličine mjesne nadležnosti koju pokriva taj ured, i obično se procjenjuje od 2 do 6 sudskih izvršilaca po uredu.[42]

Osim toga, u Albaniji postoji oko 140 privatnih izvršilaca koji nude svoje usluge. Većina njih radi u Tirani, oko 99 privatnih izvršilaca.[43] Ako pogledamo broj predmeta koji godišnje dolaze na svaki od apelacionih sudova, pretpostavljamo da je broj državnih i privatnih izvršilaca dovoljan za izvršenje stranih sudskih odluka. Njihov profesionalni razvoj je stalan proces, s obzirom na najnovija dostignuća u pogledu privatnih izvršilaca. Nakon usvajanja novog zakona slijedi uspostava potrebne infrastrukture.

3.4 Priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u okviru obrazovnih programa Akademija za edukaciju sudija

Škole magistrata odgovorne su za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija. Albanska Škola magistrata (SoM) je nezavisna akademska institucija osnovana 1997. godine.

Na Školi magistrata je odgovornost da osigura:

- teoretsku i praktičnu početnu obuku kandidata za magistrate i druge pravne stručnjake;

41 Jedinstvena odluka Višeg suda, br. 6 od 01. 06. 2011. godine, dostupno na: http://www.gjykataelarte.gov.al/

42 Podaci dobijeni od Generalne direkcije državnih izvršilaca, dostupni na: http://dpp.gov.al/zyrat-permbarimore/

43 Podaci dobijeni od Nacionalne komore privatnih izvršilaca; informacije dostupne na engleskom jeziku na: http://www.nchb.al/eng/us/

- kontinuirano stručno usavršavanje aktivnih sudija i tužilaca i drugih pravnih stručnjaka.

Plan i program početne obuke traje tri godine i obuhvata teoretski i praktični program. Zakonske odredbe i sudska praksa u vezi s priznavanjem i izvršenjem stranih sudskih odluka dio su modula parničnog postupka i modula međunarodnog privatnog prava.

Tokom kontinuirane obuke, škola održava 1 do 2 obuke godišnje o međunarodnom privatnom pravu ili međunarodnom procesnom pravu u kojima se raspravlja i o pitanjima koja se odnose na priznavanje i izvršenje.[44]

4. Ekonomski i politički aspekti u pogledu provedbe Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine

4.1 Glavni trgovinski partneri u pogledu uvoza i izvoza

Albanija je članica Svjetske trgovinske organizacije od 2000. godine. Albanija je uspostavila zonu slobodne trgovine s EU kroz Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju[45] i članica je CEFTA-e[46], EFTA-e[47] i ima bilateralni sporazum s Turskom.[48]

4.1.1 Uvoz

Italija ostaje glavni partner Albanije za uvoz, s gotovo 30% ukupnog uvoza (iako s malim trendom smanjenja u posljednje 3 godine). Drugi najveći uvozni partner je Turska, koja čini 10% ukupnog uvoza u 2019. i 2020. godini. Udio uvoza iz Njemačke i Grčke je gotovo jednak, s tim da Njemačka drži treću poziciju tokom 2016. i 2017. godine (nešto je veći postotak uvoza iz Njemačke u odnosu na onaj iz Grčke), ali prelazi na četvrtu poziciju tokom perioda 2018–2020. godine zbog nešto većeg postotka uvoza iz Grčke. Na sljedećim pozicijama su Srbija, Francuska i Rusija (u prvih 7 uvoznih partnera).

Tabela 2: Uvoz u Albaniju

Uvoz po zemljama (u milionima ALL)	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Italija	169,583	179,236	175,279	164,188	151,978
Turska	45,654	50,780	54,191	61,797	57,943
Grčka	45,657	49,879	52,101	54,336	54,454
Njemačka	54,959	50,713	49,563	46,482	46,601
Srbija	18,069	24,997	21,710	23,053	22,971
Francuska	11,481	10,973	12,409	13,027	11,838
Rusija	10,891	11,779	12,652	11,617	13,513

Izvor: INSTAT

44 Pogledajte programe kontinuirane obuke po kalendarskoj godini SoM-a na: https://www.magjistratura.edu.al/#3

45 Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Albanije, EU i njenih država članica stupio je na snagu 01. 04. 2009. godine. Evropsko vijeće i Komisija, „Odluka Vijeća i Komisije od 26. februara 2009. godine o zaključivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između zajednica Evrope i njihovih država članica, s jedne strane, i Republike Albanije, s druge strane (2009/332/EZ, Euratom)", u SL L 107, 28. 04. 2009. godine, str. 166.

46 CEFTA je stupila na snagu 01. 05. 2007. godine između Albanije, Bosne i Hercegovine, Moldavije, Crne Gore, Sjeverne Makedonije, Srbije, UNMIK-a/Kosova, informacije dostupne na: http://rtais.wto.org/UI/PublicShowMemberRTAIDCard.aspx?rtaid=560

47 EFTA je potpisana 10. 10. 2010. godine između Albanije, Islanda, Lihtenštajna, Norveške, Švicarske, dostupno na: http://rtais.wto.org/UI/PublicShowMemberRTAIDCard.aspx?rtaid=560

48 Bilateralni sporazum s Turskom stupio je na snagu 01. 05. 2008. godine, dostupan na: http://rtais.wto.org/UI/PublicShowMemberRTAIDCard.aspx?rtaid=560

4.1.2 Izvoz

Italija je glavno izvozno odredište Albanije, koje čini polovinu ukupnog izvoza u periodu 2016–2020. godine. Druga izvozna destinacija je Kosovo*[49](u istom periodu), a slijede Grčka, Njemačka i Španija. Iako je Grčka 2016. godine bila među tri vodeće izvozne destinacije, njenu poziciju pretekla je Španija. Španija je ostavila Njemačku i Grčku, ali se ponovo vratila na isti nivo izvoza kao Njemačka 2020. godine.

U regionu ZB6, glavna izvozna odredišta Albanije su Sjeverna Makedonija i Srbija, iako na niskom nivou (oko 3%, odnosno 2% ukupnog izvoza).

Tabela 3: Izvoz iz Albanije

Izvoz po zemljama (u milionima ALL)	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Italija	132,890	146,040	149,101	143,105	123,510
Kosovo*	16,605	20,924	27,093	29,812	26,247
Njemačka	8,282	10,861	13,437	14,190	16,008
Španija	7,994	14,992	24,174	23,845	16,601
Grčka	11,150	11,602	13,115	12,781	13,211
Sjeverna Makedonija	6,421	8,431	8,543	8,567	8,855
Srbija	4,700	4,833	8,035	5,386	6,280

Izvoz: INSTAT[50]

Prema podacima o ulaznom kapitalu u direktna strana ulaganja (SDI) za 2019. godinu, prvih 5 partnera Albanije su: Švicarska (s udjelom od 18,4%ukupnog udjela), Holandija (15,3%), Kanada (13,7%), Italija (9,4%) i Turska (7,4%).

Gornja analiza pokazuje da su glavni trgovinski partneri Albanije zemlje EU i zemlje regiona.

4.2 Politički aspekti u pogledu implementacije Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine

Albanija je država kandidatkinja za članstvo u EU i članica mnogih međunarodnih inicijativa vezanih za prekograničnu saradnju. Ne postoje političke ili pravne prepreke za moguću provedbu Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine.

4.2.1 Okolnosti koje mogu omogućiti vašoj zemlji da pošalje obavještenja u skladu s članom 29. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine

Član 29. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine definira kada konvencija stupa na snagu između dvije države ugovornice i dopušta ograničenu mogućnost isključivanja kako bi se izbjeglo uspostavljanje ugovornih odnosa s drugim državama ugovornicama. Kao što je istaknuto u prvom dijelu ovog izvještaja, priznavanje stranih presuda u Albaniji ne zavisi od bilo kakvog zahtjeva reciprociteta. Ne postoje posebne okolnosti koje bi zahtijevale od Albanije da pruži obavještenje u skladu s članom 29. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine.

49 *"Svako pozivanje na Kosovo, bilo da se radi o teritoriji, institucijama ili stanovništvu, u ovom tekstu shvatit će se u potpunosti u skladu s Rezolucijom 1244 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija i bez prejudiciranja statusa Kosova."

50 http://www.instat.gov.al/al/temat/tregtia-e-jashtme/tregtia-e-jashtme-e-mallrave/

4.2.2 Okolnosti koje mogu omogućiti vašoj zemlji da da izjave u skladu s članovima 17, 18, 19. i 25. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine

Član 17. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine bavi se čisto domaćom situacijom sa stanovišta zamoljene države. Omogućava državi da se oslobodi obaveze priznavanja i izvršenja presude prema Konvenciji u takvim slučajevima. Konvencija se primjenjuje samo na međunarodne slučajeve. Odredbe ZPP-a o priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka ne predviđaju nikakva eksplicitna ograničenja ove vrste, ali član 72. (stav dh) PILA-e propisuje da albanski sudovi imaju isključivu nadležnost u postupcima vezanim za izvršenje presuda u Republici Albaniji. Isključiva nadležnost albanskog suda predviđena je i u drugim situacijama, posebno u postupcima koji se odnose na prava *in rem* na imovini koja se nalazi u Albaniji, postupcima u vezi s odlukama organa kompanija koje imaju uobičajeni boravak u Albaniji, postupcima vezanim za valjanost upisa u javni registar, državne organe ili sudove, postupcima u vezi s registracijom prava intelektualne svojine (član 72. PILA-e). Osim toga, član 37. ZPP-a propisuje da se nadležnost albanskih sudova ne može sporazumno prenijeti u stranu nadležnost, osim ako se suđenje odnosi na obavezu između stranih lica ili između stranog lica i albanskog državljanina ili pravnog lica koje nema prebivalište ili boravište u Albaniji i ako su ta izuzeća uključena u međunarodne ugovore koje je ratificirala Republika Albanija.

Član 18. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine dopušta državi da proširi popis pitanja koja su isključena iz obima Konvencije. U postojećim zakonskim odredbama nema posebnih naznaka da bi Albanija mogla dati izjavu o isključivanju određenih pitanja iz obima primjene Konvencije.

Član 19. HCCH propisuje poseban tretman presuda u kojima je jedna od strana bila država ili fizičko lice koje je djelovalo za državu, ili državna agencija ili fizičko lice koje je djelovalo za takvu državnu agenciju. On državi daje mogućnost da da izjavu da neće primjenjivati Konvenciju na presude proizašle iz postupaka u kojima je država ili fizičko lice koje zastupa državu stranka u postupku.

U relevantnim odredbama ZPP-a ne postoji ništa što bi se moglo tumačiti kao pružanje i ograničavanje države kao stranke u parničnom postupku. U jedinstvenoj odluci Višeg suda br. 4 iz 2011. godine, u vezi s priznavanjem i izvršenjem stranih arbitražnih odluka, Viši sud je naglasio da se ministarstvu uključenom u postupak treba dati mogućnost da se sasluša kao treće lice i da podnese potrebne dokaze.

S druge strane, položaj strane države kao stranke u parničnom postupku pred albanskim sudovima uređen je članom 39. ZPP-a o nadležnosti konzularnih i diplomatskih misija. Članovi konzularnih i diplomatskih misija s prebivalištem u Republici Albaniji ne podliježu nadležnosti albanskih sudova, osim ako:

a) dobrovoljno pristanu;

b) postoje uslovi i odredbe predviđeni Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima.

Uključivanje stranih državnih agencija u parnične postupke bilo je pitanje o kojem je presuđeno u nekoliko odluka Višeg suda i Ustavnog suda. Stav albanskih sudova je sljedeći: država i državne agencije uživaju apsolutni imunitet od nadležnosti albanskog suda (čak i u radnim odnosima), osim ako dobrovoljno prihvate ovu nadležnost kako je predviđeno članom 39, stav a) ZPP-a,[51] na primjer, u vezi s ugovorom o radu.

Član 25. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine bavi se izjavom koju bi mogla dati država s neujednačenim pravnim sistemom. Albanija ima jedinstven pravni sistem, pa nema potrebe za davanjem takve izjave.

51 Jedinstvena odluka Višeg suda br. 8, od 11. 06. 2011. godine, dostupna na: http://www.gjykataelarte.gov.al/

5. Međunarodna nadležnost i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. godine

5.1 Opća međunarodna nadležnost

Međunarodna nadležnost albanskih sudova regulirana je Zakonom o međunarodnom privatnom pravu Albanije (PILA). Osim ako nije drugačije predviđeno, albanski sudovi nadležni su ako tuženi ima uobičajeno boravište u Albaniji (član 71. PILA-e). Uobičajeno boravište definirano je PILA-om za fizička i pravna lica. Ove su definicije u skladu s onima datim u Uredbama EU Rim I i Rim II.

Prema članu 12. PILA-e, uobičajeno boravište fizičkog lica je mjesto u kojem je odlučilo da pretežno boravi, čak i bez registracije i neovisno o dozvoli ili odobrenju boravka. Kako bi utvrdio to mjesto, sud će uzeti u obzir okolnosti lične ili profesionalne prirode koje pokazuju trajnu vezu s tim mjestom ili ukazuju na volju osobe da takve veze stvori. Uobičajeno boravište pravnih lica, udruženja ili tijela bez pravne osobnosti je mjesto centralne uprave. Uobičajeno boravište fizičkog lica koje se bavi svojim poslovnim aktivnostima njegovo je glavno mjesto poslovanja. Za podružnicu, agenciju ili bilo koji drugi poslovni objekat, mjesto u kojem se nalazi podružnica, agencija ili bilo koji drugi poslovni objekat tretira se kao mjesto uobičajenog boravišta (član 17. PILA-e).

5.2 Prorogacija nadležnosti

Što se tiče izbora stranog foruma stranke, član 37. ZPP-a propisuje da je nadležnost albanskih sudova za strana fizička i pravna lica uređena zakonom. Ova odredba utvrđuje da se po pravilu nadležnost albanskih sudova ne može sporazumno prenijeti u stranu nadležnost. Međutim, izuzeci od općeg pravila dopušteni su ako se suđenje odnosi na obavezu između stranih osoba ili između stranog lica i albanskog državljanina ili pravnog lica koje nema prebivalište ili boravište u Albaniji i kada postoji međunarodni sporazum koji sadrži takav izuzetak i koji je Republika Albanija ratificirala.

Prorogacija nadležnosti u korist albanskih sudova dozvoljena je članom 73. PILA-e, koji postavlja određene uslove u pogledu forme sporazuma. Sporazum će biti u pisanoj ili usmenoj formi, ali će usmeni sporazum biti dokazan pismeno ili u formi koja je u skladu s međunarodnim komercijalnim upotrebama s kojima su stranke upoznate ili su trebale biti upoznate (član 73, stav 2. PILA-e). Ova odredba ne propisuje da li je sporazum važeći samo ako je to učinjeno prije početka postupka. Dakle, to će ovisiti o tumačenju suda.

Albanska nadležnost postoji i ako se tuženi pojavi u postupku bez osporavanja nadležnosti albanskog suda, iako ga u postupku zastupa advokat, ili je sud objasnio mogućnost osporavanja nadležnosti, a to objašnjenje uneseno je u zapisnik s ročišta (član 73, stav (3) PILA-e).

5.3 U poređenju s članom 5. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost ostalih kriterija nadležnosti u Konvenciji i u nacionalnim pravnim izvorima

Član 5. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine utvrđuje određene minimalne filtere nadležnosti koje presude moraju proći u prvobitnom postupku kako bi bile prihvatljive za priznavanje i izvršenje prema Haškoj konvenciji. Iako su ovi zahtjevi indirektne nadležnosti irelevantni za nacionalna pravila o nadležnostima, razlika između njih može dovesti do

neusklađenog ishoda.[52] Iako Konvencija nema za cilj da utiče na postojeće nacionalne zakone o nadležnosti u međunarodnim predmetima, vjerovatnije je da će presude država s pravilima direktne nadležnosti, poput filtera u članovima 5. i 6, cirkulirati u okviru Konvencije[53].

Tabela 4: Filteri direktne i indirektne nadležnosti

Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine		PILA	
Član 5, stav 1a	uobičajeno boravište osobe	**Član 71.**	uobičajeno boravište tuženog
Član 5, stav 1b	glavno mjesto poslovanja fizičkog lica	**Član 17.**	glavno mjesto poslovanja fizičkog lica
Član 5, stav 1d	aktivnosti podružnice, agencije ili poslovnog objekta	**Član 80, stav ç**	radnje u vezi sa sporovima koji proizilaze iz poslovanja podružnice ili agencije pravnog lica sa sjedištima
Član 5, stav 1e	okrivljeni je izričito pristao na nadležnost	**Član 73, stav 1 (2)**	prorogacija nadležnosti
Član 5, stav 1f	prećutna nadležnost	**Član 73, stav (3)**	prećutna nadležnost
Član 5, stav 1g	mjesto na kojem je obaveza nastupila ili je trebala nastupiti	**Član 80, stav (b)**	mjesto na kojem je obaveza izvršena ili je trebala biti izvršena
Član 5, stav 1h	mjesto zakupa imovine	**Član 72.**	mesto na kojem se nekretnina nalazi
Član 5, stav 1j	mjesto na kojem je došlo do djela ili propusta koji je direktno nanio štetu	**Član 80, stav (c)**	mjesto na kojem je došlo do djela
Član 5, stav 2	Potrošački ugovori i ugovori o radu		Nije primjenjivo
Član 5, stav 3	zakup nekretnina i stambenog prostora	**Član 72, stav (a)**	Nekretnine, zakup nekretnina

Konvencija koristi „uobičajeno boravište“ kao faktor povezivanja. Albansko zakonodavstvo je u skladu s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. godine, budući da koristi uobičajeno boravište kao jedan od glavnih povezujućih faktora za utvrđivanje nadležnosti. Definicija uobičajenog boravišta za fizička i pravna lica u skladu je s gore navedenim propisima EU.

Izričitu i implicitnu nadležnost regulira PILA u članu 73. Albanski sudovi imat će i međunarodnu nadležnost ako su stranke zaključile sporazum o međunarodnoj nadležnosti albanskih sudova. Albanski sud pred kojim se vodi tužba ima međunarodnu nadležnost ako se tuženi pojavi pred sudom bez osporavanja međunarodne nadležnosti, iako ga u postupku zastupa advokat, ili je sud objasnio mogućnost osporavanja nadležnosti, a ovo objašnjenje je bilo zabilježeno u zapisniku s ročišta (član 73, stav (3) PILA-e). Ova odredba slična je odredbama članova 25. i 26. Uredbe Brisel I.bis, međutim, razlike postoje u činjenici da član 73. PILA-e dodatno razrađuje implicitnu saglasnost, a u ovoj odredbi nema ništa što isključuje primjenu člana 73, stav (3) u slučajevima izričite saglasnosti u korist albanskih sudova ili isključive nadležnosti albanskih sudova.

52 Rumenov I., „Implikacije Nove haške konvencije o priznavanju i izvršenju stranih presuda iz 2019. godine na nacionalne pravne sisteme zemalja u jugoistočnoj Evropi“, EU i niz pitanja i izazova komparativnog prava – izdanje 3, 2020.

53 Garcimartin, F. i Saumier, G., „Eksplanatorni izvještaj uz Konvenciju od 2. jula 2019. godine o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim i trgovinskim stvarima, dostupno na: www.hcch.net

Slučajevi posebne nadležnosti regulirani su članovima 74–81. PILA-e. Iz komparativne analize odredaba PILA-e u odnosu na član 5. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine možemo zaključiti da su filteri direktne nadležnosti predviđeni Konvencijom slični onima predviđenim odredbama PILA-e, s izuzetkom nadležnosti nad potrošačkim i ugovorima o radu. PILA predviđa poseban pravni režim za zaštićene ugovore kao što su ugovori o radu, potrošački ugovori ili ugovori o osiguranju u odnosu na zakon, ali ne i u odjeljku nadležnosti[54]. Zaključak je da albanski sudovi ne bi trebali imati problema u primjeni ove odredbe u odnosu na filtere međunarodne nadležnosti prema PILA-i.

5.4 Isključiva nadležnost

Član 6. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine daje jedinstvenu isključivu osnovu za priznavanje i izvršenje presuda koje presuđuju o pravima *in rem* na nepokretnosti. Presude koje zadovoljavaju filter iz člana 6. mogu se priznati i izvršiti. Presude koje ne zadovoljavaju filter ne smiju se priznati niti izvršiti, bilo prema Konvenciji ili prema nacionalnom pravu. Zapravo, albanski sudovi imaju isključivu nadležnost u pravima *in rem* na nepokretnoj imovini (član 72. PILA-e). Druge situacije koje su ranije spomenute u ovom izvještaju su: odluke organa trgovinskih kompanija kada je uobičajeno prebivalište kompanije u Albaniji, osnivanje ili prestanak pravnih lica ili odluke njihovih organa kada pravno lice ima sjedište u Albaniji; valjanost upisa u registre državnih organa ili sudova Albanije; valjanost registracije prava intelektualnog vlasništva koja je izvršena ili zatražena u Albaniji; izvršenje izvršnih naslova (član 72. PILA-e).

6. Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. godine

6.1 Materijalni obim primjene

Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine primjenjuje se na presude u građanskim ili trgovinskim stvarima. Upotreba izraza „građanska“ i „trgovinska“ pitanja uglavnom je relevantna za pravne sisteme u kojima se „građansko“ i „trgovinsko“ smatraju zasebnim i međusobno isključujućim kategorijama, iako upotreba oba izraza nije nespojiva s pravnim sistemima u kojima su trgovinski postupci potkategorija građanskih postupaka. Ne proteže se na prihode, carinska ili administrativna pitanja i druga područja navedena u članu 2, stav (1) Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine. Da li se presuda odnosi na građanska ili trgovinska pitanja određuje priroda tužbe ili radnje koja je predmet presude. Priroda suda države porijekla ili sama činjenica da je država bila strana u postupku nisu odlučujući faktori. Konvencija se primjenjuje na priznavanje i izvršenje presude drugog suda u jednoj državi ugovornici. Potpisnice Konvencije moraju biti i država porijekla, kao država u kojoj se nalazi sud koji donosi presudu, i zamoljena država, u kojoj se traži priznanje i izvršenje te presude (član 4, stav (1) Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine).

Na primjenu Konvencije ne utiče priroda strana, odnosno pravnih ili fizičkih lica, privatnih ili javnih. Kao što je naznačeno u članu 2, stav (4), presuda nije isključena iz obima Konvencije samom činjenicom da je država, uključujući vladu, vladinu agenciju ili bilo koju osobu koja djeluje za državu, bila stranka u postupku u državi porijeklo.

Međutim, ništa u ovoj Konvenciji neće uticati na povlastice i imunitete države ili međunarodnih organizacija, u pogledu njih samih ili njihove imovine. Namjera nabrajanja je olakšati primjenu Konvencije u državama u kojima ne postoji utvrđena razlika između privatnog i javnog prava. Ova konvencija neće se primjenjivati na arbitražu i srodne postupke. Ključni element koji razlikuje

54 Vidi, na primjer, član 48. (Individualni ugovor o radu), član 50. (Ugovor o prijevozu) ili član 52. (Potrošački ugovori) PILA-e.

javnopravna pitanja od „građanskih ili trgovinskih“ pitanja je da li jedna od strana vrši vladina ili suverena ovlaštenja koja ne uživaju obična lica.[55]

6.1.1 U poređenju s članovima 1. i 2. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost materijalnog obima primjene za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Konvenciji i u nacionalnim pravnim izvorima

Albanska pravila o priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka primjenjuju se na građanska, trgovinska i porodična pitanja. ZPP ne pravi razliku između građanskih ili trgovinskih predmeta, niti bilo koje druge potkategorije sudskih predmeta. Materijalna nadležnost apelacionog suda određena je procesnim zakonom. Nadležnost sudova utvrđena je procesnim zakonima. Albanski ZPP propisuje da Zakon pruža jedinstvena pravila za građanske predmete. Svi građanski sporovi i drugi sporovi predviđeni ovim zakonom i posebnim zakonima spadaju u nadležnost sudova.[56] Potkategorizacija predmeta unutar glavne građanske kategorije obično se vrši u svrhu sudske statistike, kako je objašnjeno u ovom izvještaju. U ovom slučaju, podjela se vrši ovisno o predmetu tužbe, bilo o općim građanskim predmetima, porodičnim predmetima, privrednim predmetima i predmetima iz sfere zapošljavanja. Država i državne agencije u pravilu imaju imunitet u odnosu na nadležnost albanskih sudova, osim ako se dobrovoljno slože da nemaju taj imunitet, ili pod uslovima i odredbama predviđenim Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima (član 39. ZPP-a).

Odredbe ZPP-a o priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka primjenjuju se i na priznavanje konačne arbitražne presude strane države (član 399. ZPP-a).

6.2 Vrste stranih sudskih odluka koje se priznaju i izvršavaju

Albanski ZPP ne pravi razliku između različitih vrsta stranih sudskih odluka. Međutim, član 396. ZPP-a zahtijeva da odluka stranog suda bude konačna (neopoziva), a neopozivost potvrđena od suda koji je donio presudu. Nadalje, član 49. ZPP-a pravi razliku između tužbi kojima se traži izvršenje radi provedbe određene radnje ili propuštanja provedbe određene radnje.

6.3 Početak postupka (kao glavno ili preliminarno pitanje)

Zahtjevi za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka tretiraju se kao glavno pitanje. Albanski ZPP propisuje da sud koji vodi glavnu tužbu ima nadležnost da razmatra i sporedne zahtjeve, protutužbu ili glavnu intervenciju. U tom slučaju sud odlučuje o njihovom spajanju u jedan predmet (član 55. ZPP-a).

6.4 Dokumenti koje je potrebno dostaviti (formalni zahtjevi) za priznavanje strane sudske odluke

Zvanični zahtjev i dokumenti koji se podnose za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka moraju biti u skladu s formalnim proceduralnim uslovima propisanim članovima 395. i 396. ZPP-a. Međutim, ako je na snazi bilateralni sporazum između Albanije i zemlje suda porijekla, formalne proceduralne odredbe sporazuma će preovladati.

Prema albanskom ZPP-u, zahtjev se može podnijeti direktno apelacionom sudu ili diplomatskim

55 Garcimartin, F. i Saumier, G., „Eksplanatorni izvještaj uz Konvenciju od 2. jula 2019. godine o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim i trgovinskim stvarima, dostupno na: www.hcch.net

56 Član 1. ZPP-a, napomena 1 gore.

putem ako je to predviđeno međunarodnim sporazumima (član 395. ZPP-a). Zahtjev mora sadržavati:

a) kopiju presude koja se mora izvršiti i prijevod na albanski jezik s nadovjerom notara;

b) uvjerenje suda koji je donio presudu da je presuda postala neopoziva, zajedno s njenim prijevodom i nadovjerom notara. Kopija presude i potvrda da je postala neopoziva moraju biti ovjerene od strane Ministarstva vanjskih poslova Republike Albanije;

c) punomoć u slučaju da zahtjev podnese predstavnik zainteresirane strane, prevedena i s notarskom nadovjerom (član 396. ZPP-a).

Ako se zahtjev za priznavanje i izvršenje podnosi na osnovu bilateralnih sporazuma, taj zahtjev može se podnijeti direktno nadležnom sudu, prvostepenom sudu koji je donio presudu, a dokumenti koje je potrebno podnijeti su:

a) kopija presude ovjerena od suda;

b) ako u presudi nije jasno naznačeno da je pravosnažna i izvršna, uz nju će se priložiti dokument koji izdaje sud i kojim se potvrđuje da je presuda stupila na snagu;

c) dokument koji je sud izdao za djelimično izvršenje presude na teritoriji strane molilje kada je primjenjivo;

d) dokument koji potvrđuje da je stranka koja nije učestvovala u postupku, ili njen zastupnik u slučajevima njene nesposobnosti, uredno pozvana na sud.

Gore navedeni dokumenti moraju biti popraćeni ovjerenim prijevodom na jezik zamoljene ugovorne strane ili na engleski jezik, koji su sačinile diplomatske ili konzularne agencije ili bilo koje drugo lice ovlašteno u bilo kojoj od strana.[57]

Kako bi pomogli građanima i strankama da se pravilno pridržavaju zakonskih uslova, neki apelacioni sudovi ustanovili su praksu savjetovanja stranaka da podnesu sljedeće dokumente:

a) zahtjev koji sadrži podatke o stranci i pravnu osnovu;

b) presudu stranog suda koju je nadovjerilo Ministarstvo inostranih poslova u zemlji suda koji je donio presudu, prevedenu na albanski jezik i ovjerenu kod notara;

c) vjenčani list (za porodična pitanja) koji je izdao matični ured;

d) potvrdu prvostepenog suda kojom se potvrđuje da na sudu nije presuđeno o razvodu braka između stranaka;

e) punomoć ako stranka nije prisutna.[58]

Ako se stranke ne pridržavaju formalnih proceduralnih uslova, sud im daje dodatni razumni rok da ispune uslove. Nedostaci u ovoj fazi postupka ne predstavljaju osnovu za odbijanje zahtjeva.[59]

6.5 Uslovi za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka

Uslovi za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka utvrđeni su članom 394. ZPP-a i bilateralnim sporazumima o uzajamnoj pravnoj pomoći koje je Albanija ratificirala. Uslovi bilateralnih sporazuma preovladat će nad uslovima navedenim u ZPP-u. U skladu s članom 394. ZPP-a, strana sudska odluka nema učinka, ako:

a) prema odredbama koje su na snazi u Republici Albaniji, spor ne može biti u nadležnosti suda države koja je donijela presudu;

57 Član 20. Sporazuma između Albanije i Bugarske

58 Vidite javno saopštenje Apelacionog suda u Draču od 31. 03. 2021. godine, dostupno na: http://www.gjykata.gov.al

59 Jedinstvena odluka Višeg suda br. 6 od 01. 06. 2011. godine, dostupna na: http://www.gjykataelarte.gov.al/

b) tužba i poziv na sud nisu uredno i blagovremeno dostavljeni tuženom u odsustvu, kako bi mu se pružila mogućnost da se brani;

c) je albanski sud donio drugačiju presudu između istih stranaka, za isti predmet i iz istog razloga;

d) albanski sud rješava tužbu koja je podnesena prije nego što je strana presuda postala pravosnažna;

e) je postala pravosnažna kršeći svoje zakonske propise;

f) nije u skladu s osnovnim principima albanskog zakonodavstva.

g) Prema članu 394, stav (a) ZPP-a, priznanje strane sudske odluke bit će odbijeno ako sud države koja je donijela stranu presudu nema nadležnost prema PILA-i („princip ogledala"). Javna politika kao osnova za odbijanje uređena je stavom (dh) (osnovni principi albanskog zakonodavstva) člana 394. ZPP-a, iako se u ovoj odredbi ne spominje riječ „javna politika". Albanska sudska praksa daje široku definiciju javne politike uključujući pitanja materijalnog i procesnog prava. Prema albanskoj praksi, materijalne osnove javne politike ne pridaju važnost sadržaju stranog prava, već eventualnim efektima koji proizilaze iz priznanja stranih presuda i njihove kompatibilnosti s osnovnim principima (predviđenim u materijalnim normama) albanskog zakona.

Proceduralne osnove javne politike obuhvaćene su stavom (b) (presude zbog izostanka) i stavom (d) (presude koje postaju pravosnažne kršenjem stranih nacionalnih zakona). Stav (c) člana 394. ZPP-a bavi se pitanjem *res judicata* s ciljem izbjegavanja donošenja dvije presude za isti spor. Stav (ç) člana 394. ZPP-a predstavlja situaciju paralelnog postupka i treba ga primijeniti u skladu s pravilima *lis pendens* predviđenim ZPP-om (član 37. ZPP-a).[60]

Bilateralni sporazumi koje je Albanija ratificirala imaju razloge za odbijanje priznavanja slične onima koji su predviđeni ZPP-om: nedostatak sudske nadležnosti, nedostatak obavijesti odsutnom tuženiku, *res judicata* i *lis pendens*, nedostatak pravomoćnosti presude i kršenje javne politike, uobičajeni su razlozi za odbijanje.[61]

Osnovi za odbijanje predviđeni ZPP-om i bilateralnim sporazumima koje je Albanija ratificirala općenito su u skladu s osnovama za odbijanje koji su sadržani u Konvenciji o presudama HCCH iz 2019. godine.

60 Kola F, Çinari., „Priznavanje i izvršenje stranih presuda u građanskim i trgovinskim stvarima u Albaniji, Uredba Brisel I.bis i posebna pravila: mogućnosti za jačanje pravosudne saradnje", uredili C. E. Tuo, L. Carpaneto, S. Dominelli, mart 2021. godine, dostupno na: https://dispo.unige.it/sites/dispo.unige.it/files/pagine/OPEN%20ACCESS_Brussels%20I%20bis%20and%20Special%20Rules.pdf

61 Član 22. Sporazuma između Albanije i Bugarske

Tabela 5. Osnove za odbijanje

Član 394. ZPP-a	Član 7. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine
a) spor ne može biti u nadležnosti suda koji je donio rješenje;	Članovi 5. i 6. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine
b) o tužbenom zahtjevu i sudskom pozivu odsutni tuženi nije uredno i blagovremeno obaviješten kako bi mu se pružila mogućnost da organizira odbranu;	(a) dokument kojim je pokrenut postupak ili ekvivalentan dokument, uključujući izjavu o bitnim elementima tužbe (i) tuženi nije obaviješten u dovoljnom roku i na način koji bi mu omogućio da organizira svoju odbranu, osim ako se tuženi pojavio i iznio svoj slučaj bez osporavanja obavještenja pred sudom porijekla, pod uslovom da je zakonom države porijekla dozvoljeno osporavanje obavještenja; ili (ii) tuženi je obaviješten u zamoljenoj državi na način koji nije u skladu s osnovnim načelima zamoljene države u vezi s dostavljanjem dokumenata; (b) presuda je pribavljena prevarom;
c) albanski sud donio je drugu, drugačiju odluku između istih stranaka, o istom predmetu i o istom uzroku;	(f) presuda nije u skladu s ranijom presudom koju je sud druge države izrekao između istih stranaka o istoj stvari, pod uslovom da ranija presuda ispunjava uslove potrebne za njeno priznanje u zamoljenoj državi
ç) albanski sud razmatra tužbu koja je podignuta prije nego što je odluka suda strane države postala neopoziva;	(e) presuda nije u skladu s presudom suda zamoljene države u sporu između istih strana; ili
dh) nije u skladu s osnovnim principima albanskog zakonodavstva	(c) priznavanje ili izvršenje bilo bi očigledno nespojivo s javnom politikom zamoljene države, uključujući situacije u kojima su posebni postupci koji vode do presude bili nespojivi s temeljnim načelima proceduralne pravičnosti te države i situacije koje uključuju kršenje sigurnosti ili suvereniteta te države

U praksi, najčešći razlozi za odbijanje priznanja su: nedostavljanje obavještenja tuženom, nedokazivanje pravomoćnosti presude, vrsta presude (građanska ili upravna) i nenadležnost suda koji je donio stranu presudu.[62]

6.6 Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka

Strana presuda može se izvršiti u Albaniji tek nakon što je prizna apelacioni sud. Zahtjev s potrebnom dokumentacijom podnosi se nadležnom apelacionom sudu, koji treba biti kvalificiran u skladu s članom 49. ZPP-a: „Tužbe koje zahtijevaju izvršenje nad stvarima podnose se sudu u mjestu u kojem se nalaze te stvari ili najveći dio njihove vrijednosti. Tužbe kojima se traži izvršenje zbog obavljanja ili propuštanja obavljanja određene radnje podnose se sudu u mjestu u kojem se takvo izvršenje mora sprovesti".

Postupci podnošenja zahtjeva i potrebnih dokumenata detaljno su opisani u cijelom izvještaju. Nakon što se zahtjev podnese nadležnom apelacionom sudu, sa zahtjevom će se postupati

62 Kola F, Çinari., „Priznavanje i izvršenje stranih presuda u građanskim i trgovinskim stvarima u Albaniji, Uredba Brisel I.bis i posebna pravila: mogućnosti za jačanje pravosudne saradnje", uredili C. E. Tuo, L. Carpaneto, S. Dominelli, mart 2021. godine, dostupno na: https://dispo.unige.it/sites/dispo.unige.it/files/pagine/OPEN%20ACCESS_Brussels%20I%20bis%20and%20Special%20Rules.pdf

prema pravilima Zakona o parničnom postupku. Kao prvi korak izvlači se žrijeb za izbor sudija. Zahtjevi za priznavanje i izvršenje obično se tretiraju prioritetno i općenito, proces ne oduzima previše vremena.[63] O zahtjevu odlučuje vijeće od tri sudije, od kojih je jedan povezan s predmetom. Obavještenje stranke koja je podnijela zahtjev da se pojavi pred sudom vrši se u skladu s članom 128 et. Seq. ZPP-a. Obavještenje upućuju zaposlenici suda, dostavlja se putem poštanske službe, javne objave ili elektronski ako je stranka dala prethodnu saglasnost (član 129. ZPP-a).

U pogledu obaveze obavještavanja osoba protiv kojih se traži priznavanje i izvršenje, pojavio se problem zbog izraza koji se koristi za takve slučajeve: „zahtjev" umjesto „tužba". Stoga se stranka protiv koje je donesena presuda ne može pozvati kao tuženi u postupku priznavanja. Međutim, učestvovanje stranke potrebno je kako bi se procijenilo postojanje ili nepostojanje bilo koje od osnova za odbijanje.[64] Obavještenje je lično upućeno strankama koje su podnijele zahtjev, dužniku ili drugim zainteresiranim stranama kako to zahtijeva stranka koja je podnijela zahtjev ili sud. Predmeti se obično zatvaraju na jednom ili najviše dva ročišta.

Prilikom razmatranja zahtjeva za priznavanje strane presude, apelacioni sud primjenjuje pravila suđenja u prvom stepenu. Između ostalog, apelacioni sud unaprijed provjerava ispunjenost formalnih uslova za podnošenje zahtjeva za priznavanje strane presude. Ako zahtjev za priznavanje strane presude nije potpun, sud će odrediti razuman rok za njegovo kompletiranje i ispravku. Apelacioni sud će zatim vratiti zahtjev bez poduzimanja bilo kakvih radnji, ako stranka koja podnosi zahtjev ne kompletira i ispravi formalne nedostatke zahtjeva u roku koji je odredio sud. Ako zahtjev za priznavanje strane presude ispunjava formalne uslove, apelacioni sud će zakazati ročište čija je jedina svrha procjena postojanja ili nepostojanja bilo koje od pravnih prepreka predviđenih članom 394. ZPP-a ili bilo kojom drugom posebnom odredbom u tu svrhu.[65] Dakle, apelacioni sud neće odlučivati o meritumu predmeta (član 397. ZPP-a).

Odluka apelacionog suda o odobravanju ili odbijanju priznavanja i izvršenja istovremeno predstavlja izvršnu naredbu. ZPP predviđa da će odluke sudova stranih država i stranih arbitražnih sudova donositi sud koji priznaje odluku, prema redoslijedu odredaba (član 511, stav (b) ZPP-a).

Prigovor na odluke apelacionog suda mora se podnijeti Višem sudu u roku od 30 dana (član 443. ZPP-a).

Troškovi sudskih postupaka za priznavanje stranih sudskih odluka predstavljaju kombinaciju sudskih tarifa, advokatskih tarifa i drugih taksi koje se koriste za usluge kao što su notarska ovjera i prevođenje. Sudske tarife utvrđene su zakonom[66] i odlukom Visokog sudskog vijeća.[67] Sudska taksa za priznavanje i izvršenje strane sudske odluke iznosi 5.000 ALL (približno 45 eura). Notarske naknade određene su zajedničkim Smjernicama Ministarstva pravde i Ministarstva ekonomije i finansija.[68] Notarske naknade za ovjeru prijevoda i potvrdu izvornosti dokumenata iznose oko 5.000 ALL (približno 45 eura). Naknade za prevođenje određene su zajedničkim smjernicama Ministarstva pravde i Ministarstva ekonomije[69] i iznose otprilike 10 eura po stranici. Troškovi priznavanja stranih sudskih odluka u Albaniji ne mogu se smatrati teškim teretom za stranke.

63 Podaci dobijeni tokom razgovora s predsjednicima apelacionih sudova

64 Kola F, Çinari., „Priznavanje i izvršenje stranih presuda u građanskim i trgovačkim stvarima u Albaniji, u Uredbi Brisel I.bis i Posebna pravila: mogućnosti za jačanje pravosudne saradnje", uredili C. E. Tuo, L. Carpaneto, S. Dominelli, mart 2021. godine, dostupno na: https://dispo.unige.it/sites/dispo.unige.it/files/pagine/OPEN%20ACCESS_Brussels%20I%20bis%20and%20Special%20Rules

65 Jedinstvena odluka Višeg suda br. 6 od 01. 06. 2011. godine, dostupna na: www.gjykataelarte.gov.al

66 Zakon 98/2017 o sudskim tarifama u Republici Albaniji

67 Odluka Visokog sudskog vijeća 641 od 23.12. 2020. godine o sudskim taksama, postupcima njihove naplate

68 Zajedničke smjernice br. 22 od 20.10. 2020. godine o utvrđivanju tarifa za notarske usluge i notarske isprave

69 Zajedničke smjernice br. 3156 od 12. 05. 2004. godine o procedurama za izbor sudskih tumača i određivanju tarifa za prevođenje

7. Izvršenje stranih sudskih odluka

7.1 Vrsta izvršnog postupka

Odluka apelacionog suda po zahtjevu za priznavanje strane sudske odluke čini validnim izvršenje strane odluke u Albaniji. Izvršenje stranih sudskih odluka podliježe općim pravilima izvršenja predviđenim ZPP-om (član 510. i dalje). Član 510. ZPP-a propisuje da se izvršenje može sprovesti na osnovu izvršnih naslova navedenih u tom članu. Odluke stranih sudova predstavljaju izvršne naslove nakon što stupe na snagu u skladu s pravilima predviđenim ZPP-om (član 510, stav c). Izvršni naslov izvršava se na zahtjev vjerovnika (član 511. ZPP-a). Apelacioni sud izdaje rješenje o izvršenju u roku od pet dana (član 511, stav (b) ZPP-a).

Na sudsku odluku kojom se odbija nalog za izvršenje može se uložiti žalba prema odredbama koje uređuju posebne žalbe (član 512. ZPP-a). Izvršni naslov izvršavaju državni ili privatni izvršioci prema zahtjevu vjerovnika. Zahtjev vjerovnika mora biti popraćen izvršnim naslovom (originalnim i uredno ovjerenim), izvršnom taksom i punomoći lica koje zastupa vjerovnika (član 510. ZPP-a). Nalog se izvršava u roku od 15 dana od dana kada je povjerilac podnio zahtjev (član 515. ZPP-a).

Albansko zakonodavstvo predviđa dobrovoljno izvršenje naslova, dok se obavezno izvršenje može primijeniti tek nakon isteka rokova za dobrovoljno izvršenje. Obavezno izvršenje može početi prije isteka rokova za dobrovoljno izvršenje samo ako postoji rizik da izvršenje postane nemoguće (članovi 517. i 519. ZPP-a). Zakon o parničnom postupku daje detaljna pravila o izvršenju naslova u određenim oblastima (Glava III ZPP-a).

Prisilno izvršenje obaveze prema povjeriocu može se sprovesti u različitim oblicima koji uključuju radnje kao što su blokiranje bankovnih računa, pljenidba pokretne i nepokretne imovine itd. Sve radnje međusobno se nadopunjuju i služe jednoj svrsi: izmirenju obaveze koju je sud naložio dužniku.

Troškovi izvršenja pokrivaju tarife sudskog izvršioca, tarife stručnjaka, notarske tarife itd. Naknade za sudske izvršioce određene su Smjernicama za 2017. godinu.[70] Uključuju fiksne naknade za izvršenje u albanskoj valuti (ALL) i u postocima prema vrijednosti obaveze. Marža postotaka je od 3% do 10% vrijednosti obaveze. Opet ne izgleda da su troškovi izvršenja previsoki.

7.2 Postupak izvršenja u situacijama kada su izvršioci direktno suočeni sa stranom sudskom odlukom

Ne postoje posebne procedure za izvršenje stranih sudskih odluka. One su regulirane istim pravilima i procedurama kao i domaći naslovi.

8. Literatura

Domaće i međunarodno zakonodavstvo

- CEFTA između Albanije, Bosne i Hercegovine, Moldavije, Crne Gore, Sjeverne Makedonije, Srbije, UNMIK-a/Kosova stupila je na snagu 01. 05. 2007. godine
- Odluka Vijeća ministara, br. 970, od 04. 12. 2020. godine o odobrenju metodologije za utvrđivanje vrijednosti stavki tokom obaveznog izvršenja
- Odluka Vijeća ministara, br. 416, od 04. 07. 2018. godine o uspostavljanju, registraciji i funkcioniranju uprave za interakciju i sigurnost sistema upravljanja predmetima sudskih izvršilaca
- Odluka Vijeća ministara, br. 43, od 15. 01. 2020. godine o funkcioniranju procesa prijenosa dokumenata između institucija putem sistema elektronskog potpisa
- Odluka Visokog sudskog vijeća br. 641 od 23. 12. 2020. godine o sudskim taksama, postupcima za njihovu naplatu
- Uredba br. 3119 od 6. juna 1960. godine, „Službeni list", br. 3 iz 1961. godine, Sporazum s Mađarskom o uzajamnoj pravnoj pomoći u građanskim, krivičnim i porodičnim stvarima
- Uredba br. 3250 od 17. aprila 1961. godine, „Službeni list", br. 6 iz 1962. godine, Sporazum s Rumunijom o uzajamnoj pravnoj pomoći u građanskim, krivičnim i porodičnim stvarima
- EFTA je potpisana 01. 10. 2010. godine između Albanije, Islanda, Lihtenštajna, Norveške, Švicarske
- Zajedničke smjernice br. 3156 od 12/05/2004 o procedurama izbora sudskih tumača i određivanju tarifa prevođenja.
- Zajedničke smjernice br. 22 od 20. 10. 2020. godine o utvrđivanju tarifa za notarske usluge i notarske dokumente
- Zakon 10 428 od 2. juna 2011. godine o međunarodnom privatnom pravu, u „Službenom listu", br. 82, 17. 06. 2011. godine
- Zakon 98/2016 o organizaciji sudske vlasti u Republici Albaniji
- Zakon 98/2017 o sudskim tarifama u Republici Albaniji
- Zakon br. 10 194 od 10. 12. 2009. godine
- Zakon br. 8036 od 22. novembra 1995. godine, „Službeni list", br. 25 od 1995. godine, Sporazum s Turskom o uzajamnoj pravnoj pomoći u građanskim, krivičnim i trgovačkim stvarima
- Zakon br. 8061 od 8. februara 1996. godine, „Službeni list", br. 2 od 1996. godine, Sporazum s Ruskom Federacijom o pravnoj pomoći u građanskoj, krivičnoj i porodičnoj oblasti
- Zakon br. 8304 od 12. marta 1998. godine, „Službeni list", br. 7 od 1998. godine, Sporazum sa Sjevernom Makedonijom o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima
- Zakon br. 9348 od 24. februara 2005. godine, „Službeni list", br. 19 iz 2005. godine, Sporazum s Bugarskom o pravnoj pomoći u građanskim stvarima
- Zakon br. 7760 od 14. oktobra 1993. godine, „Službeni list", br. 12 iz 1993. godine, Sporazum s Grčkom o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima
- Zakon br. 8116 od 29. 03. 1996. godine o Zakonu o parničnom postupku Republike Albanije, „Službeni List",br. 138 od 07. 12. 1998. godine
- Zakon br. 8417 od 21. 10. 1998. godine o Ustavu Republike Albanije, „Službeni list", br. 9, 10 i 11/1996, s izmjenama i dopunama
- Zakon br. 110/2018 o notarima
- Zakon br. 111/2017 o pravnoj pomoći koju garantira država
- Zakon br. 26/2019 o uslugama privatnih izvršilaca
- Zakon br. 38/2017 od 30. marta 2017. godine o nekim izmjenama i dopunama Zakona o

70 Zajedničke smjernice br. 385/7, od 28. 06. 2017. godine o određivanju tarifa za usluge koje pružaju privatni izvršioci. Ovaj akt mogao bi se promijeniti nakon usvajanja novog Zakona o privatnim izvršiocima 2019.

parničnom postupku, „Službeni list", br. 98, 05. 05. 2017. godine, str. 5493.

- Zakon br. 55/2018 o advokaturi u Republici Albaniji
- Zakon br. 8116 od 29. marta 1996. Godine o Zakonu o parničnom postupku Republike Albanije, „Službeni list", br.9, 10, 11, 12. 05. 1996. godine
- Uredba (EZ) br. 593/2008 Evropskog parlamenta i Vijeća od 17. juna 2008. godine o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze (Rim I), u SL L 177, 04. 07. 2008. godine
- Uredba (EZ) br. 864/2007 Evropskog parlamenta i Vijeća od 11. jula 2007. godine o pravu koje se primjenjuje na vanugovorne obaveze (Rim II), u SL L 199, 31. 07. 2007. godine
- SSP između Albanije, EU i njenih država članica stupio je na snagu 01. 04. 2009. godine. Evropsko vijeće i Komisija, Odluka Vijeća i Komisije od 26. februara 2009. godine o zaključivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Zajednica Evrope i njihovih država članica, s jedne strane, i Republike Albanije, s druge strane (2009/332/EZ, Euratom), u SL L 107, 28. 04. 2009. godine

Nacionalna sudska praksa

- Jedinstvena odluka Višeg suda, br. 6 od 01. 06. 2011. godine
- Jedinstvena odluka Višeg suda, br. 8 od 11. 06. 2011. godine

Publikacije

- Bushati A.: *Impact of Brussels I bis Regulation on Recognition and Enforcement of judgments in Albania, in Impact of Brussels I bis Regulation on Recognition and Enforcement of judgments in Albania in Brussels I bis Regulation and special rules: opportunities to enhance judicial cooperatio*n („Uticaj Uredbe Brisel I.bis na priznavanje i izvršenje presuda u Albaniji, u uticaju Uredbe Brisel I.bis na priznavanje i izvršenje presuda u Albaniji u Uredbi Brisel I.bis i posebna pravila: mogućnosti za jačanje pravosudne saradnje"), uredili C. E. Tuo, L. Carpaneto, S. Dominelli, mart 2021.
- https://dispo.unige.it/sites/dispo.unige.it/files/pagine/OPEN%20ACCESS_Brussels%20I%20bis%20and%20Special%20Rules.pdf, str. 381.
- Bushati A.: *Yearbook of Private International Law*, Volume 15 („Godišnjak međunarodnog privatnog prava", Vol. 15) (2013/2014)
- Garcimartin, F. i Saumier, G.: *Explanatory Report Convention of the 2 July 2019 of the Recognition, and Enforcement of Foreign Judgments in Civil and Commercial Matters* („Eksplanatorni izvještaj uz Konvenciju od 2. jula 2019. godine o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim i trgovinskim stvarima")
- Bushati, A. i Jessel Holst, Ch.: Nacionalni izvještaj (Albanija) u Basedow J., Rühl G., Ferrari F., De Miguel Asensio P. (eds), *Encyclopaedia of Private International Law* („Enciklopedija međunarodnog privatnog prava"), Cheltenham, 2017.
- Kola, F. i Çinari S.: *Recognition and enforcement of foreign judgments in civil and commercial matters in Albania, in Brussels I bis Regulation and Special Rules: Opportunities to Enhance Judicial Cooperation* („Priznavanje i izvršenje stranih presuda u građanskim i trgovinskim stvarima u Albaniji, u Uredbi Brisel I.bis i posebna pravila: mogućnosti za jačanje pravosudne saradnje"), uredili C. E. Tuo, L. Carpaneto, S. Dominelli, mart 2021. https://dispo.unige.it/sites/dispo.unige.it/files/pagine/OPEN%20ACCESS_Brussels%20I%20bis%20and%20Special%20Rules.pdf
- Kola, F.: *Lis pendens-a ndërkombëtare në juridiksionin gjyqësor shqiptar si risi në ligjin procedural shqiptar, in Jeta Juridike, Shkolla e Magjistraturës no. 3*, 2017.
- Kola, F. and Vokshi, A.: *Procedurë civile, Pjesa II, Botim II*, Tirana, 2018.
- Rumenov I.: *Implications of the New 2019 Hague Convention on Recognition and Enforcement of Foreign Judgments on the National Legal Systems of Countries* in South Eastern Europe, EU and Comparative Law Issues and Challenges Series – Issue 3, 2020 („Implikacije nove Haške konvencije o priznavanju i izvršenju stranih presuda iz 2019. godine na nacionalne pravne sisteme zemalja u Jugoistočnoj Evropi, EU i niz pitanja i izazova komparativnog prava – 3. izdanje, 2020.)

NACIONALNI IZVJEŠTAJ: BOSNA I HERCEGOVINA

Autor

Meliha Povlakić

Sažetak

Pravni okvir prekograničnog priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka odražava složenost ustavnog poretka i državnog uređenja u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: BiH). Glavni izvor međunarodnog privatnog prava u BiH je Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima (ZRSZ), koji je pravni akt bivše Jugoslavije koji se i dalje primjenjuje u BiH bez ikakvih izmjena. U gotovo četiri decenije od usvajanja, došlo je do vrlo značajnih pomaka u oblasti međunarodnog privatnog prava u nizu nacionalnih pravnih poredaka i na međunarodnom nivou, ali BiH nije bila dio tog procesa. Reforma međunarodnog privatnog prava nije u fokusu interesa zakonodavca; štaviše, zbog ustavnog poretka u BiH, postoji otpor usvajanju zakona o međunarodnom privatnom pravu na državnom nivou. Uz činjenicu da BiH ima složen pravni sistem, usvajanje tri zasebna zakona o međunarodnom privatnom pravu učinilo bi situaciju još složenijom. Doktrina u BiH je već konstatirala da bi jedan od alternativnih načina reforme međunarodnog privatnog prava bio pristupanje BiH međunarodnim konvencijama čiji je član EU, na primjer, konvencijama usvojenim u okviru HCCH o privatnom međunarodnom pravu.

Pregled zakonodavstva koje je relevantno za prekogranično priznavanje i izvršenje pokazuje, pored zastarjelih propisa međunarodnog privatnog prava, još nekoliko nedostataka. Jedan od njih odnosi se na vrlo oskudno uređenje postupka priznavanja stranih sudskih odluka. Drugi je propust u nedostatku detaljnijeg reguliranja postupka izvršenja u slučaju da se izvršenje traži na osnovu stranog naslova. Osim toga, odredbe o izvršenju stranih naslova razlikuju se u ZRSZ-u i u zakonima koji reguliraju izvršni postupak.

Institucionalni okvir za prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u BiH nije posebno složen sam po sebi; tu sudovi igraju glavnu i dominantnu ulogu. Osim sudova, koji su dominantni akteri u vezi s ovim pitanjem, relevantno je i Ministarstvo pravde BiH, advokati i institucije koje pružaju obrazovanje.

Aktuelna internacionalizacija pravnih odnosa i rast međunarodne trgovine zahtijevaju bolju prikladnost domaćeg pravnog sistema kako bi se rješavali pravni problemi s međunarodnim elementom. U izvještaju se više puta navodi da složena državna organizacija i političke okolnosti sprječavaju ne samo usvajanje modernog zakona o međunarodnom privatnom pravu, već i pristupanje važnim međunarodnim multilateralnim sporazumima koji reguliraju međunarodnu nadležnost i prekogranično priznavanje i izvršenje. Zato je saradnja zainteresiranih strana od vitalnog značaja. Saradnja među akterima važna je zbog nedostatka mehanizama za ujednačavanje sudske prakse među entitetima i Brčko distriktom BiH. Ne postoji vrhovni sud na državnom nivou koji bi imao apelacionu ili kasacionu nadležnost. Nadalje, nepostojanje institucije čiji bi zadatak bio ujednačavanje sudske prakse moglo bi dovesti do divergentnih sudskih presuda u vezi s priznavanjem i izvršenjem stranih sudskih odluka u BiH. *De facto* ujednačavanje moglo bi se postići saradnjom između vrhovnih sudova entiteta i Apelacionog suda Brčko distrikta BiH.

Saradnja se može ostvariti i obrazovanjem. Centri za edukaciju sudija i tužilaca i univerziteti trebali bi razviti plan s fokusom na pitanja međunarodnog privatnog prava jer je analiza nastavnih planova i programa ovih centara u Federaciji BiH i Republici Srpskoj pokazala da je bilo samo nekoliko obuka posvećenih pitanjima međunarodnog privatnog prava. Zajedničke obuke za praktičare i sudije u cijeloj državi mogle bi se organizirati u okviru mnogih projekata koji pružaju podršku pravosuđu BiH. Institucije vlasti, Ministarstvo pravde BiH i Ministarstvo vanjskih poslova BiH trebali bi uključiti relevantne stručnjake iz akademske zajednice u proces pregovaranja i pristupanja međunarodnim instrumentima.

Analizirani su kapaciteti sudova i izvršilaca i uočeno je nekoliko nedostataka. U Federaciji BiH i Republici Srpskoj, drugostepeni sudovi nadležni su za odlučivanje o priznavanju stranih sudskih odluka, ali ne postoje specijalizirana odjeljenja za to pitanje: odjeli za građansko pravo odlučuju o širokom obimu pitanja, uključujući priznavanje odluka stranih sudova. Sasvim je moguće da su

u unutrašnjoj organizaciji određenog suda jedan ili više sudija pretežno ili isključivo ovlašteni da odlučuju o priznavanju stranih presuda, ali ta je odluka prilično slučajna a ne rezultat specijalizacije ili ispunjenja određenih posebnih uslova na strani određenog sudije. Sve u svemu, ne postoji specijalizacija među sudijama niti u području međunarodnog privatnog prava općenito, niti u užem području priznavanja stranih sudskih odluka.

Kvantitet i kvalitet sudskih odluka nije se mogao procijeniti. Nemogućnost direktnog pretraživanja sudske prakse predstavlja značajan problem. Sudske odluke ne objavljuju se sistematično, niti su dostupne na odgovarajućim *web*-stranicama. Za uvid u praksu određenog suda potrebno je podnijeti zahtjev u skladu sa Zakonom o pristupu informacijama BiH. Zbog ovih okolnosti, vrlo mali uzorak sudskih presuda postao je predmet analize, što ne dopušta donošenje relevantnih zaključaka o količini i kvalitetu sudskih odluka.

Izvršioci nemaju nikakve nadležnosti u procesima prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka. Postupak priznanja je u isključivoj nadležnosti sudija. Gotovo ista situacija je i s izvršnim postupkom. Sudovi odlučuju da li će prijedlog za izvršenje na osnovu stranog naslova biti odobren; izvršni postupak koji slijedi ne odstupa od izvršnog postupka ni u jednoj drugoj stvari. Izvršioci imaju manju ulogu u izvršnom postupku uopće. Njihov položaj nije precizno reguliran, razlikuje se od suda do suda i vrlo je kritički ocijenjen u relevantnoj literaturi. Izvršioci su zaposlenici suda u BiH; nedovoljno su plaćeni i nemaju mogućnosti napredovanja u karijeri unutar sistema. Uslovi za njihovo radno mjesto nisu definirani zakonima o izvršenju i svaki ih sud može drugačije urediti. Ne postoje specijalizirani prijemni testovi; kandidati za izvršioce moraju položiti samo državni ispit za službenike, koji ne uključuje nikakva znanja ili vještine iz zakona o izvršenju. Nakon zapošljavanja, izvršioci ne prolaze nikakvu posebnu obuku. Svi ovi faktori utiču na sposobnost izvršilaca uopće.

U BiH postoje dva Centra za edukaciju sudija i tužilaca, organizirana na entitetskom nivou. Sudije nominirane u BD BiH mogu pohađati seminare u Republici Srpskoj ili Federaciji BiH. Sudije su obavezne godišnje pohađati određeni broj obuka. Dva Centra dobro sarađuju i često organiziraju zajedničke obuke. Ako im kapaciteti to dopuštaju, Centri mogu organizirati obuke za one osobe koje nisu obavezno uključene u program obuke, na primjer, za sudske službenike koji su uključeni u izvršne postupke, ali je ova vrsta obrazovanja do sada uglavnom izostala.

Analiza godišnjih izvještaja Centra u FBiH i njegovog programa za 2020. i 2021. godinu pokazala je da ne postoje standardne obuke o međunarodnom privatnom pravu koje se redovno održavaju svake godine. Slika je prilično neuređena, što pokazuju naslovi i ritam održanih treninga. Može se zaključiti da se u pravilu (s minimalnim odstupanjima) godišnje nudi oko 20 obuka iz građanskih stvari (14–20% od ukupnog broja obuka), a u području izvršnih i vanparničnih postupaka za svaku oblast ponuđen je jedan ili najviše dva seminara (oko 1% od ukupnog broja obuka). Podaci upućuju na zaključak da općenito građanske stvari, a posebno izvršni i vanparnični postupci nisu na zadovoljavajući način zastupljeni u stalnoj edukaciji sudija. Analiza prezentiranih tema pokazuje da je prekogranično priznavanje i izvršenje, koje bi se trebalo podučavati u okviru obuke o građanskim izvršnim i vanparničnim pitanjima, nezastupljeno i jako zanemareno područje.

Što se tiče ekonomskih i političkih aspekata primjene Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, internacionalizaciju koja je u toku ne prate odgovarajuće mjere. Najvažniji trgovinski partneri BiH su zemlje članice EU, ali propisi koji olakšavaju pravnu saradnju unutar EU ne primjenjuju se na odnose s BiH kao državom nečlanicom. Implementacija relevantnih uredbi EU u ovoj oblasti u pravni poredak BiH mogla bi biti problematična jer će, čim BiH postane država članica, uredbe EU odmah postati obavezujuće za BiH. Međutim, dužnosti koje proizilaze iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju propisuju da države ugovornice moraju poduzeti mjere za usklađivanje svojih nacionalnih zakona s pravnom stečevinom EU. BiH to nije učinila u oblasti međunarodnog privatnog prava. Kao što je spomenuto, doktrina smatra pristupanje međunarodnim konvencijama u oblasti međunarodnog privatnog prava pogodnom alternativom.

Nažalost, nakon osamostaljenja i završetka rata, BiH je pregovarala i postala članica samo malog broja međunarodnih multilateralnih konvencija i time nije uspjela postati potpisnica mnogih HCCH konvencija.

Važnost člana 5. Konvencije postavlja ga kao centralni dio Konvencije. Međutim, možda najznačajnije razlike između ZRSZ-a i Konvencije leže u odredbama o međunarodnoj nadležnosti. Konvencija ne predstavlja takozvanu „dvostruku konvenciju/*traité double*“, već *traité simple*, budući da ne uređuje međunarodnu nadležnost, već samo izvršenje i priznavanje. Ovdje treba napomenuti da BiH nije ratificirala Konvenciju o sporazumima o izboru suda iz 2005. godine koja je komplementarna Konvenciji. Konvencija definira kriterije nadležnosti za priznavanje i izvršenje presuda u zamoljenoj državi. Odredbe ZRSZ-a koje reguliraju međunarodnu nadležnost nisu u skladu s kriterijima nadležnosti Konvencije. Prvo, opći i dominantni kriterij za određivanje nadležnosti u ZRSZ-u, koji je povezan s tuženim, ne odgovara istom kriteriju Konvencije, budući da se ZRSZ oslanja na prebivalište i, alternativno, na mjesto boravka, a Konvencija na uobičajeno boravište. ZRSZ ne poznaje uobičajeno boravište koje je postalo jedna od najvažnijih tačaka vezivanja za utvrđivanje mjerodavnog prava, kao i međunarodne nadležnosti u modernom međunarodnom privatnom pravu.

Uobičajeno boravište tuženog nije jedinstveni kriterij nadležnosti u Konvenciji. Pored uobičajenog boravišta, kao kriterija koji se bazira na vezi s tuženim, Konvencija priznaje tri grupe kriterija nadležnosti. Ti kriteriji temelje se na volji stranaka i vezi između zahtjeva i države porijekla. Isti kriteriji mogu se naći u ZRSZ-u, ali nedostaje konvergencija u broju, obimu i sadržaju kriterija.

Konvencija razlikuje tri oblika izbora suda: izričit pristanak tokom postupka, implicirani pristanak i neisključivi sporazum stranaka o izboru suda. ZRSZ je djelimično u skladu s Konvencijom kada je u pitanju prećutna prorogacija. Kao i Konvencija, ZRSZ ne spominje izraz „implicirani pristanak“ ili „prorogacija“. S druge strane, ZRSZ, za razliku od Konvencije, prihvata koncept „podnošenja“. ZRSZ dozvoljava eksplicitnu prorogaciju pod nekoliko ograničenja, pri čemu nema razlike između isključivog i neisključivog izbora suda. Ova razlika je vjerovatno posljedica toga što postoje dvije komplementarne HCCH konvencije, jedna iz 2019. i jedna iz 2005. godine. Za državu poput BiH, koja nije strana Haške konvencije o sporazumu o izboru suda iz 2005. godine, ova odredba Konvencije iz 2019. nije korisna jer ne može djelovati kao polazna osnova u uređivanju ovog pitanja.

ZRSZ i Konvencija značajno se razlikuju u pogledu kriterija nadležnosti koji se oslanjaju na vezu između tužbenog zahtjeva i suda porijekla. Ove razlike odražavaju razlike u konceptu ova dva pravna instrumenta. Konvencija ne regulira nadležnost, već filtere nadležnosti (indirektna nadležnost), dok ZRSZ ima suprotan pristup. Konvencija propisuje kriterije nadležnosti ili, bolje formulirano, „filtere nadležnosti“ prema kojima sud države u kojoj se traži priznavanje ili izvršenje ocjenjuje presudu donesenu u državi porijekla. ZRSZ, s druge strane, predviđa direktnu nadležnost – sud bi trebao odlučiti da li je nadležan za odlučivanje u prekograničnim pitanjima prema nacionalnom pravu, odnosno međunarodnom sporazumu.

Štaviše, spisak kriterija nadležnosti koji se odnose na vezu između tužbe i suda porijekla znatno je duži u Konvenciji nego u ZRSZ-u. ZRSZ regulira samo sljedeća pitanja: vanugovorne obaveze, vlasnička potraživanja kada se imovina tuženika ili odabrana imovina nalaze u BiH, potraživanja stranca za obaveze koje treba izvršiti u BiH, vlasnička i druga stvarna prava *in rem* na nekretninama ili avionima i brodovima. Svi drugi filteri nadležnosti koji su regulirani Konvencijom nisu spomenuti u ZRSZ-u.

Analiza postupka priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka u BiH pokazala je da postoje značajne razlike u odnosu na Konvenciju o presudama HCCH iz 2019. godine.

Glavno određivanje materijalnog polja primjene dato je u članu 1. Konvencije, koji propisuje da će se Konvencija primjenjivati na priznavanje i izvršenje presuda u građanskim ili trgovačkim

stvarima u državi ugovornici koje je donio sud druge države ugovornice. Nacionalni pravni izvori (npr. ZRSZ), imaju širi obim primjene, predviđajući prekogranično priznavanje i provođenje u pitanjima statusa i poslovne sposobnosti fizičkih osoba, obaveza izdržavanja, kao i drugih pitanja porodičnog prava, uključujući imovinske bračne režime i druga prava ili obaveze koje proizilaze iz braka ili sličnih odnosa, te u pitanjima nasljednog prava. Osim toga, ZRSZ uključuje lična prava i prava intelektualne svojine. Sva ova pitanja isključena su iz djelokruga Konvencije. Konvencija predviđa mnoge izuzetke za njenu primjenu u članu 6. Lista osnova za neprimjenu Konvencije upoređena je s onima u ZRSZ-u. U ovom dijelu nema podudarnosti između Konvencije i ZRSZ-a. Odredbe ZRSZ-a primjenjive su na veći broj pitanja u građanskom i trgovačkom pravu, kao i porodičnom pravu i nasljednom pravu. Materijalni obim primjene ZRSZ-a stoga se razlikuje od onog iz Konvencije.

ZRSZ ne razlikuje strane sudske odluke i ne predviđa različita pravila priznavanja u zavisnosti od vrste strane sudske odluke. Svaka strana sudska odluka može se priznati ako je postala pravomoćna i ako nema zakonom propisanih osnova za odbijanje priznanja. ZRSZ ne predviđa samo priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka, već i drugih stranih naslova.

ZRSZ ne pravi razliku između postupka priznavanja kao glavnog ili prethodnog pitanja i pruža najosnovnija proceduralna pravila za oba (član 101.). Postoji samo jedna razlika u pogledu teritorijalne nadležnosti. Rješenje u vezi s donošenjem odluke o prethodnom pitanju sadržano u članu 8. Konvencije ne postoji u ZRSZ-u.

ZRSZ ne sadrži izričitu odredbu o tome ko je aktivno legitimiran da pokrene postupak priznavanja stranih sudskih odluka. Konvencija također ne definira osobu koja ima pravo pokrenuti postupak.

Član 12. Konvencije propisuje skup dokumenata koje strana koja traži priznanje i izvršenje mora dostaviti. Ovdje Konvencija i ZRSZ nisu usklađeni u potpunosti. Poput ZRSZ-a, Konvencija zahtijeva potpunu i ovjerenu kopiju presude i dodatni dokument kojim je pokrenut postupak u slučaju presude zbog izostanka. Uslov „svi dokumenti potrebni za utvrđivanje da je presuda pravosnažna ili, gdje je primjenjivo, da je izvršna u državi porijekla“ je prikladno rješenje. Takva formulacija je vrlo povoljna i pruža potrebnu fleksibilnost, ali odgovarajuća odredba nije sadržana u ZRSZ-u. Što se tiče sudskih poravnanja, Konvencija propisuje pravila koja odgovaraju ovim vrstama naslova, što nije slučaj s PIL-om. To predstavlja značajnu pravnu prazninu u važećem zakonu u BiH. Konvencija je propustila odrediti pravila za daljnje izvršne naslove i izvršne notarske isprave. Nadalje, Izvještaj s objašnjenjima sugerira da se administrativni dokumenti i notarske isprave ne mogu smatrati presudama, što znači da su izostavljeni iz djelokruga Konvencije. Ovo pitanje nije riješeno ni u ZRSZ-u i o njemu se živo raspravlja u doktrini.

Što se tiče postupka priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka, Konvencija uzima u obzir posebna proceduralna pravila koja se primjenjuju u državama ugovornicama. Također pruža državama slobodu da iskoriste diskreciono pravo u reguliranju postupka uz neka manja ograničenja. Kako BiH (još uvijek) nije država ugovornica, ova ograničenja se ne primjenjuju. Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka jedva je reguliran u ZRSZ-u. Samo jedan član ZRSZ-a posvećen je ovom pitanju (član 101.). Glavni uslovi za priznavanje su da je presuda postala pravomoćna, da je lice koje traži priznavanje i izvršenje predočilo dokaze i potvrdu izvršnosti presude. ZRSZ navodi niz razloga zbog kojih se priznanje (ili izvršenje) mogu odbiti.

Ne postoje posebne odredbe za izvršenje stranih izvršnih naslova. Postupak izvršenja je uvijek isti, bez obzira na to da li se zasniva na stranom ili domaćem naslovu. Zakoni o izvršenju u BiH predviđaju samo jednu vrstu izvršnog postupka: izvršenje čiji je cilj sudska prodaja ili sudski prijenos prava. Prisilna administracija/sekvestracija nije predviđena. Načini izvršenja su različiti u zavisnosti od imovine koju je povjerilac odredio kao predmet izvršenja, a ne od vrste izvršnog naslova (stranog ili domaćeg).

Nema posebnosti u postupku ako sud odluči o priznavanju kao glavnom ili prejudicijalnom pitanju.

Uloga izvršioca je ovdje vrlo ograničena: oni su uglavnom uključeni u izvršni postupak nad pokretnim stvarima.

1. Pravni okvir prekograničnog priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka

1.1 Pregled zakonskih odredaba

BiH je složeno uređena država koja se sastoji od dva entiteta – Federacije BiH (u daljnjem tekstu: FBiH) i Republike Srpske (u daljnjem tekstu: RS), i Brčko distrikta BiH (u daljnjem tekstu: BD BiH). Zakonodavne nadležnosti podijeljene su između države i njenih dijelova. Ustav BiH predviđa pretpostavku nadležnosti u korist entiteta; nadležnosti države BiH su samo one koje su izričito određene Ustavom. Ustav BiH ne navodi međunarodno privatno pravo, prekogranično priznavanje i provođenje kao nadležnosti države. To znači da BiH nema direktna ovlaštenja za reguliranje navedenih pitanja. Zapravo je izvršno zakonodavstvo regulirano na entitetskom nivou i u Brčko distriktu BiH, kao i vanparnični postupak (postupak priznavanja stranih sudskih odluka po prirodi je vanparnični postupak[71]).

Situacija s regulacijom međunarodnog privatnog prava mogla bi biti sasvim drugačija. Koliko god to izgledalo nelogično, stroga konstrukcija Ustava BiH podrazumijeva nadležnost entiteta u ovoj stvari.[72] Međutim, Ustav BiH dopušta prijenos entitetskih nadležnosti na državu (član III 5. Ustava BiH). Nadalje, usvajanje zakonodavstva o međunarodnom privatnom pravu moglo bi se oslanjati na član I 4. Ustava BiH (koji predviđa „zajedničko“ tržište s četiri osnovne slobode kao u EU)[73]. Predmet međunarodnog privatnog prava moglo bi biti područje u kojem bi se mogli primijeniti gore spomenuti, rijetko korišteni, ustavni mehanizmi. Argument u korist ovog rješenja je analogija s EU: kako bi se postigle četiri slobode i funkcioniralo unutrašnje tržište, EU je objedinila niz pitanja međunarodnog privatnog prava, iako se u međunarodnim ugovorima Evropske unije izričito ne spominje ovlaštenje za to.[74]

Državni nivo:

Osnovni izvor prava za priznavanje i izvršenje stranih izvršnih naslova u građanskim i trgovačkim stvarima je Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima[75] (u daljnjem tekstu: ZRSZ). Bivši jugoslavenski zakon preuzet je u pravni poredak oba entiteta u BiH i Distrikta. Iako su osnove za prihvatanje ovog zakona u entitetske pravne poretke različite,[76] za potrebe ovog izvještaja važno je samo da se isti zakonski propisi primjenjuju u cijeloj BiH.

ZRSZ uređuje priznavanje i izvršenje svih sudskih i arbitražnih odluka općenito. Član 1. ZRSZ-a regulira predmet reguliranja zakona koji obuhvata koliziona pravila i međunarodnu nadležnost u statusnim i porodičnim pitanjima, te imovinskim odnosima. Iako definiranjem predmeta reguliranja član 1. ZRSZ-a ne spominje izričito priznavanje i izvršenje sudskih odluka u statusnim, porodičnim i imovinskim pitanjima, to jasno slijedi iz zakona u cijelosti. Pitanja statusa i porodice, međutim, nisu od interesa za ovaj izvještaj, pa se postavlja pitanje šta pojam „imovinski odnosi“ podrazumijeva, tj. da li ovaj pojam obuhvata i građanska i trgovačka pitanja.

71 Vidi Muminović, „Procesno međunarodno privatno pravo“, str. 116; Šaula, „Osnovi međunarodnog privatnog prava Republike Srpske“, str. 302.

72 Vidi Šaula, *Reform of Private International Law in Countries Successors of the Former Yugoslavia*, str. 1355, i Šaula, „Osnovi međunarodnog privatnog prava Republike Srpske“, str. 54–56.

73 Meškić, „Četiri osnovne slobode kao ustavni osnov za harmonizaciju entitetskih propisa“, str. 370; Alihodžić, Meškić, Duraković, *Accepting EU Private International Law Standards into the Legal System of Bosnia and Herzegovina: What Can Be Done While Waiting for Godot?*, str. 158.

74 Za analogiju s BiH, vidjeti Meyer, „Uvođenje Zajedničkog evropskog prava prodaje“, str. 18.

75 „Službeni list Socijalističke Republike Jugoslavije“, br. 43/82, 72/82

76 U Federaciji BiH ovaj zakon izmijenjen je Uredbom sa zakonskom snagom o priznavanju i primjeni saveznih zakona („Službeni list Republike Bosne i Hercegovine“, 2/92). Ova uredba je naknadno potvrđena kao zakon („Službeni list Republike Bosne i Hercegovine“, 13/94).
U Republici Srpskoj, u skladu s članom 12. Ustavnog zakona za provođenje Ustava Republike Srpske, svi savezni zakoni bivše SFRJ inkorporirani su u pravni poredak Republike Srpske pod uslovom da nisu u suprotnosti s važećim pravnim poretkom („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 21/92).

Odgovor bi ovdje trebao biti potvrdan. Razlog za to može se naći u Zakonu o obligacionim odnosima koji prati monistički sistem. Stoga se ista pravila primjenjuju na trgovačke ugovore i na netrgovačke ugovore, osim ako je drugačije izričito propisano Zakonom o obligacionim odnosima u vezi s trgovačkim ugovorima (član 25, stav 1. Zakona o obligacionim odnosima). Prema Zakonu o obligacionim odnosima, ugovor se smatra trgovačkim ako su obje strane trgovci i ako zaključe predmetni ugovor u okviru svoje poslovne/registrirane djelatnosti. Osim toga, bilateralni ugovori o prekograničnoj pravnoj pomoći koje je BiH zaključila s državama nasljednicama bivše SFRJ reguliraju, između ostalog, priznavanje i izvršenje presuda u građanskim stvarima donesenih u drugoj državi potpisnici sporazuma, pri čemu je izričito određeno da se pod građanskim stvarima podrazumijevaju i odluke donesene u trgovačkim stvarima.[77] ZRSZ sadrži opća pravila za ZRSZ stranih izvršnih naslova, bez obzira na to da li se tiču statusa, porodice ili imovinskih pitanja, uz određena odstupanja kada su u pitanju porodični odnosi ili statusna pitanja (vidi 6.1 dolje). To, međutim, nije predmet interesa ovog projekta. Ovaj izvještaj fokusiran je na priznavanje odluka u građanskim i trgovačkim stvarima.

Propisi o priznavanju i izvršavanju stranih izvršnih naslova prvenstveno su usmjereni na izvršenje stranih sudskih odluka.[78] Osnovni princip je da se strana sudska odluka izjednačuje s domaćom sudskom odlukom ako je stranu sudsku odluku priznao domaći sud.[79] Stoga je prototip stranog izvršnog naslova strana sudska odluka, dok se svi drugi izvršni naslovi mogu priznati budući da su izjednačeni sa stranom sudskom odlukom: poravnanje u inostranstvu[80], odluka drugog nacionalnog organa koja je ekvivalentna sudskoj odluci ili sudsko poravnanje u zemlji porijekla[81].

Nadalje, ZRSZ posebno predviđa priznavanje i izvršenje stranih arbitražnih odluka. ZRSZ detaljno uređuje preduslove za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka (članovi 87–96. ZRSZ-a) i stranih arbitražnih odluka (članovi 91. i 100. ZRSZ-a), ali ne i preduslove za izvršenje drugih stranih izvršnih naslova. Navedeni naslovi priznaju se i primjenjuju analognom primjenom odredaba koje se odnose na priznavanje i izvršenje odluka stranih sudova. Međutim, zbog različite prirode i mogućih specifičnosti ovih naslova, oni ne mogu ispuniti sve preduslove potrebne za sudsku odluku (na primjer, nagodba nije pravosnažna, ili odluke upravnog tijela nisu konačne na isti način na koji su pravosnažne sudske odluke itd.). Stoga je analogna primjena pravila o priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka često problematična. Posebni propisi o preduslovima za priznavanje i izvršenje svakog pojedinačnog izvršnog naslova uveliko bi olakšali i priznavanje i izvršenje.[82]

ZRSZ propisuje prioritet međunarodnih pravnih izvora nad nacionalnim (član 3.); ovu odredbu treba uključiti u Ustav BiH. Od svoje nezavisnosti, BiH je bila prilično aktivna u sklapanju bilateralnih sporazuma koji se tiču međunarodnog privatnog prava. Međutim, BiH nije počela od nule. Kao nasljednica bivše Jugoslavije, postala je članica više od dvadeset bilateralnih ugovora o pravnoj pomoći u građanskim stvarima, priznavanju i izvršenju presuda i parničnom postupku. Od tada je BiH ratificirala bilateralne sporazume koji se odnose na građansko pravo, pretežno s državama u regionu, ali i s drugim državama poput Kine ili Turske.[83]

Ako BiH postane članica Konvencije HCCH iz 2019. godine, postavlja se pitanje koji sporazum (bilateralni ili multilateralni, npr. HCCH konvencije) ima prioritet. Bilateralni sporazumi zaključeni

77 Tako član 24. Sporazuma između Bosne i Hercegovine i Republike Makedonije o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima; član 2, stav 2. Ugovora između Bosne i Hercegovine i Republike Slovenije o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima; član 1, stav 2. Sporazuma između Bosne i Hercegovine i Srbije i Crne Gore o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima; član 2, stav 2. Ugovora između Vlade Republike Hrvatske, Vlade Bosne i Hercegovine i Vlade Federacije BiH o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima.

78 To vrijedi za propise svih država nasljednica bivše Jugoslavije. Vidi također: Rijavec, *Das internationale Vollstreckungsrecht am Beispiel Sloweniens*, str. 83–84.

79 Član 86, stav 1. ZRSZ-a.

80 Član 86, stav 2. ZRSZ-a.

81 Član 86, stav 3. ZRSZ-a.

82 Povlakić, „Izvršenje stranih izvršnih naslova sa posebnim osvrtom na strane notarske isprave“, str. 260.

83 Spisak međunarodnih i bilateralnih ugovora koje je BiH ratificirala može se pronaći na *web*-stranici Ministarstva pravde BiH, dostupnoj na: http://www.mpr.gov.ba/organizacija_nadleznosti/medj_pravna_pomoc/bilateralni_ugovori/Konvencije.aspx?langTag=bs-BA (28. 04. 2021.). Vidi također: Alihodžić, Meškić, Duraković, *Accepting EU Private International Law Standards into the Legal System of Bosnia and Herzegovina: What Can Be Done While Waiting for Godot?*, str. 167.

s državama nasljednicama bivše Jugoslavije reguliraju, između ostalog, priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka. U pogledu hijerarhije međunarodnopravnih izvora postoje dva stajališta. Prema prvom, bilateralni sporazum nadjačava multilateralni sporazum u skladu s načelom *lex specialis derogat legi generali*.[84] Prema drugom stavu, bilateralni sporazum ne mora se nužno smatrati kao *lex specialis* jer može regulirati istu temu kao i multilateralni sporazum, pa bi vladajući princip trebao biti *lex posterior derogat legi priori*.[85] U BiH nije postignut konsenzus o ovom pitanju. Međutim, najnovija literatura tvrdi da su bilateralni i multilateralni sporazumi u istom hijerarhijskom položaju i da u svakom konkretnom slučaju treba odlučiti koje od dva vodeća načela u hijerarhiji pravnih izvora treba primijeniti. (Sama činjenica da bilateralni sporazum obavezuje dvije države ne znači automatski da se radi o *lex specialisu* u odnosu na multilateralni sporazum koji uređuje istu temu – da li je to *lex specialis* ili *lex posterior* treba utvrditi u svakom posebnom slučaju.)[86] *Činjenica da bilateralni sporazum obavezuje manji broj država ne znači da nadvladava multilateralni sporazum*.[87]

Nivo entiteta/Brčko distrikta BiH

ZRSZ je jedini pravni izvor koji je jedinstven za sve dijelove BiH. Ostale pravne izvore za pravna pitanja koja su relevantna za ovaj izvještaj reguliraju oba entiteta i Brčko distrikt BiH.

Izvršni postupak: Zakon o izvršnom postupku Federacije BiH[88], Zakon o izvršnom postupku Republike Srpske[89], Zakon o izvršnom postupku Brčko distrikta BiH[90]. Osim ZRSZ-a, za ovaj izvještaj relevantni su i ovi zakoni o izvršnom postupku. Zakoni o izvršnom postupku reguliraju samo izvršenje stranih sudskih odluka.[91] Zapravo, radi se o rješenjima koja ne predstavljaju novinu u odnosu na ZRSZ. Naprotiv, ova rješenja su manjkava u nekoliko aspekata u odnosu na odredbe ZRSZ-a. Sva tri zakona o izvršnom postupku u BiH preciziraju da se odluke stranih sudova mogu izvršiti ako takve odluke ispunjavaju uslove za priznavanje utvrđene zakonom, ili ratificiranim međunarodnim ugovorima. Ovdje imamo nedosljednost između Zakona o izvršnom postupku i ZRSZ-a jer Zakon o izvršnom postupku predviđa samo i striktno mogućnost odlučivanja o izvršenju strane sudske odluke odlučujući o priznanju kao preliminarnom pitanju. Ostali izvršni naslovi nisu uzeti u obzir.

Vanparnični postupak: Zakon o vanparničnom postupku Federacije BiH[92], Zakon o vanparničnom postupku Republike Srpske[93], Zakon o vanparničnom postupku Brčko distrikta BiH[94]. Ovi zakoni podijeljeni su u dva dijela: prvi, opći dio, koji regulira načela i opća pitanja i institute relevantne za svaki pojedini vanparnični postupak uređen zakonima o vanparničnom postupku ili bilo kojim drugim zakonima, i drugi dio, koji regulira različite vrste vanparničnog postupka (na primjer, podjela suvlasništva ili postupak davanja dozvole za brak za maloljetne osobe). Postupak priznavanja stranih sudskih odluka nije reguliran među ovim posebnim vanparničnim postupcima. Ipak, doktrina i pravosuđe smatraju da je nesporno da se radi o vanparničnom postupku.

84 Za više informacija vidjeti Muminović, „Međunarodno privatno pravo“, str. 31. Za ovaj stav vidi: Varadi, Bordaš, Knežević i Pavić, „Međunarodno privatno pravo“, str. 78.

85 Za ovaj stav vidi: Stanivuković/Živković, „Međunarodno privatno pravo“, str. 77; Muminović, „Međunarodno privatno pravo“, str. 32. Međutim, Muminović izričito tvrdi da je bilateralni sporazum *lex specialis* u odnosu na multilateralni sporazum. Vidi: Muminović, „Procesno međunarodno privatno pravo“, str. 171.

86 Muminović, „Međunarodno privatno pravo“, str. 31; Šaula, „Osnovi međunarodnog privatnog prava Republike Srpske“, str. 54; Meškić/Đorđević, „Međunarodno privatno pravo“, str. 31.

87 Meškić/Đorđević, „Međunarodno privatno pravo“, str. 31.

88 „Službene novine Federacije BiH“, 32/03, 52/03, 33/06, 39/06, 39/09, 35/12 i 46/16

89 „Službeni glasnik Republike Srpske“, 59/03, 85/03, 64/05, 118/07, 29/10, 57/12, 67/13, 98/14, 66/18

90 „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, 39/2013 i 47/2017

91 Čl. 19. Zakona o izvršnom postupku Federacije BiH, čl. 19. Zakona o izvršnom postupku RS-a, čl. 18. Zakona o izvršnom postupku BD BiH

92 „Službene novine Federacije BiH“, 2/98, 39/04, 73/05, 80/14 – drugi zakon i 11/21

93 „Službeni glasnik Republike Srpske“, 36/09, 91/16

94 „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, 5/01, 36/17

Zakon o notarima: Zakon o notarima Federacije BiH[95], Zakon o notarima Republike Srpske[96], Zakon o notarima Brčko distrikta BiH[97]. Zakoni koji reguliraju notarske usluge relevantni su za ovaj izvještaj jer reguliraju djejstvo stranih notarskih isprava. Prema ovim zakonima, strane notarske isprave imaju ista djejstva kao i domaće notarske isprave. Jedini preduslov za jednako djejstvo strane notarske isprave je uzajamnost. Budući da zakoni o notarima ne sadrže daljnje odredbe o stranim notarskim ispravama i uzajamnosti, moglo bi se zaključiti da je potreban pretpostavljeni faktični reciprocitet. Odredbe Zakona o notarima ne mogu se uzeti odvojeno i bez povezivanja s općim propisima ZRSZ-a ili međunarodnim sporazumima. To znači da se notarske isprave ne mogu isključiti iz općih pravila koja reguliraju priznanje i izvršenje stranih naslova.

Zakoni koji uređuju organizaciju sudova: Zakon o sudovima Federacije BiH[98], Zakon o sudovima Republike Srpske[99], Zakon o sudovima Brčko distrikta BiH[100]. Ovi zakoni relevantni su za ovaj izvještaj jer određuju koji sudovi su nadležni za priznavanje i izvršenje stranih izvršnih naslova.

Zakoni koji uređuju parnični postupak: Zakon o parničnom postupku Federacije BiH[101], Zakon o parničnom postupku Republike Srpske[102], Zakon o parničnom postupku Brčko distrikta BiH[103] ovdje su relevantni jer se pravila parničnog postupka primjenjuju na vanparnični postupak ako određeno pitanje nije uređeno vanparničnim postupkom. Ovi zakoni su također relevantni jer sadrže odredbe o dostavljanju dokumenata u inostranstvu.

1.2 Procjena pravnog okvira

U vrijeme usvajanja, Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima smatran je modernim instrumentom s velikom reputacijom u komparativnom pravu.[104] U gotovo četiri decenije od usvajanja, na komparativnom nivou doneseno je niz značajnih promjena u međunarodnom privatnom pravu. Usvojeni su mnogi novi zakoni i instrumenti koji se odnose na materijalno i procesno međunarodno privatno pravo.[105] BiH nije bila dio ovog procesa[106], što znači da je ZRSZ zastario i da ga treba reformirati. Nažalost, reforma međunarodnog privatnog prava nije u fokusu interesa zakonodavaca, iako je u posljednjim decenijama došlo do značajnih promjena u ovoj oblasti u regionu i komparativnom pravu uopće. Neuspjeh reforme međunarodnog privatnog prava može se vidjeti i u svjetlu neuspjeha BiH da ispuni svoje obaveze proizašle iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, budući da se odgađa uvođenje standarda međunarodnog privatnog prava EU u zakonodavstvo BiH.[107]

U mnogim državama sa složenim pravnim poretkom, međunarodno privatno pravo regulirano je na državnom/saveznom nivou (na primjer u Njemačkoj, Švicarskoj, Austriji). Izuzetak je da je ovo pitanje u nadležnosti saveznih država (kao što je, na primjer, SAD). Međutim, zbog specifičnog ustavnog okvira BiH, reforma međunarodnog privatnog prava nije na dnevnom redu zakonodavca na državnom nivou. Uz činjenicu da BiH ima složen pravni sistem, usvajanje tri odvojena zakona

95 „Službene novine Federacije BiH“, 45/02, 30/16 – Odluka Ustavnog suda

96 „Službeni glasnik Republike Srpske“, 86/04, 2/05, 74/05, 76/05 – ispravka, 91/06, 37/07, 74/07 – Odluka Ustavnog suda, 50/10, 78/11, 20/14, 68/17, 113/18 – Odluka Ustavnog suda, 82/19

97 „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, 9/03, 17/06

98 „Službene novine Federacije BiH“, 38/05, 22/06, 63/10, 72/10

99 „Službeni glasnik Republike Srpske”, 37/2012, 14/2014 – Odluka Ustavnog suda, 44/2015, 39/2016 – Odluka Ustavnog suda i 100/2017

100 „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, 80/20 – prečišćena verzija

101 „Službene novine Federacije BiH“, 53/03,73/05, 19/06, 98/15

102 „Službeni glasnik Republike Srpske“, 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 105/08 – Odluka Ustavnog suda, 45/09 – Odluka Ustavnog suda, 49/09 i 61/13

103 „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, 28/18

104 Šarčević, *The New Yugoslav Private International Law Act*, str. 283–296; Lipowscheck, *Das neue jugoslawische Internationale Privat- und Prozessrecht im Bereich des Vermögensrecht*, str. 426; Firshing, *Das neue jugoslawische IPR-Gesetz,* str. 1–5; Župan, „Novi Zakon o međunarodnom privatnom pravu“, str. 2.

105 Novi zakon usvojen je u Sloveniji 1999, Bugarskoj 2005, Sjevernoj Makedoniji 2007. s izmjenama 2010, a zatim potpuno novi zakon 2020. godine, Albaniji 2011, Rumuniji 2011, Poljskoj 2011, Češkoj 2012, Crnoj Gori 2014, Mađarskoj i Hrvatskoj 2017. godine.

106 Umjesto mnogih drugih: Jessel-Holst, *The Reform of Private International Law Acts in South East Europe, with particular Regard to the West Balkan Region*, str. 139.

107 Alihodžić, Meškić, Duraković: *Accepting EU Private International Law Standards into the Legal System of Bosnia and Herzegovina: What Can Be Done While Waiting for Godot?*, str. 178.

o međunarodnom privatnom pravu učinilo bi situaciju još složenijom. Ustavna ograničenja i nedostatak političke volje održavaju *status quo*. Jedan od alternativnih načina moglo bi biti pristupanje BiH međunarodnim konvencijama čiji je član EU, na primjer, konvencijama usvojenim u okviru HCCH o međunarodnom privatnom pravu.[108]

Postupak priznavanja stranih sudskih odluka jedva je uređen kao vanparnični postupak, što se ne može pozitivno ocijeniti.

Nedostatak usklađenosti između Zakona o izvršnom postupku i ZRSZ-a treba smatrati problematičnim. Zakoni o izvršnom postupku odnose se samo na izvršenje stranih sudskih odluka, dok ZRSZ dozvoljava izvršenje stranih sudskih odluka, stranih sudskih poravnanja, stranih odluka izjednačenih sa sudskim odlukama u datoj zemlji, kao i arbitražnih odluka i arbitražnih poravnanja. Na prvi pogled, odredbe Zakona o izvršnom postupku obuhvataju uži obim stranih izvršnih naslova od ZRSZ-a.[109] Da li sužavanje stranih izvršnih naslova u zakonima o izvršnom postupku implicira da je moguće provesti samo izvršenje stranih sudskih odluka? Takvo tumačenje ne bi se moglo zagovarati. Ovu prilično nezgrapnu zakonsku odredbu Zakona o izvršnom postupku treba sistematski tumačiti u vezi s odredbama ZRSZ-a, i stranu sudsku odluku smatrati generičkim pojmom za sve strane izvršne naslove navedene u ZRSZ-u. ZRSZ se odnosi na sudske odluke i druge naslove koji se smatraju sudskim odlukama (član 86. ZRSZ-a).

Ako BiH postane članica EU, brojne uredbe koje reguliraju međunarodno privatno pravo bile bi direktno primjenjive u BiH. Nema prepreka, a čak je i povoljno za BiH, da uskladi svoje međunarodno privatno pravo s EU već sada. Do sada su to učinile Crna Gora[110], Sjeverna Makedonija[111], Srbija (koja je u kasnoj fazi usvajanja novog zakona)[112], i druge države Zapadnog Balkana[113]. Međutim, u BiH nema zakonodavnih projekata o ovom pitanju zbog specifičnog ustavnog poretka.

2. Institucionalni okvir za prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka

2.1 Pregled zakonskih odredaba koje određuju aktere u prekograničnom priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka

U skladu s Ustavom BiH i relevantnim zakonodavstvom, prekogranično priznavanje i izvršenje su postupci dodijeljeni sudovima. Budući da stranke u postupcima pred sudovima obično zastupaju advokati, oni se također mogu smatrati važnim akterima u ovoj oblasti. Ministarstvo pravde BiH ima važnu ulogu u pregovorima i potpisivanju i bilateralnih i multilateralnih međunarodnih sporazuma.

Institucionalni okvir za prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka nije posebno složen sam po sebi u BiH: „veliki igrači“ su sudovi. Složenost je uzrokovana složenom državnom organizacijom BiH. S izuzetkom Ministarstva pravde BiH, svi drugi akteri „igraju“ na entitetskom ili nivou Distrikta. Sudski sistem organiziran je unutar entiteta i Brčko distrikta BiH, bez vrhovnog suda BiH koji bi imao apelacionu ili kasacionu nadležnost.[114] Iz tog razloga, sudska praksa u

108 Alihodžić, Meškić, Duraković: *Accepting EU Private International Law Standards into the Legal System of Bosnia and Herzegovina: What Can Be Done While Waiting for Godot?*, str. 178.

109 To je slučaj sa svim ostalim zakonima bivših jugoslavenskih republika, s nekim razlikama u Sloveniji i Srbiji. Za više informacija, vidi: Povlakić, *Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Mobiliarsicherheiten u Südosteuropa*, str. 257–282.

110 Mandić, *Montenegro in: IEL*, str. 17, tačke 7–11; Šaula, *Reform of Private International Law in Countries Successors of the Former Yugoslavia*, str. 1354; Meškić/Đorđević, „Međunarodno privatno pravo“, str. 30.

111 Jessel-Holst, „Makedonija na putu ka modernom međunarodnom privatnom pravu“, str. 7.

112 Vidi više o reformi međunarodnog privatnog prava u regionu: Šaula, *Reform of Private International Law in Countries Successors of the Former Yugoslavia*, str. 1348. i dalje; Jessel-Holst, „Makedonija na putu ka modernom međunarodnom privatnom pravu“, str. 7. i dalje.

113 Jessel-Holst, *The Reform of Private International Law Acts in South East Europe, with particular Regard to the West Balkan Region*, str. 134.

114 Sud BiH ima vrlo specifičan obim nadležnosti i ne odlučuje o žalbi ili drugim pravnim lijekovima protiv redovnih sudova u entitetima/Brčko distriktu BiH.

pogledu priznavanja stranih sudskih odluka može se razlikovati između entiteta i Brčko distrikta BiH. Ne postoji mehanizam za ujednačavanje sudske prakse po ovom pitanju.

2.2 Zainteresirane strane koje primjenjuju prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u praksi

2.2.1 Sudovi

U sva tri dijela BiH sudovi igraju glavnu ulogu u prekograničnom priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka. Zakoni o sudovima imaju odredbe o organizaciji, nadležnosti i funkcioniranju sudova. U Federaciji BiH i Republici Srpskoj priznavanje stranih sudskih odluka je u nadležnosti drugostepenih sudova (to su kantonalni sudovi u Federaciji i okružni sudovi u Republici Srpskoj). Oni imaju pravo odlučivati o priznavanju stranih sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima i stranim arbitražnim odlukama.[115] U oba entiteta, Vrhovni sudovi nadležni su za odlučivanje u žalbenim postupcima.

Situacija u Brčko distriktu BiH donekle je specifična: postoji samo jedan prvostepeni sud (općinski sud) i samo jedan drugostepeni sud (apelacioni sud). Iz tih razloga, odnosno, kako bi se garantirao dvostepeni postupak, općinski sud nadležan je da odlučuje o priznavanju stranih naslova. Međutim, to pitanje nije izričito uređeno Zakonom o sudovima BD BiH, ali se ovaj zaključak može izvesti na osnovu zakonskih odredaba prema kojima općinski sud postupa i odlučuje u vanparničnom postupku[116], pri čemu se postupci priznavanja stranih naslova smatraju vanparničnim. Osim toga, djelokrug nadležnosti Općinskog suda Brčko distrikta uključuje i međunarodnu pravnu pomoć[117], tako da ove dvije zakonske odredbe dopuštaju gore navedeni zaključak.

Postupak izvršenja dodijeljen je prvostepenim sudovima. U sudovima s velikim brojem predmeta za izvršenje zadužena su posebna odjeljenja koja su specijalizirana za ovaj zadatak, dok u drugostepenom sudu ne postoji posebno odjeljenje za priznavanje stranih sudskih odluka.

Navedeno pokazuje da su postupci priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka potpuno odvojeni postupci koje provode različiti sudovi. Ovi postupci mogli bi se spojiti ako izvršni sud odlučuje o priznanju kao prethodnom pitanju koje ima učinak samo za konkretni postupak izvršenja (vidi 6.3).

2.2.2 Upravne institucije (Ministarstvo pravde, centralni organi itd.)

Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine osnovano je 2003. godine, u skladu sa Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave BiH.[118] Obim njegove odgovornosti obuhvata, između ostalog, međunarodnu i međuentitetsku pravosudnu saradnju (uzajamna pravna pomoć i kontakti s međunarodnim sudovima, izrada relevantnih zakona vezanih za međunarodnu i međuentitetsku pravosudnu saradnju, osiguravajući da su zakonodavstvo BiH i njegova implementacija na svim organizacijskim nivoima u BiH u skladu s obavezama BiH proizašlim iz međunarodnih ugovora). Osim toga, ovo ministarstvo ovlašteno je za saradnju kako s Ministarstvom vanjskih poslova BiH, tako i s entitetima u izradi bilateralnih i multilateralnih međunarodnih ugovora.

Ovo ministarstvo može se smatrati osnovnim akterom kada je u pitanju donošenje konačne odluke/rasprava o pristupanju Konvenciji o presudama HCCH iz 2019. godine.

115 Član 28, stav 3(e) Zakona o sudovima Federacije BiH; član 31, stav 3(d) Zakona o sudovima RS-a
116 Član 21, stav 3. Zakona o sudovima BD BiH
117 Član 21, stav 4(f) Zakona o sudovima BD BiH
118 „Službeni glasnik BiH“, br. 5/2003

2.2.3 Pravni praktičari (advokati, pravni zastupnici itd.)

Za stranke u vanparničnim postupcima nije obavezno da ih zastupa advokat. Ipak, stranke obično zastupa advokat u postupcima za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka, posebno ako je podnosilac zahtjeva fizičko ili pravno lice koje ne govori službene jezike i koje ne poznaje zakone u BiH. To je vrlo često slučaj kada strana fizička ili pravna lica traže priznavanje i izvršenje u BiH. Za kvalitetnije sudske postupke o priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka, međusobna interakcija sudova/sudija i advokata i pravnih zastupnika je vrlo važna. Dok su sudije obavezne da učestvuju u obaveznoj edukaciji koju organiziraju Centri za edukaciju sudija i tužilaca (s. 3.4), advokati nisu, što donosi određene nedostatke. Osim toga, u BiH je specijalizacija među pravnicima prilično rijetka, dok specijalizacija za međunarodno privatno pravo gotovo da ne postoji.

2.2.4 Izvršioci

Izvršioci u BiH zaposleni su u pravosuđu s vrlo ograničenim nadležnostima u postupku izvršenja i bez nadležnosti u postupku priznavanja. Kada su aktivni u izvršnom postupku, imaju ista prava i dužnosti bez obzira na izvršne naslove (strane ili domaće izvršne naslove). Više o statusu izvršilaca pogledajte u tački 3.3 ispod.

2.2.5 Ostali relevantni akteri

Osobe/subjekti koji mogu organizirati i pružiti edukaciju o priznavanju i izvršenju trebaju se smatrati relevantnim akterima. O ulozi Centara za edukaciju sudija i tužilaca detaljnije će se govoriti u tački 3.4.

Univerziteti mogu odigrati vrlo važnu ulogu u najmanje dva smjera: prvo, nudeći odgovarajuće nastavne programe za solidnu osnovnu edukaciju iz međunarodnog privatnog prava (i izvršnog prava). Priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka standardni je dio nastavnih planova i programa u međunarodnom privatnom pravu i općenito se predaje u posljednjem semestru studija. Priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka rijetko je predmet edukacije o okviru pravnih klinika, što se može smatrati nedostatkom. Drugo, budući da je u doktrini navedeno da se sudijama može pripisati značajan nedostatak znanja u oblasti međunarodnog privatnog prava, to bi mogao biti razlog da univerziteti ponude specijalističke predmete kao dio cjeloživotnog učenja.

2.3 Mapiranje saradnje među zainteresiranim stranama

Kako svjedočimo tekućoj internacionalizaciji pravnih odnosa i rastu međunarodne trgovine, ovi procesi zahtijevaju bolje razumijevanje domaćeg pravnog sistema i njegove prikladnosti za rješavanje pravnih problema s međunarodnim elementom. Važno je ovom problemu pristupiti sistematično. Saradnja među zainteresiranim stranama je od vitalnog značaja u ovom procesu. Povećanje kvaliteta pravnih usluga koje pružaju pravni praktičari i presuda sudova u BiH zavisi od njihovog obrazovanja. U ovoj fazi potrebno je kvalitetno obrazovanje. Centri koji pružaju edukaciju sudijama i tužiocima mogli bi razviti plan i program s fokusom na međunarodno privatno pravo. Kao što je gore spomenuto, akademska zajednica treba odigrati vrlo važnu ulogu, jer su univerzitetski profesori u BiH dobro opremljeni znanjem o međunarodnom privatnom pravu. Štaviše, budući da države u regionu imaju više zakonodavnog iskustva s nedavnim razvojem međunarodnog privatnog prava, saradnja s njihovim obrazovnim tijelima i praktičarima mogla bi biti od velike koristi.

Budući da ne postoje mehanizmi za ujednačavanje sudske prakse između entiteta i Brčko distrikta BiH, do *de facto* ujednačavanja moglo bi doći kroz saradnju vrhovnih sudova entiteta i Apelacionog suda Brčko distrikta BiH. Zajedničke obuke za praktičare i sudije u cijeloj državi

mogle bi se organizirati u okviru mnogih projekata koji pružaju podršku pravosuđu BiH. Vodeće vladine institucije, Ministarstvo pravde BiH i Ministarstvo vanjskih poslova BiH trebali bi u proces pregovaranja i pristupanja međunarodnim instrumentima uključiti relevantne članove akademske zajednice.

3. Uloga sudova i izvršilaca u prekograničnom priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka

3.1 Kapaciteti sudova u pogledu prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka

U BiH, organizacija sudova razlikuje se u različitim dijelovima BiH (Federacija BiH, Republika Srpska, Brčko distrikt BiH). Kao što je gore navedeno pod 2.2.1, u Brčko distriktu BiH postoji jedan sud prvog stepena i jedan sud drugog stepena i ne postoje specijalizirani sudovi (na primjer, porodični sudovi, radni sudovi, upravni ili privredni sudovi). Federacija BiH nudi istu sliku: ne postoje specijalizirani sudovi, iako se doktrina stalno zalaže za specijalizaciju.[119] U Republici Srpskoj osnovani su specijalizirani privredni sudovi.

Unutar sudova postoje odjeljenja za krivično, građansko i upravno pravo; izvršni i vanparnični postupak često su uključeni u odjeljenje za građansko pravo. Raspodjela predmeta unutar sudova vrši se automatski na osnovu Sistema za automatsko upravljanje predmetima (u daljnjem tekstu: CMS). CMS odražava prethodno spomenutu unutrašnju organizaciju sudova i svi predmeti dodjeljuju se određenom pravnom polju. Postupci za priznavanje su vanparnične prirode i ti predmeti klasificirani su s „V“ za „vanparnični postupak“. CMS-sistem automatski i nasumično dodjeljuje predmet sudiji određenog sudskog odjeljenja. U Federaciji BiH i Republici Srpskoj, drugostepeni sudovi nadležni su za odlučivanje o priznavanju strane sudske odluke, ali ne postoji specijalizirano odjeljenje za to pitanje; odjeljenja za građansko pravo odlučuju o širokom obimu građanskih pitanja, uključujući priznavanje stranih sudskih odluka. Sasvim je moguće da su u unutrašnjoj organizaciji određenog suda jedan ili više sudija pretežno ili isključivo ovlašteni da odlučuju o priznavanju stranih presuda, ali ta je odluka prilično slučajna a nije rezultat specijalizacije ili ispunjenja nekih posebnih uslova od strane određenog sudije. Ukratko: ne postoji specijalizacija među sudijama niti u području međunarodnog privatnog prava općenito, niti u užem području priznavanja stranih sudskih odluka.

Analiza dostupnih sudskih odluka o priznavanju strane sudske odluke data je pod tačkom 3.2. Analiziran je mali uzorak (mali broj presuda) i nije moguće donijeti relevantne zaključke o količini i kvalitetu presuda o prekograničnom priznavanju stranih sudskih odluka već prije samo imati indicije o tome. Ovdje je potrebno napomenuti da su sudovi preopterećeni, da imaju (posebno u većim gradovima) ogromno opterećenje poslom i zaostacima, što može imati značajan uticaj na kvalitet presuda.

3.2 Količina i kvalitet presuda u vezi s prekograničnim priznavanjem stranih sudskih odluka

Nažalost, u BiH nije moguće sistematski istražiti sudsku praksu. Prvo, sudovi ne objavljuju sistematično svoje presude i one nisu dostupne na odgovarajućim *web*-stranicama. Za uvid u praksu određenog suda potrebno je podnijeti zahtjev u skladu sa Zakonom o pristupu informacijama BiH. Ako nadležni sud odobri ovaj zahtjev, dostavlja anonimizirane odluke zbog zahtjeva za zaštitu podataka. Na isti način, zahtjev se može uputiti Visokom sudskom i tužilačkom

119 Za više informacija vidi: Martinović, „Potreba za reformom pravosudnih sustava u BiH“.

vijeću BiH (VSTV).

Dana 16. 03. 2021. godine VSTV-u podnesen je zahtjev za podatke iz CMS-a (Sistem za automatsko upravljanje predmetima), koji se odnose na priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima.[120] Zahtjev nije odobren, uz objašnjenje da sistem ne prepoznaje takva pitanja. Preciznije, „priznavanje/izvršenje stranih sudskih odluka“ nije dozvoljeni kriterij pretraživanja u pretraživaču.[121] VSTV općenito podržava i pomaže, ali ako sistematizacija podataka nije u skladu s kriterijem pretraživanja, VSTV ne može dati relevantne podatke. Iz ovih razloga nije moguće provesti relevantnu analizu (nepostojećih) statističkih podataka.

Zahtjevi za uvid u odluke o prekograničnom priznavanju koje su donijeli odgovarajući sudovi podneseni su kantonalnim sudovima u Sarajevu, Tuzli, Zenici, Travniku, Mostaru i Okružnom sudu u Banjoj Luci. S obzirom na to da ne posjeduju sistematski prikupljene i strukturirane podatke, zahtjev je bio ograničen na posljednjih pet godina (01. 01. 2016–31. 12. 2020. godine).

Kantonalni sudovi u Sarajevu i Zenici pozitivno su odgovorili na zahtjev i dostavili određeni broj predmeta. Kantonalni sud u Travniku uvažio je zahtjev, ali zbog pandemije još nije dostavio svoje odluke. Bit će isporučeni kasnije. Osim toga, ovaj sud ne vodi ovaj postupak besplatno. O zahtjevu je razgovarano s predsjednicima kantonalnih sudova u Zenici i Travniku i s predsjednikom Odjeljenja za građansko pravo Kantonalnog suda u Sarajevu. Identificiran je isti problem koji se dogodio u komunikaciji s VSTV-om: podaci nisu dobro sistematizirani i ne mogu se direktno pretraživati odgovarajućim ključnim riječima.

U periodu od 01. 01. 2016. do 31. 12. 2020. godine, Kantonalni sud u Zenici donio je 583 rješenja o priznavanju stranih sudskih odluka.[122] Za potrebe ovog istraživanja na zahtjev je dostavljeno 17 sudskih odluka.

U periodu od 01. 01. 2016. do 31. 12. 2020. godine, Kantonalni sud u Sarajevu donio je više od 800 odluka o priznavanju stranih sudskih odluka.[123] Za potrebe ovog istraživanja na zahtjev dostavljene su 24 sudske odluke. Razgovor s predsjednikom Odjeljenja za građansko pravo Kantonalnog suda u Sarajevu otkrio je da je gotovo 80% odluka doneseno u porodičnim predmetima (razvodi, zahtjevi za izdržavanje djece, odn. porodice). Mala grupa presuda bavi se građanskim i trgovinskim predmetima.

Sudske odluke u koje je dat uvid mogu se pozitivno ocijeniti:

- Sudovi su se stoga usredotočili na formalne uslove za priznanje i izričito su odbili u jednom predmetu *revision au fond*;
- Jednom je sud odbio priznati odluku koja je za predmet imala nekretnine koju je donio austrijski sud s obrazloženjem da sud u BiH, u kojoj se nekretnine nalaze, ima isključivu međunarodnu nadležnost;
- Sudovi ispravno navode relevantne zahtjeve u svim slučajevima, ali samo reproduciraju relevantne odredbe bez detaljnih objašnjenja njihovog obrazloženja;
- U pravilu jednostavno navode da strana odluka nije u suprotnosti s Ustavom BiH (što ni u kojem slučaju nije bilo sporno);
- U predmetima u kojima je sud istraživao da li su ispunjeni propisani uslovi, također je naveo da postoji reciprocitet. U svim tim predmetima, odgovarajuće odluke donesene su u zemljama u regionu u kojima su bili na snazi bilateralni sporazumi o pravosudnoj saradnji, zaključeni između odgovarajuće države i BiH. Formulacija koju je sud upotrijebio naglasila je postojanje reciprociteta jer su dvije države zaključile bilateralni sporazum.

120 Na zahtjev treba odgovoriti predsjednik VSTV-a u skladu sa Zakonom o pristupu podacima BiH.
121 Odluka VSTV-a br. 01-07-10-6-74/2021 od 25. 03. 2021. godine
122 Rješenje Kantonalnog suda Zenica 004-0-SUSpi-21-000017 od 09. 04. 2021. godine
123 Rješenje Kantonalnog suda Zenica 004-0-SUSpi-21-000017 od 09. 04. 2021. godine

Neosporno je da u ovim slučajevima postoji diplomatski reciprocitet, ali također treba biti jasno da reciprocitet može imati i druge izvore (zakon ili *de facto* reciprocitet);

- U predmetima koji se tiču priznavanja odluka zemalja u regionu u kojima su bili na snazi bilateralni sporazumi o pravosudnoj saradnji, sud se istovremeno pozvao na odredbe ZRSZ-a i bilateralnog sporazuma. Bilateralni sporazumi zaključeni s državama nasljednicama bivše Jugoslavije ne pružaju liberalnije zahtjeve od ZRSZ-a ako reguliraju predmet priznavanja i izvršenja. Odredbe su u velikoj mjeri identične. To, međutim, ne znači da bi se sud trebao pozivati na oba izvora prava. Ako je isti predmet reguliran ZRSZ-om i bilateralnim sporazumom, prednost bi trebalo dati posljednjem jer je to međunarodni izvor prava (član 3. ZRSZ-a).

Mali broj obuka u ovoj oblasti (tačka 3.4) dovodi do indirektnog zaključka da se o predmetima ne raspravlja u odgovarajućoj mjeri, niti se širi putem edukacija sudija koje organiziraju entitetski Centri za obuku sudija i tužilaca. Nakon toga, sudije vjerovatno nisu dobro obaviještene o relevantnim tumačenjima zakonskih odredaba koje su donijeli entitetski vrhovni sudovi. Ako sistem ne dozvoljava da se „priznanje/izvršenje u građanskim i trgovačkim stvarima“ uspješno koristi kao kriterij pretraživanja, sudije ne mogu pristupiti relevantnim presudama putem CMS-sistema.

Zaključak: analizirano je premalo predmeta da bi se omogućilo donošenje relevantnih zaključaka o količini i kvalitetu sudskih odluka. Značajan problem predstavlja nemogućnost direktnog pretraživanja sudske prakse.

3.3 Kapaciteti izvršilaca u pogledu prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka

Izvršioci nemaju nikakve nadležnosti u postupcima prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka. Samo sudije imaju pravo rješavati to pitanje. Situacija u pogledu izvršnog postupka je gotovo ista. U postupku izvršenja, sudije su te koje odlučuju i provode izvršni postupak, dok su izvršioci ovlašteni za provedbu nekih izvršnih radnji, posebno u pogledu pokretnih stvari (na primjer, oduzimanje pokretnih stvari ili njihova zapljena). Ako se ne donese sudska odluka o priznanju, a zainteresirana osoba direktno traži izvršenje, moguće je odlučiti o priznavanju strane presude kao o prethodnom pitanju, ali to je isključivo u nadležnosti sudija, a ne izvršilaca. Nakon što je sud odlučio o priznanju kao glavnom pitanju, ili nakon što je sudija zadužen za izvršenje odlučio o prijedlogu za izvršenje na osnovu strane sudske odluke i priznanju kao prethodnom pitanju i donio rješenje o izvršenju, postupak izvršenja koji slijedi ne odstupa od izvršnog postupka u bilo kojoj drugoj stvari.

Iz ovih razloga nije moguće govoriti o sposobnostima izvršilaca u pogledu prekograničnog priznavanja ili izvršenja stranih sudskih odluka, već samo o njihovoj sposobnosti da djeluju u okviru izvršnog postupka općenito.

Reforma izvršnog zakona provedena u BiH 2003. godine i u Brčko distriktu BiH imala je za glavni zadatak povećanje efikasnosti izvršnog postupka.[124] Ogroman broj neriješenih izvršnih predmeta pokazuje da se ovaj cilj ne mora postići.[125] Jedan od razloga ovakvog stanja je neadekvatan položaj izvršilaca, koji se u literaturi vrlo kritički ocjenjuje. Izvršioci su zaposlenici sudova u BiH. Studija o izvršenju u građanskim stvarima na Zapadnom Balkanu, djelimično fokusirana na BiH, pokazala je da izvršioci nisu dovoljno plaćeni i da nemaju perspektivu napredovanja u karijeri

124 Za više informacija vidi: Povlakić, *Die praktischen Probleme des Vollstreckungsrechts - dargestellt am Beispiel von Bosnien und Herzegowina*, str. 82–84.

125 Prema informacijama koje su dobijene od Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH u Odluci broj 01-07-10-77-114/2019 od 22. 05. 2019. godine, izdatoj na osnovu zahtjeva za pristup informacijama, od ukupnog broja neriješenih predmeta u BiH, izvršni predmeti čine 84%. Broj izvršnih predmeta u BiH je cca. 1,8 miliona, od čega je prema godišnjem izvještaju Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH za 2017. godinu raspoređeno među najveće sudove u BiH, kako slijedi: Osnovni sud u Banjoj Luci – 50.549; Općinski sud u Sarajevu – 900.324; Općinski sud u Zenici – 113.386; Osnovni sud u Bijeljini – 148.841; Općinski sud u Mostaru – 34,833; i Općinski sud u Tuzli – 134.156. Situacija se nije značajno promijenila u posljednje dvije godine.

unutar sistema.[126] Položaj izvršilaca opisan je kao nestrukturiran i nejasan i razlikuje se od suda do suda. Uslovi za njihovo radno mjesto nisu definirani izvršnim zakonom: oni podliježu propisima na kantonalnom nivou (Federacija BiH), a također ih svaki sud može drugačije urediti. Ne postoji specijalizirani prijemni ispit; budući izvršioci samo moraju položiti ispit za zaposlene u državnoj službi, koji ne obuhvata nikakva znanja ili vještine iz izvršnog prava.[127] Nakon zapošljavanja, izvršioci ne prolaze nikakvu posebnu obuku (tačka 3.4 dolje).

Ove činjenice jasan su odgovor o kapacitetima izvršilaca u BiH, kako unutar izvršnog postupka općenito, tako i o izvršenju na osnovu priznatih stranih sudskih odluka.

3.4 Priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u okviru obrazovnih programa Centara za edukaciju sudija i tužilaca

U Bosni i Hercegovini postoje dva Centra za edukaciju sudija i tužilaca na entitetskom nivou: Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH (u daljnjem tekstu: CEST FBiH), uspostavljen Zakonom o Centru za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH[128] i Centar za obuku sudija i tužilaca Republike Srpske (u daljnjem tekstu: CEST RS), osnovan Zakonom o Centru za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske[129]. Ova dva zakona gotovo su u potpunosti usklađena jer ih je nametnuo Ured visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu (OHR) 2002/2003. godine. Poslije su donesene samo neke manje izmjene. Sudije imenovane u BD BiH mogu pohađati seminare u Republici Srpskoj ili Federaciji BiH. Ova dva Centra uspostavila su dobru saradnju i često organiziraju zajedničke obuke.

Centri imaju za cilj osigurati kontinuiranu edukaciju i napredak pravosuđa, nastojeći poboljšati njegov nivo profesionalizma. U ispunjavanju ovog zadatka, Centri razvijaju nastavne planove i programe i organiziraju obuku pod pokroviteljstvom VSTV-a. Obuka bi trebala pružiti znanje za tumačenje i primjenu materijalnih i procesnih propisa, etičkih standarda, te informacije o najnovijim dostignućima u nauci i sudskoj praksi, kao i u komparativnom pravu.[130]

Oba zakona sadrže identične odredbe o obavezi sudija da učestvuju u edukaciji. Minimalni zahtjev za učešće u obaveznoj edukaciji nije određen samim zakonom, već ga za svaku godinu određuju VSTV i Centri. VSTV je utvrdio da su sudije obavezne pohađati trodnevnu edukaciju (do 2014. godine bila su obavezna četiri dana obuke).[131] Izvještaj za period od 2013. do 2017. godine, objavljen na *web*-stranici CEST-a FBiH, pokazuje da od ukupnog broja sudija (oko 900–1000) značajan broj sudija ne ispunjava ovu obavezu svake godine.[132]

Centri nude nekoliko različitih vrsta edukacije za sudije (i tužioce): a) početnu edukaciju ili osnovnu obuku koja je usmjerena na nove sudije, i b) programe kontinuirane obuke koji su usmjereni na sudije u praksi. Ako kapaciteti dozvoljavaju, Centrima je dozvoljeno da organiziraju obuku za osobe koje nisu obavezno uključene u programe obuke, na primjer, za sudske službenike koji su uključeni u izvršne postupke. Međutim, nema podataka da su takve obuke bile organizirane u Federaciji BiH u periodu 2013–2017. godine. (Izvještaji za ove godine objavljeni su na *web*-stranici CEST-a FBiH.[133])

Iako zakonom nije direktno predviđeno, postoji mogućnost da se ponudi specijalizirana edukacija. Takva edukacija organizira se za sudije i tužioce koji se bave maloljetničkim pitanjima.[134] Doktrina

126 Uitdehaag/Vincken, *Civil Enforcement in the Western Balkan. An overview of the present situation and future developments in the various legal systems in the Western Balkan*, str. 98.

127 Ibidem

128 „Službene novine Federacije BiH“, br. 24/02, 40/02, 59/02 i 21/03

129 „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 34/02, 49/02, 77/02 i 30/07

130 Član 16. Zakona o Centru za edukaciju sudija i tužilaca FBiH, član 16. Zakona o Centru za edukaciju sudija i tužilaca RS-a

131 Dostupno na: http://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/o-centru (29. 04. 2021.)

132 U 2013. godini, 88 sudija nije pohađalo obaveznu edukaciju; 2014. godine 61; 2015. godine 88; 2016. godine 115.

133 Dostupno na: http://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/dokumenti-centra/category/18-izvjestaji-o-radu (28. 04. 2021.)

134 Vidi Program za 2016. (str. 8). i 2017. (str. 7). Programi su dostupni na: http://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/dokumenti-centra/category/18-izvjestaji-o-radu# (28. 04. 2021.)

se često žalila na nedostatak znanja u oblasti međunarodnog privatnog prava među sudijama[135], što bi mogao biti opravdani razlog za pružanje specijalizirane edukacije iz oblasti međunarodnog privatnog prava općenito, koje također uključuje edukaciju o prekograničnom priznavanju i izvršenju.

Prema podacima dobijenim od CEST-a FBiH u posljednjih 10 godina (2009–2019.), osam obuka bilo je posvećeno prekograničnom priznavanju i izvršavanju u građanskim stvarima. U trenutku izrade ovog izvještaja, izvještaj za 2020. nije bio završen, a za 2021. godinu je u toku. Iz tih razloga analizirani su programi obuke za ove dvije godine, a ne izvještaji.

U Federaciji BiH od 2009. do 2019. godine održane su sljedeće obuke: „Izvršenje stranih sudskih odluka“ (2009.), „Obuka iz oblasti izvršenja stranih zahtjeva za izdržavanje“ (2012.), „Prekogranično izvršenje“ (2013.), „Međunarodna saradnja u porodičnim, građanskim i privrednim predmetima“ (2013.), „Međunarodna saradnja u građanskopravnim pitanjima“ (2015.), „Prekogranično izvršenje“ (2016.), „Međunarodno privatno pravo u sudskoj praksi“ (2016.), i „Postupak o nasljeđivanju sa stranim elementom“ (2019.).[136] Pregled obrazovanja planiranog za 2020. i 2021. godinu nudi isti prikaz: 2020. godine planirana su samo dva seminara na tu temu (priznavanje i izvršenje stranih arbitražnih odluka i u okviru dvodnevnog seminara posvećenog izdržavanju djece u organizaciji oba Centra, jedna od tema bilo je priznavanje i izvršenje stranih zahtjeva za izdržavanje djece[137]). U 2021. godini planirane su samo obuke na temu priznavanja i izvršenja stranih arbitražnih odluka.[138]

Dva seminara organizirale su i podržale strane institucije (IRZ – Njemačka fondacija za međunarodnu pravosudnu saradnju, Ministarstvo rada Republike Slovenije). Uzorak je premali da bi se zaključilo da su strani partneri prepoznali nedostatak u ovoj oblasti, ali to može biti razlog za razmatranje u tom smjeru. Seminar koji je organiziralo slovenačko Ministarstvo rada bio je posvećen izvršenju stranih zahtjeva za alimentaciju i izdržavanje djece. Razgovor s predsjednikom Građanskog odjeljenja Kantonalnog suda u Sarajevu sugerira da se većina zahtjeva za priznavanje odnosi na porodična pitanja. To je vrlo razumljivo, jer i nakon raspada bivše SFRJ nove države nastavljaju biti jako povezane. Osim toga, gotovo preko noći, mnogi brakovi i porodični odnosi postali su odnosi s elementom inostranosti.

Navedene seminare držali su univerzitetski profesori koji predaju međunarodno privatno pravo, javni službenici iz Ministarstva pravde BiH, sudije, kao i strani stručnjaci ako su obuku suorganizirale i podržale međunarodne institucije.

Ne može se reći da su nastavni planovi i programi Centara koji se odnose na prekogranično priznavanje i izvršenje, pa čak i na međunarodno privatno pravo općenito, dodatno razvijeni ili poboljšani od 2009. do danas. U ovoj oblasti ne postoji standardna obuka koja se održava redovno svake godine. Slika je prilično nasumična kako pokazuju naslovi i ritam održanih treninga. Osim toga, iz godišnjih izvještaja za period od 2013. do 2017. godine koji su dostupni na *web*-stranici CEST-a FBiH,[139] može se vidjeti da se u pravilu (uz minimalna odstupanja) godišnje nudi oko 20 obuka iz građanskih pitanja (14–20% od ukupnog broja obuka), a u području izvršenja i vanparničnih postupaka jedan ili najviše po dva seminara ponuđena su za svaki od navedenih postupaka (oko 1% od ukupnog broja obuka).[140] Ovi podaci podupiru zaključak da općenito građanske stvari, a posebno izvršni i vanparnični postupci, nisu na zadovoljavajući način zastupljeni u stalnoj obuci sudija. Analiza prezentiranih tema pokazuje da je prekogranično priznavanje i izvršenje, koje bi se trebalo podučavati u okviru obuke o građanskim izvršenjima i

135 Na primjer, Đorđević, „Kratak kritički osvrt na tumačenje odredaba čl. 13 ZRSZ o utvrđivanju sadržine stranog prava u odlukama bivšeg Višeg trgovinskog suda u Beogradu (sada: Privrednog apelacionog suda u Beogradu)“, str. 36–40; Šaula, „Razvoj međunarodnog privatnog prava u regionu – Nacionalni izvještaj za Bosnu i Hercegovinu“, str. 137; Povlakić, *Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Mobiliarsicherheiten in Südosteuropa*, str. 275.

136 Podaci koje je dao predstavnik CEST-a FBiH

137 Dostupno na: http://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/dokumenti-centra/category/9-programi-obuke

138 Dostupno na: http://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/dokumenti-centra/category/9-programi-obuke

139 Dostupno na: http://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/dokumenti-centra/category/9-programi-obuke (28. 04. 2021.)

140 U 2014. godini ponuđeno je 6 seminara o vanparničnim temama zbog činjenice da je donesen novi Zakon o nasljeđivanju.

vanparničnim pitanjima, više nego nezastupljeno i izrazito zanemareno područje.

Što se tiče Federacije BiH, ne postoje statistički podaci o tome koliko je sudija prošlo edukaciju u vezi s prekograničnim priznavanjem i izvršenjem, ali sigurno su neke od brojnih sudija koje ne ispunjavaju propisani broj dana edukacije propustile edukaciju u oblasti prekograničnog priznavanja i izvršenja.

Izvršioci nisu uključeni u obaveznu edukaciju Centara, ali Centri mogu pružiti obuku i za njih ako postoje dovoljni kapaciteti. U Republici Srpskoj održana je jedna obuka za sudske izvršioce[141], dok u Federaciji za izvršioce nije bilo posebne obuke. Na *web*-stranicama Centra,[142] Praktične smjernice za sudske izvršioce objavljene su 2011. godine. VSTV ih je objavio u okviru projekta Podrška pravosuđu BiH, a finansirane su iz IPA fondova.[143] Smjernice se ne mogu ocijeniti kao vrlo pozitivne (deskriptivne su, slabo istražene, zakonske odredbe uglavnom su reproducirane bez dublje analize itd.). Smjernice se također ne odnose na prekogranično priznavanje i izvršenje.

4. Ekonomski i politički aspekti u pogledu provedbe Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine

4.1 Glavni trgovinski partneri u pogledu uvoza i izvoza

Vanjskotrgovinska služba Sjedinjenih Država i Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a opisuju BiH kao „tranzicijsku ekonomiju“.[144] Ukupni nominalni BDP u 2019. godini iznosio je približno 20,05 milijardi dolara. U 2019. godini porastao je za 3%, a BDP po glavi stanovnika iznosio je 5.740 USD. Prije pandemije COVID-19, ekonomija je predviđala rast od 3,6% u 2020. i 4% rast u 2021. godini. Prognoza Svjetske banke nakon izbijanja pandemije COVID-19 sugerira da će se BDP Bosne i Hercegovine smanjiti za 4% u 2020, ali će se oporaviti za 4,28% 2021. i 4,5% 2021. godine.[145]

Statistika o glavnim trgovinskim partnerima korištena u ovom dokumentu zasnovana je na publikaciji Agencije za promociju stranih ulaganja Bosne i Hercegovine.[146] Podaci se temelje na istraživanju Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine.

Glavni trgovinski partneri Bosne i Hercegovine su Njemačka, Srbija, Italija, Hrvatska, Slovenija, Austrija, Kina, Turska, Poljska, Mađarska, Francuska, Holandija, Sjedinjene Američke Države, Ruska Federacija, Češka Republika. Vrijednost trgovine s navedenim partnerima bila je 11.463.154.000 EUR u 2020. i 13.073.163 EUR u 2019. godini.[147]

141 Dostupno na: http://www.rs.cest.gov.ba/index.php/seminari-2018/58-226banja-luka-aktuelna-pitanja-iz-oblasti-izvrnog-postupka-s-posebnim-osvrtom-na-rad-sudskih-izvritelja_(29. 04. 2021.)

142 Dostupno na: http://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/edukativni-materijali/category/8-praktikum-za-sudske-izvrsioce; http://www.rs.cest.gov.ba/index.php/dokumenti/priruc nici-za-sudske-izvrsioce (30. 04. 2021.)

143 http://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/edukativni-materijali/category/8-praktikum-za-sudske-izvrsioce (28. 04. 2021.)

144 Dostupno na: https://ba.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/270/BiH-2020-Country-Commercial-Guides.pdf (30. 04. 2021.)

145 Dostupno na: https://data.worldbank.org/country/BA (29. 04. 2021.)

146 Dostupno na: http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/izvoz_uvoz/default.aspx?id=211&langTag=hr-HR (29. 04. 2021.)

147 Ibidem

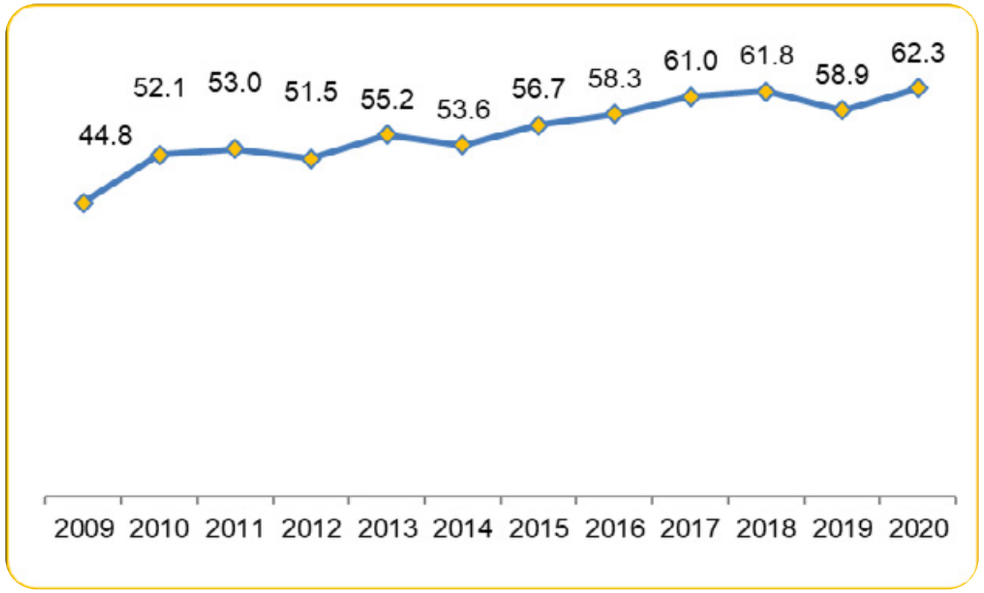

Omjer pokrivenosti uvoza i izvoza u Bosni i Hercegovini

Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine[148]

4.1.1 Uvoz

Ukupna vrijednost uvoza u 2020. godini bila je 8.633.803.000 EUR. Na razvijene zemlje otpada 6.144.244.000 EUR, na zemlje u razvoju 2.485.652.000 EUR, a neutvrđen iznos je 3.907.000 EUR.[149] U periodu januar – mart 2021. godine uvoz je iznosio oko 2,4 milijarde EUR, što je 2,7% više u odnosu na isti period prošle godine.[150]

Glavni uvozni partneri Bosne i Hercegovine u 2020. godini bili su:

- Njemačka s udjelom od 12.2%;
- Italija s udjelom od 11.5%;
- Srbija s udjelom od 11.3%;
- Hrvatska s udjelom od 9.02%;
- Kina s udjelom od 8.03%;
- Turska s udjelom od 5.32%;
- Slovenija s udjelom od 4.98%;
- Austrija s udjelom od 4.04%;
- Poljska s udjelom od 3%;
- Mađarska s udjelom od 2.75%[151].

148 Dostupno na: http://fipa.gov.ba/informacije/statistike/izvoz_uvoz/Statistika%20vanjske%20trgovine%202019%20juli%202020_Bos.pdf (28. 04. 2021.)

149 Ibidem

150 Statistika međunarodne robne razmjene BiH, januar – mart 2021, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 20. aprila 2021, dostupno na: http://www.bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2021/ETR_02_2021_03_1_HR.pdf (29. 04. 2021.)

151 Dostupno na: https://trendeconomy.com/data/h2/BosniaAndHerzegovina/TOTAL (24. 04. 2021.)

4.1.2 Izvoz

Ukupna vrijednost izvoza u 2020. godini bila je 5.376.385.000 EUR. Na razvijene zemlje otpada 4.309.722.000 EUR, na zemlje u razvoju 1.059.268.000 EUR, a neutvrđeni iznos je 7.395.000 EUR.[152] U periodu januar – mart 2021. godine izvoz je iznosio oko 1,8 milijardi EUR, što je za 16,6% više u odnosu na isti period prethodne godine.[153]

Glavni izvozni partneri Bosne i Hercegovine u 2020. godini bili su:

- Njemačka s udjelom od 15.4%;
- Hrvatska s udjelom od 12.9%;
- Srbija s udjelom od 11.6%;
- Italija s udjelom od 9.66%;
- Austrija s udjelom od 9.54%;
- Slovenija s udjelom od 9.08%;
- Turska s udjelom od 3%;
- Crna Gora s udjelom od 2.77%;
- Švicarska s udjelom od 2.53%;
- Francuska s udjelom od 2.47%[154].

Podaci koje je vizuelizirao Opservatorij ekonomske složenosti pokazuju trend rasta izvoza u periodu od 2014. do 2019. godine. Izvoz je povećan za 955 miliona dolara, sa 6,2 milijarde dolara u 2014. na 7,15 u 2019. godini.[155]

Iako BiH nije država članica EU, njeni glavni trgovinski partneri su, na primjer Njemačka, Austrija, Italija, Hrvatska, Slovenija, kao što pokazuju gornje tabele. Međutim, propisi EU koji omogućavaju lako dostupno priznavanje i izvršenje nisu primjenjivi u BiH. Stoga ne postoje instrumenti koji bi omogućili lakše priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka između BiH i njenih glavnih trgovinskih partnera. To je snažan argument u prilog pristupanju Konvenciji HCCH iz 2019. godine i drugim Haškim konvencijama ili multilateralnim međunarodnim sporazumima, posebno kada im je pristupila EU.

4.2 Politički aspekti u pogledu implementacije Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine

BiH ima složen ustavni poredak. Ovlaštenje za pristupanje međunarodnim ugovorima ima Vlada Bosne i Hercegovine. Federacija BiH i RS kao entiteti također mogu zaključiti sporazume s državama i međunarodnim organizacijama, ali samo ako prethodnu saglasnost da Parlamentarna skupština kao zakonodavno tijelo na državnom nivou.

Dakle, glavni autoritet za pristupanje međunarodnim ugovorima ima Vlada na državnom nivou. Interakcija između Vladinih tijela na državnom nivou je sljedeće: Predsjedništvo ima nadležnost za vođenje pregovora, otkazivanje i ratifikaciju međunarodnih ugovora, u skladu s članom V, stav 3(d) Ustava BiH. Preduslov za ratifikaciju je saglasnost Parlamentarne skupštine, kako je propisano članom IV, stav 4(d) Ustava BiH. Nakon što se svi gore navedeni uslovi ispune za međunarodni ugovor, on se mora objaviti u Službenom glasniku. Nakon toga postaje sastavni

152 Dostupno na: http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/izvoz_uvoz/Statistika%20vanjske%20trgovine%202020%20veljaca%202021.pdf (28. 04. 2021.).

153 Statistika robne razmjene BiH s inostranstvom, januar – mart 2021, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 20. april 2021, dostupno na: http://www.bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2021/ETR_02_2021_03_1_HR.pdf

154 Dostupno na: https://trendeconomy.com/data/h2/BosniaAndHerzegovina/TOTAL (28. 04. 2021.)

155 Dostupno na: https://oec.world/en/profile/country/bih?tradeScaleSelector2=tradeScale2 (28. 04. 2021.)

dio pravnog sistema BiH.

Veliki broj međunarodnih ugovora na snazi je u BiH po osnovu sukcesija s bivšom Jugoslavijom. Nekima od njih pristupljeno je naknadno. Međutim, postoji problem u funkcioniranju Vlade i drugih institucija na državnom nivou koji stvara zastoj. Problem je *par excellence* političke prirode. Ove okolnosti ogledaju se u činjenici da od osamostaljenja države 1995. godine BiH nije uspjela postati strana ugovornica značajnog broja međunarodnih ugovora izrađenih u okviru Haške konferencije o međunarodnom privatnom pravu. Na primjer, ona nije ugovorna strana Protokola od 23. novembra 2007. godine o propisima koji se primjenjuju na obaveze izdržavanja, dok većina drugih država nasljednica bivše Jugoslavije jeste, zajedno s Evropskom unijom i mnogim evropskim državama. Isto se odnosi i na Konvenciju od 5. jula 2006. godine o pravu mjerodavnom za određena prava u pogledu vrijednosnih papira koje drže posrednici, Konvenciju od 30. juna 2005. godine o sporazumima o izboru suda i Konvenciju od 19. oktobra 1996. godine o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju, izvršenju i saradnji u odnosu na roditeljsku odgovornost i o mjerama za zaštitu djece. S druge strane, BiH je ugovorna strana Konvencije od 23. novembra 2007. godine o međunarodnom ostvarivanju prava za izdržavanje djeteta i drugim oblicima izdržavanja porodice.

Suzdržani stav prema ratifikaciji HCCH konvencija, zbog političkih opstrukcija koje uzrokuju nefunkcionalnost u državi BiH, ima mnogostruke negativne efekte. BiH ostaje izuzetak u regionu jer su druge države koje su dio EU ratificirale određene HCCH konvencije ili je to učinila EU.[156] Države koje nisu članice (poput Srbije, Crne Gore, Sjeverne Makedonije), imaju proaktivniju ulogu i ratificirale su brojne HCCH konvencije. Iako je neosporno da država ima ovlaštenja za pristupanje međunarodnim konvencijama (pod uslovom da su obavljene konsultacije s entitetima), zakonodavna nadležnost državnog parlamenta da usvaja pravne akte koji nisu izričito navedeni u Ustavu kao nadležnost države je sporna. To sprječava usvajanje novog, modernog zakona o međunarodnom privatnom pravu (vidi 1.2). „Ratifikacija Haških konvencija koje su EU ili sve njene države članice već ratificirale trenutno je najprikladniji način da se BiH uskladi sa zakonodavstvom EU u oblasti međunarodnog privatnog prava. “[157]

Potpisivanje i ratifikacija Konvencije od 2. jula 2019. godine o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim ili trgovačkim stvarima tek je nedavno stavljeno na dnevni red nadležnih tijela.

4.2.1 Okolnosti koje mogu omogućiti vašoj zemlji da pošalje obavještenja u skladu s članom 29. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine

S obzirom na to da Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine nije dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine i njeno pristupanje Konvenciji nije predviđeno, pa čak ni raspravljano, teško je podnijeti bilo kakav zahtjev u tom pogledu dok se to ne učini. Nedostaje i diskusija o tom pitanju od strane zvaničnika koja bi se ovdje mogla razmatrati.

4.2.2 Okolnosti koje mogu omogućiti vašoj zemlji da iznese izjave u skladu s članovima 17, 18, 19. i 25. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine

S obzirom na to da Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine nije dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine i njeno pristupanje Konvenciji nije predviđeno, pa čak ni raspravljano, teško je podnijeti bilo kakav zahtjev u tom pogledu dok se to ne učini. Nedostaje i diskusija o tom pitanju od strane zvaničnika koja bi se ovdje mogla razmatrati.

156 Za više informacija vidi: Alihodžić, Meškić, Duraković, *Accepting EU Private International Law Standards into the Legal System of Bosnia and Herzegovina: What Can Be Done While Waiting for Godot?*, str. 161.

157 Za više informacija vidi: Alihodžić, Meškić, Duraković, *Accepting EU Private International Law Standards into the Legal System of Bosnia and Herzegovina: What Can Be Done While Waiting for Godot?*, str. 165.

5. Međunarodna nadležnost i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. godine

Konvencija ne predstavlja takozvanu „dvostruku konvenciju/*traité double*“, već *traité simple*, budući da ne uređuje međunarodnu nadležnost, već samo izvršenje i priznavanje.[158] Ovdje treba napomenuti da BiH nije ratificirala Konvenciju o sporazumima o izboru suda iz 2005. godine koja je komplementarna Konvenciji HCCH iz 2019. godine. Važnost člana 5. Konvencije postavlja je kao centralni dio Konvencije.[159] Izvještaj s objašnjenjima sugerira da struktura ovog člana razlikuje tri pitanja.[160] Prvi dio navodi kriterije nadležnosti koji su prihvaćeni prema Konvenciji za priznavanje i izvršenje presude u zamoljenoj državi, a drugi dio se fokusira na kriterije nadležnosti u odnosima koji uključuju slabije strane (potrošače, zaposlenike). Treći dio određuje jurisdikcione filtere kada je u pitanju zakup stambenih nekretnina (zakup) ili registracija nekretnina, što bi se moglo ocijeniti kao isključiva nadležnost (vidi 5.4). Filteri nadležnosti u članu 5. djeluju tako da pružaju nadležnost sudu ako postoji veza između države porijekla i tuženog (vidi 5.1), ako postoji sporazum strana (izričit ili implicitan) (vidi 5.2), ili ako postoji veza između tužbenog zahtjeva i države porijekla (vidi 5.3).[161]

5.1 Opća međunarodna nadležnost (prebivalište, uobičajeno boravište)

Prebivalište tuženog je kriterij za određivanje opće međunarodne nadležnosti u ZRSZ-u. Dominantni pristup ZRSZ-a u pogledu opće međunarodne nadležnosti je prebivalište tuženog (član 46.)[162]. Međunarodna nadležnost bosanskohercegovačkog suda postoji ako tuženi ima prebivalište u BiH, ili u nedostatku prebivališta, boravište u BiH.

Uobičajeno boravište, koje je postalo jedna od najvažnijih tačaka vezivanja za utvrđivanje mjerodavnog prava, kao i nadležnosti,[163] nije ni spomenuto u ZRSZ-u. Stoga ZRSZ ne koristi kriterije uobičajenog boravišta. Kao što je više puta spomenuto u ovom izvještaju, to se može objasniti kao posljedica nedostatka modernizacije međunarodnog privatnog prava BiH. S druge strane, Konvencija se oslanja na pojam „tuženog“ i njegovog/njenog „uobičajenog boravišta“, kako je definirano u članu 3, par. 2. kao jedan od tri kriterija nadležnosti iz Konvencije.

Ova zakonska odredba postavlja pravila za utvrđivanje uobičajenog boravišta subjekta ili lica koje nije fizičko lice, alternativno predviđajući četiri kriterija za utvrđivanje uobičajenog boravišta. Za pravno lice, subjekat ili lice koje nije fizičko lice smatra se da uobičajeno boravi u državi u kojoj se nalazi njegovo sjedište, centralna uprava, glavno mjesto poslovanja ili ako je inkorporirano ili osnovano u toj državi. Nasuprot tome, definicija uobičajenog boravišta fizičkih lica izostavljena je iz Konvencije.[164]

Može se reći da kriterij opće i dominantne nadležnosti koji je povezan s tuženim u ZRSZ-u ne odgovara istom kriteriju Konvencije, budući da se ZRSZ oslanja na prebivalište i alternativno na boravište, a Konvencija na uobičajeno boravište.

Uobičajeno boravište tuženog nije kriterij jedinstvene nadležnosti u Konvenciji. Osim uobičajenog boravišta, Konvencija priznaje tri grupe kriterija nadležnosti kao povezujuće faktore s tuženim:

158 Razlozi za usvajanje takve konvencije su; dostupno na: Van Loon, *Towards a global Hague Convention on the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil or Commercial Matters*, str. 16.

159 Garcimartín/Saumier, *Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters - Explanatory Report*, str. 88.

160 Ibidem

161 Stewart, *The Hague Conference Adopts a New Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters*, str. 778.

162 Za više informacija o ovom kriteriju o nadležnosti u različitim konvencijama i komparativnom pravu vidi: Van Loon, *Towards a global Hague Convention on the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil or Commercial Matters*, str. 23.

163 Kostić-Mandić, „Međunarodno privatno pravo“, str. 254; Alihodžić, Meškić, Duraković, *Accepting EU Private International Law Standards into the Legal System of Bosnia and Herzegovina: What Can Be Done While Waiting for Godot?*, str. 154; Rumenov, *The indirect jurisdiction of the 2019 Hague Convention on recognition and enforcement of foreign judgments in civil or commercial matters – Is the “heart” of the Convention in the right place?*, str. 18–19.

164 Rumenov, *The indirect jurisdiction of the 2019 Hague Convention on recognition and enforcement of foreign judgments in civil or commercial matters – Is the “heart” of the Convention in the right place?*, str. 19.

to su kriteriji zasnovani na pristanku i vezama između zahtjeva i države porijekla.[165] Isti kriteriji mogu se naći u ZRSZ-u, ali postoji nedostatak konvergencije u broju, obimu i sadržaju kriterija. Za više informacija vidi 5.2 i 5.3.

5.2 Prorogacija nadležnosti (izričita/prećutna, prije ili nakon početka postupka)

ZRSZ poznaje prorogaciju nadležnosti samo u ograničenoj mjeri. Općenito, zbog nedostatka reforme ZRSZ-a, BiH je otporna na savremeni razvoj međunarodnog privatnog prava koji, između ostalog, znači jačanje autonomije stranke u širim sferama međunarodnog privatnog prava.

Prvo, prorogacija je općenito zabranjena u porodičnim stvarima (član 49, stav 3. u vezi s članovima 61–70. ZRSZ-a). Drugo, ovaj sporazum nije dozvoljen kada sudovi u BiH imaju isključivu nadležnost. Nadalje, čak i u pitanjima koja se ne odnose na porodično pravo i u kojima se predmet ne odnosi na isključivu nadležnost, autonomija volje u ovoj oblasti podliježe ograničenjima koja se odnose na državljanstvo stranaka. Stranke se mogu dogovoriti o nadležnosti suda u BiH samo ako je jedna od njih državljanin Bosne i Hercegovine ili ima sjedište u BiH. Obrnuto, stranke se mogu dogovoriti o nadležnosti stranog suda samo ako je jedna od njih državljanin ili ima sjedište u odgovarajućoj stranoj državi.

ZRSZ ima samo jednu zakonsku odredbu o ovom pitanju koja regulira uslove za dopuštenost sporazuma o prorogaciji, ali ne i formalne zahtjeve ili vrijeme zaključenja sporazuma. Član 50. predviđa samo da se o prorogaciji može dogovarati prećutno i nakon početka postupka. Naime, kada nadležnost domaćeg suda ovisi o pristanku tuženog, pretpostavlja se da pristanak postoji ako tuženi iznese odbranu bez osporavanja nadležnosti domaćeg suda ili se upusti u meritum.

Konvencija priznaje tri oblika pristanka: izričit pristanak tokom postupka (član 5, stav 1(e)), implicitni pristanak (član 5, stav 1(f)) i neekskluzivni sporazum strana o izboru suda (član 5, stav 1(m)).

Strana sudska odluka može se priznati ako je tuženi izričito pristao na nadležnost suda porijekla u toku postupka u kojem je izrečena presuda. ZRSZ pretpostavlja pristanak dat prije početka postupka. Ova razlika posljedica je činjenice da postoji još jedna Konvencija HCCH, koja je komplementarna Konvenciji HCCH iz 2019. godine, naime Konvencija o izboru suda iz 2005. godine, koja regulira *ex ante* prorogaciju.

Što se tiče prećutne prorogacije, član 5, stav 1(f) Konvencije ne spominje izraze „prorogacija“, „implicirani pristanak“ ili „podnošenje“.[166] Ona predviđa da je presuda prihvatljiva za priznanje i izvršenje ako je: a) tuženi raspravljao o meritumu pred sudom porijekla; b) bez osporavanja nadležnosti u roku predviđenom zakonom države porijekla, osim ako je evidentno da prigovor na nenadležnost ili vršenje nadležnosti ne bi uspjeli prema tom zakonu. Ovdje Konvencija uzima u obzir da procesno pravo u državi porijekla može biti ograničavajuće, odnosno postavlja visoki prag za osporavanje nadležnosti.[167] Izraz „pravo države porijekla“ izgleda preširok, ako se odnosi na državu sa složenim pravnim sistemom, jer različite teritorijalne jedinice unutar države mogu imati različite vremenske okvire.[168]

ZRSZ je djelimično u skladu s Konvencijom u vezi s prećutnom prorogacijom. Kao i Konvencija, ZRSZ ne spominje izraz „implicirana saglasnost“ ili „prorogacija“. ZRSZ, za razliku od Konvencije, prihvata koncept „podneska“. Prema ZRSZ-u, postoji prećutna prorogacija ako tuženi podnese odgovor na tužbu (podnesak) i time ospori nadležnost. Konvencija od tuženog zahtijeva da se

165 Ibidem, str. 17.

166 Rumenov, *The indirect jurisdiction of the 2019 Hague Convention on recognition and enforcement of foreign judgments in civil or commercial matters – Is the "heart" of the Convention in the right place?*, str. 25.

167 Ibidem

168 Garcimartín/Saumier, *Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters - Explanatory Report*, str. 160.

meritum raspravlja pred sudom porijekla i da osporava nadležnost, dok je argument o meritumu bez osporavanja nadležnosti dovoljan prema ZRSZ-u. ZRSZ smatra da je raspravljanje o meritumu samo po sebi prećutna prorogacija. Dodatna razlika je u tome što se ZRSZ ne poziva na uslov za osporavanje nadležnosti u državi porijekla. Ovo rješenje je manje povoljno za tuženog u postupku egzekvature.

Član 5, stav 1(m) regulira neisključive sporazume o izboru suda kao kriterij za nadležnost, propisujući da je presudu donio sud naznačen u sporazumu sklopljenom ili dokumentiranom u pisanoj formi ili na bilo koji drugi način komunikacije koji informacije čini dostupnim za korištenje za naknadnu referencu, osim sporazuma o isključivom izboru suda. Data je i definicija „sporazuma o isključivom izboru suda“. ZRSZ dozvoljava prorogaciju, ali pod gore navedenim ograničenjima, pri čemu se ne pravi razlika između ekskluzivnog i neekskluzivnog sporazuma o izboru suda. Ova razlika je vjerovatno posljedica postojanja dvije komplementarne HCCH konvencije, jedne iz 2019. i druge iz 2005. godine o izboru suda. Za državu kao što je BiH, koja nije potpisnica Haške konvencije o izboru suda iz 2005, ova odredba Konvencije iz 2019. godine nije zaista korisna jer ne može djelovati kao polazište u uređivanju ovog pitanja.

5.3 Prema članu 5. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost ostalih kriterija nadležnosti u Konvenciji i u nacionalnim pravnim izvorima

Nije lako napraviti poređenje između ZRSZ-a i Konvencije u pogledu kriterija nadležnosti koji se oslanjaju na vezu između tužbenog zahtjeva i suda porijekla. Problem leži u različitim nivoima poređenja. Konvencija ne regulira nadležnost, što ZRSZ čini; Konvencija predviđa kriterije nadležnosti ili, bolje formulirane, „filtere nadležnosti“ prema kojima sud države u kojoj se traži priznanje ili izvršenje ocjenjuje presudu donesenu u državi porijekla.[169] ZRSZ regulira direktnu nadležnost – sud treba odlučiti da li ima pravo suditi u prekograničnim odnosima prema nacionalnom pravu ili međunarodnom sporazumu ako je primjenjivo.

Na prvi pogled, spisak kriterija nadležnosti koji se odnose na vezu između tužbe i suda porijekla znatno je duži u Konvenciji nego u ZRSZ-u. ZRSZ uređuje samo sljedeća pitanja: vanugovorne obaveze, imovinska potraživanja kada se imovina tuženog ili odabrana imovina nalaze u BiH, potraživanja stranca za obaveze koje treba izvršiti u BiH, vlasnička i druga prava *in rem* na nekretninama ili avionima i brodovima/plovilima. Svi drugi filteri nadležnosti koji su regulirani Konvencijom nisu spomenuti u ZRSZ-u. Iz tog razloga daje se samo poređenje pitanja koja se preklapaju, iako je i dalje moguće da se isti kriteriji tiču različitih relevantnih uslova, zahtjeva i ograničenja.

Neugovorne obaveze (član 5, stav 1(j) Konvencije i član 53. ZRSZ-a): Nema konvergencije u pogledu kriterija nadležnosti. Konvencija stavlja u fokus postupanje ili propust koji nanosi štetu (smrt, fizička povreda, oštećenje ili gubitak materijalne imovine), a ne posljedice štetnog događaja („bez obzira na to gdje je ta šteta nastala“). Za razliku od toga, ZRSZ se oslanja na mjesto na kojem je šteta nastala. Ako je šteta nastala u BiH, nadležni su bosanskohercegovački sudovi. Obim primjene člana 5, stav 1(j) Konvencije vrlo je ograničen jer se šteta mora manifestirati smrću, fizičkom povredom ili oštećenjem predmeta. Član 53. ZRSZ-a ne predviđa nikakva ograničenja u pogledu vrste štete. Ovo ograničenje ublaženo je mogućnošću primjene drugih filtera nadležnosti, poput uobičajenog boravišta. ZRSZ također priznaje i druge filtere nadležnosti u slučaju vanugovorne obaveze: stalni boravak i supsidijarni privremeni boravak. Treba biti svjestan da su mnogi izvori štete izostavljeni iz djelokruga Konvencije (npr. nuklearna šteta, zagađenje mora, itd. – vidjeti 6.1.1).

169 Rumenov, *The indirect jurisdiction of the 2019 Hague Convention on recognition and enforcement of foreign judgments in civil or commercial matters – Is the "heart" of the Convention in the right place?*, str. 17.

Nepokretna imovina: Konvencija ima posebna pravila za ugovorne obaveze osigurane stvarnim pravom na nepokretnosti. Presuda donesena protiv tuženog o ugovornoj obavezi osiguranoj pravom *in rem* na nepokretnosti koja se nalazi u državi porijekla može se priznati ako je ugovorni zahtjev podnesen protiv istog tuženog zajedno sa zahtjevom u vezi prava *in rem* (član 5, stav 1(i)). ZRSZ primat daje nekretninama. Iako se Konvencija može tumačiti tako da se nadležnost nad ugovornim obavezama može razmatrati odvojeno ako potraživanje iz ugovora nije osigurano stvarnim pravom, rješenje u ZRSZ-u je drugačije: za pravo *in rem* i određene ugovorne obaveze koje se odnose na nepokretne stvari, primjenjuje se *situs* pravilo, a isključivu nadležnost imaju sudovi u BiH (čl. 56.). Doktrina proširuje ovo pravilo na sve ugovorne obaveze koje se odnose na nekretnine.[170] Konvencija propisuje da se presuda o zakupu nekretnine koju je donio sud države u kojoj se nekretnina nalazi može priznati i izvršiti. Ova situacija se drugačije tretira prema ZRSZ-u, koji predviđa isključivu nadležnost sudova u BiH kada se nepokretnost nalazi u BiH.

Trust, član 5, stav 1(k): Pravni poredak u BiH ne poznaje instituciju *trusta*, te ne postoje posebna pravila o sukobu zakona i pravila međunarodne nadležnosti koja se odnose na ovu materiju.

Protivtužba, član 5, stav 1(l) predviđa filter nadležnosti u vezi s protivtužbama. Za razliku od Konvencije, ZRSZ ne sadrži pravila nadležnosti za takve slučajeve.

U pogledu ugovornih obaveza kao kriterija nadležnosti prema članu 5, stav 1(g) Konvencije, nema konvergencije između Konvencije i ZRSZ-a. Naime, ZRSZ ne sadrži slična pravila u pogledu nadležnosti koja se odnosi na ugovornu obavezu. Tek kada ugovornu obavezu treba izvršiti u BiH, a strano fizičko ili pravno lice koje ima podružnicu ili agenciju u BiH je tuženo u BiH, postoji pravilo da je nadležan sud u BiH (član 55. ZRSZ-a). To bi se moglo shvatiti kao kombinacija kriterija nadležnosti predviđenih u članu 5, stav 1(g) i članu 5, stav 1(d), ali odredbe nisu identične.

Za razliku od Konvencije (u članu 5, stav 2), ZRSZ ne sadrži posebna pravila za potrošače. Direktna nadležnost u slučajevima kada potrošač tuži trgovca nije predviđena ZRSZ-om nego zakonima o parničnom postupku. Oni predviđaju mogućnost pokretanja tužbe pred sudom u mjestu prebivališta/boravišta potrošača.

Može se zaključiti da se ZRSZ i Konvencija značajno razlikuju jedna od druge u pogledu kriterija nadležnosti koji se oslanjaju na vezu između tužbe i suda porijekla.

5.4 Isključiva nadležnost

ZRSZ određuje različite situacije u kojima sudovi u BiH imaju isključivu nadležnost. Sud u BiH ima isključivu nadležnost u predmetima koji se odnose na nekretnine koje se nalaze u BiH (član 56. ZRSZ-a). ZRSZ propisuje isključivu nadležnost pod određenim okolnostima za bračne sporove, roditeljske sporove, ostavinske postupke u vezi s nasljedstvom kada su nekretnine u sastavu zaostavštine, ali to nije relevantno za ovaj izvještaj, jer ova pitanja ne spadaju u djelokrug Konvencije. Isključiva nadležnost je osnova za odbijanje priznanja presude koju je donio strani sud umjesto isključivo nadležnog suda u BiH (član 89, stav 1. ZRSZ-a).

Suprotno ZRSZ-u, u odredbama o osnovama za odbijanje priznavanja i izvršenja (član 7.), Konvencija ne spominje izričito isključivu nadležnost zamoljene države. Samo član 5. Konvencije propisuje da će se presuda koja se odnosila na stvarna prava na nekretninama priznati i izvršiti ako, i samo ako, se imovina nalazi u državi porijekla, što dovodi do zaključka da postoji isključiva nadležnost sudova kada su u pitanju stvarna prava na nekretninama. Postoji konvergencija Konvencije i ZRSZ-a po ovom pitanju, iako opći koncept Konvencije, koji ne regulira nadležnost, nego filtere nadležnosti (indirektna nadležnost) i koncept ZRSZ-a, nisu u skladu.

Član 5. Konvencije postavlja minimalne standarde za priznavanje i izvršenje. Općenito, propisuje

170 Muminović, „Procesno međunarodno privatno pravo“, str. 46.

filtere primjenjive na sva pravna pitanja iz djelokruga ove konvencije. Kako bi se smanjilo diskreciono pravo nacionalnih vlada i sudova, on postavlja posebna pravila koja se tiču određenih vrsta pravnih odnosa (potrošački ugovori, zakupnine, ugovori o radu).[171] Konvencija predviđa posebno rješenje koje se odnosi na nekretnine. Član 5, stav 1. Konvencije predviđa mogućnost istovremene nadležnosti više sudova u predmetima koji se tiču nekretnina. Međutim, član 5, stav 3. izričito uspostavlja isključivu nadležnost u pitanjima zakupa stambene nekretnine i uknjižbe nekretnina od strane suda države u kojoj se imovina nalazi. Stoga, član 5, stav 3. funkcionira kao sredina između istovremene nadležnosti zagarantirane u članu 5, stav (1) i isključive nadležnosti zagarantirane u članu 6.[172]

6. Postupak za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. Godine

6.1 Materijalni obim primjene

6.1.1 Prema članu 1. i 2. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost materijalnog obima primjene za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Konvenciji i u nacionalnim pravnim izvorima

Glavno određivanje materijalnog obima primjene dato je u članu 1. Konvencije, koji propisuje da se Konvencija primjenjuje na priznavanje i izvršenje presuda u građanskim ili trgovačkim stvarima u jednoj državi ugovornici za presudu koju je donio sud druge države ugovornice. Materijalni obim primjene za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka iz Konvencije i nacionalnih pravnih izvora nisu u potpunosti uporedivi. Nacionalni pravni izvori moraju osigurati priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka i drugih izvršnih naslova u svim stvarima, a ne samo u građanskim i trgovačkim stvarima i nezavisno od činjenice koja je država izdala izvršni naslov (država ugovornica ili treća država). Jasno je da iz ovih razloga nacionalni pravni izvori imaju širi obim primjene.

ZRSZ kao glavni pravni izvor u širokom području privatnog prava propisuje pravila za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u zakonskim, porodičnim i vlasničkim odnosima, što znači da ZRSZ ima širi obim primjene od Konvencije. Član 2. Konvencije predviđa isključenje materijalnog obima Konvencije. Tu Konvencija i ZRSZ ne konvergiraju. Za razliku od Konvencije, ZRSZ regulira priznavanje i izvršenje ne samo u ključnom području građanskog prava i trgovinskog prava, već i priznavanje i izvršenje u pitanjima statusa i poslovne sposobnosti fizičkih lica, obaveza izdržavanja, kao i drugih pitanja porodičnog prava, uključujući imovinske režime u bračnoj zajednici i druga prava ili obaveze proizašle iz braka ili sličnih odnosa, te u pitanjima nasljedstva. Osim toga, ZRSZ uključuje prava i prava intelektualne svojine. Sve ove teme isključene su iz primjene Konvencije (član 2, stav 1(a – d), (l), (m)).

ZRSZ ne pravi nikakvu razliku propisivanjem preduslova za priznavanje i izvršenje sudskih odluka donesenih u bilo kojoj od gore navedenih oblasti privatnog prava. Isti zahtjevi trebaju biti ispunjeni u svakom slučaju izvršenja i priznavanja, uz neke izuzetke u pogledu pravnog statusa i sposobnosti fizičkog lica (članovi 93–95. PIL-a).[173]

171 Stewart, *The Hague Conference Adopts a New Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters*, str. 778.

172 Rumenov, *The indirect jurisdiction of the 2019 Hague Convention on recognition and enforcement of foreign judgments in civil or commercial matters – Is the “heart” of the Convention in the right place?*, str. 18.

173 Ako se strana odluka odnosi na status domaćeg državljanina, strana odluka će biti priznata ako se strani zakon ne razlikuje značajno od domaćeg zakona. Ako se strana odluka tiče statusa državljanina te države, ona se neće ocjenjivati u svjetlu isključive nadležnosti, poštivanja Ustava Bosne i Hercegovine i zahtjeva reciprociteta. Ako se strana odluka odnosi na status državljanina treće države, bit će priznata, prema ZRSZ-u, ako ispunjava uslove za priznavanje u državi dotičnog državljanina.

PIL, baš kao i Konvencija, ne predviđa izvršenje zahtjeva za prihode budžeta, carina ili administrativna pitanja (član 1, stav (2) Konvencije).

Priznavanje i izvršenje u oblasti stečajnog prava nisu predmet reguliranja ni Konvencije niti ZRSZ-a. Međunarodni stečaj reguliran je u zakonima o stečaju entiteta i Brčko distrikta BiH, što se kritizira u doktrini.[174]

Propisi o osnivanju i djelovanju, restrukturiranju finansijskih institucija i sličnim pitanjima, uglavnom su sadržani u zakonima o bankama i zakonima koji reguliraju druge finansijske institucije, a koji su doneseni na nivou entiteta i Brčko distrikta BiH, ne uključuju pitanja međunarodnog privatnog prava. Isto vrijedi i za različite vrste prijevoza putnika i robe u vazdušnom, željezničkom i drumskom saobraćaju. Relevantni zakoni ili sporazumi u oblasti transporta generalno ne predviđaju posebne propise u materiji međunarodnog privatnog prava, ali postoje neki izuzeci. Neki propisi o vazdušnom saobraćaju iz oblasti međunarodnog privatog prava dostupni su u Zakonu o obligacionim odnosima u civilnom vazduhoplovstvu[175] i sadrže neka pravila nadležnosti za štete nastale u vazdušnom saobraćaju (članovi 49, 77.). ZRSZ će se primjenjivati na sva pitanja koja nisu uređena ovim zakonom.

Konvencija o ugovoru za međunarodni prijevoz robe drumom na snazi je u BiH po osnovu sukcesije.[176] Ona sadrži neka pravila međunarodnog privatnog prava o ugovorima o drumskom prijevozu robe vozilima uz naknadu, ali ne postoje odredbe o međunarodnoj nadležnosti, pa se može zaključiti da se ovdje primjenjuju opća pravila nadležnosti sadržana u ZRSZ-u.

Prekogranično zagađenje mora, zagađenje mora u područjima izvan nacionalne nadležnosti, zagađenje mora iz brodova, ograničenje odgovornosti u odnosu na zahtjeve za štete prouzrokovane na moru (član 2, stav 1(g) Konvencije), nisu obuhvaćeni u BiH posebnim pravilima sukoba zakona niti posebnim pravilima o međunarodnoj nadležnosti; primjenjivat će se opća pravila nadležnosti ZRSZ-a.

Građanska odgovornost za nuklearnu štetu podliježe odredbama Zakona o odgovornosti za nuklearne štete.[177] Ovaj zakon usklađen je s Bečkom konvencijom o građanskoj odgovornosti za nuklearnu štetu iz 1963. godine[178] i sadrži neka pravila o pitanjima međunarodnog privatnog prava, preciznije o mjerodavnom pravu, o nadležnosti i priznavanju stranih sudskih odluka. Sud BiH ima isključivu nadležnost ako se nuklearni incident ili šteta dogodila na teritoriji BiH. Ako nije sigurno da li se nuklearni incident dogodio na teritoriji BiH, nadležnost za utvrđivanje štete ima sud države u kojoj se nalazi nuklearna elektrana (član XI Bečke konvencije, član 10. Zakona o odgovornost za nuklearne štete). Ova pitanja su također isključena iz primjene ZRSZ-a; ovdje su Konvencija i ZRSZ usklađeni.

U pogledu pravila nadležnosti koja se tiču valjanosti, ništavnosti ili prestanka pravnih lica ili udruženja fizičkih ili pravnih lica, te valjanosti odluka njihovih organa (član 2, stav 1(i) Konvencije), kao i valjanosti unosa u javne registre (član 2, stav 1(j) Konvencije), može se reći da ZRSZ ne predviđa posebna pravila, ali ne isključuje ova pitanja iz svog materijalnog područja primjene.

Doneseni su zakoni o kleveti na nivou entiteta. Zakon o zaštiti od klevete u FBiH[179] i Zakon o zaštiti od klevete RS-a[180] sadrže odredbe koje su posebno osmišljene za odgovornost za klevetu, ali ne postoje pravila o mjerodavnom pravu, međunarodnoj nadležnosti ili o prekograničnom priznavanju ili izvršenju. Za razliku od Konvencije, pitanje prekogranične klevete podliježe općim pravilima nadležnosti ZRSZ-a.

174 Muminović, „Procesno međunarodno privatno pravo“, str. 100.
175 „Službeni glasnik BiH“, 51/15
176 „Službeni list FNRJ“, 11/58
177 „Službeni glasnik BiH“, 87/13
178 Ova konvencija ratificirana je 1977. godine, „Službeni list SFRJ“, 5/77.
179 „Službene novine FBiH“, 19/03, 73/05
180 „Službeni glasnik RS-a“, 37/2001

Aktivnosti oružanih snaga, uključujući aktivnosti njihovog osoblja u izvršavanju njihovih službenih dužnosti, aktivnosti provođenja zakona, uključujući aktivnosti osoblja za provođenje zakona u vršenju službenih dužnosti, nisu regulirane posebnim pravilima međunarodnog privatnog prava, konkretno, ne postoje posebna pravila međunarodne nadležnosti za ova pitanja; primjenjuju se opća pravila nadležnosti.

Zakon o konkurenciji BiH[181] ne predviđa pravila međunarodnog privatnog prava u prekograničnim odnosima, tako da pitanja *antitrusta* (konkurencije) ne podliježu nikakvim posebnim pravilima. Isto se odnosi i na restrukturiranje državnog duga putem jednostranih državnih mjera.

Za razliku od Konvencije, koja se ne primjenjuje na arbitražu i srodne postupke, ZRSZ uređuje to pitanje. Predviđeni su posebni zahtjevi za priznavanje i izvršenje arbitražnih odluka. BiH je ugovorna strana (sukcesijom) Njujorške konvencije o priznavanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka. Odredbe ZRSZ-a veoma su usklađene s odredbama Njujorške konvencije. Oba instrumenta zahtijevaju podnošenje originalne odluke ili propisno ovjerene kopije, kao i originalnih arbitražnih sporazuma ili njihove propisno ovjerene kopije na službenom jeziku države u kojoj se poziva na odluku. Nadalje, priznanje i izvršenje odluke može se odbiti zbog iste liste razloga, kao što je nedostatak arbitrabilnosti određenog predmeta, javni poredak, itd. Ako nadležni organ odluči odgoditi odluku o izvršenju, može zahtijevati odgovarajuće osiguranje od strane koja to traži.

Nadalje, presude u slučajevima u kojima je država, vlada, vladina agencija ili osoba koja djeluje za državu bila stranka u postupku nisu isključene iz obima ove konvencije samom činjenicom da su država ili neko drugo lice/subjekat javnog prava bili strana u određenom postupku. Ne postoji direktna odredba koja regulira ovo pitanje, ali u BiH nema sumnje da ako su država, vlada, vladina agencija ili slično lice strane u privatnim odnosima, oni imaju isti status kao i bilo koje drugo pravno ili fizičko lice.[182] Ovdje Konvencija i ZRSZ idu u istom smjeru.

Ako se pitanje na koje se Konvencija ne primjenjuje pojavi kao prethodno pitanje odbrane, takav događaj ne isključuje presudu na osnovu odredaba Konvencije ako to pitanje nije bilo predmet postupka. Takav izuzetak nije prisutan u pravnom sistemu BiH.

Ukratko, član 6. Konvencije predviđa mnoge izuzetke u njenoj primjeni. Spisak osnova za neprimjenjivanje Konvencije je veoma dugačak i nije u skladu sa spiskom u ZRSZ-u koji je veoma ograničen. Odredbe ZRSZ-a primjenjive su na veći broj pitanja u građanskom i trgovačkom pravu, kao i porodičnom pravu i nasljednom pravu. Predmet reguliranja ZRSZ-a zato se razlikuje od predmeta reguliranja Konvencije.

6.2 Vrste stranih sudskih odluka koje se priznaju i izvršavaju (npr. pozitivno-negativne odluke, privremene mjere)

ZRSZ ne pravi nikakvu razliku između stranih sudskih odluka i ne predviđa različita pravila priznavanja u zavisnosti od vrste strane sudske odluke. Svaka strana sudska odluka može se priznati ako je pravosnažna i ako nema osnova za odbijanje priznanja propisanih zakonom.

ZRSZ ne predviđa samo priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka, već i drugih stranih naslova. ZRSZ izjednačava sudske nagodbe sa stranim sudskim odlukama; mogu se priznati i strane sudske nagodbe. Odluke drugih državnih organa u porodičnim, statusnim i imovinskim pitanjima (ovo je obim primjene ZRSZ-a) mogu se priznati ako su izjednačene sa sudskim odlukama i sudskim nagodbama u državi porijekla. Doktrina je raspravljala o tome da li se u BiH mogu izvršiti strane izvršne notarske isprave.[183]

181 „Službeni glasnik BiH“, 48/05, 76/07 i 80/09
182 Što se tiče vlasničkih odnosa, to je izraženo kroz princip jednovrsnosti vlasništva (postoji samo jedna vrsta vlasništva, neovisno o tome ko je vlasnik (član 3, stav 2. Zakona o stvarnim pravima FBiH, član 3, stav 2. Zakona o stvarnim pravima RS-a).
183 Povlakić, *Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Mobiliarsicherheiten in Südosteuropa*, str. 172; Rijavec, „Problematika ovršnog notarskog akta na primjeru Slovenije“, str. 157.

Priznavanje i izvršenje privremenih mjera problematično je pitanje kako u doktrini, tako i u sudskoj praksi. ZRSZ ne sadrži nikakve odredbe po ovom pitanju. Kako bi se izbjegli problemi u praksi, bilo bi potrebno regulirati ovo pitanje. Nažalost, ni bilateralni ugovori zaključeni između država bivše SFRJ ne sadrže nikakve odredbe u tom smislu. Za razliku od ZRSZ-a, Konvencija izričito navodi da privremene mjere nisu presude, što znači da neće biti priznate i izvršene prema ovom instrumentu.[184] Iako u ZRSZ-u nema jasnih odredaba, rezultati su isti: budući da privremena mjera ne može biti pravosnažna u smislu presude, nije prikladna za priznavanje i izvršenje.

Presuda je definirana Konvencijom u članu 3. kao „bilo koja odluka suda o meritumu, bez obzira na to kako se ta odluka može nazivati, uključujući uredbu ili nalog, te utvrđivanje troškova ili izdataka postupka od strane suda (uključujući službenika suda), pod uslovom da se utvrđivanje odnosi na odluku o meritumu koja se može priznati ili izvršiti prema ovoj konvenciji“. Da bi bila u skladu s dosadašnjim radom HCCH, posebno s HCCH konvencijom o izboru suda 2005. godine, Konvencija pruža test iz dva dijela kojim se utvrđuje koja se odluka smatra presudom: „presuda mora biti (i) „odluka o meritumu“ i (ii) donesena od strane „suda“.[185] Pristup Konvencije znači da procesna odluka koja se ne tiče merituma i u kojoj sud ne odlučuje o tužbenom zahtjevu nije u nadležnosti ove konvencije. Sudske odluke iz djelokruga Konvencije su one koje se tiču novčanih i nenovčanih presuda, presuda donesenih zbog neplaćanja i kolektivnih tužbi. Drugi dio testa zahtijeva da odluku donese sud. Konvencija, međutim, ne definira pojam suda, stvarajući tako određenu nejasnoću u pogledu obima ovog pojma.[186] ZRSZ je drugačiji u tom pogledu, jer u članu 86. predviđa da se odluka drugog tijela koja je u državi porijekla izjednačena s odlukom sudova može priznati kao presuda od strane suda u BiH. Prema tome, ZRSZ ne zahtijeva da presuda nužno bude odluka koju je donio sud.

Sudske nagodbe također su izjednačene s presudama i mogu se priznati prema ZRSZ-u (za više informacija vidi 1.1). Slično ZRSZ-u, određene sudske nagodbe tretiraju se kao presude, kako je predviđeno članom 11. Konvencije.

6.3 Početak postupka (kao glavno ili prethodno pitanje)

ZRSZ ne pravi razliku između postupka priznavanja kao glavnog ili prethodnog pitanja i pruža samo proceduralna pravila za oba pitanja (član 101.). Samo je jedna razlika u pogledu teritorijalne nadležnosti. Za postupak priznavanja stranih sudskih odluka kao glavnog pitanja, ZRSZ određuje teritorijalnu nadležnost: sud u kojem treba tražiti izvršenje ima nadležnost da o tome odlučuje. Nadležnost *ratione materiae* regulirana je zakonima koji uređuju organizaciju sudova u entitetima i Brčko distriktu BiH (vidi tačke 1.1 i 2.2.1). Ali, ako priznavanje strane sudske odluke nije bilo predmet postupka priznavanja, a tražilo se izvršenje, sud u kojem se traži izvršenje može odlučiti o priznavanju kao prethodnom pitanju s učincima samo za odnosni postupak (član 101, stav (5)).

Rješenje u vezi s rješenjem o prethodnom pitanju sadržano u članu 8. Konvencije ne postoji u ZRSZ-u u BiH.

ZRSZ ne sadrži izričitu odredbu o tome ko je aktivno ovlašten za pokretanje postupka priznavanja stranih sudskih odluka. ZRSZ regulira samo slučajeve koji se odnose na lični status, utvrđujući da svaka stranka s pravnim interesom može pokrenuti postupak (član 101, stav 6. ZRSZ-a). Doktrina ne spori da se ovo pravilo treba primijeniti u svim drugim slučajevima, dakle u građanskim i trgovačkim stvarima, te da postupak mogu pokrenuti osobe za koje dotična presuda ima pravno značenje.[187] U sudskoj praksi preovladava tumačenje da su u građanskim i trgovačkim stvarima ovlaštene osobe stranke u postupku (univerzalni i singularni sukcesori stranaka), dok samo za

184 Vidi: Garcimartín/Saumier, *Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters - Explanatory Report*, str. 73.

185 Ibidem

186 Garcimartín/Saumier, *Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters - Explanatory Report*, str. 75.

187 Petrović, *Anerkennung und Vollstreckung ausländischer (deutscher) Gerichtsentscheidungen*, str. 418.

statusna pitanja lica koja nisu učestvovala u postupku, ali imaju pravni interes u vezi s njim, mogu pokrenuti postupak priznavanja.[188, 189]

Konvencija propušta definirati osobu koja ima pravo da pokrene postupak. Zanimljivo je da član 3. sadrži definiciju tuženog, dok definicija stranke koja traži priznanje i izvršenje nije dostupna. Ova stranka spominje se samo u članu 12. Konvencije, koji navodi dokumente koje onaj ko traži priznanje i izvršenje mora podnijeti.

6.4 Dokumenti koje je potrebno dostaviti (formalni zahtjevi) za priznavanje strane sudske odluke

Osoba ovlaštena da traži priznanje treba podnijeti zahtjev nadležnom sudu uz prilaganje izvornog teksta ili ovjerene kopije sudske odluke stranog suda. Ako presuda nije na jednom od službenih jezika u upotrebi u BiH, uz nju mora biti dostavljen i zvanični prijevod na jedan od službenih jezika. Ova dva uslova zakon izričito ne zahtijeva, ali sve analizirane presude (vidi 3.2) pokazuju da sudovi zahtijevaju dostavljanje takvih dokumenata.

Sudska odluka treba biti dostavljena s klauzulom koja potvrđuje da je odluka postala pravosnažna, da ju je donio sud ili bilo koje drugo tijelo nadležno prema zakonu države porijekla (član 87. ZRSZ-a). Kada ovlaštena strana podnese zahtjev za izvršenje, treba dostaviti i presudu s klauzulom o izvršnosti koja je izdata u skladu sa zakonom države porijekla (član 96. ZRSZ-a).

Član 12. Konvencije propisuje skup dokumenata koje strana koja traži priznanje i izvršenje mora predočiti. Spisak je sljedeći:

- potpuna i ovjerena kopija presude;
- ako je presuda donesena zbog izostanka, treba dostaviti original ili ovjerenu kopiju dokumenta kojim se utvrđuje da je dokument kojim je pokrenut postupak, ili ekvivalentan dokument, bio dostavljen stranci koja je je bila izostala;
- bilo koji dokumenti potrebni za utvrđivanje da presuda ima pravno djejstvo ili je, gdje je primjenjivo, izvršna u državi porijekla.

Poput ZRSZ-a, i Konvencija zahtijeva potpunu i ovjerenu kopiju presude i dodatni dokument kojim je pokrenut postupak u slučaju presude zbog izostanka. Treći zahtjev – „svi dokumenti potrebni za utvrđivanje da presuda ima učinak ili, gdje je primjenjivo, da je izvršna u državi porijekla“, prikladno je rješenje. Takva formulacija je vrlo povoljna i pruža potrebnu fleksibilnost. Stavlja u fokus praksu države porijekla, čime se domaćim sudovima onemogućava da zahtijevaju podnošenje dokumenata koji bi mogli biti nedostupni. ZRSZ ne pruža takvu fleksibilnost jer zahtijeva potvrdu izvršnosti od države porijekla.

U slučaju sudskih nagodbi, dodatni zahtjev je „potvrda suda (uključujući sudskog službenika) države porijekla u kojoj se navodi da je sudska nagodba ili njen dio izvršan na isti način kao i presuda u državi porijekla“. Potvrdu ne mora nužno izdati sud koji je bio uključen u nagodbu, pa je moguće da je izda drugi sud.[190] ZRSZ različito tretira traženu dokumentaciju u sudskim nagodbama. U stvari, on uopće ne propisuje zahtjeve za sudske nagodbe (vidi 6.5).

Konvencija se razlikuje od ZRSZ-a utoliko što propisuje da ako presuda ne dopušta sudu da provjeri da li su ispunjeni uslovi za priznanje i izvršenje, može zahtijevati sve potrebne dokumente. ZRSZ ne daje sudovima ovu mogućnost, što bi trebalo ispraviti u budućnosti.

188 Informacija „Priznanje i izvršenje stranih sudskih i arbitražnih odluka“, projekat Kantonalnog suda u Tuzli u saradnji s USAID-om/„Projekat razvoja sektora pravosuđa“, mart 2008.

189 Šire tumačenje doktrine u smislu subjekata ovlaštenih za pokretanje postupka priznavanja i izvršenja trebalo bi prihvatiti prilikom izrade nove verzije ZRSZ-a. U svakom slučaju pokretanja postupka za priznavanje i izvršenje, ovlašteno lice treba biti lice s pravnim interesom.

190 Garcimartín/Saumier, *Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters - Explanatory Report*, str. 137.

Nadalje, za razliku od ZRSZ-a, Konvencija propisuje da zahtjev za priznavanje ili izvršenje može biti popraćen dokumentom koji se odnosi na presudu, a koji je izdao strani sud (uključujući sudskog službenika) u obliku koji je preporučila i objavila Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu. ZRSZ bi se trebao poboljšati slijedeći rješenje dato u Konvenciji.

Konvencija predviđa da se dokumenti koji se prilažu uz zahtjev podnose u ovjerenom prijevodu na službenom jeziku zamoljene države, osim ako zakon zamoljene države ne predviđa drugačije. ZRSZ samo spominje ovjereni prijevod u odredbama koje se odnose na priznavanje i izvršenje arbitražnih odluka. Međutim, u BiH je ustaljena praksa da svi dokumenti dostavljeni sudu moraju biti na službenim jezicima i ovjereni od sudskog tumača, te da se moraju dostaviti zajedno s originalnim dokumentima.

6.5 Uslovi za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka

Glavni uslov za priznavanje je da je presuda postala pravosnažna i da je osoba koja traži priznanje i izvršenje podnijela dokaz o tome, kao i potvrda o izvršnosti presude. ZRSZ navodi niz osnova zbog kojih će priznavanje (ili izvršenje) biti odbijeno.

Strana pravomoćna sudska odluka neće biti priznata ako:

- sud koji je donio ovu odluku nije nadležan, odnosno ako se tiče predmeta u isključivoj nadležnosti suda ili druge institucije u BiH;
- je povrijeđeno pravo stranke da bude saslušana. Smatra se da je ovo pravo povrijeđeno ako jedno lice nije moglo učestvovati u postupku (na primjer, tužba ili drugi akt nije uručen lično, odnosno nije čak ni pokušano lično uručivanje. Ovaj osnov za odbijanje priznavanja odbacuje se ako se dato lice u prvostepenom postupku upustilo u meritum);
- je u istoj pravnoj stvari sud ili drugi organ BiH donio pravosnažnu odluku ili ako je u BiH priznata neka druga strana sudska odluka koja je donesena u istoj stvari;
- priznavanje ne bi bilo u skladu s ustavnim poretkom u BiH;
- ne postoji reciprocitet između države porijekla i odredišne države (činjenični i pretpostavljeni reciprocitet).

Član 86. ZRSZ-a (razrađeno pod tačkom 1.1) općenito predviđa priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka. Uslovi i postupak za priznavanje i izvršenje prilagođeni su sudskim odlukama, iako se i drugi naslovi mogu priznati i izvršiti (sudske nagodbe, drugi naslovi). Odredbe ZRSZ-a o priznanju i izvršenju sudskih odluka nisu u potpunosti prilagođene za priznavanje sudskih nagodbi i drugih naslova. Prvo, ovi naslovi ne mogu biti pravosnažni kao što to mogu presude, a pravosnažnost je glavni preduslov za priznavanje. Ovaj nedostatak pokazuje da bi trebalo donijeti posebna pravila za izvršenje i priznavanje nagodbi i drugih naslova. To predstavlja značajnu pravnu prazninu u postojećem zakonu. Kritike u odnosu na HCCH tvrde da postoji previše formalizma, i da bi se vjerovnici mogli ugroziti zbog nedostatka dokumenata.[191] Odredbe ZRSZ-a su još rigidnije i stvaraju još nepovoljniju situaciju za vjerovnike.

Za razliku od ZSRZ-a, član 11. Konvencije regulira priznavanje sudskih nagodbi (*transactions judiciaires*). Sudske nagodbe koje je sud države ugovornice odobrio ili koje su zaključene u toku postupka pred sudom države ugovornice i koje se mogu izvršiti na isti način kao i presuda u državi porijekla, izvršit će se prema ovoj konvenciji na isti način kao i presuda.

191 Hartley/Dogauchi, *Explanatory Report on the 2005 HCCH Choice of Court Agreements Convention*, str. 211.

Nažalost, iako Konvencija „nije zaboravila“ sudske nagodbe, propustila je da navede pravila za druge izvršne naslove i izvršne notarske isprave. Nadalje, Izvještaj s objašnjenjima sugerira da se upravni dokumenti i notarski dokumenti ne mogu smatrati presudama, što znači da su izostavljeni iz predmeta reguliranja Konvencije.[192]

6.6 Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka

Postupak priznavanja, proglašenja izvršnosti ili registracije radi izvršenja i izvršenje presude uređen je pravom zamoljene države, osim ako se Konvencijom predviđa drugačije (član 13.). Konvencija daje samo dva direktna uputstva domaćem sudu. Sud zamoljene države postupit će po hitnom postupku i neće odbiti priznanje ili izvršenje presude prema ovoj konvenciji iz razloga da priznanje ili izvršenje treba tražiti u drugoj državi. Ovaj pristup pokazuje da su autori Konvencije uzeli u obzir da su u različitim državama propisana posebna pravila procedure. Također, Konvencija je ostavila državama prostor da iskoriste diskreciono pravo u reguliranju postupka[193], a to je pravo ograničeno samo u određenoj mjeri, kao što je zahtjev za isključenje prigovora *forum non conveniens* iz člana 13, stav 2.[194] Kako BiH (još uvijek) nije država ugovornica, ova dva pravila ne primjenjuju se u BiH, ali su oba neophodna, posebno odredba prema kojoj se ovaj postupak treba hitno provesti.

Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka jedva je reguliran u ZRSZ-u. Samo je jedan član ZRSZ-a posvećen ovom pitanju (član 101.).

Osim odredbe o teritorijalnoj nadležnosti (vidi tačku 6.1.1) i osobe ovlaštene za pokretanje postupka priznavanja (vidi tačku 6.3), uređena su samo dva pitanja. Propisano je da se neće preispitivati meritum presude. Ovdje su ZRSZ i Konvencija usklađeni. Ali izuzetak utvrđen Konvencijom (član 11.) nije predviđen ZRSZ-om. Konvencija propisuje da se revizija merituma presude može izvršiti samo ako je to potrebno za primjenu Konvencije. Kao drugo, uređeno je pitanje pravnog lijeka protiv odluke o priznavanju. Žalba se može uložiti u roku od 15 dana od uručenja odluke.

Postupci za priznavanje stranih presuda su vanparnični. To nije sporno ni u teoriji ni u praksi, iako ne postoji izričita zakonska odredba u tom smislu. Ovaj zaključak ne može se direktno izvesti iz zakona koji uređuju vanparnični postupak. Osim toga, entitetski zakoni o vanparničnom postupku, kao ni Zakon o vanparničnom postupku Brčko distrikta BiH, ne predviđaju ovaj postupak kao zaseban vanparnični postupak. Međutim, sva tri pravna teksta preciziraju da bi se pravila vanparničnog postupka trebala primjenjivati u drugim pravnim stvarima iz nadležnosti sudova za koje zakon izričito ne navodi da bi se trebali riješiti u vanparničnom postupku, ali koje se ne odnose na zaštitu povrijeđenih ili ugroženih prava ili zbog karaktera pravne stvari ili strana u postupku, a odredbe zakona koje uređuju parnični postupak ne mogu se primijeniti.

Ni ZRSZ ni Konvencija ne rješavaju situacije u kojima dužnik zahtijeva da sud odluči o odbijanju priznavanja ili izvršenja presude.

7. Izvršenje stranih sudskih odluka

7.1 Vrsta izvršnog postupka

Iako nadležnosti za reguliranje izvršnog postupka u BiH nisu date državi BiH, tri zakona koja

192 Garcimartín/Saumier, *Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters - Explanatory Report*, str. 75.

193 Garcimartín/Saumier, *Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters - Explanatory Report*, str. 139.

194 Stewart, *The Hague Conference Adopts a New Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters*, str. 778.

uređuju izvršni postupak (u entitetma i Brčko distriktu BiH) iste su provenijencije i pod uticajem zakona o izvršnom postupku bivše Jugoslavije i, dalje, austrijskog zakona o izvršnom postupku.[195] Međutim, za razliku od austrijskog *Executionsordnung*[196], izvršno pravo u Bosni i Hercegovini predviđa samo jednu vrstu izvršnog postupka – izvršenje koje ima za cilj sudsku prodaju ili sudski prijenos prava. Prinudna uprava nije predviđena.

Načini izvršenja različiti su ovisno o imovini koju je povjerilac predložio kao predmet izvršenja, ali ne ovise o vrsti izvršnog naslova (stranog ili domaćeg). Strana sudska odluka/izvršni naslov spominje se samo u jednom članu odgovarajućih zakona o izvršenju[197]; ne postoje posebne odredbe za izvršenje stranih izvršnih naslova.

7.2 Postupak izvršenja u situacijama kada su izvršioci direktno suočeni sa stranom sudskom odlukom

Postupak izvršenja je uvijek isti, bez obzira na to da li se zasniva na stranom izvršnom naslovu ili ne. Postupak pokreće povjerilac koji treba podnijeti prijedlog za izvršenje uz izvršni naslov. Kada se izvršenje traži na osnovu strane sudske odluke, moguće su dvije situacije, kako je gore već elaborirano: vjerovnik podnosi stranu odluku koju je već priznao nadležni sud, koja je u ovom slučaju jednaka odluci nacionalnih/domaćih sudova. U tom slučaju nema posebnosti u postupku. Ako bi sud, nadležan za izvršenje, trebao odlučiti o priznavanju strane sudske odluke kao prethodnom pitanju, sud će odlučiti o tom pitanju, prije nego što odluči da li da odobri prijedlog za izvršenje ili ne. Ova odluka je isključivo u nadležnosti suda. Nadalje, izvršni postupak vodit će se kao i svaki drugi izvršni postupak, a izvršioci će biti uključeni ako zakon predviđa takvo uključivanje. Kao što je navedeno u tački 3.3, izvršioci su prvenstveno uključeni u postupak izvršenja na pokretnim stvarima.

8. Literatura

Literatura

- Alihodžić, Jasmina, Meškić, Zlatan, Duraković, Anita: *Accepting EU Private International Law Standards into the Legal System of Bosnia and Herzegovina: What Can Be Done While Waiting for Godot?*, *LeXonomica*, Vol. 11, No. 2, 2019.
- Đorđević, Slavko: „Kratak kritički osvrt na tumačenje odredaba čl. 13 ZRSZ o utvrđivanju sadržine stranog prava u odlukama bivšeg Višeg trgovinskog suda u Beogradu (sada: Privrednog apelacionog suda u Beogradu)“, Nova pravna revija – NPR, 2/2016.
- Firshing, Karl: *Das neue jugoslawische IPR-Gesetz*, *IPRax*, 1983.
- Garcimartín, Francisco, Saumier, Geneviève: *Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters - Explanatory Report.* Dostupno na: https://assets.hcch.net/docs/a1b0b0fc-95b1-4544-935b-b842534a120f.pdf
- Hartley, Trevor, Dogauchi, Masato: *Explanatory Report on the 2005 HCCH Choice of Court Agreements Convention, 2005.* Dostupno na: https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=3959
- Jessel-Holst, Christa: „Makedonija na putu ka modernom međunarodnom privatnom pravu“, Nova pravna revija – NPR, 2/2016.

195 Za više informacija vidi Povlakić, *Die Entwicklung des Zivilprozessrechtes in B&H (1918–2008)*, str. 208.

196 § 94, Stanje zakonodavstva na dan 02. 01. 2021, Zakon od 27. maja 1896. godine, o izvršnom postupku i postupku osiguranja (*Executionsordnung*), StF: RGBl. Nr. 79/1896. Dostupno na: https://www.jusline.at/gesetz/eo/gesamt (30. 04. 2021.)

197 Član 19. Zakona o izvršnom postupku FBiH, član 19. Zakona o izvršnom postupku RS-a, član 21. Zakona o izvršnom postupku BD BiH

- Jessel-Holst, Christa: *The Reform of Private International Law Acts in South East Europe, with particular Regard to the West Balkan Region, 18 Annals Fac. L. U.*, Zenica 133, 2016.
- Kostić Mandić, Maja: *Montenegro, IEL Private International Law*, 2020.
- Kostić Mandić, Maja: „Međunarodno privatno pravo“, Podgorica, 2017.
- Lipowscheck, Anton: *Das neue jugoslawische Internationale Privat- und Prozessrecht im Bereich des Vermögensrecht, RabelsZ 49*, 1985.
- Martinović, Davor: „Potreba za reformom pravosudnih sustava u BiH“, Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti, Vol. 19, br. 2, 2015.
- Meškić, Zlatan, Đorđević, Slavko: „Međunarodno privatno pravo“, Privredna štampa, Sarajevo, 2016.
- Meškić, Zlatan: „Četiri osnovne slobode kao ustavni osnov za harmonizaciju entitetskih propisa, Ustavno-pravni razvoj Bosne i Hercegovine (1910–2010)“, Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta u Tuzli, 2011.
- Meyer, Thomas: „Uvođenje Zajedničkog evropskog prava prodaje“, Nova pravna revija – NPR, 1/2013.
- Muminović, Edin: „Međunarodno privatno pravo“, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008.
- Muminović, Edin: „Procesno međunarodno privatno pravo“, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007.
- Petrović, Milena: *Anerkennung und Vollstreckung ausländischer (deutscher) Gerichtsentscheidungen, WGO. Monatshefte für osteuropäisches Recht*, 2003.
- Povlakić, Meliha: „Izvršenje stranih izvršnih naslova sa posebnim osvrtom na strane notarske isprave“, Pravna riječ, Banja Luka, Vol. 42, 2015.
- Povlakić, Meliha: *Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Mobiliarsicherheiten in Südosteuropa, LeXonomica*, Revija za pravo in ekonomiju, Let. II, št. 2, 2010.
- Povlakić Meliha: *Die Entwicklung des Zivilprozessrechtes in B&H (1918 – 2008) in: Rechberger, Walter, Die Entwicklung des Zivilprozessrechts in Mittel- und Südosteuropa vom 1918 bis 2008, Wien*, 2011.
- Povlakić, Meliha: *Die praktischen Probleme des Vollstreckungsrechts - dargestellt am Beispiel von Bosnien und Herzegowina in: Compilation of works of the Conference „The Rule of Law and Civic Society – Requirements for a modern Judiciary“, Dubrovnik 4.12.–8.12.2002, published by German Ministry of Justice and IRZ Foundation*, 2002.
- Rijavec, Vesna: *Das internationale Vollstreckungsrecht am Beispiel Sloweniens*, Evropski pravnik, 1/2007.
- Rijavec, Vesna: „Problematika ovršnog notarskog akta na primjeru Slovenije“, Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, Mostar, 2007.
- Rumenov, Ilija: *The indirect jurisdiction of the 2019 Hague Convention on recognition and enforcement of foreign judgments in civil or commercial matters – Is the “heart” of the Convention in the right place?, SEELS Law Journal 1:8*, 2021.
- Šarčević; Petar: *The New Yugoslav Private International Law Act, The American Journal of Comparative Law,* Vol. 33, 2/1985, 1985.

- Šaula, Valerija: „Osnovi međunarodnog privatnog prava Republike Srpske“, 3. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 2019.
- Šaula, Valerija: *Reform of Private International Law in Countries Successors of the Former Yugoslavia*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 4/2019.
- Šaula, Valerija: „Razvoj međunarodnog privatnog prava u regionu – Nacionalni izvještaj za Bosnu i Hercegovinu“, Zbornik radova/*Collected Papers*, sa Sedme konferencije za međunarodno privatno pravo – Proširenje „Evropskog pravosudnog prostora“ na države članice CEFTA-e, Novi Sad, 2010.
- Stewart, David P.: *The Hague Conference Adopts a New Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters, The American Journal of International Law*, 113(04):772–783, 2019.
- Uitdehaag, Jos and Vincken, Eric: *Civil Enforcement in the Western Balkan. An overview of the present situation and future developments in the various legal systems in the Western Balkan. Balkans Enforcement Reform Project – BERP*, 2011.
- Van Loon, Han: *Towards a global Hague Convention on the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil or Commercial Matters, Collection of Papers of the Faculty of Law/ Zbornik radova Pravnog fakulteta* Niš*, br.* 82, godina LVIII, 2019.
- Župan, Mirela: „Novi Zakon o međunarodnom privatnom pravu“, Hrvatska pravna revija, 2018.

Lista zakona

BiH

- Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima („Službeni list SFRJ“, 43/82, 72/82)
- Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave BiH („Službeni glasnik BiH“, 5/2003)
- Zakon o obligacionim odnosima u civilnom vazduhoplovstvu („Službeni glasnik BiH“, 51/15)
- Zakon o odgovornosti za nuklearnu štetu („Službeni glasnik BiH“, 87/13)
- Zakon o konkurenciji BiH („Službeni glasnik BiH“, 48/05, 76/07, 80/09)

Federacija BiH

- Zakon o izvršnom postupku Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, 32/03, 52/03, 33/06, 39/06, 39/09, 35/12, 46/16, 42/18)
- Zakon o vanparničnom postupku Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, 2/98 39/04, 73/05, 80/14, 11/21)
- Zakon o notarima Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, 45/02, 30/16)
- Zakon o parničnom postupku Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, 53/03, 73/05, 19/06, 98/15)
- Zakon o sudovima Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, 38/05, 22/06, 63/10, 72/10)

- Zakon o Centru za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, 24/02, 40/02, 59/02, 21/03)
- Zakon o zaštiti od klevete Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, 19/03, 73/05)

Republika Srpska

- Zakon o izvršnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, 59/03, 85/03, 64/05, 118/07, 29/10, 57/12, 67/13, 98/14, 5/17, 58/18, 66/18)
- Zakon o vanparničnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, 36/09, 91/16)
- Zakon o notarima Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, 86/04, 74/05, 76/05, 91/06, 37/07, 50/10, 78/11, 20/14, 68/17, 113/18, 82/19)
- Zakon o parničnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 45/09, 49/09, 61/13)
- Zakon o sudovima Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, 37/2012, 14/2014 – Odluka Ustavnog suda, 44/15, 39/16 – Odluka Ustavnog suda, 100/17)
- Zakon o Centru za obuku sudija i tužilaca Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, 34/02, 49/02, 77/02, 30/07)
- Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, 37/2001)

Brčko distrikt BiH

- Zakon o izvršnom postupku Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, 39/13, 47/17)
- Zakon o vanparničnom postupku Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, 5/01, 36/17)
- Zakon o notarima Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, 9/03, 17/06)
- Zakon o parničnom postupku Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, 28/18)
- Zakon o sudovima Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, 80/20 – prečišćeni tekst)

Relevantni bilateralni sporazumi o pravnoj pomoći (zemlje Zapadnog Balkana):

- Bosna i Hercegovina – Srbija

Sporazum između Bosne i Hercegovine i Srbije i Crne Gore o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima od 24. 02. 2005. godine. Ovaj sporazum je izmijenjen i trenutno obavezuje samo BiH i Srbiju. („Službeni glasnik BiH“ – Međunarodni ugovori, br. 11/2005, 8/2010)

Protokol o saradnji Ministarstva pravde BiH i Ministarstva pravde Srbije od 28. 04. 2006. godine.

- Bosna i Hercegovina – Crna Gora

Ugovor između Bosne i Hercegovine i Crne Gore o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima od 09. 07. 2010. godine („Službeni glasnik BiH“ – Međunarodni ugovori, br. 7/2011)

Protokol o saradnji Ministarstva pravde BiH i Ministarstva pravde Crne Gore od 11. 04. 2008. godine

- Bosna i Hercegovina – Hrvatska

Sporazum između Vlade Republike Hrvatske, Vlade Bosne i Hercegovine i Vlade Federacije Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima od 26. 02. 1996. godine („Službeni glasnik BiH“ – Međunarodni ugovori, br. 1/96, 11/2005)

- Bosna i Hercegovina – Sjeverna Makedonija

Sporazum između Bosne i Hercegovine i Republike Makedonije o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima od 17. 09. 2005. godine („Službeni glasnik BiH“ – Međunarodni ugovori, br. 16/2006)

- Bosna i Hercegovina – Slovenija

Sporazum između Bosne i Hercegovine i Republike Slovenije o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima od 21. 10. 2009. godine („Službeni glasnik BiH“ – Međunarodni ugovori, br. 7/2010)

NACIONALNI IZVJEŠTAJ: KOSOVO

Autor

Donikë Qerimi

Sažetak

Sljedeći izvještaj pruža uvid u priznavanje i izvršenje stranih presuda u Republici Kosovo. S obzirom na to da se radi o međunarodnom privatnom pravu (PIL), kosovski Zakon o međunarodnom privatnom pravu – naslijeđen iz doba Jugoslavije – u središtu je ove analize. Izvještaj naglašava različite nedostatke ovog zastarjelog zakona, a uvodi i promjene koje će se vjerovatno dogoditi u predstojećoj reformi PIL-a.

Odluke o priznavanju i izvršenju stranih presuda na Kosovu u nadležnosti su osnovnih sudova, ali njihovo izvršenje uključuje i privatne izvršioce. Uslovi za priznavanje i izvršenje prilično su jasni i uporedivi su sa Zakonima o PIL-u drugih: pravomoćnost presude, odsustvo kršenja javne politike, odsustvo povrede procesnih prava, odsustvo suprotnih presuda i, posebno, reciprocitet. Izvještaj pokazuje da je iskustvo kosovskih sudova u priznavanju i izvršenju stranih presuda, posebno u građanskim i privrednim stvarima, ograničeno i nedosljedno.

Jedna od osnovnih odredaba Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, član 5, utvrđuje osnove nadležnosti na osnovu kojih se može priznati donesena presuda. Da bi se omogućilo poređenje između ovih osnova i onih koji se primjenjuju na Kosovu, data je detaljna analiza općih, posebnih i isključivih kriterija nadležnosti na Kosovu. Dok Konvencija o presudama koristi uobičajeno boravište kao faktor povezivanja opće nadležnosti, kosovska PILA koristi prebivalište. Osnova posebne nadležnosti koja proizilazi iz ugovornih pitanja također je prilično složena na Kosovu, s obzirom na nedostatak jasnoće dvije ključne odredbe. Trenutno ne postoje posebne odredbe o nadležnosti za pitanja koja se odnose na potrošačke ugovore. Zajednička tačka između pravila indirektne nadležnosti Konvencije o presudama i PILA-e Kosova je osnova za isključivu nadležnost zasnovanu na lokaciji nepokretne imovine.

Očekuje se mnogo veća konvergencija kriterija nadležnosti između Konvencije o presudama i Kosova nakon usvajanja nove PILA-e – nadamo se uskoro. Odredbe (Nacrta) nove PILA-e temelje se na Uredbi Brisel I.bis. Ova konvergencija važna je za slobodno cirkuliranje presuda koje potiču s Kosova ili onih za koje se tamo traži priznanje, u nadi da će olakšati misiju koju trenutno uveliko ometaju složenosti oko njenog priznavanja kao nezavisne države u inostranstvu.

Na kraju, izvještaj također daje analizu postupka priznavanja i izvršenja, kao i pravnog i institucionalnog okvira kroz koji se ti procesi provode.

1. Pravni okvir prekograničnog priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka

Prekogranično priznavanje i izvršenje stranih presuda na Kosovu je pitanje međunarodnog privatnog prava. Ova oblast prava na Kosovu regulirana je Zakonom o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima,[198] poznatim kao Zakon o međunarodnom privatnom pravu (PILA). Radi pojednostavljenja, ovaj izvještaj će ga nazivati „kosovski Zakon o PIL-u". To je jedan od rijetkih zakona iz perioda bivše SFRJ koji se nastavlja primjenjivati na poslijeratnom Kosovu.[199] Ovaj zakon nije lako dostupan na albanskom jeziku i nema prečišćene[200] verzije objavljene *online* za potrebe pravnih stručnjaka. Ovaj zakon, iako prilično zastario, sadrži pravila koja uređuju sve aspekte građanskopravnih odnosa sa stranim elementom: pravila za utvrđivanje nadležnog zakona, pravila za utvrđivanje nadležnosti (jurisdikcije) naših sudova u parničnim postupcima sa stranim elementom, kao i pravila o priznavanju i izvršenju stranih presuda. Pored toga, ovaj zakon nema bogatu tradiciju primjene na Kosovu, a ni njegovi akademici nisu ga pažljivo analizirali. Zato je za tumačenje odredaba ovog zakona potrebno uzeti u obzir

198 „Službeni list SFRJ", br. 43/82 i 72/82, 23. jula 1982.

199 Sprovođenje ovog zakona omogućeno je Uredbom UNMIK-a br. 2006/12. 1999/24 od 12. decembra 1999. godine, koja ostavlja na snazi sve zakone prije marta 1989. godine koji nisu imali diskriminatorne odredbe. Isti zakon je internaliziran i nastavlja se primjenjivati u Republici Srbiji i Bosni i Hercegovini.

200 Sve objavljene verzije i dalje sadrže izraze „Jugoslavija", „Jugoslovenski sud" i slično.

tumačenja akademika u regionu Zapadnog Balkana, kao i sudsku praksu ovih zemalja.[201]

U međuvremenu, Kosovo je u procesu usvajanja novog zakona o međunarodnom privatnom pravu.[202] Njegove odredbe i promjene koje će one unijeti uključene su u ovaj izvještaj, koliko je moguće.

Kao što će analiza u nastavku ilustrirati, kosovski Zakon o PIL-u ostavlja mnoga pitanja bez odgovora. Zbog toga je iznimno potrebno upotrijebiti druge domaće zakone kako bi se dopunile ove odredbe. Jedan od takvih važnih izvora je Zakon o parničnom postupku[203] –ekvivalent Zakona o parničnom postupku – koji je koristan dodatak u pitanjima nadležnosti i priznavanja stranih presuda. Općenito, ovaj zakon pruža funkcionalnu osnovu. Međutim, treba napomenuti da je verzija na engleskom jeziku prilično loš prijevod i njeno čitanje uvijek treba biti popraćeno čitanjem na jednom od lokalnih jezika.

S obzirom na to da je postupak priznavanja i izvršenja stranih presuda vanparničan,[204] jedan od ključnih izvora je Zakon o vanparničnom postupku.[205] Nadalje, s obzirom na to da kosovski Zakon o PIL-u ima samo dvije osnovne odredbe o izvršenju stranih presuda, uloga Zakona o izvršnom postupku[206] u dodatnom pojašnjavanju ove procedure je od najveće važnosti.

U ovom izvještaju spominju se i drugi posebni zakoni i propisi kada je potrebno za pojašnjenje važnih pitanja, posebno u odjeljku 5 o međunarodnoj nadležnosti.

Potreban je pažljiviji uvid da bi se procijenila uloga međunarodnih sporazuma i Kosova.[207] Zbog sporne državnosti, Kosovo nije član Haške konferencije o međunarodnom privatnom pravu i samo je povezana država. Kosovu je bilo dozvoljeno da pristupi prvoj Konvenciji 2015. godine,[208] nakon čega su uslijedili brojni prigovori i izjave iz Srbije, a kasnije i drugih ugovornih strana.[209]

Budući da je Kosovo bilo dio bivše Jugoslavije koja je bila potpisnica brojnih konvencija,[210] mnoge od tada potpisanih konvencija primjenjivane su na Kosovu. Iako lokalni akademici tvrde da je Kosovo naslijedilo ove konvencije,[211] to se ne prikazuje na *web*-stranici Konferencije na kojoj su navedeni i ažurirani statusi svake Konvencije.[212] Ministarstvo vanjskih poslova i dijaspore to također ne navodi niti tvrdi.[213] Ovo pitanje bit će detaljnije obrađeno u nastavku u tački 4.2.

Za razliku od zemalja u regionu koje su potpisale niz bilateralnih međunarodnih sporazuma, Kosovo ima ograničen broj bilateralnih sporazuma koji reguliraju različite oblasti međunarodnog privatnog prava. Prema Ministarstvu vanjskih poslova, Kosovo je prošlo kroz proces ratifikacije sporazuma s Austrijom, Velikom Britanijom, Belgijom, Njemačkom, Finskom i Češkom.[214] Međutim,

201 Bosna i Hercegovina i Srbija nastavljaju primjenjivati ovaj zakon do danas. Prije toga, Zakon(i) o PIL-u Sjeverne Makedonije predstavljali su gotovo doslovno usvajanje istog zakona. Stoga se u ovom izvještaju stalno spominje njihova sudska praksa i doktrina.

202 Ranija verzija ovog nacrta dostupna je na adresi: https://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/2018/08/PROJEKTLIGJI-P%C3%8BR-T%C3%8B-DREJT%C3%8BN-ND%C3%8BRKOMB%C3%8BTARE-PRIVATE.pdf. Novija i poboljšana verzija ovog nacrta nedavno je razmatrana u Skupštini Republike Kosovo 19. novembra 2020. godine. Autorica je jedna od članova radne grupe koja je radila na zakonu, a reference u ovom izvještaju odnose se na najnoviju verziju Nacrta.

203 Zakon br. 03/L-006 o parničnom postupku, dostupan na engleskom jeziku na adresi: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2583

204 Vidi tačku 6.3 ispod.

205 Službeni naslov na engleskom jeziku je *Law No. 03/L-007 on Out Contentious Procedure*, dostupan na: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2608. Međutim, ovo nije odgovarajući izraz, pa će se ovdje koristiti izraz „vanparnični postupak".

206 Zakon br. 04/L-139 o izvršnom postupku, dostupan na engleskom jeziku na adresi: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2870

207 Za sažeti pristup ovoj stvari, vidi: Donikë Qerimi, „Zapadni Balkan", u Izboru prava u međunarodnim komercijalnim ugovorima, Međunarodno privatno pravo, *Oxford University Press*, 2021.

208 Haška konvencija od 5. oktobra 1961. godine o ukidanju uslova za legalizaciju stranih javnih dokumenata („Konvencija o apostilu"); vidi <https://www.hcch.net/de/news-archive/details/?varevent=438>

209 Vidi <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/notifications/?csid=1319&disp=resdn>

210 Stanivuković, Maja i Živković, Mirko, „Srbija", u *Kluwerovoj Enciklopediji međunarodnog privatnog prava. Wolters Kluwer*, 2018, str. 22.

211 Vidi, najnovije, Kuçi, Hajredin, *E Drejta Ndërkombëtare Private Në Kosovë. Hyrje Në Sistemin Ligjor Në Kosovë. Prishtine, Kosovo, Akademia e Drejtësisë*, 2019, str. 103–40.

212 Status svih tekstova pogledajte ovdje: https://www.hcch.net/en/instruments/status-charts

213 Na zahtjev Ministarstva vanjskih poslova i dijaspore u oktobru 2020. godine za pristup ovim javnim dokumentima, autorici je poslana lista uspješnih sporazuma s mnogim zemljama, ali nijedan od njih nije konvencija Haške konferencije. Spominju se tri sporazuma kojima se olakšava provedba tri Haške konvencije između Francuske i Jugoslavije.

214 Vidjeti http://www.mfa-ks.net/al/ministria/541/marrveshjet-ndrkombtare/541

samo verbalne note o uspjehu sporazuma s Austrijom[215] i Ujedinjenim Kraljevstvom[216] objavljene su u „Službenom listu". Tačan sadržaj ovih ugovora nije poznat jer ugovori nisu objavljeni.[217] Sporazumi relevantni za priznavanje i izvršenje presuda mogu biti oni o međunarodnoj pravnoj saradnji u građanskim stvarima općenito.[218]

2. Institucionalni okvir za prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka

2.1 Pregled zakonskih odredaba koje određuju aktere u prekograničnom priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka

Općenito, prekogranično priznavanje i izvršenje stranih presuda na Kosovu uključuje angažman sudova, privatnih izvršilaca i eventualno Ministarstva pravde Republike Kosovo.

Pravni okvir koji određuje aktere u ovim pitanjima zahtijeva izraziti holistički pristup, budući da su odredbe raširene na niz zakona, među kojima su: Zakon o PIL-u, Zakon o sudovima, Zakon o parničnom postupku, Zakon o izvršnom postupku, Zakon o vanparničnom postupku i Zakon o arbitraži. Konkretno pozivanje na njih dato je u sljedećem odjeljku.

2.2 Zainteresirane strane koje primjenjuju prekogranično priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u praksi

2.2.1 Sudovi

Kosovski Zakon o sudovima[219], član 12, stav 2, ovlašćuje osnovne sudove da „pružaju međunarodnu pravnu pomoć i odlučuju o prihvatanju odluka stranih sudova". Pitanja priznavanja i izvršenja stranih presuda spadaju u nadležnost Odjeljenja za opća pitanja, s izuzetkom priznavanja i izvršenja stranih arbitražnih odluka koje su u nadležnosti Odjeljenja za privredna pitanja.[220] To odjeljenje ovlašteno je za rješavanje sporova između domaćih i stranih poslovnih organizacija u svim komercijalnim stvarima, kao i u pitanjima ometanja posjeda (s izuzetkom nepokretne imovine).[221]

U razvoju je pravna inicijativa za osnivanje novog i zasebnog Privrednog suda.[222] Član 3, stav (3) Nacrta zakona predviđa da su prvostepena vijeća ovog suda ovlaštena za priznavanje i izvršenje stranih presuda. S obzirom na to da se očekuje da će ovaj sud biti popunjen sudijama

215 https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8520

216 https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=8543

217 Na zahtjev Ministarstva vanjskih poslova i dijaspore za pristup ovim javnim dokumentima, autorici je poslana lista uspješnih sporazuma (vidi listu u fusnoti ispod), kao i neki od izvornih tekstova uspješnih sporazuma.

218 Prema praksi Odjela za međunarodnu pravnu saradnju, zajedno s Ministarstvom pravosuđa, ovo su relevantni uspješni ugovori: sa Saveznom Republikom Austrijom: Sporazum o priznavanju i izvršavanju međusobnih sudskih odluka i poređenja u trgovačkim stvarima od 18. marta 1960. godine; Sporazum o međusobnom priznavanju i izvršenju izdržavanja od 10. oktobra 1961. godine;

s Ujedinjenim Kraljevstvom: Konvencija između Njegovog Veličanstva u ime Velike Britanije i Kralja Jugoslavije o sudskim postupcima u građanskim i trgovinskim stvarima (London, 27. februara 1936. godine);

s Kraljevinom Belgijom: Sporazum između Kraljevine Belgije i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije o međusobnoj sudskoj pomoći u građanskim i trgovinskim stvarima (24. septembar 1971. godine); Konvencija između Kraljevine Belgije i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije o priznavanju i izvršavanju presuda u obligacionim odnosima (12. decembra 1972. godine);

s Češkom: Sporazum između SFRJ i RS Čehoslovačke o uređivanju pravnih odnosa u građanskim, porodičnim i krivičnim stvarima;

s Francuskom Republikom: Sporazum između Francuske Republike i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije s ciljem olakšavanja implementacije Haškog sporazuma od 1. marta 1954. godine o parničnom postupku, potpisan 29. oktobra 1969. godine; Sporazum između Vlade Republike Francuske i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije o Zakonu o nadležnosti nad pravima pojedinaca i porodica, potpisan u Parizu 18. maja 1971. godine; Sporazum između Vlade Republike Francuske i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije o priznavanju i izvršenju presuda u građanskim i trgovinskim stvarima, potpisan u Parizu 18. maja 1971. godine.

219 Zakon br. 06/L-054 o sudovima, dostupan na engleskom jeziku na adresi: https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=18302

220 Član 39, st. 2. kosovskog Zakona o arbitraži, dostupno na engleskom jeziku na adresi: https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2579

221 Član 12, stav 2, član 1, stav 1. i član 1, stav 2. Zakona o sudovima

222 Nacrt zakona pogledajte na adresi: https://konsultimet.rks-gov.net/viewConsult.php?ConsultationID=40935

specijaliziranim za trgovinska pitanja, ova vijest je svakako dobrodošla. To posebno vrijedi kada se uzmu u obzir dosadašnji izazovi u priznavanju i izvršenju presuda, koji će biti analizirani u nastavku u odjeljku 3.

2.2.2 Upravne institucije

Član 92. kosovskog Zakona o PIL-u zahtijeva da se sud obrati „organu nadležnom za organizaciju pravosuđa“ kada sumnja u postojanje reciprociteta u određenoj državi. Administrativno uputstvo o postupku pružanja međunarodne pravne pomoći u krivičnim i građanskim stvarima[223] dodjeljuje Odjelu za međunarodnu pravnu saradnju Ministarstva pravde takva ovlaštenja. S obzirom na mnoge nedostatke administrativnog uputstva, Zakon o međunarodnoj pravnoj saradnji u građanskim stvarima je pripremljen i nadamo se da će uskoro biti usvojen.[224] Taj zakon[225] pojašnjava, između ostalog, ulogu Ministarstva pravde kao centralnog organa u prenošenju zahtjeva za uzajamnu pravnu pomoć između sudova na Kosovu i u inostranstvu, ali pruža i pravnu osnovu za sudove da komuniciraju direktno kada je to potrebno.

2.2.3 Pravni praktičari – advokati i notari

U postupku priznavanja i izvršenja strane sudske odluke strankama često pomažu advokati, s obzirom na specifičnost takvih slučajeva. Međutim, advokatsko zastupanje u takvom postupku nije obavezno. Advokati na Kosovu smatraju se slobodnom advokatskom profesijom i regulirani su Zakonom o advokaturi[226]. Stranim advokatima dozvoljeno je da rade na Kosovu samo pod uslovom reciprociteta.[227]

Još jedna važna slobodna pravna profesija na Kosovu je notarska profesija, koja igra značajnu ulogu u postupku priznavanja i izvršenja stranih presuda. Njihove funkcije uređene su Zakonom o notarima[228]. Obje ove profesije vode odgovarajuće komore, a nadzire ih Odsjek za slobodne pravne poslove Ministarstva pravde.

2.2.4 Izvršioci

Zakon o izvršnom postupku određuje i sudove i privatne izvršioce kao izvršioce.

Pitanja koja se odnose na porodično pravo i vraćanje zaposlenika i državnih službenika na posao (i njihova naknada) spadaju u isključiva izvršna ovlaštenja sudova. Ostala pitanja prepuštena su privatnim izvršiocima, pa je njihova uloga u postupku izvršenja stranih presuda ključna. Bez obzira na to, privatni izvršioci angažiraju se nakon što nadležni sud na Kosovu donese odluku o priznavanju i izvršenju strane presude. Kao što će dolje biti prikazano, strana presuda prolazi postupak priznavanja i izvršenja pred Osnovnim sudom određene teritorije na Kosovu, a njeno izvršenje, uključujući rok za dobrovoljno izvršenje, navedeno je u odluci Suda.[229] Strana presuda postaje izvršni dokument tek nakon što su je priznali sudovi na Kosovu.[230] Privatni izvršilac zatim izdaje nalog na osnovu prijedloga za izvršenje (koji je sačinila stranka) i provodi izvršenje radi ispunjenja dužničkih potraživanja na osnovu izvršne isprave.[231]

Zanimanje izvršioca uglavnom je regulirano Zakonom o izvršnom postupku i drugim podzakonskim

223 Administrativno uputstvo o postupku pružanja međunarodne pravne pomoći u krivičnim i građanskim stvarima, br. 01-1265 (2009.)

224 Pogledajte Konceptni dokument u kojem se detaljno opisuju nedostaci trenutne situacije i predložena rješenja na: https://kryeministri-ks.net/wp-content/uploads/2018/12/Koncept-Dokumenti-p%C3%ABr-Fush%C3%ABn-e-Bashk%C3%ABpunimit-Juridik-Nd%C3%ABrkomb%C3%ABtar-n%C3%AB-%C3%87%C3%ABshtjet-Civile-MD-Shqip.pdf

225 Autorica je bila članica radne grupe za izradu Nacrta. Zakon je izrađen i očekuje se da će uskoro biti obrađen za usvajanje.

226 Zakon o advokaturi br. 04/L-193, dostupno na engleskom jeziku na adresi: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8673

227 Član 40. Zakona o advokaturi

228 Zakon o notarima br. 06/L –010, dostupno na engleskom jeziku na adresi: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18334

229 Član 24. Zakona o izvršnom postupku

230 Član 22, stav (1), tačka 5) Zakona o izvršnom postupku

231 Član 5, stav 3. Zakona o izvršnom postupku

aktima.[232] Svakodnevno njima upravlja Komora privatnih izvršilaca, a nadzire ih Ministarstvo pravde.

3. Uloga sudova i izvršilaca u prekograničnom priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka

Ovaj izvještaj pokazat će brojne nedostatke pravnog okvira na Kosovu u oblasti međunarodnog privatnog prava uopće. Međutim, ono što izaziva veću zabrinutost je profesionalnost sudija[233] u priznavanju i izvršenju stranih presuda. Kao upozorenje, prvo treba napomenuti da nijedna od zemalja u regionu ne priznaje sudsku praksu kao izvor prava.[234] Nešto veći značaj pridaje se doktrinarnim spisima, iako se autori slažu da ni oni ne predstavljaju izvor prava.[235]

Kao drugo upozorenje, treba napomenuti da su se presude sudova na Kosovu tek nedavno počele objavljivati na Kosovu.[236] Uprkos postojanju mehanizama pretraživanja, oni su često nedjelotvorni. Na primjer, pretraživanje ključnih riječi rijetko daje sve moguće rezultate jer se mnoge presude objavljuju kao skenirane slike. Nadalje, svako internetsko istraživanje i dalje bi bilo nedorečeno jer su objavljene samo odluke od 2018. godine pa nadalje. Ono što je najvažnije, slučajevi priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka, evidentirani pod *civile të ndryshme* ili „razna građanska pitanja“, ne objavljuju se.[237]

Stoga su reference sudske prakse u ovom izvještaju rezultat autorovog istraživanja na licu mjesta u Osnovnom sudu u Prištini u brojnim prilikama tokom 2017. i 2020. godine.[238] Istraživanje na licu mjesta pokazuje da postoje velike razlike u pristupima priznavanju i izvršenju stranih presuda. Ovaj zaključak važi barem za Osnovni sud u Prištini. Međutim, kao Osnovni sud glavnog grada, moglo se s razlogom očekivati da će njegove odluke biti primjer za ostale sudove u zemlji.

Velika većina presuda koje traže izvršenje su odluke o porodičnim stvarima, posebno o razvodu.[239] Međutim, čak i u tim porodičnim stvarima postoje različiti pristupi u kojima su neke odluke koje potiču iz država koje ne priznaju Kosovo s pravom priznate[240,] dok su druge odbijene zbog nedostatka reciprociteta.[241] Nadalje, postoji značajan nedostatak jasnoće unutar samih odluka. Odluke su obično vrlo kratke i sud daje vrlo malo obrazloženja za odbijanje odluke. To je dijelom posljedica standardnog jezičkog obrasca koji je možda kopiran iz jedne i ubacivan u drugu odluku – na primjer, paragrafi koji ponavljaju neophodne formalne zahtjeve za podnošenje dokumenata. To je vrlo čest slučaj kada ista odluka završava s „dakle, budući da prijedlog ne ispunjava zakonske kriterije za priznavanje ...", a zatim se opet zaključuje s „dakle, budući da tužilac nije postupio u skladu s obavještenjem suda…".[242] Prije takvih zaključaka, kada se bavi presudama iz zemalja koje ne priznaju Kosovo, sud također ponavlja isti stav da ne postoji reciprocitet i ne postoje međunarodni ugovori između Kosova i te određene države.[243] To čitaocu otežava razumijevanje da li je presuda odbila priznavanje na osnovu formalnih zahtjeva ili zbog nedostatka reciprociteta.

232 Dostupno u funkciji „Pregledaj podnormativne akte“: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2870

233 Kosovo je nedavno objavilo nacionalni Nacrt strategije o vladavini prava, koji utvrđuje velike nedostatke u profesionalizmu sudija na Kosovu općenito. Nacrt je dostupan na: https://konsultimet.rks-gov.net/viewConsult.php?ConsultationID=41053

234 Pogledajte Nacionalne izvještaje za ove zemlje u *Elgarovoj enciklopediji međunarodnog privatnog prava* (2017) citiranoj u ovom izvještaju. Ne postoji nacionalni izvještaj za Kosovo.

235 Ibid.

236 Vidi, npr., *web*-stranicu Osnovnog suda u Prištini: https://prishtine.gjyqesori-rks.org/publikimet/aktgjykimet/?r=M

237 Do 3. maja 2020. godine na *web*-stranici pojavio se samo jedan predmet o „raznim građanskim stvarima".

238 Osim ovog istraživanja, autorica je imala lično iskustvo da je morala sprovesti istraživanje na licu mjesta u sudovima na Kosovu tokom vršenja istraživanja sudske prakse za svoju doktorsku disertaciju i doprinose u časopisima. U pokušajima provođenja takvog istraživanja uglavnom se susreće sa strmim birokratskim preprekama i rijetko se dobiju željeni rezultati. Nedavno su neke kompanije u regionu počele plaćati za usluge pružanja sažetaka sudske prakse iz drugih zemalja, bez mogućnosti pregleda cijele presude.

239 Čak i do Brazila; Vidi odluku Osnovnog suda u Prištini C.N. no 8/2015 od 16. 02. 2015. godine.

240 Odluka Osnovnog suda u Prištini C.N. br. 42/17 od 17. 07. 2017. godine, kojom se priznaje presuda iz Srbije

241 Odluka Osnovnog suda u Prištini C.N. br. 383/19 od 01. 11. 2019. godine kojom se odbija presuda o razvodu braka donesena u Bosni i Hercegovini i presuda Osnovnog suda u Prištini C.N. br. 349/19 od 10. 12. 2019. godine, kojom se odbija presuda o razvodu braka donesena u Slovačkoj.

242 Ibid, obje odluke.

243 Ibid, obje odluke.

Umjesto zaključka, nažalost, moramo se složiti s izjavama kolega albanskih akademika koji su istakli da je „prerano govoriti o čvrstoj sudskoj praksi albanskih sudova u ovoj oblasti".[244] Ovaj zaključak nesumnjivo važi i za Kosovo.

Malo je ili nimalo podataka koji se posebno bave provođenjem izvršnih postupaka, ili posebno ulogom privatnih izvršilaca. U izvršnom postupku identificirani su brojni praktični izazovi koji su doveli do njegove izmjene 2017. godine.[245] Nacionalna strategija za vladavinu prava napominje da postoji potreba za osnaživanjem Komore izvršilaca, povećanjem broja privatnih izvršilaca i osiguranjem bolje geografske raspodjele, kao i za jedinstvenim sistemom prikupljanja podataka koji će omogućiti bolji uvid u ukupne performanse sistema.[246]

Institucija zadužena za obuku i razvoj kapaciteta sudija na Kosovu je kosovska Pravosudna akademija. Ne postoje specijalizirane obuke o pitanjima međunarodnog privatnog prava. Pitanja sa stranim elementom često se obrađuju u okviru obuka o drugim širim temama. Na primjer, obuka o nadležnosti sudova u trgovinskim stvarima sada će biti sastavni dio obuke o stranim važećim instrumentima u oblasti trgovinskog prava.[247] Obuka o priznavanju i izvršenju stranih presuda samo je jedna od tema u okviru obuke o međunarodnoj pravnoj saradnji u krivičnim i građanskim stvarima.[248] Druge specijalizirane obuke na ovu temu se ne provode.

4. Ekonomski i politički aspekti u pogledu implementacije Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine

4.1 Glavni trgovinski partneri u pogledu uvoza i izvoza

Kosovo je potpisnik CEFTA sporazuma.[249] Ima veliki trgovinski deficit od oko 3,113 milijardi eura.[250] Kosovska agencija za statistiku nedavno je izvijestila o velikom povećanju izvoza robe od 92,2%, te uvozu od 51,8% u odnosu na 2020. godinu.[251]

Glavni trgovinski partneri su neke zemlje EU i zemlje CEFTA-e u regionu. Izvoz je veći u zemlje CEFTA-e nego u zemlje EU.[252] Glavni izvozni partneri, članice CEFTA-e, su Albanija (16,2%), Sjeverna Makedonija (12,2%), Srbija (5,8%) i Crna Gora (3,3%). Glavni izvozni partneri među zemljama EU su Italija (10,6%), Njemačka (7,1%) i Holandija (2.5%).[253]

Glavni uvozni trgovinski partneri među članicama CEFTA-e su Srbija (5,9%), Sjeverna Makedonija (5,6%) i Albanija (5,5%). Uvozni trgovinski partneri EU su Njemačka (14,8%), Italija (6,1%), Grčka (5,9%) i Slovenija (3.6%).[254]

Ostali ključni izvozni trgovinski partneri su SAD (14,3%) i Švicarska (7,8%), dok su Turska (12,8%) i Kina (8,7%) ključni uvozni partneri.[255]

Ministarstvo trgovine identificiralo je sljedeće, kao neke od glavnih izazova koji ometaju izvoz, te ovisnost o uvozu: slab proizvodni sektor, ograničeni napredak kvaliteta i inovacija, zahtjevi za

244 Aida Gugu Bushati i Nada Dollani, „Albanski Zakon o PIL-u i njegova primjena u sudskoj praksi", 18. anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, 2016, str. 147.

245 EU projekat „Podrška slobodnim pravnim profesijama i Advokatska komora" (EuropeAid/136612/DH/SER/XK) – „Preliminarni izvještaj o izazovima za slobodne advokatske profesije", mart 2017. godine

246 Nacrt, stranice 17. i 31. i 32; dostupno na: https://konsultimet.rks-gov.net/viewConsult.php?ConsultationID=41053

247 Prva pilot-obuka autorice bit će održana u junu 2021. godine na temu „Implementacija i specifičnosti međunarodnih instrumenata, direktiva i propisa EU o komercijalnim, fiskalnim i carinskim pitanjima".

248 Odgovor Pravosudne akademije na upit autorice o ovoj stvari, 26. aprila 2021. godine

249 https://cefta.int/cefta-parties/

250 Ministarstvo trgovine i industrije Republike Kosovo, „Analiza trgovinske politike: faktori koji ometaju rast izvoza robe", august 2020. godine, dostupno na: https://mint.rks-gov.net/desk/inc/media/9AA24A4B-6ECF-4D67-91ED-A9D29F23D004.pdf

251 Kosovska agencija za statistiku, spoljna trgovina robom, mart 2021. godine

252 Ibid., str. 8, 24.3 miliona eura u zemlje CEFTA-e i 19,8 miliona u zemlje EU

253 Ibid., str. 8.

254 Ibid.

255 Ibid.

vizu za putovanje, necarinske barijere i druge institucionalne prepreke poput nedostatka osoblja kosovske Agencije za hranu i veterinarstvo.[256]

Međutim, ima više nade u trgovini uslugama. Usluge čine najveći sektor kosovske ekonomije, čiji doprinos ukupnoj domaćoj dodanoj vrijednosti stalno raste.[257] Izvještaji pokazuju da izvoz usluga čini 78,2% ukupne trgovine u ovom sektoru u 2017, a 80,96% u 2018. godini[258]. Isti izvještaji pokazuju da je 2018. godine 75,7% ukupnog svjetskog izvoza usluga na Kosovu bilo registrirano u zemljama članicama EU i CEFTA-e. U 2018. godini 61,44% ukupnog uvoza usluga na Kosovu potiče iz EU i zemalja CEFTA-e.

4.2 Politički aspekti u pogledu implementacije Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine

Kao što je gore ukratko predočeno, članstvo Kosova u međunarodnim organizacijama, poput HCCH, otežano je spornim političkim statusom. Ove konvencije funkcioniraju u sistemu sličnom „sestrinstvu", pri čemu se države članice slažu da ujednače pravila međunarodnog prava među njima, tako da to dovodi do lakše saradnje među njima u različitim postupcima pred odgovarajućim nadležnim tijelima svake države, i na samom kraju, do priznavanja međusobnih odluka. Ova privilegija ne proširuje se automatski na one države koje nisu članice Konferencije, u ovom ili onom obliku.

Iako je Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine otvorena i za potpisivanje nečlanicama, pridruživanje Kosova ovoj konvenciji moglo bi biti popraćeno brojnim izazovima. Ne samo da postoji dug i kompliciran proces pristupanja Konferenciji, već svaka konvencija nudi i mogućnost državama potpisnicama te konvencije da izraze rezerve i daju izjave o provedbi instrumenta (ili njegovog dijela) prema određenoj državi. Upravo se to dogodilo s jedinom konvencijom čiji je službeni potpisnik Kosovo – Konvencijom o apostilu – u kojoj se Srbija izjasnila protiv potpisivanja od strane Kosova.[259]

Naravno, Srbija je jedna od najaktivnijih zemalja koja se protivi državnosti Kosova. Prema njenom Ustavu, Kosovo je njen sastavni dio kao autonomna pokrajina.[260] Iako bi ovaj stav mogao biti u potpunom kontrastu s političkom stvarnošću[261] ili aspektima međunarodnog javnog prava,[262] on ipak ometa cirkulaciju presuda između ove dvije zemlje. Presude koje su donijeli sudovi Republike Kosovo nisu priznati od strane srpskih sudova i čak se mogu smatrati protivnim njihovom ustavnom poretku. Ako se i Kosovo i Srbija odluče pridržavati Konvencije o presudama, velika je vjerovatnoća da će Srbija podnijeti obavještenje u skladu s članom 19. (Izjave u vezi s presudama koje se odnose na državu), kako je dopušteno prema članu 29. i 30.

Druge zemlje koje bi mogle biti potaknute da dostave takva obavještenja bile bi Bosna i Hercegovina u regionu, pet država članica EU koje ne priznaju nezavisnost Kosova – Španija, Grčka, Kipar, Slovačka i Rumunija – i Kina i Rusija kao druga dva velika politička protivnika nezavisnosti Kosova.

Iako Kosovo nema poseban razlog (osim političke osjetljivosti) za takvo obavještavanje čak i prema Srbiji, obavještenje bilo koje od ovih zemalja bilo bi dovoljno da onemogući operativnost

256 Ministarstvo trgovine i industrije Republike Kosovo, „Analiza trgovinske politike: faktori koji ometaju rast izvoza robe", august 2020. godine, dostupno na: https://mint.rks-gov.net/desk/inc/media/9AA24A4B-6ECF-4D67-91ED-A9D29F23D004.pdf

257 Luis Abugattas, Shqipe Jashari Sekiraqa i Xhorxhina Bami, „Trgovina uslugama Kosova sa zemljama članicama EU i CEFTA-e", dostupno na: https://mint.rks-gov.net/desk/inc/media/7010F0DF-B3D8-42C3-9C59-CBCC2565A04F.pdf

258 Ibid., str. 1.

259 Vidi: https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/notifications/?csid=1319&disp=resdn, i vidi, na primjer, odgovor Švicarske: https: // www .hcch.net / en / instruments / conventions / status-table / notifications /? csid = 349 & disp = resdn

260 Član 182, Ustav Republike Srbije iz 2006. godine; Status „Kosovo i Metohija" kao autonomne pokrajine izjednačen je s teritorijom Vojvodine u sastavu Srbije.

261 117 država priznaje Kosovo kao nezavisnu državu; vidi: https://www.mfa-ks.net/politika/484/lista-e-njohjeve/484

262 Vidi: Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde o „Usklađenosti sa međunarodnim pravom jednostranog proglašenja nezavisnosti kada je u pitanju Kosovo" od 22. jula 2010. godine

Konvencije o presudama između njih dvije. To je zato što član 29, stav (1) predviđa da će Konvencija imati učinak između dvije države ugovornice samo ako nijedna od njih ne obavijesti depozitara o drugoj u skladu sa stavom 2. ili 3.

S druge strane, Kosovo bi moglo podnijeti obavještenje na osnovu člana 18. (Izjave u vezi s posebnim pitanjima) u pogledu priznavanja i izvršenja odluka paralelnih sudova koji su djelovali na Kosovu duže vrijeme, ali *de facto* po ovlaštenju Vlade Srbije i preuzeli nadležnost nad Kosovom iz uže Srbije, ili djelovali na teritoriji Kosova.[263] Međutim, pitanja ovih sudova također su rješavana u procesu političkih pregovora između Kosova i Srbije, kroz sporazum o pravosuđu i integraciji paralelnih pravosudnih struktura na Kosovu[264]. Stoga će ovoj stvari možda trebati detaljnija analiza u svjetlu tog procesa kada za to dođe vrijeme.

5. Međunarodna nadležnost i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. godine[265]

5.1 Opća međunarodna nadležnost (prebivalište, uobičajeno boravište)

Dok Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine koristi uobičajeno boravište osobe protiv koje se traži priznavanje ili izvršenje (moguće, tuženog) kao faktor povezivanja opće nadležnosti, jugoslovenski Zakon o PIL-u koristio je prebivalište. Član 46. daje ovlaštenje nacionalnim sudovima za ostvarivanje nadležnosti u slučajevima kada tuženi ima prebivalište u zemlji ili, u slučajevima pravnih lica, sjedište u toj zemlji. Alternativno, ako ne utvrde prebivalište u bilo kojoj drugoj državi, kosovski sudovi bit će nadležni ako lice ima *prebivalište* u bilo kojoj od ovih zemalja.

Međutim, prebivalište (a ne uobičajeno boravište) je i ovdje osnova za nadležnost, ali samo ako je ta osoba i državljanin te zemlje. Stoga, bez obzira na prebivalište te osobe, ako je tuženi državljanin Kosova i tamo ima prebivalište, nadležni su kosovski sudovi.

Važno je naglasiti da terminologija koju Zapadni Balkan koristi kao osnovu za uspostavljanje opće nadležnosti može biti prilično zbunjujuća u očima stranog pravnika ili akademika. Jugoslovenski Zakon o PIL-u, koji je do prije deset godina bio primjenjiv i u drugim državama bivše Jugoslavije, jedan je od izvora ove zabune. Na srpskom jeziku (jednom od izvornih jezika) Zakona, član 46. Zakona koristi izraz „prebivalište“ kao osnovu za opću nadležnost jugoslovenskih sudova. Izraz je preveden kao „stalno prebivalište“ u engleskim verzijama koje su do danas dostupne na internetu.[266] Međutim, čini se da su akademici otkrili ovaj „nesporazum" i, kada pišu na engleskom, ovaj kriterij nadležnosti nazivaju „domicilnim".[267] Možda je stepen zabune dodatno pogoršan nedostatkom definicije domicila ili pojma u službenim jezicima. Ova je stvar, kako tada, tako i danas, prepuštena drugim – domaćim – zakonima koji, kao što će biti prikazano u nastavku, koče jednoobraznost.[268]

263 Misija Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju u Evropi, Odjeljenje za ljudska prava i vladavinu prava, „Paralelne strukture na Kosovu“, str. 5, dostupno na: https://www.osce.org/files/f/documents/9/1/42584.pdf

264 Vidi: https://balkaninsight.com/2015/02/10/belgrade-pristina-reach-deal-on-judiciary/

265 Ranije verzije analize sadržane u ovom odjeljku objavljene su kao dio doktorske teze autorice u Donikë Qerimi, „Nadležnost u međunarodnim sporovima u komercijalnim pitanjima: Poređenje između Briselskog I.bisa i Zapadnog Balkana“ (Univerzitet Gent, 2019.).

266 Danas ne postoji službeni prijevod zakona. Ovdje navedena verzija dostupna je na *web*-stranici Ministarstva pravde Srbije:

http://arhiva.mpravde.gov.rs/images/Law%20on%20resolving%20conflict%20of%20law_180411.pdf. U nekoliko verzija dostupnih na internetu, uključujući i kada je zakon priložen kao Prilog zvaničnog izvještaja crnogorske vlade, ovaj oblik prijevoda postoji. Ministarstvo pravde Kosova ima prilično poboljšan prijevod, koji je vjerovatno ponovo prevela Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu, koja je služila kao kanal za komunikaciju s drugim zemljama i čije je nadležnosti, predmete i materijale kasnije naslijedilo kosovsko Ministarstvo pravde. Ova poboljšana verzija jedinstveno koristi izraz „domicil". (Ona također pruža bolji prijevod mnogih drugih pojmova analiziranih u ovom poglavlju, koji će ovdje biti razrađeni.

267 Vidi, npr., Maja Kostić, Maja Stanivuković i Mirko Živković, „Crna Gora“, u *Kluwerovoj Enciklopediji međunarodnog privatnog prava,* 2013 ; Maja Stanivuković i Mirko Živković, „Srbija“, u *Kluwerovoj Enciklopediji međunarodnog privatnog prava*, 2009; Kostić, Stanivuković i Živković, „Crna Gora“.

268 Nije rijetkost da prijevod uzrokuje praktične probleme. Schlosserov izvještaj spominje probleme s kojima se Malta suočava u tumačenju prebivališta. Malteški kodeks organizacije, napisan na talijanskom jeziku, koristio je izraz „domicilio", što znači „prebivalište". Međutim, neki su slučajevi prevedeni na engleski kao „domicilni“ i doveli su do zabune. Vidi par. 176. Izvještaja.

Srpski akademici tumačili su pojam „prebivalište" u članu 46. PILA-e u vezi s svojim domaćim zakonom.[269] Akademici objašnjavaju da on sadrži dva standardna elementa pojma domicila – objektivni i subjektivni element (*corpus* i *animus*). Objektivna komponenta domicila (prebivališta) je stvaranje nečijeg doma na određenom mjestu, a subjektivna komponenta je namjera da se trajno nastani na tom mjestu. Tumačenjem [člana 3, stav 2] može se zaključiti da niko ne može imati više od jednog prebivališta odjednom. Nadalje, iz članova 2. i 6. ovog zakona proizilazi da bi svaka osoba morala negdje imati prebivalište, te da je nemoguće imati osobu bez prebivališta, jer se staro prebivalište ne može izgubiti dok se ne stekne novo.[270]

Također je moguće, prema praksi srbijanskih sudova, da osoba ima stalno prebivalište na dva mjesta istovremeno. U predmetu koji je uključivao više tuženih, osporavana je nadležnost zbog prigovora optuženih da je glavni tuženi zapravo imao prebivalište u Bosni i Hercegovini, a ne u Srbiji. Uvidom u dokaz o prebivalištu koji su dostavila Ministarstva unutrašnjih poslova obje zemlje, Apelacioni sud u Beogradu zaključio je da optuženi ima prebivalište u Srbiji, bez obzira na dokaz da je također imao prebivalište u Bosni i Hercegovini.[271] Dokaz o prebivalištu na kojem je sud zasnovao svoju odluku bile su potvrde adresa nadležnih Ministarstava unutrašnjih poslova. Tako je Sud zaključio da ima nadležnost ne samo nad tuženim, već i nad suoptuženima, na osnovu iste odredbe.

Greške u primjeni ove odredbe dešavale su se i u prošlosti. Godine 1998. Viši privredni sud u Beogradu ispravio je grešku nižeg suda koji je zaključio da nije nadležan za *izvršenje* strane odluke jer tuženi nema prebivalište u Srbiji. Sud je objasnio da ta dva pitanja nisu povezana, te da je odredba koju je trebalo primijeniti član 101. o postupku izvršenja, umjesto člana 46. koji se odnosi na nadležnost suda da presuđuje o meritumu.[272]

Kada su u pitanju pravna lica, Zapadni Balkan uglavnom naginje sjedištu pravnog lica kao osnovi za opću nadležnost nad njima. Uprkos tome što se sjedište spominje kao osnova opće nadležnosti, jugoslovenski Zakon o PIL-u u cijelom tekstu koristi izraz „državljanstvo“. Što se tiče državljanstva pravnih lica, u jugoslovenskoj teoriji i praksi uvijek je postojao nedostatak jednoobraznosti u pogledu terminologije i njene upotrebe.[273] Akademici napominju da se u regionalnoj doktrini naizmjenično koriste izrazi „nacionalnost“, „državljanstvo“ ili „pripadnost“ [274]. Zapravo, srpski izraz „pripadnost“, koji se vidi i u albanskom učenju kao *përkatsia*,[275] doslovno se može prevesti kao „pripadanje". Stanivuković daje jedino objašnjenje u vezi s upotrebom izraza državljanstvo u jugoslavenskom pravu: „državljanstvo pravnih lica ne postoji kao administrativno zaključena činjenica, već ga sudovi određuju putem drugih povezujućih faktora (mjesto osnivanja, sjedište pravnog lica, mjesto koje koristi kriterije kontrole nad pravnim licem) […]"[276].

Osim što nema definiciju prebivališta, jugoslavenski Zakon o PIL-u ne daje ni definiciju „sjedišta“, kako je navedeno u članu 46. Međutim, s obzirom na status pravnih lica, Zakon koristi izraz „pripadnost“ koja će, prema članu 17, biti =određena zakonom države u kojoj je osnovano". Nastavlja tako što se propisuje da „ako pravno lice ima stvarno sjedište u drugoj zemlji, a ne u onoj u kojoj je osnovano, a po zakonu te države pripada tamo, smatrat će se pravnim licem te druge zemlje". Jugoslovenski zakon, dakle, priznaje dvije teorije o pripadnosti pravnih lica – teoriju osnivanja i teoriju stvarnog sjedišta. To su, međutim, kritizirali neki od najpoznatijih akademika u regionu:

269 Zakon Republike Srbije o prebivalištu i boravištu građana

270 Stanivuković i Živković, „Srbija", 2018, str. 123.

271 Odluka Apelacionog suda u Beogradu, Gž. 7857/2012 od 06. 02. 2014. godine

272 Odluka Višeg privrednog suda u Beogradu, Pž. 8908/98 od 30. 12. 1998. godine

273 Maja Stanivuković, „Tačke vezivanja za komercijalna pravna lica u međunarodnom privatnom pravu" (*Points of Connection for Commercial Legal Persons in International Private Law*), Zbornik radova *Pravnog* fakulteta u Novom Sadu 36, 2002, str. 181.

274 Ibid.

275 Asllan Bilalli i Hajredin Kuçi, *E Drejta Ndërkombëtare Private. Prishtina*, Kosovo, Univerzitet u Prištini, 2012.

276 Maja Stanivuković. „Tačke vezivanja za komercijalna pravna lica u međunarodnom privatnom pravu" (*Points of Connection for Commercial Legal Persons in International Private Law*), Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu 36, 2002, str. 181. Originalni tekst je na srpskom jeziku, a citati ovog članka su prijevod autorice.

> [Različita doktrinarna tumačenja člana 17. Zakona o PIL-u u velikoj mjeri pokazuju neuspjeh zakonodavca da pruži izvodljivu definiciju pojma državljanstva pravnog lica. Domaći sudovi često će morati utvrđivati sadržaj stranog prava kako bi odredili državu kojoj pravno lice pripada. Nadalje, neka pitanja ostaju bez direktnog odgovora. Na primjer, kompanija osnovana u Srbiji može promijeniti sjedište odlukom upravnog tijela navedenog u podzakonskim aktima (statutu). Ako bi kompanija prenijela svoju centralnu upravu u inostranstvo, da li bi se i dalje smatrala domaćom kompanijom? Odgovor je vjerovatno potvrdan, ali sud bi morao konsultirati zakon o sjedištu da vidi da li se kompanija tamo smatra nacionalnom. S druge strane, šta bi se dogodilo kada bi pravno lice sa sjedištem u inostranstvu prenijelo svoje pravo sjedište u Srbiju? Da li bi se za takvo pravno lice smatralo da pripada Srbiji prema domaćem zakonu? Ni Zakon o PIL-u u članu 17. niti drugi zakoni ne daju izričit odgovor na to pitanje.[277]

Iako autori priznaju zabunu koju zakon stvara u pogledu toga koji zakon treba primijeniti pri rješavanju pitanja pravnog lica, ni zakon ni nauka nisu pravosuđu pružili nikakve smjernice za procijenu šta je „pravo sjedište“. Koje elemente sudstvo treba uzeti u obzir pri procjeni da li je kompanija samo iskoristila srpski ili kosovski sistem za zvaničnu registraciju ili osnivanje, možda u poreske svrhe, dok je *de facto* njeno sjedište na drugom mjestu? Na koji način sudija treba procijeniti da li je mjesto u Srbiji ili na Kosovu „stvarno“ ili „izmišljeno“, a zatim znati koji zakon na njega primijeniti? To ostaje nepoznato, barem kroz prizmu dosadašnjih naučnih spisa.

Čini se da odluka srpskog suda sugerira da činjenica da je domaću podružnicu osnovalo isključivo strano pravno lice, zajedno s njihovim zajedničkim nanošenjem štete srpskom tužiocu, zadovoljava osnove za nadležnost nad tom stranom matičnom kompanijom. Jedna njemačka strana kompanija usprotivila se nadležnosti nad njom kao drugostepenom suoptuženom. Međutim, Viši trgovački sud zaključio je da su niži sudovi bili u pravu u izricanju nadležnost u tom predmetu budući da je domaću podružnicu osnovalo isključivo to njemačko poduzeće i budući da su zajednički djelovali kršeći ugovorne obaveze o prodaji robe tužiocu.[278]

Iste poteškoće koje proizilaze iz odsustva definicije prebivališta u PILA-i vide se i ovdje, na Kosovu. Međutim, Kosovo je podiglo ovu poteškoću na potpuno novi nivo. To je zato što je engleska verzija Zakona o prebivalištu i boravištu nazvana Zakon o „stanovanju i smještaju".[279]

Pojmovi „stanovanje“ i „smještaj“ vrlo su zbunjujući kada se prvi put vide u takvom kontekstu. Jednostavna pretraga „stanovanja" (eng. *dwelling*) daje rezultate „nalazište nafte" (eng. *oil dwelling*) ili srodna polja, ali ne i prebivalište. Najbliža upotreba ovog izraza viđena je u Prvoj preformulaciji sukoba zakona Sjedinjenih Američkih Država iz 1934. godine koja objašnjava da „kada osoba ima jedan i samo jedan dom, njeno prebivalište je mjesto gdje se nalazi njen dom" i da „dom je mjesto stanovanja osobe, koje se razlikuje od drugih mjesta stanovanja po intimnosti odnosa između te osobe i tog mjesta."[280]

Postaje malo jasnije kada je definicija „stanovanja" u članu 2. Zakona „mjesto u kojem se stanovnik nalazi kako bi stalno živio". Slično tome, „smještaj" je također jasno definiran kao „mjesto u kojem se stanovnik privremeno nalazi zbog posla, obrazovanja ili drugih razloga, ali nema namjeru da tamo stalno živi". Zakon se primjenjuje na građane Kosova, kao i na strance u skladu s članom 2.

Međutim, postoji objašnjenje za ovu obmanjujuću upotrebu izrazito zbunjujućih izraza, koje seže u noviju historiju Kosova. Ovaj zakon usvojile su tadašnje „Privremene institucije samouprave na Kosovu“ koje je nadzirala Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) 2007. godine. Tada Kosovo još nije proglasilo svoju nezavisnost, pa je svaki element državnosti, čak i tako

277 Ibid., str. 240.

278 Odluka Višeg trgovinskog suda, Pž. br. 4897/2004-1 od 15. 07. 2004. godine

279 Zakon br. 02 /L-121 o prebivalištu i boravištu, „Službeni list Republike Kosovo”, godina III, br. 40, oktobar 2008, dostupno na: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2589

280 Preformulacija (prva) Sukoba zakona čl. 12. i čl. 13. (1934.) citirana u Susan Frelich Appleton, „Napuštate dom? Prebivalište, porodica i spol", *U. C. Davis Law Review*, 2014, 1954.

jednostavan kao što je spominjanje „prebivališta", trebalo izbjeći. Kako je autor objasnio, postoje slučajevi u kojima je UNMIK proglasio skupštinske zakone uz neke potrebne amandmane kako bi se izbjegle sve tvrdnje ili naznake da bi Kosovo moglo biti nezavisna država. Uredba UNMIK-a kojom se proglašava zakon o prebivalištu i boravištu mijenja, u cijelom zakonu, riječ „Kosova" s „Kosovo", riječ „građanin" riječima „uobičajeni stanovnik", riječi „Ministarstvo odbrane" i „Snage bezbjednosti Kosova" riječima „druge vladine institucije", i riječi „odbrambene snage" riječima „Kosovski zaštitni korpus".[281]

Uzdah olakšanja može se vidjeti u albanskoj i srpskoj verziji zakona, u kojima su se zadržali klasični izrazi „prebivalište“ i „boravište“. To barem uklanja maglu za domaće sudije, ali ne i za strane advokate ili akademike kojima je to potrebno.

Stoga, u nedostatku definicije u PILA-i, pojam „domicil" treba shvatiti u skladu s domaćim zakonom Kosova, što bi bio gore spomenuti Zakon o prebivalištu i boravištu.[282] Iako Kosovo ima Zakon o strancima,[283] njime se na drugi način ne uređuje prebivalište stranaca. Zakon, između ostalog, uređuje pitanja kao što su boravišne dozvole, vrste viza i uslovi za njih, kao i status lica bez državljanstva. Dakle, prebivalište državljana Kosova, kao i državljana drugih zemalja, regulirano je njime, jer član 2. Zakona definira „građane“ kao „državljane Kosova ili strance“. Isti član definira prebivalište (eng. *domicile*) kao „mjesto u kojem se građanin nalazi s namjerom da tamo stalno živi". Ponovo treba napomenuti da ovo tumačenje proizilazi iz albanske i srpske verzije zakona, a ne verzije na engleskom.

Iste ove elemente treba koristiti prilikom procjene da li osoba ima prebivalište u inostranstvu, npr. procjenjujući da li se nadležnost može vršiti na osnovu prebivališta te osobe. Strano prebivalište obično dokazuje sama stranka dostavljanjem potrebne dokumentacije. Međutim, samo je pretpostavka da osoba zaista ima prebivalište u toj državi i može se dokazati suprotno.[284]

Kao što je gore navedeno, moguće je, a to su priznali i sudovi u regionu, da osoba može imati prebivalište u dvije zemlje. To su slučajevi kada zakoni obje zemlje smatraju da osoba ima prebivalište u svojoj državi.[285] Zakon se posebno ne bavi rješavanjem pozitivnog sukoba prebivališta – tj. koji bi se faktor povezivanja primijenio u takvim slučajevima. To pitanje se detaljno ne obrađuje ni u regionalnoj doktrini. Međutim, takvo razmatranje je relevantnije za utvrđivanje važećeg zakona, a ne nadležnosti.[286] Ako se smatra da tuženi ima prebivalište u određenoj državi, ta država će se smatrati nadležnom za vršenje svoje nadležnosti.

Bolje vijesti dolaze iz novog Nacrta zakona o PIL-u na Kosovu[287], koji ove kriterije uređuje na sofisticiraniji način. Novi izbor faktora povezivanja Kosova – slično Makedoniji i Srbiji – sada je kombinacija i prebivališta i uobičajenog boravišta. Uočivši gore navedene probleme s definicijom u domaćim zakonima, zadovoljavajuće je vidjeti da novi Nacrt zakona sada daje definicije prebivališta i boravišta za fizička i pravna lica odvojeno. Dok se uobičajeno boravište definira kao „stalno središte njegovih/njenih vitalnih aktivnosti"[288], prebivalište je mjesto „gdje se ta osoba nastanila s namjerom da tamo stalno živi"[289].

281 Alexander Orakhelashvili, „Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda o UDI-ju u pogledu Kosova: *Washing Away the Foam on the Tide of Time*“, Godišnjak Maksa Plancka iz Zakona Ujedinjenih nacija 15 (2011)

282 Zakon br. 02 /L-121o prebivalištu i boravištu, „Službeni list Republike Kosovo”, godina III, br. 40, oktobar 2008, dostupno na: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2589

283 Zakon br. 04/L-219 o strancima, „Službeni list Republike Kosovo”, br. 35, septembar 2013, dostupno na: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8876

284 Aleksandar Jakšić, „Međunarodno privatno pravo, opšta teorija”, Beograd, 2017, str. 326.

285 Ulrich Magnus, Peter Mankowski, i Richard Fentiman, „Uredba Brisel I", *Sellier*, 2007, str. 669–70.

286 U slučajevima primjenjivog zakona, moglo bi se pojaviti potreba za upućivanjem na „slojeve“ iz člana 11. ili 12, osmišljene za pitanja dvostrukog državljanstva. U takvim predmetima, u krajnjem slučaju, sudovi bi mogli primijeniti „najbližu vezu".

287 Nacrt zakona je posljednji put bio razmatran u Parlamentu u novembru 2020. godine. Zbog pada Parlamenta i Vlade, Nacrt će biti ponovo obrađen za usvajanje 2021. godine.

288 Član 6.

289 Član 6, stav a. Budući da je ovo još uvijek prvi nacrt prijedloga, ti će se članovi prenumerirati, što će vjerovatno ovaj član učiniti članom 7.

5.1.1 Pluralitet stranaka

U predmetima koji uključuju više tuženih, postoji vjerovatnoća da bi rezultirajuća presuda mogla dovesti do toga da se više strana smatra odgovornim i da se protiv svih traži izvršenje. Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine zahtijeva da se filteri utvrđeni u članu 5. ocjenjuju pojedinačno za svaku stranku – tj., traži se procjena povezanosti svakog odgovornog tuženog s državom porijekla.[290] Kako se u Izvještaju objašnjava, „sama činjenica da samo jedan od njih ima, na primjer, uobičajeno boravište u državi porijekla (član 5(1)(a)) nije dovoljna da bi se za ostale sutužene moglo smatrati da imaju uobičajeno boravište u toj državi. U tom slučaju, presuda neće biti prihvatljiva za priznavanje i izvršenje protiv druga dva sutužena, osim ako nije zadovoljen drugi filter iz člana 5."[291]

To bi moglo predstavljati mnoge izazove u izvršenju odluka iz regiona u budućnosti, jer je jedan od elemenata u kojima su zemlje Zapadnog Balkana (i Briselski I.bis) sinhronizirane pitanje nadležnosti nad više optuženih. U tim slučajevima, sudovi Zapadnog Balkana će – slično Briselskom I.bisu – upotrijebiti glavnog tuženog s prebivalištem u njihovoj državi, da potvrde nadležnost nad ostalim tuženima koji tamo nemaju prebivalište.

Član 46. Zakona o PIL-u propisuje da je kosovski sud nadležan u predmetu s nekoliko tuženih, jer se za njih može utvrditi nadležnost na osnovu opće nadležnosti koja je u njemu navedena. Primjenjujući isti član, Viši privredni sud Srbije odlučio je da se njemačko matično poduzeće s pravom smatra sutuženim u predmetu u kojem je njegova srpska podružnica prekršila ugovorne obaveze prema tužiocu. Sud je zaključio da je „nadležan u ovom sporu i za prvog i za drugotuženog, budući da su zajednički radili i djelovali kako bi tužiocu nanijeli štetu, što je rezultiralo solidarnošću tuženih"[292].

Isti princip sadržan je u članu 80. albanskog Zakona o PIL-u, članu 16. srbijanskog Nacrta zakona o PIL-u, članu 111. kosovskog Nacrta zakona o PIL-u, članu 100. crnogorskog Zakona o PIL-u, i članu 107. novog Zakona o PIL-u Sjeverne Makedonije.

Naravno, budući da se radi o nacionalnim Zakonima o PIL-u, oni se jednako primjenjuju na sve tužene; njihova primjenjivost nije ograničena samo na neke sutužene, što je slučaj s članom 8. Briselskog I.bisa.

5.2 Prorogacija nadležnosti (izričita/prećutna, prije ili nakon početka postupka)

5.2.1 Prorogacija nadležnosti kroz sporazum o izboru suda

Bivši jugoslovenski Zakon o PIL-u – sada aktuelni Zakon o PIL-u Kosova – pruža vrlo jasan jezik po pitanju prorogacije nadležnosti. U članu 49. Zakon uređuje i pitanje sporazuma o izboru suda prema sudovima jedne od zemalja koje primjenjuju ovaj zakon, i dodjelu nadležnosti stranom sudu. Prvi stav predviđa da se stranke mogu dogovoriti o nadležnosti stranog suda pod dva uslova: prvo, da je jedna od strana „strani državljanin ili pravno lice sa sjedištem u inostranstvu", i drugo, da „spor koji je u pitanju nije spor za koji su sudovi [Kosova] isključivo nadležni u skladu s odredbama ovog ili bilo kojeg drugog saveznog zakona". Drugi stav također predviđa jedno ograničenje za dodjelu nadležnosti u korist sudova bilo koje od ovih zemalja: jedna od strana mora biti državljanin ili pravno lice sa sjedištem na Kosovu.

Ova odredba je sasvim jasna jer kosovski sudovi nisu otvoreni za predmete koji se odnose na

290 Francisco Garcimartín i Geneviève Saumier, „Izvještaj s objašnjenjima o Konvenciji od 2. jula 2019. godine o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim ili trgovinskim stvarima (Konvencija o presudama HCCH iz 2019.)", (Hag, 2020.), par. 137.

291 Ibid.

292 Presuda Višeg trgovinskog suda, Pž. no. 4897/2004-1 od 15. 07. 2004. godine

one koji nisu državljani, niti dopuštaju „oduzimanje" nadležnosti ako su obje strane u sporazumu njihovi državljani. Posljednji dio uslova bitno se razlikuje od modernog člana 25. Briselskog I.bisa koji se primjenjuje na sporazume o nadležnosti u korist suda države članice EU, bez ograničenja u pogledu prebivališta stranaka. S obzirom na to da je član 49. Zakona o PIL-u na Kosovu još uvijek na snazi, stranke s Kosova i dalje mogu biti uspješno tužene na Kosovu, bez obzira na to što je sporazum o izboru suda zaključen u korist suda EU.

Dok su kosovski sudovi manje upoznati s predmetima koji uključuju klauzule o izboru foruma[293], srbijanski sudovi imali su više mogućnosti da primijene ovu odredbu. Ovi sudovi bili su vrlo strogi u primjeni svojih proceduralnih pravila, čak i na štetu sporazuma o nadležnosti stranog suda. Privredni apelacioni sud odbio je žalbu okrivljenog na osnovu nadležnosti jer je njegov prigovor na osnovu toga što su stranke imale sporazum o nadležnosti dat u kasnijoj fazi postupka pred Osnovnim privrednim sudom.[294] U drugom pravnom mišljenju koje je dalo zasjedajuće Odjeljenje za privredne sporove Vrhovnog privrednog suda Srbije, sud je zaključio da dvije strane stranke mogu pokrenuti parnicu pred srbijanskim sudovima samo ako imaju pravo po drugom pravnom osnovu, npr. član 54, sta v (2) u ovom slučaju, jer na osnovu člana 49, stav (2) ne bi bilo dozvoljeno da se dogovore o nadležnosti ovih sudova, budući da nijedna od njih nema sjedište u Republici Srbiji.[295] Isto tumačenje će vjerovatno usvojiti i kosovski sudovi, ako se suoče s takvim slučajem.

Zakon o PIL-u, međutim, nije posebno razmatrao pitanje valjanosti sporazuma, niti je ostavio prostor za mogućnost nevažećeg sporazuma o izboru suda. Opća odredba koja ocjenjuje valjanost „pravnog posla ili pravnog akta" u pogledu forme sadržana je u članu 7. Prema toj odredbi, pravni posao ili akt smatra se valjanim bilo prema zakonu mjesta u kojem je pravni posao zaključen ili pravni akt poduzet, ili prema zakonu koji se primjenjuje na sadržaj pravnog posla ili pravnog akta. Činilo bi se prilično praktičnim primijeniti ovu odredbu i na valjanost sporazuma o izboru suda. Međutim, izgleda da se akademici u regionu ne slažu da se ova odredba posebno bavi pitanjem valjanosti sporazuma o prorogaciji. Tvrde da uprkos nepostojanju formalnih zahtjeva u Zakonu o PIL-u, „treba uzeti u obzir da (...) sporazum mora biti u pisanom obliku – *ad ceremonitatem*"[296]. Ovaj argument zasnovan je na analogiji s odredbama o arbitraži iz istog Zakona o PIL-u i odredbama (srbijanskog) Zakona o parničnom postupku, koje predviđaju takve formalne uslove. One propisuju i da se dokaz o postojanju sporazuma uradi pismenim putem *ad probationem* ili drugim spisima. Međutim, ovaj posljednji kriterij treba tumačiti „elastično", tako da uključi razmjenu pisama, telegrama i drugih oblika komunikacije.[297] Drugi autori, s druge strane, potvrđuju da pisani oblik sporazuma o prorogaciji nije uslov za njegovu formalnu valjanost.[298] Ipak, Odluka Saveznog suda Jugoslavije iz 1997. godine nije zahtijevala samo pisani oblik sporazuma, već je smatrano i da je „sporazum valjan samo ako je potpis stavljen i ako se tiče odnosnog spora ili drugih sporova koji proizilaze iz odnosnog pravnog odnosa. Sporazum o nadležnosti koji nisu potpisale obje ugovorne strane ne smatra se važećim"[299]. Nije jasno koju su pravnu osnovu tada koristile sudije za procjenu formalne valjanosti sporazuma[300], niti je takva pravna osnova sada jasna.

Prva grupa autora postavila je i pitanje razdvajanja sporazuma o izboru suda.[301] Oni također upućuju da je mjerodavno pravo po pitanju materijalne valjanosti *lex fori prorogati*, ali ne pokazuju

293 Tokom faze otkrivanja sudske prakse na Kosovu, koju je autorica sprovela 2015. godine, pred Osnovnim sudom u Prištini, Odjeljenje za privredna pitanja, zabilježen je jedan slučaj u kojem su stranke sporazumom dodijelile nadležnost ovom sudu. Predmet br. 535/14, u kojem je lokalna kompanija kao podnosilac zahtjeva tužila inostranu konsultantsku kompaniju za povrat duga, još je bio otvoren tokom cijele faze istraživanja, a osim što je postojao sporazum, do tog momenta se nisu pojavili drugi argumenti o nadležnosti.

294 Odluka Privrednog apelacionog suda Srbije, Pž. 10343/2011 od 18. januara 2012. godine

295 Pravno mišljenje usvojeno u Odjeljenju za privredne sporove Višeg trgovinskog suda, od 26. marta 2007. godine, Bilten o sudskoj praksi privrednih sudova br. 1/2007.

296 Tibor Varadi, Bernadet Bordaš, i Gašo Knežević, „Međunarodno Privatno Pravo", V (Novi Sad: Forum, 2001), str. 494.

297 Varadi, Bordaš, i Knežević, str. 494.

298 Maja Stanivuković i Mirko Živković, „Međunarodno Privatno Pravo", Beograd, 2004, str. 193.

299 Stanivuković i Živković, str. 193, pozivajući se na odluku Saveznog suda br. Gsn 5/97, od 03. aprila 1997. godine

300 Autori nisu dalje elaborirali predmet niti su dali više informacija o njemu.

301 Tibor Varadi i dr., „Međunarodno Privatno Pravo XIII", Beograd, 2010, str. 508–9.

pravnu osnovu odakle proizilazi.[302]

Iako se ne govori konkretno o pitanju izbora suda sa stranim elementom, član 66, stav (3) kosovskog Zakona o parničnom postupku izričito zahtijeva da sporazum o izboru suda bude „u pisanoj formi i potpisan od obje strane“. Ni Zakon ni komentar[303] ne priznaju problematičan potencijal uslova da sporazum „potpišu obje strane" u savremenom svijetu. U današnjem svijetu, kada se većina sporazuma postigne bez prisustva stranaka na istom mjestu, takav zahtjev može dovesti do poništenja većine sporazuma. Može se samo nadati da kosovski sudovi tumače takav zahtjev široko, tako da on uključuje i druge oblike potpisivanja, uključujući one date *online* ili sporazume koji obično nisu potpisani, ali za koje se smatra da je data saglasnost.[304]

Zaključak (preporuka) da bi sporazum o nadležnosti prema sadašnjem Zakonu o PIL-u trebao biti u pisanom obliku zaista jeste logičan, ali i čvrst zaključak. U nedostatku takvog zahtjeva, ne bi bilo mnogo toga što bi ga razlikovalo od prećutnog sporazuma o nadležnosti, ili dobrovoljnog pojavljivanja ili pristanka na nadležnost. Za nepostojanje takvih specifikacija u zakonu moglo bi se kriviti vrijeme izrade Nacrta zakona. Bez obzira na logiku, sa sigurnošću da postoji jasan zahtjev za određeni oblik sporazuma, iako osnovni kao pisani obrazac koji su potpisale obje strane, ipak ima dozu čvrstine, s obzirom na to da isti zakon predviđa formalne zahtjeve, kao i neke dodatne odredbe pri reguliranju ugovora o arbitraži.

5.2.1.1 Prorogacija nadležnosti predviđena Nacrtom novog kosovskog zakona o PIL-u

Temeljne promjene koje donosi Nacrt novog zakona o PIL-u Kosova mogu se grupirati u tri glavne tačke; prvo, Nacrt ne ograničava izbor domaćih ili stranih sudova na bilo koji uslov državljanstva, prebivališta ili boravišta;[305] drugo, iako smatra da je sporazum isključiv, osim ako nije drugačije dogovoreno,[306] priznaje i da se može izabrati više od jednog suda s takvim učinkom;[307] i treće, pored reguliranja formalnih uslova sporazuma,[308] regulira materijalno važenje sporazuma u korist kosovskog suda[309] i onih koji su u korist stranog suda odvojeno i, što je najvažnije, drugačije.[310] Ovo posljednje – tehnike „po mjeri“ za različito rješavanje ove dvije vrste sporazuma o izboru suda – zaista je impresivan napor koji će zasigurno imati pozitivan praktičan učinak.

Jasno je da će se materijalna valjanost sporazuma o izboru suda prema kosovskom sudu ocenjivati u skladu s kosovskim zakonom. Nasuprot tome, formalna i materijalna valjanost sporazuma kojim se bira strani sud bit će ocijenjeni u skladu sa zakonom izabranog foruma. Međutim, ova odredba također dodaje da će se dopuštenost ili prihvatljivost zaključivanja takvog sporazuma ocjenjivati „također u skladu sa srbijanskim zakonom."[311] Ovaj posljednji dio je direktno povezan s načinom na koji su sporazumi o nadležnosti uslovljeni prema novom Nacrtu; slično Nacrtu srbijanskog zakona o PIL-u i crnogorskog zakona o PIL-u, ovi sporazumi bi trebali biti sporazumi „u pitanjima s međunarodnim elementom u kojima zakon Republike Kosovo omogućava strankama da slobodno raspolažu svojim pravima“. To može učiniti izbor sudskih sporazuma predmetima drugih zakona osim Zakona o PIL-u i može smanjiti predvidljivost za stranke. Osim toga, kosovski

302 Ibid.

303 Iset Morina i Selim Nikci, Komentar*: Ligji Për Procedurën Kontestimore*. 1. izdanje. *Deutche Gesellschaft fur Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH*, 2012, str. 149.

304 Vidi, npr., tumačenja CJEU-a o zahtjevima za formu u okviru Briselske konvencije (sada *Brisel I.bis*) u MSG *v Gravières Rhénanes, Case C-106/95* (1997.).

305 Član 123. *1. U pitanjima s međunarodnim elementom u kojima, prema zakonu Republike Kosovo, stranke mogu slobodno raspolagati svojim pravima, mogu se dogovoriti o nadležnosti sudova Republike Kosovo za rješavanje spora koji je nastao ili može nastati iz određenog pravnog odnosa*; i član 124. koji regulira nadležnost stranih sudova *1. U pitanjima sa međunarodnim elementom u kojima je strankama, prema zakonu Republike Kosovo, dozvoljeno da slobodno raspolažu svojim pravima, stranke se mogu dogovoriti o nadležnosti suda ili sudova strane države za rješavanje spora koji je nastao ili bi mogao proizaći iz određenog pravnog odnosa.*

306 Član 123. *2. Nadležnost suda Republike Kosovo iz stava 1. ovog člana je isključiva, osim ako su se stranke drugačije dogovorile.*

307 Vidi gore, stav (2) „osim ako su se stranke drugačije dogovorile“ ili, u članu 124, st. (1) „sud ili sudovi"

308 Član 125.

309 Član 123, st. 3 „Materijalna valjanost sporazuma o nadležnosti suda Republike Kosovo uređena je zakonom Republike Kosovo.“ „Materijalna valjanost sporazuma o nadležnosti suda Republike Srbije vrednuje se u skladu sa zakonom Republike Srbije."

310 Član 124, st. 4 „Materijalna i formalna valjanost sporazuma o prorogaciji stranog suda uređuje se zakonom države izabranog suda, dok je prihvatljivost sporazuma istovremeno regulirana zakonom Republike Kosovo."

311 Ibid.

zakonodavac je jasno namjeravao ograničiti priznavanje nadležnosti u skladu sa sporazumom o izboru suda za pitanja koja nisu dopuštena njegovim vlastitim pravom, dodavanjem klauzule u član 124. koja predviđa da će se dopuštenost takvog sporazuma ocjenjivati i prema kosovskom zakonu.

Što se tiče forme, Nacrt zakona o PIL-u Kosova predviđa uobičajene uslove: pismeni sporazum ili usmeni sporazum koji se naknadno dokazuje u pisanoj formi, kao i elektronski; ili u skladu s praksama stranaka ili praksom trgovine.[312] Konačno, on također izričito predviđa razdvajanje sporazuma o nadležnosti i sporazuma u cjelini.[313]

5.2.2 Izričita i implicirana saglasnost

Jedan od osnova za omogućavanje izvršenja odluke u državi ugovornici, prema Konvenciji o presudama HCCH iz 2019. godine, član 5, stav 1(e), je da „tuženi izričito pristao na nadležnost suda porijekla u toku postupka u kojem je izrečena presuda“. Nadalje, drugi oblik pristanka, kako je dato u članu 5, stav 1(f), je da je „tuženi raspravljao o meritumu pred sudom porijekla bez osporavanja nadležnosti u roku predviđenom zakonom države porijekla, osim ako je evidentno da prigovor na nadležnost ili vršenje nadležnosti po tom zakonu ne bi uspjeli".

U pogledu izričitog pristanka, reguliranog u tački (e), ne postoji određena forma: može se dati usmeno ili pismeno, ali „zahtijeva pozitivan akt (usmeni ili pismeni), za razliku od propuštanja davanja prigovora, na primjer, ili samo povlačenje osporavanja nadležnosti suda porijekla"[314]. Što se tiče implicitnog pristanka, prema tački (f), smatra se da je to vrsta pristanka „tipično od tuženog koji se osvrće na meritum i ne osporava nadležnost suda porijekla"[315].

Zakon o PIL-u Kosova tretira ovo pitanje prilično drugačije – u jednoj odredbi – ali s vrlo sličnim efektom. Ne bavi se pitanjem izričitog pristanka na nadležnost, osim putem sporazuma o izboru suda. Član 50. Zakona o PIL-u smatra „da je tuženik dao pristanak podnošenjem odgovora na tužbu ili prigovora na nalog za plaćanje bez osporavanja nadležnosti ili ako je vodio parnicu“. “Podnošenje odgovora" ne treba shvatiti samo kao podnošenje protutužbe, već i bilo koji drugi odgovor ako ne izražava njegovo osporavanje nadležnosti.

Primjenjujući istu odredbu u (sadašnjem) Zakonu o PIL-u Srbije, sudska praksa u Srbiji pokazuje prilično strogu primjenu ove odredbe. Privredni apelacioni sud odbio je žalbu okrivljenog na osnovu postojećeg sporazuma o izboru suda u korist austrijskih sudova jer je okrivljeni prećutno prihvatio nadležnost srbijanskog suda. Pozivajući se na član 50, Sud je naveo da je „zakon blagovremeno regulirao rok u kojem se može osporiti nadležnost–, sugerirajući da je ovaj prigovor trebao biti iznesen na početku postupka.[316] Isti princip potvrdio je i Viši privredni sud, potvrđujući odluku nižeg suda, ističući da se „prvom radnjom koju je [tuženi] poduzeo u ovom postupku dao prigovor na nadležnosti suda, tražeći primjenu slovenačkog zakona i sudski postupak u K. i izričito se izjasnio da ne prihvata nadležnost ovog suda.”[317]

Isto tumačenje očekuje se i od kosovskih sudova: u sličnoj odluci Osnovnog suda u Prištini, sud je odbacio tužbeni zahtjev optuženog zbog nenadležnosti, uz napomenu da je takav zahtjev trebalo podnijeti ranije u postupku, iako nije naveo kada tačno.[318] Glavni nedostatak u kosovskom Zakonu o parničnom postupku je taj što ne navodi tačan trenutak do kojeg se tuženi može usprotiviti nadležnosti suda. Član 18, stav (3) predviđa da sud ne mora odbaciti predmet ako

312 Član 123.

313 Član 123. *3. Sporazum kojim se dodjeljuje nadležnost koji čini dio ugovora tretirat će se kao sporazum neovisan o drugim odredbama ugovora; 4. Valjanost sporazuma o prenosu nadležnosti ne može se osporiti samo na osnovu toga što ugovor nije valjan.*

314 Francisco Garcimartín i Geneviève Saumier, „Izvještaj s objašnjenjima o Konvenciji od 2. jula 2019. o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim ili trgovinskim stvarima (Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine)“, stav 162.

315 Francisco Garcimartín and Geneviève Saumier, stav 165.

316 Odluka Privrednog apelacionog suda Srbije, Pž. 10343/2011 od 18. januara 2012. godine

317 Odluka Višeg trgovinskog suda Srbije Pž. 8989/2009 od 18. novembra 2009. godine

318 Odjeljenje za trgovinska pitanja, predmet 55/13. Sud odbacuje argument tuženog o nadležnosti zbog nedostatka pravnog statusa stranke. Sud je naveo da je ovo pitanje trebalo biti pokrenuto ranije u postupku. Ne navodi se, međutim, pravna osnova tog zaključka.

„nadležnost suda zavisi od odobrenja tuženog, a tuženi je već dao svoj pristanak“, ali trenutak „davanja pristanka“ nije naveden. Komentar Zakona, s druge strane, saglasnost unutar ove odredbe vidi u svjetlu sporazuma stranaka kao sporazum o prorogaciji.[319] Neke smjernice mogu se tražiti u članu 20, stav (2) tog zakona, koji zahtijeva da tuženi iznese prigovor u pogledu nenadležnosti suda *zbog postojanja arbitražnog sporazuma*, do trenutka „odgovora na tužbu"[320]. Ipak, nedostatak jasnoće ostaje u pogledu drugih predmeta koji se ne odnose na arbitražu.

Odredbe Nacrta novog kosovskog zakona o PIL-u uređuju ova pitanja na mnogo jasniji način i veoma su uporedive s odredbama Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine koje su navedene u ovom odjeljku. Kosovski Nacrt člana 126. predviđa da se smatra da je tuženi prećutno pristao na nadležnost ako je: podnio pismeni odgovor na tužbu ili je uložio prigovor na nalog za plaćanje, bez osporavanja nadležnosti; ili se izjasnio o meritumu na pripremnom ročištu ili, ako pripremno ročište nije održano, na prvom ročištu o meritumu, bez osporavanja nadležnosti; ili je podnio protutužbu. Drugi stavovi ovih odredaba također predviđaju obavezu suda da obavijesti tužene za koje se smatra da su slabije stranke – potrošači, zaposlenici ili osigurano lice, na identičan način kao što je predviđeno članom 26, stav 2. Briselskog I.bisa.

5.3 Kompatibilnost ostalih kriterija nadležnosti iz Konvencije s kosovskim Zakonom o PIL-u

5.3.1 Nadležnost na osnovu aktivnosti podružnice, agencije ili druge ustanove

Konvencija o presudama, član 5, stav 1(d) predviđa osnove za priznavanje ako je „tuženi vodio podružnicu, agenciju ili drugi poslovni objekat bez odvojene pravne osobnosti u državi porijekla u vrijeme kada je to lice postalo stranka u postupku pred sudom porijekla, a tužba na kojoj se zasniva presuda proizašla je iz aktivnosti te podružnice, agencije ili poslovnog objekta". Ovi pojmovi nisu definirani, a u Izvještaju s objašnjenjima napominje se da „poslovni objekat podrazumijeva stabilno fizičko prisustvo tuženog u državi porijekla u kojoj tuženi obavlja djelatnost".[321]

Ne postoji odredba ekvivalentna ovoj osnovi nadležnosti u aktuelnom kosovskom Zakonu o PIL-u. Postoje odredbe koje predviđaju posebnu nadležnost u okviru ovog zakona, ali su uslovljene predmetnim ugovornim i vanugovornim obavezama, te njihovim mjestom ugovora i izvršenjem. Stoga nisu orijentirane prema tuženiku, već prema obavezi – ugovornoj ili vanugovornoj. Ove osnove bit će analizirane u odjeljku koji slijedi.

Međutim, među zemljama Zapadnog Balkana pojavljuju se odredbe slične Briselskom I.bisu. To se prvi put vidi u albanskom Zakonu o PIL-u, u članu 80, crnogorskom zakonu, u članu 102. i u novijim reformama PIL-a u Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i na Kosovu. Novi Nacrt kosovskog zakona o PIL-u, član 150, sadrži odredbe koje su gotovo doslovno sadržane u članu 7, stav (5) Briselskog I.bisa.

Jedna važna razlika između ove odredbe budućeg zakona o PIL-u Kosova i člana 5, stav 1(d) Konvencije o presudama glasi da „poslovni objekat“ nije ograničen na „poslovni objekat bez pravne osobnosti“. Ovo isključuje podružnice i bilo koji drugi dio komercijalne organizacije koja je konstituirana kao zasebno pravno lice.[322] To je velika razlika u odnosu na član 7, stav (5)

319 Morina i Nikci, *Komentar: Ligji Për Procedurën Kontestimore*, str. 60.

320 Naglasak dodan, član 20. (originalna verzija na engleskom) „1. Ako su stranke u sporu ugovorile arbitražu za rješavanje spora, sud kojem je podnijeta tužba koja uključuje iste sporne strane, na osnovu prigovora tuženog, bit će proglašen nenadležnim, svi postupci će biti poništeni, a tužba odbačena. Sud neće postupiti na ovaj način ako utvrdi da ugovor o arbitraži nije valjan, da mu je važnost prestala ili da se ne može provesti. 2. Prigovor iz odjeljka 1. ovog člana, tuženi može podnijeti odgovarajući na tužbu."

321 Francisco Garcimartín i Geneviève Saumier, „Izvještaj s objašnjenjima Konvencije od 2. jula 2019. godine o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim ili trgovinskim stvarima (Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine)", stav 157.

322 Ibid.

Briselskog I.bisa, za koji je CJEU protumačio da uključuje i podružnice.[323]

Izraz „poslovni objekat“ nedavno je bio u fokusu CJEU-a[324], mada u kontekstu drugačijeg propisa. Sud je morao odlučiti da li je zasebna podružnica matične kompanije koja nije u članici EU „poslovni objekat" u EU, u smislu Uredbe o žigu Evropske unije.[325] Javni pravobranilac se u tom predmetu u velikoj mjeri oslanjao na razumijevanje „poslovnog objekta" prema članu 7, stav (5) Uredbe Brisel I.bis i u suštini je naglasio smjernice iz četiri ključna predmeta koja oblikuju razumijevanje poslovnog objekta prema članu 7, stav (5). Prvo, u predmetu *De Bloos*, sud je odlučio da je „jedna od bitnih karakteristika koncepata podružnice ili agencije činjenica da su podređeni i pod kontrolom matičnog tijela".[326] Drugo, javni pravobranilac podsjetio je na jezik sudske odluke u predmetu *Somafer*, kako bi naglasio važnost „posebne veze" koju radnje takvog objekta moraju imati s forumom, te na važnost „izgleda stalnosti".[327] Treće, u predmetu *Blanckaert*, sud je podvukao da se poslovni objekat „trećim stranama mora činiti kao lako uočljivo proširenje matičnog tijela".[328]

Stoga, prilikom ocjenjivanja izvršnosti budućih kosovskih presuda na takvoj osnovi nadležnosti, sudovi primaoci zahtjeva trebaju uzeti u obzir širinu ove buduće odredbe.

Dok član 150. Nacrta kosovskog zakona o PIL-u, baš kao i član 7, stav (5) Briselskog I.bisa, pokriva „sporove koji proizlaze iz rada“ poslovnog objekta, treba biti oprezan zbog sličnosti između te i druge odredbe. To je član 130, sličan članu 24, stav (2) Briselskog I.bisa, koji pokriva sporove o „valjanosti osnivanja, ništavnosti ili prestanku preduzeća (...), ili valjanosti odluka njihovih organa“. Posebnu pažnju treba obratiti na sličnost vrsta sporova obuhvaćenih dvjema odredbama kada je riječ o „poslovanju“ pravnog lica i „valjanosti odluke“ njihovih organa. U slučajevima iz člana 24, stav (2), isključiva nadležnost odnosi se na sudove u kojima se nalazi takav poslovni objekat, što je određeno pravilima PIL -a suda koji se bavi ovim pitanjem. Ovo pravilo treba usko tumačiti.[329]

5.3.2 Nadležnost na osnovu mjesta izvršenja ugovorne obaveze

Član 5, stav 1(g) Konvencije o presudama daje prostor za priznavanje presuda koje su donijeli sudovi u mjestu u kojem je izvršena ugovorna obaveza. Ova odredba koja preslikava tipična pravila posebne nadležnosti[330], zahtijeva da presudu „o ugovornoj obavezi donese“ sud države „u kojoj se ta obaveza izvršila“. To posebno mjesto će se odrediti ili sporazumom strana ili, u nedostatku takvog sporazuma, zakonom koji se primjenjuje na ugovor. Sve je to uslovljeno – „osim ako aktivnosti tuženog u vezi s transakcijom očito nisu predstavljale svrsishodnu i značajnu vezu s tom državom".

Upravo ova osnova nadležnosti prilično je neobična u kosovskom Zakonu o PIL-u. Pokušaj da se utvrde odredbe o posebnoj nadležnosti za bilo koja trgovinska ili ugovorna pitanja u okviru ovog zakona nije sasvim jasan. Takav pokušaj zahtijeva kombiniranu analizu člana 54. i 55. Zakona. Kao polazište u ocjeni posebnih kriterija nadležnosti treba pogledati član 54. koji sadrži dvije ključne odredbe: prva odredba koristi imovinu kao faktor povezivanja, dok druga odredba govori o obavezama i koristi povezujuće faktore koji se odnose na obaveze stranaka. Slično nekim

323 *SAR Schotte GmbH v Parfums Rothschild* SARL, Predmet 218/86 (1987.)

324 *A. De Bloos, SPRL v. Société en commandite par actions Bouyer*, Predmet 14/76 (1976.)

325 Uredba Vijeća (EZ) br. 207/2009 od 26. februara 2009. godine o žigu Evropske unije (SL L 78)

326 AG Tanchev, Mišljenje za *Hummel Holding A/S v Nike Inc., Nike Retail BV*, Predmet C-617/15 (2017.) navođenje *Hummel Holding A/S v Nike Inc., Nike Retail BV*, Predmet C-617/15.

327 AG Tanchev, Mišljenje za *A. De Bloos, SPRL v. Société en commandite par actions Bouyer*, Predmet 14/76.40-41, *citing Somafer SA v Saar-Ferngas AG*, Predmet 33/78 (1978.)

328 *Hummel Holding A/S v Nike Inc., Nike Retail BV*, Predmet C-617/15.

329 Adrian Briggs, „Nadležnost u građanskim predmetima i presude, šesta" (*Informa Law*, 2015.) *Berliner Verkehrsbetriebe (BVG), v JPMorgan Chase Bank NA, Frankfurt Branch*, Predmet C-144/10 (2011.).*Nicole Hassett v South Eastern Health Board and Cheryl Doherty v North Western Health Board*, Predmet C-372/07 (2008.)

330 Vrsta nadležnosti „zasnovana na postojanju posebno uskog povezujućeg faktora između spora i sudova, osim onih u državi prebivališta tuženog", Andrew Owusu v N. B. Jackson, koji posluje kao *Villa Holidays Bal-Inn Villas, Mammee Bay Resorts Ltd, Mammee Bay Club Ltd, The Enchanted Garden Resorts & Spa Ltd, Consulting Services Ltd, Town & Country Resorts Ltd*, Predmet C-281/02 (2005.)

drugim odredbama[331], ova odredba je različito prevedena u različite verzije zakona, što dodatno otežava „traženje“ posebne nadležnosti u trgovinskim pitanjima. U nekim verzijama[332] ta odredba prevedena je kao „zahtjevi prema *imovinskom pravu*", što je uži prijevod izvornog srbijanskog izraza „imovinskopravni zahtjevi". U drugim verzijama, akademici[333] i praksa tumačili su ih kao „novčana potraživanja“ – što je mišljenje koje dijeli i ovaj autor.

Kao polazište, prvi dio člana predviđa da je „u sporovima o novčanim potraživanjima nadležan sud Savezne Republike Jugoslavije ako se imovina tuženog ili predmet koji se traži nalazi na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije". Bez sumnje, ova odredba postavlja pitanje šta je obuhvaćeno „imovinom“ prema ovoj odredbi. To, nesumnjivo, izaziva zabrinutost u smislu da li se ova odredba može posmatrati kao preslikana odredba onoga što se[334] nalazi u njemačkom Zakoniku o parničnom postupku (ZPO), član 23[335], koji predviđa nadležnost nad stranim tuženicima sve dok se njihova imovina nalazi na teritoriji Njemačke.[336] Ovaj član, koji sadrži *forum patrimonii*, dodan je kako bi dopustio tužbe protiv stranaca i smatran je sasvim pretjeranim.[337]

Pretpostavlja se da je jugoslovenska odredba inspirirana spomenutom njemačkom odredbom budući da je njihov sadržaj identičan.[338] Jedan od najvažnijih aspekata koje treba ispitati je kakva bi imovina trebala poslužiti kao povezujući faktor, jer je to normativna dvosmislenost koja sigurno zahtijeva pojašnjenje. Profesori Stanivuković i Živković sugeriraju da član 54. propisuje nadležnost srbijanskim sudovima „u sporovima o novčanim zahtevima, ako se materijalna ili nematerijalna imovina tuženog nalazi na teritoriji Srbije".[339] Isto mišljenje dijele i Varadi, Bordaš i Knežević, koji objašnjavaju da je vrijednost imovine, u poređenju s onom u sporu, irelevantna, pa se čak i imovina koja je nesrazmjerna vrijednosti spora može koristiti u ove svrhe.[340] Nesumnjivo se pretpostavlja da isto vrijedi za Bosnu i Hercegovinu i Kosovo, čiji autori nisu dali drugačije tumačenje. Primjenjujući ovu odredbu, Vrhovni privredni sud Srbije ponovio je da sudovi neće imati nadležnost nad stranim poduzećem ako takav tuženi nema imovinu u zemlji, a stranke im nisu ugovorom odredile nadležnost.[341]

Odgovor na ovo pitanje može se zaključiti iz pravnog mišljenja Odjeljenja za privredne sporove Vrhovnog privrednog suda Srbije, u kojem je dato prilično široko tumačenje šta obuhvata imovina u smislu ovog člana. Ocjenjujući da li lokalni sudovi mogu biti nadležni u predmetu između dva strana pravna lica u slučaju povrede žiga, Sud je zaključio da se nadležnost može utvrditi u skladu s članom 54. jer se roba o čijem uništenju je riječ nalazila u Srbiji i, najvažnije, da se „zahtjevi po uništavanju robe kroz koje je povrijeđeno pravo, te za dokazivanje takve štete, odnosno za zabranu takve štete, mogu smatrati imovinskim zahtjevom u širem smislu".[342] Drugim riječima, izraz „imovina" u smislu člana 54. ne koristi se samo za označavanje nepokretne imovine, nego i pokretne imovine, poput robe koja se prodaje između strana.[343]

Odredba koja jednako pobuđuje na razmišljanje u svrhu posebne nadležnosti u trgovinskim stvarima je druga rečenica člana 54, koja također kosovskim sudovima daje nadležnost „u

331 Vidi odjeljak 5.1 gore, koji objašnjava razlike u prijevodu „prebivališta" u svim verzijama zakona svake zemlje.

332 Pogledajte, na primjer, verziju dostupnu na *web*-stranici Ministarstva pravde Srbije: http://arhiva.mpravde.gov.rs/images/Law%20on%20resolving%20conflict%20of%20law_180411.pdf

333 Pogledajte, na primjer, verziju dostupnu na *web*-stranici Ministarstva pravde Srbije.

334 Trenutna verzija pokazuje da je odredba ukinuta: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0058 ali se još uvijek naziva postojećim, npr. u Varadi, Bordaš, i Knežević, „Međunarodno privatno pravo".

335 Ova osnova nadležnosti detaljno je analizirana u sljedećem poglavlju, *Nadležnost usmjerena na imovinu*.

336 Ralf Michaels, „Nadležnost, osnove", *Elgar Encyclopedia of Private International Law*, n.d.

337 Peter Hay, „Napomene o Uredbi Evropske unije o preinačavanju Uredbe Brisel I.", Forum evropskog pravnog foruma *Iuris Communis Europae* 13, br. 1, 2013, str.1–36.

338 Michaels, „Nadležnost, osnove"

339 Toni Deskoski, „Novi makedonski Zakon o međunarodnom privatnom pravu iz 2007.", Godišnjak međunarodnog privatnog prava 10 (2008), str.441–58, 231.

340 Stanivuković i Živković, „Srbija", 2009.

341 Odluka Višeg privrednog suda br. Pž. 415/97 od 5. marta 1997. godine, Bilten br. 2/1998: 18.

342 Pravno mišljenje usvojeno u Odjeljenju za privredne sporove Višeg privrednog suda, održano 26. marta 2007. godine, Sudska praksa Biltena privrednih sudova br. 1/2007.

343 Ovo tumačenje izraza „vlasništvo" u sferi člana 54. u skladu je s izrazom „vlasništvo" iz člana 1. Protokola 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Ovaj izraz bio je predmet stotina odluka Evropskog suda za ljudska prava čija je sudska praksa dosljedno tvrdila da izraz „vlasništvo" uključuje pokretnu i nepokretnu imovinu, materijalnu i nematerijalnu imovinu, pa čak i zahtjeve za koje se legitimno očekuje da postanu imovina. Vidi, na primjer, najnoviji slučaj protiv Srbije u vezi s kršenjem člana 1. Protokola 1 Konvencije, predmet *Koka Hybro Komerc Doo Broyler* protiv Srbije (predstavka br. 59341/09), odluka od 14. marta 2017. godine.

sporovima u vezi sa obavezama *nastalim* u vrijeme kada je tuženi bio prisutan na Kosovu". Slično kao i mnoge druge odredbe u ovom Zakonu, ni ova odredba nije detaljno razmatrana u praksi ili naučnim spisima u regionu.[344] Čini se da je i njena primjena u praksi na sudovima prilično jasna. U slučaju državljanina Bosne i Hercegovine koji je sklopio ugovor u Srbiji, Viši sud u Subotici odlučio je da su niži sudovi ispravno postupili u vršenju nadležnosti na osnovu člana 54, rečenice 2, uprkos tome što se optuženi preselio u Bosnu.[345]

Nedostaje jasnoća da li je „tuženi“ u domenu ove odredbe samo fizičko lice ili i pravno lice. Baveći se ovim pitanjem, jedan autor smatra da se ovaj dio odredbe primjenjuje samo na fizička lica.[346] Pod pretpostavkom da je to tačno, sljedeće pitanje na koje se traži odgovor je šta bi se dogodilo u situacijama u kojima su, na primjer, strana pravna lica radila samo u jednoj od ovih zemalja u kratkom vremenskom periodu (npr. mjereno danima) i tu stvorila obaveze bilo koje vrste? Ono što je najvažnije, koje bi bilo obrazloženje za dopuštanje fizičkim licima da podliježu kosovskim sudovima, a da se takva osnova nadležnosti odbaci za pravna lica?[347] Odredba koristi samo „prisustvo“ u zemlji kao faktor povezivanja – faktor koji se može podjednako pretpostaviti i za fizička i za pravna lica. Stoga se ovdje dijeli mišljenje da bi odredba trebala biti jednako primjenjiva na pravna i fizička lica.

Drugi član koji diktira posebnu nadležnost za ugovorna pitanja, član 55, također nije bez nedostatka. Umjesto da se predvidi drugačija situacija, npr. da se samo mjesto izvršenja obaveza uzme kao faktor povezivanja, ova odredba predviđa *oba* ova faktora, dodatno komplicirajući stvari. Ukratko, član daje nadležnost kosovskim sudovima da odlučuju o sporovima u vezi s obavezama koje su nastale ili koje će se u tim zemljama izvršiti protiv stranog tuženika, ako takva osoba ima agenciju ili predstavnika u zemlji.[348] Zabuna oko ove odredbe proizilazi iz nejasnoća oko vrste nadležnosti koju ovaj član uređuje. Prvi dio člana signalizira svrhu uređenja posebne nadležnosti – vrstu nadležnosti čiji je epicentar priroda spora ili odnosa ili činjenice slučaja[349] – dok drugi dio koristi povezujući faktor koji se obično može pripisati općoj nadležnosti, tj. lokaciji agencije ili predstavnika neke osobe.

Ova razlika nije samo teoretska jer odgovor na nju daje rezultat cijeloj „jednačini“ posebne nadležnosti u trgovinskim pitanjima u ovim zemljama. Ako član 55. određuje opću nadležnost, onda ne ograničava ovlaštenja za sudove iz člana 54. da rješavaju sporove kada su imovina ili obaveze povezane, bez obzira na sjedište tuženog. Nasuprot tome, ako član 55. regulira posebnu nadležnost u ugovornim stvarima, tada je odredba ta koja ograničava ovlaštenja člana 54. za sudove u slučajevima kada je tuženo lice strano lice.

Situacija bi bila jasnija da je član 55. sadržavao riječ „samo" ili „također". Konkretno, da je odredba predviđala da će „sud Savezne Republike Jugoslavije biti nadležan *samo* ako ta osoba ima svoje predstavništvo ili agenciju", onda bi to direktno ukazalo na to da je njegova namjera ograničiti ovlaštenja utvrđena u članu 54, druga rečenica. Nasuprot tome, da je odredba predviđala da će „sud Savezne Republike Jugoslavije *također* biti nadležan ako ta osoba ima svoje predstavništvo ili agenciju“, onda bi to glasilo kao proširenje ovlaštenja prema članu 54, druga rečenica. Posljednja opcija bi zaista bila sličnija pristupu Briselskog I.bisa i Konvencije o

344 Ukratko, Hrvoje Sikirić piše da bi „mjesto izvršenja" predmetne obaveze, u smislu ovog pravila, trebalo biti uređeno *lex causae* utvrđenim ovim zakonom o PIL-u. Međutim, valja napomenuti da ova odredba ne govori o nadležnosti na osnovu mjesta izvršenja, nego na osnovu mjesta na kojem je obaveza nastala. Vidi: Varadi, Bordaš i Knežević, „Međunarodno privatno pravo". Na pitanja koja su ovdje izložena nije odgovorio ni najdetaljniji članak o ovoj temi koji je napisala profesorica Milena Petrovič, „Posebna međunarodna nadležnost za sporove iz ugovornih odnosa prema pravu EU i pravu Republike Srbije", Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, br. 1, 2014, str. 41–61.

345 Odluka Višeg suda u Subotici br. Gž. 605/2011 od 13. septembra 2011. godine

346 Varadi, Bordaš, i Knežević, „Međunarodno privatno pravo"

347 Nasuprot tome, Viši sud u Albaniji došao je do sličnog zaključka, ali za nejasnu odredbu koja koristi državljanstvo ili sjedište kao faktor povezivanja i opravdava da se, budući da se sjedište pravnog lica ne može premjestiti (određeni dio), ta odredba mogla primijeniti samo na fizička lica. U nastavku pogledajte detaljnu analizu predmeta *Sil Ceramiche SPA* protiv Mezuraja (2013) u odjeljku 4.2.1 Sporazumi o izboru suda u Albaniji.

348 Originalna i potpuna odredba sadržana u članu 55. jugoslovenskog Zakona o PIL-u glasi: „U sporovima protiv fizičkog ili pravnog lica sa sjedištem u inostranstvu, za obaveze nastale u Saveznoj Republici Jugoslaviji ili koje se moraju izvršavati na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije, nadležan je sud Savezne Republike Jugoslavije ako to lice ima svoje predstavništvo ili agenciju na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije ili ako se sjedište pravnog lica kome je povjerilo svoje poslovanje nalazi u Saveznoj Republici Jugoslaviji".

349 Koristeći riječi Trevora C Hartleyja, *International Commercial Litigation* („Međunarodni trgovinski sporovi"), drugo izdanje, *Cambridge University Press*, 2015, u opisivanju ove vrste nadležnosti.

presudama HCCH iz 2019. godine.

Ovdje podržano stajalište je da se član 55. treba čitati kao *proširenje* člana 54, što znači da reguliraju istu vrstu nadležnosti. U članu 54. zakonodavac je namjeravao propisati nadležnost općenito nad mjestom stvaranja ili izvršavanja obaveza, dok je u članu 55. ograničio ovu moć za slučajeve u kojima je tuženo lice strano lice. Ovo se može zaključiti i iz druge odluke Privrednog apelacionog suda u Srbiji, u kojoj je Sud ponovio da, osim ako postoji dokaz da je određeno srbijansko pravno lice registrirani zastupnik ili agent slovenačkog tuženog, srbijanski sudovi nemaju nadležnost da odlučuju o njihovim ugovornim stvarima, ne istražujući osnove iz člana 54.[350]

Ovakvo tumačenje ostavlja sudove *bez* posebne nadležnosti na osnovu obaveza nastalih ili izvršenih na teritoriji, nad stranim tuženim licima (osim ako nemaju spomenute veze). Međutim, sudovi i dalje mogu imati nadležnost za *forum contractus* i/ili *forum solutionis* zahvaljujući Zakonu o parničnom postupku.

Član 61. propisuje da „za sporove sa fizičkim ili pravnim licem sa prebivalištem ili sjedištem izvan naše zemlje u vezi sa *obavezama nastalim na Kosovu* ili koje *je potrebno ispuniti na Kosovu*, tužba se može podnijeti sudu na čijem se području nalazi predstavništvo za Kosovo ili sjedište tijela kojem je povjereno da izvršava takve dužnosti". Nadalje, ovaj zakon također dozvoljava da se odredbe domaće teritorijalne nadležnosti primjenjuju na situacije međunarodne nadležnosti za sporove koji nisu uređeni drugim zakonima ili međunarodnim sporazumima.[351] Ove odredbe mogu pomoći u dopunjavanju praznina ili nejasnoća koje su ostale otvorene u članovima 54, 55. ili drugdje u Zakonu o PIL-u.

Drugo je pitanje da li je „obaveza" iz gornjih članova ona koja je dovela do spora ili da li pravilo prihvata karakterističan pristup učinku.[352] Prema jednom autoru, ispravno tumačenje trebalo bi biti da je obaveza ona koja je dovela stranke na sud jer, ako se zakonodavac želio odlučiti za karakterističan učinak, „trebao je to izričito navesti".[353] Takav isti stav podržan je ovdje jer je to i stav koji je CJEU rano usvojio.[354]

Konačno, valja napomenuti da postoje još jedna otvorena vrata za ove tri zemlje da dokažu svoju nadležnost u gore pomenutim pitanjima: retorzija. Zakon o PIL-u Kosova u članu 48. predviđa mogućnost da njegovi sudovi prošire nadležnost kao stvar ili retorziju na državljane države koja ima ovlaštenje da vrši druge osnove nadležnosti nad svojim državljanima:

> *Ako je sud u stranoj državi nadležan u sporovima protiv građana Kosova na temelju osnova nadležnosti koji ne postoje u odredbama o nadležnosti suda Republike Kosovo, ti osnovi će se primijeniti na postojanje nadležnosti suda Republike Kosovo u sporovima u kojima je tuženi državljanin te strane države.*

Budući da nema podataka o ranijoj primjeni ove odredbe, nije poznato da li će njena primjena danas rezultirati vršenjem nadležnosti. Ipak, čini se da je to teoretska mogućnost, koju treba označiti kao moguće pretjeranu. Ova osnova nadležnosti je također ponovljena u Zakonu o parničnom postupku, član 62.

Kosovski Zakon o PIL-u također ne pruža posebna pravila o zaštitnoj nadležnosti za potrošačke ugovore, pojedinačne ugovore o radu ili osiguranje.

S čitavim ovim prilično nezadovoljavajućim okvirom nadležnosti u pozadini, veoma je utješno vidjeti da je Kosovo sada već poduzelo ozbiljne korake ka rješavanju ovih pitanja u svom novom Nacrtu zakona o PIL-u. Član 146. kosovskog Nacrta zakona o PIL-u doslovni je prijenos člana

350 Odluka Privrednog apelacionog suda, Pž. 9461/2011 od 25. jula 2012. godine

351 Član 28, stav (3) Zakona o parničnom postupku

352 Hartley, *International Commercial Litigation* („Međunarodni trgovinski spor"), str. 58.

353 Ibid.

354 Petrovič, „Posebna međunarodna nadležnost za sporove iz ugovornih odnosa prema pravu EU i pravu Republike Srbije"

7, stav (1) Briselskog I.bisa i, kao takav, mnogo bliži osnovi nadležnosti predviđenoj u članu 5, stavu 1(g) Konvencije o presudama.

U članu 146, stav (1) Nacrta navodi se da su sudovi na Kosovu nadležni „u pitanjima koja se odnose na ugovor, gdje je osnova za tužbu obaveza koja je izvršena ili je trebala biti izvršena u Republici Kosovo". Identično članu 7, stav 1 (b) Briselskog I.bisa, u članu 146, stav (1) Nacrta mjesto izvršenja ugovora definira se kao mjesto isporuke robe ili pružanja usluga, kada se radi o takvim ugovorima. Nacrt zakona o PIL-u također predviđa posebna pravila o zaštitnoj nadležnosti u pogledu potrošača, pojedinačnih ugovora o radu i pitanja osiguranja. Svi oni zasnovani su na ekvivalentnim pravilima Briselskog I.bisa. Stoga se očekuje da će se njihovo tumačenje izvršiti u skladu s tumačenjem Briselskog I.bisa, kako je navedeno u članu 1. Nacrta, u kojem je Uredba navedena među aktima s kojima je Nacrt zakona o PIL-u usklađen.

5.3.3 Nadležnost na osnovu vanugovorne obaveze

Pznato je da je član 5, stav 1(j) Konvencije o presudama prilično ograničenog obima (štete po osobe i imovinu) i ograničen na fizičke povrede (uključujući smrt) fizičkih osoba ili gubitak ili oštećenje imovine.[355] Kao takav, ne primjenjuje se ako je presuda donesena po tužbi zasnovanoj na gubicima koji nisu povezani s fizičkom povredom ili oštećenjem materijalne imovine.[356] Nasuprot tome, nacionalne odredbe PIL-a, poput onih iz kosovskog Zakona o PIL-u, nemaju takva ograničenja.

Član 54, koji je gore detaljno analiziran, predviđa nadležnost kosovskih sudova kada je *obaveza* tamo stvorena. S obzirom na uključivanje vanugovornih pitanja u koncept obaveza iz svih ovih zemalja, očito je da se ova odredba namjerava primijeniti na vanugovorna pitanja nadležnosti. Ukoliko je faktor „obaveza" ispunjen, član 54. može se primijeniti i na vanugovorne obaveze.[357]

Kao što je gore navedeno, u ugovornim pitanjima, član 55. treba čitati kao *proširenje* člana 54. Jedan od argumenata koji potkrepljuje ovdje izneseno tumačenje je da se ista logika primjenjuje i na vanugovorna pitanja kada se gleda izvještaj između člana 54. i člana 53.

Član 53. predviđa posebno pravilo o nadležnosti za vanugovornu odgovornost za štetu. Ova odredba predviđa mješavinu između opće i posebne nadležnosti, uz dodatak spoznaje zasnovane na činjenicama, utvrđujući da će „u sporovima o vanugovornoj odgovornosti za štetu biti nadležan sud Kosova ako takva nadležnost postoji na osnovu odredbe člana 46.[358] i članova 50.[359] do 52.[360] ovog zakona ili ako je šteta nastala na teritoriji Republike Kosovo".[361] Drugi dio ove odredbe također govori o primjenjivosti odredbe u postupcima oštećenih žrtava prema osiguravajućim društvima radi naknade štete.

Dok su odredbe o važećem zakonu o vanugovornim stvarima mnogo detaljnije,[362] odredba o nadležnosti u takvim stvarima ne može se smatrati takvom. Treba imati na umu važnu napomenu s obzirom na nepostojanje pojedinosti o tome šta je uključeno u mjesto „na kojem je nastala šteta". Moglo bi se zaključiti da bi se ista inspiracija kao u predmetu *Bier*[363] mogla dati i ovoj odredbi, ali namjera zakonodavca postaje nejasna kada se uzme u obzir član 28. zakona koji se primjenjuje na vanugovornu odgovornost za štetu. U članu 28, zakonodavac je izričito predvidio alternativnu primjenu oba zakona, naime „zakon mjesta na kojem je djelo izvršeno ili

355 Francisco Garcimartín i Geneviève Saumier, „Izvještaj s objašnjenjima Konvencije od 2. jula 2019. godine o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim ili trgovinskim stvarima (Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine)", stav 196.

356 Ibid.

357 Hrvoje Sikirić, „Određivanje međunarodne nadležnosti Uredbe Vijeća (EZ) br. 44/2001", str. 60. Vidi isti stav zagovaran u Petrovič, „Posebna međunarodna nadležnost za sporove iz ugovornih odnosa prema pravu EU i pravu Republike Srbije".

358 Opća nadležnost zasnovana na prebivalištu ili sjedištu tuženog

359 Odredba o pristanku okrivljenog

360 Odredba o nadležnosti nad državljanima koji u inostranstvu žive po službenoj dužnosti

361 Naglasak dodat

362 Vidi posebne odredbe između članova 25–29. Zakona.

363 *Handelskwekerij G. J. Bier BV v Mines de potasse d'Alsace SA.*, Predmet 21/76 (1976.)

zakon mjesta na kojem je posljedica nastupila, ovisno o tome koji je od dva zakona povoljniji za oštećenu osobu". Ovo rješenje se, međutim, ne odražava u pravilima nadležnosti ovih pitanja. To bi se moglo smatrati pokazateljem namjere ili nedostatka namjere zakonodavca da ovlasti sudove na obje lokacije s nadležnostima, kao što je to učinjeno prema važećem zakonu. Neki akademici spominju forum samo na mjestu „na kojem je nanesena šteta", a da ne objašnjavaju.[364] Primjenjujući istu odredbu, Privredni apelacioni sud u Srbiji također je odlučio o nadležnosti lokalnih sudova u predmetima u kojima je šteta nanesena na teritoriji Srbije, uprkos radnjama koje su dovele do toga da se nalazi van njene teritorije.[365] Sud je odlučio da su srpski sudovi nadležni nad stranim tuženim, na osnovu člana 53, za štetu koja je nanesena lokalnom subjektu smanjenjem sredstava na njegovom bankovnom računu kao rezultat nezakonitog fakturiranja izdatog zloupotrebom ovlaštenja od strane tuženog.[366]

Osim toga, član 54. koji generalno dodjeljuje nadležnost za sve obaveze, govori samo o „obavezama *nastalim* u vrijeme dok je optuženi *bio na* Kosovu". Da li to znači da ovi sudovi nemaju nadležnost, na primjer, po tužbi za neopravdano bogaćenje prema tuženom strancu jer je do toga došlo kasnije, izvan teritorije, ili nakon što tuženik više nije bio prisutan na toj teritoriji? Jednostavno tumačenje ove odredbe sugeriralo bi upravo to, što je zaista vrlo ograničavajuće za sudove i tužioce koji bi željeli tražiti pravni lijek za takva vanugovorna potraživanja.

Bolje rješenje sada se nalazi u članu 149. kosovskog Nacrta zakona o PIL-u, koji doslovno prenosi član 7, stav (3) Briselskog I.bisa. Ukratko, predviđa nadležnost svojih sudova ako: a) je događaj koji je uzrokovao štetu ili se šteta tamo dogodila; ili b) ako se tamo može dogoditi štetan događaj ili oštećenje.

5.4 Isključiva nadležnost

Kosovski zakon o PIL-u predviđa devet slučajeva u kojima sudovi imaju isključivu nadležnost. Dok se sedam od njih odnose na statusna i porodična pitanja, jedna isključiva nadležnost odnosi se na upravljanje nepokretnom imovinom koja se nalazi na Kosovu, bez obzira na državljanstvo pokojnika, kako je predviđeno članovima 71, 72. i 73, a jedna se odnosi na prava *in rem* na nepokretnu imovinu koja se nalazi na Kosovu, uključujući zakup i izdavanje.[367] Kao što će analiza u nastavku pokazati, kada ovdje postoji takva osnova isključive nadležnosti, strane presude ne mogu se priznati niti izvršiti, prorogacija nadležnosti nije moguća i domaći sudovi ne mogu odložiti vođenje svog postupka u slučaju *lis pendens.*[368]

U posljednjim tačkama, Zakon o PIL-u na Kosovu i član 5, stav 1(h) i (i) Konvencije o presudama prilično su slični. Prvi, u članu 56, predviđa „isključivu nadležnost u sporovima o vlasništvu i drugim stvarnim pravima na nepokretnostima, u sporovima koji se tiču narušavanja mirnog posjedovanja nepokretnosti, kao i u sporovima koji proizilaze iz davanja u zakup nepokretnosti ili iz ugovora o korištenju stana ili poslovnog prostora, ako se nepokretnost nalazi na teritoriji Republike Kosovo". Zato je predviđena isključiva nadležnost za prava *in rem* za sva pitanja koja se odnose na nepokretnu imovinu bez izuzetka zakupa.

Uz veliki uticaj Briselskog I.bisa, Nacrt zakona o PIL-u na Kosovu predviđa drugačiji pristup kada su u pitanju zakupnine. Dok prvi dio člana 142. predviđa isključivu nadležnost na osnovu lokacije imovine na njegovoj teritoriji, stav (2) usvojio je rješenje Briselskog I.bisa. On propisuje da „sud Republike Kosovo neće imati isključivu nadležnost u postupcima koji imaju za cilj zakup nepokretnosti zaključen na privremeno privatno korištenje na period od najviše šest uzastopnih mjeseci, pod uslovom da je zakupac fizičko lice, a zakupodavac i zakupac imaju prebivalište u

364 Varadi, Bordaš, i Knežević, „Međunarodno privatno pravo"

365 Odluka Privrednog apelacionog suda, Pž 715/2013 od 30. januara 2013. godine – Sudska praksa privrednih sudova – Bilten br. 4/2013.

366 Ibid.

367 Stavke navedene u radu Zlatana Meškića, „Bosna i Hercegovina" *Elgarova enciklopedija međunarodnog privatnog prava*, Evropsko pravo Elgar, 2017, str. 184, za Bosnu i Hercegovinu, koji primjenjuje isti zakon naslijeđen iz bivše Jugoslavije.

368 Ibid.

istoj državi". Ovaj posljednji dio je, opet, tačka u kojoj će se razlikovati osnova nadležnosti iz Konvencije o presudama i ona iz Nacrta zakona o PIL-u Kosova, kao što je slučaj i s Briselskim I.bisom.

6. Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. godine

6.1 Materijalni obim primjene

Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine ograničena je na presude u građanskim ili trgovinskim stvarima (član 1.), pa čak i to ima više ograničenja navedenih u članu 2. Konvencija ima prilično dugačak popis izuzetaka iz svog djelokruga, u rasponu od statusa, održavanja, režima bračne stečevine, sukcesije, pa čak i klevete.

Budući da je nacionalni zakon koji regulira ova pitanja kao primarni izvor, kosovski Zakon o PIL-u nema takva ograničenja. Primjenjuje se na sva pitanja koja su zaista isključena iz člana 2. To je, naravno, sve dok se presuda donosi u „privatnim" stvarima – stvarima koje spadaju u obim zakona. Kao takve, presude stranih sudova donesene u krivičnom postupku ne mogu se priznati i izvršiti osim u dijelu u kojem sadrže odluku o novčanom zahtjevu žrtve.[369] Strane presude donesene u svrhu naplate državnih poreza nisu izvršne.[370]

Jedno zajedničko izuzimanje između ova dva komparativna kraja je, međutim, izuzimanje arbitražnih odluka. Iako originalna verzija Zakona o PIL-u sadrži odredbe o izvršenju arbitražnih odluka (čl. 97–100.), te odredbe se više ne primjenjuju zbog usvajanja novog Zakona o arbitraži.[371]

6.2 Vrste stranih sudskih odluka koje se priznaju i izvršavaju (npr. pozitivno-negativne odluke, privremene mjere)

Još jedno važno pitanje koje treba razmotriti je koje vrste dokumenata moraju proći postupak priznavanja i izvršenja. Konvencija o presudama daje definiciju „presude" u članu 3, stav 1(b), kao bilo koju odluku o meritumu koju je donio sud (...). U Izvještaju s objašnjenjima napominje se da se „izraz *sud* mora tumačiti samostalno i odnosi se na organe ili tijela koja su dio pravosudne branše ili sistema jedne države i koja vrše pravosudne funkcije. Ne uključuje administrativne organe, notare ili nedržavne organe".[372] Slično tome, u smislu odredaba o izvršenju iz člana 86. Zakona o PIL-u Kosova, strana presuda smatra se i odlukom drugog organa koja se *izjednačava* s odlukom suda u zemlji u kojoj je donesena, ili sa sudskim poravnanjem. Ovim se postavlja pitanje notarskih isprava koje nije previše direktno ako se samo poštuju odredbe. Kosovski Zakon o notarima predviđa da su strane notarske isprave primjenjive na Kosovu pod uslovom reciprociteta[373], ali tu procedura nije uspostavljena. To je uslovljeno pravima koja su sadržana u njima, a koja nisu u suprotnosti s pravnim poretkom Kosova. Međutim, ako notarska isprava ima snagu sudske presude u zemlji porijekla, njeno priznavanje treba zatražiti od suda prije izvršnog postupka.[374] Kao takva, svaka notarska isprava kojom se priznaje pravo, ostvaruje utvrđivanje prava ili obaveze, imala bi istu snagu kao sudska presuda i zato bi moralo proći postupak priznavanja i izvršenja prema Zakonu o PIL-u. To je evidentno i iz sudske prakse na Kosovu, iako prilično ograničene, ali koja pokazuje da se slučajevi notarskih isprava priznaju

369 Stanivuković i Živković, „Srbija", 2018, str. 289.

370 Ibid., pozivanje na presudu Vrhovnog suda Hrvatske, Gž. 561/80 od 6. maja 1980. godine, Zbirka sudskih odluka br. 2, 1980, str. 155.

371 Zakon o arbitraži, br. 02/L-75, dostupno na engleskom jeziku na adresi: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2579

372 Francisco Garcimartín i Geneviève Saumier, „Objašnjenje izvještaja o Konvenciji od 2. jula 2019. godine o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim ili trgovinskim stvarima (Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine)" stav 102.

373 Član 3.5 Zakona br. 06/L –010 o notarima, dostupan na engleskom jeziku na adresi: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18334

374 Slavko Đorđević, „Kratak kritički osvrt na priznanje i izvršenje stranih javnobeležničkih isprava prema Zakonu o javnim beležnicima Srbije", Nova pravna revija, br. 1 (2014), str. 81–84.

putem sudskog postupka.[375]

Prema Izvještaju s objašnjenjima Konvencije, presude koje daju učinak utvrđivanju zakonskog prava i obaveze, poput odluke o tome da li tužilac ima pravo ili nema pravo, uključujući deklarativne presude, spadaju u obim primjene Konvencije.[376] Isto vrijedi i za presude koje nalažu dužniku da izvrši ili se uzdrži od izvršenja određene radnje, kao što je zabrana ili nalog za posebno izvršenje ugovora.[377] Konvencija izričito isključuje privremene mjere zaštite u članu 3.

Kosovski Zakon o PIL-u ne bavi se posebno pitanjem da li se po njemu pozitivne ili negativne odluke mogu priznati ili izvršiti, niti je ova tema bila mnogo tretirana među akademicima. Pretpostavka bi bila da i pozitivne i negativne odluke treba priznati prema ovim odredbama, budući da obje određuju zakonsko pravo i/ili obavezu. Slično tome, ne razmatra se ni mogućnost priznavanja provizornih ili privremenih mjera. Član 77. Zakona o PIL-u ovlašćuje kosovske sudove da poduzmu neophodne privremene mjere za zaštitu ličnosti, prava i interesa stranog državljanina koji je prisutan ili ima imovinu na Kosovu, ali to je pitanje starateljstva. Mišljenje koje se ovdje dijeli slično je stavu Konvencije o presudama – da privremene mjere služe u dvije glavne svrhe: da obezbijede preliminarna sredstva za osiguranje imovine iz koje se može izvršiti konačna presuda, ili da se održi *status quo* do donošenja odluke o pitanju o kojem se sudi.[378] Kao takve, one nisu jednake presudi, kako je predviđeno članom 86. Zakona o PIL-u.

6.3 Početak postupka (kao glavno ili preliminarno pitanje)

Postupak priznavanja i izvršenja pokreće se kao glavni predmet postupka pred sudom. Zakon o sudovima, član 12, daje osnovnim sudovima ovlaštenje da izvršavaju strane presude. Presude o građanskim i trgovinskim stvarima priznat će se i izvršavati putem vanparničnog postupka u kojem se zahtijeva kombinacija odredaba uglavnom iz Zakona o vanparničnom postupku[379] i Zakona o izvršnom postupku[380]. Nadalje, član 101, stav (5) Zakona o PIL-u Kosova propisuje „ako nije donesena posebna odluka o priznanju strane presude, bilo koji sud može odlučiti o priznanju te presude kao o preliminarnom pitanju u postupku, ali samo s učinkom za te postupke“.

Sve strane presude, bilo da se odnose na porodična ili statusna pitanja ili trgovinska pitanja, podnose se za priznavanje i izvršenje odgovarajućem općem odjeljenju Osnovnog suda, u skladu s pravilima o teritorijalnoj nadležnosti na Kosovu. Tu su uključene i presude o trgovinskim pitanjima.[381] Donedavno se za pitanja priznavanja i izvršenja stranih odluka smatralo da su u isključivoj nadležnosti predsjednika Suda.[382] Nije bilo jasno tada, a nije jasno ni sada odakle proizilazi (odakle je proizilazilo) to ovlaštenje, budući da ga ne predviđa nijedan od primarnih zakona. Uredba o unutrašnjoj organizaciji sudova samo precizira da se zahtjevi za izvršenje stranih presuda upisuju u registar o „raznim građanskim predmetima“ zajedno s brojnim drugim građanskim stvarima.[383]

375 Vidi Odluku Osnovnog suda u Prištini br. C.N. br. 472/15, od 10. novembra 2015. godine, kojom se priznaje notarska isprava izdata u New Jerseyu, SAD.

376 Francisco Garcimartín i Geneviève Saumier, „Objašnjenje izvještaja o Konvenciji od 2. jula 2019. godine o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim ili trgovinskim stvarima (Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine)“, stav 113.

377 Ibid., par. 96.

378 Francisco Garcimartín i Geneviève Saumier, „Objašnjenje izvještaja o Konvenciji od 2. jula 2019. godine o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim ili trgovinskim stvarima (Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine)“, stav 99.

379 Službeni naslov na engleskom jeziku je *Law No. 03/L-007 on Out Contentious Procedure*, dostupno na: https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2608. Međutim, ovo nije odgovarajući izraz, pa će se ovdje koristiti izraz „vanparnični postupak“ (*non-contentious procedure*).

380 Dostupno na engleskom jeziku na: https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2608

381 Vidi, na primjer, Odluku Osnovnog suda u Prištini br. C.N. no 508/2015 od 22. 03. 2016. godine, o priznanju presude porijeklom iz Slovenije, protiv lokalnog poduzeća; Odluka Osnovnog suda u Prištini br. C.N. 184/17 od 06. 10. 2017. godine o priznanju i izvršenju presude Privrednog suda u Pančevu, Srbija.

382 Iskustvo autora u Osnovnom sudu u Prištini tokom provođenja istraživanja o izvršenju stranih odluka. Autor je nedavno nezvanično obaviješten da to više nije slučaj i da se slučajevi priznavanja i izvršenja stranih presuda sada raspoređuju među sudije u Općem odjelu, građansko odjeljenje.

383 Član 2, stav 4. Uredbe Sudskog vijeća Kosova br. 02/2020 o unutrašnjoj organizaciji i radu sudova u Republici Kosovo

6.4 Dokumenti koje je potrebno dostaviti (formalni zahtjevi) za priznavanje strane sudske odluke

Osnovni formalni zahtjevi u pogledu potrebnih dokumenata utvrđeni su u članu 87. koji zahtijeva da stranka koja traži izvršenje sama podnese presudu, zajedno s potvrdom izdatom od strane nadležnog stranog suda ili drugog tijela kojom se potvrđuje da je presuda postala pravomoćna (da ne podliježe redovnoj žalbi) u skladu sa zakonom države u kojoj je donesena.

Praksa Osnovnog suda u Prištini pokazuje da sud prihvata originalnu presudu ili ovjerenu kopiju,[384] zajedno s gore spomenutim dokazom o pravomoćnosti, ili „potvrdom o izvršnosti".[385] Iako se odluke pozivaju na član 87. Zakona o PIL-u, čini se da je jezik koji se tamo koristi posuđen iz člana 36. Zakona o izvršnom postupku, koji propisuje da se „prijedlog za izvršenje podnosi izvršnom tijelu, popraćen izvršnim dokumentom, u originalu ili ovjerenoj kopiji, sa potvrdom o izvršnosti radi izvršivosti". Ovjereni prijevod je još jedan formalni zahtjev, iako nije posebno naveden u Zakonu o PIL-u ili u Zakonu o izvršnom postupku. To se može naći u članu 331, stav (2) Zakona o parničnom postupku, čije se odredbe primjenjuju, na osnovu člana 18. Zakona o izvršnom postupku.

Postoje brojni slučajevi u kojima je priznavanje odbijeno zbog toga što tužilac nije ispunio ove kriterije.[386]

6.5 Uslovi za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka

Ključni zahtjevi za priznavanje, osim onih koji su prethodno analizirani u ovom odjeljku, su: pravomoćnost, odsustvo isključive nadležnosti kosovskih sudova, postojanje reciprociteta, odsustvo proceduralne povrede koja je spriječila stranku da učestvuje u postupku, odsustvo povrede javne politike i odsustvo konačne domaće presude ili strane presude koja je već priznata u istoj stvari.[387] Vrlo slični uslovi predviđeni su Nacrtom zakona o PIL-u, s nekim vrlo važnim razlikama: uklanjanje zahtjeva reciprociteta, uvođenje „načela ogledala“ u prekomjernu nadležnost stranog suda (član 161.) i razrađene odredbe o kršenju prava na odbranu (član 164). Nažalost, upravo ove odredbe bile su predmet rasprava o amandmanima u Skupštini[388] i vjerovatno će biti izmijenjene. Stoga se neće detaljno analizirati.

Nakon ocjene pravomoćnosti presude (o kojoj je bilo riječi u odjeljku 6.4 gore), sud bi u skladu s članom 89, stav (1) trebao procijeniti da li sudovi ili drugi organi na Kosovu imaju isključivu nadležnost nad ovim pitanjem.[389] Ako je odgovor potvrdan, priznanje se odbija. Osnovni sud u Prištini odbio je priznanje i izvršenje odluke Privrednog suda u Srbiji jer je, prema kosovskom zakonu, ovo pitanje bilo u isključivoj nadležnosti kosovske Agencije za privatizaciju.[390]

Reciprocitet je jedan od ključnih zahtjeva za priznavanje i izvršenje stranih presuda, predviđenih članom 92. Reciprocitet u smislu ovog člana je činjenični – što znači da ne zahtijeva ugovor o uzajamnom priznavanju da bi se smatrao postojećim.[391] Iako reciprocitet nije potreban u bračnim stvarima ili utvrđivanju očinstva i materinstva (član 92, stav 2.), postoje slučajevi kada je takvim presudama odbijeno priznavanje zbog nedostatka reciprociteta.[392] U brojnim drugim slučajevima

384 Jezik koji se koristi u odlukama je *përshkrim i vërtetuar*.

385 Vidi, na primjer, Odluku Osnovnog suda u Prištini br. C.N. 287/14, od 27. 07. 2017. godine.

386 Ibid.; vidi i Odluku Osnovnog suda u Prištini br. 541/14.

387 Slično je navedeno u Stanivuković i Živković, „Srbija“, 2018, str. 290.

388 Posljednja rasprava u Skupštini Republike Kosovo vođena je 19. novembra 2020. godine.

389 Vidi odjeljak 5.4 gore za potpunu listu odredaba za koje je predviđena isključiva nadležnost prema kosovskom Zakonu o PIL-u.

390 Odluka Osnovnog suda u Prištini br. C.N. no. 184/17, od 06. 10. 2017. godine. Sud se posebno ne poziva na član 89, stav 1. za procjenu svoje nadležnosti, ali se poziva samo na domaći zakon koji regulira nadležnost kosovske Agencije za privatizaciju.

391 Stanivuković i Živković, „Srbija”, 2018, str. 292.

392 Vidi, na primjer, presudu Osnovnog suda u Prištini C.N. no. 349/19 od 10. 12. 2019. godine, kojom se odbija presuda o razvodu braka donesena u Slovačkoj i presudu Osnovnog suda u Prištini C.N. no. 383/19 od 01. 11. 2019. godine kojom se odbija presuda o razvodu braka donesena u Bosni i Hercegovini.

također je odbijeno priznavanje zbog reciprociteta.[393] Osnovni sud u Prištini pokazuje poseban aktivizam ukazujući na nedostatak reciprociteta u rješavanju predmeta iz Srbije.[394] Međutim, postojanje reciprociteta se pretpostavlja. To se dobro primijenilo i u praksi.[395] Akademici podržavaju stav da se reciprocitet treba ispitati samo na zahtjev stranke, iako se u praksi često ispituje *ex officio.*[396] U slučaju sumnje, sudovi mogu zatražiti od Ministarstva pravde pojašnjenja o postojanju reciprociteta.[397]

Uzajamnost u priznavanju i izvršenju posebno je izazovna za Kosovo, čiji politički status još uvijek ne priznaju mnoge države EU – Grčka, Španija, Slovačka, Kipar i Rumunija – i njegovi najbliži susjedi – Srbija i Bosna i Hercegovina. Posljednji su također neki od njegovih najbližih partnera u trgovini, kao što je gore navedeno. Snažno se zagovara da se ukloni reciprocitet kao uslov za priznavanje stranih presuda na Kosovu, što bi značajno olakšalo proces priznavanja kosovskih presuda širom svijeta.[398] Isti stav zastupa i ovaj izvještaj.

Radna grupa za Nacrta zakona o PIL-u Kosova pokušala je ukloniti ovaj uslov u svom prvom Nacrtu. Radna grupa je zahtjev za reciprocitetom zamijenila „principom ogledala“ u članu 161. Međutim, prilikom ponovne obrade Nacrta u junu 2021. godine, Ministarstvo pravde je ponovo uvelo reciprocitet u priznavanju i izvršenju presuda.[399] Ne samo da je ponovo uveden, već je i pojačan u odnosu na verziju reciprociteta koja je trenutno na snazi. Kao što je gore navedeno, reciprocitet je trenutno potreban samo za pitanja koja nisu bračna pitanja. Međutim, novounesena odredba u Nacrt zakona o PIL-u ne predviđa ovaj izuzetak. Ako odredba ostane takva kakva je sada, bit će potreban reciprocitet za sva pitanja iz djelokruga zakona. S obzirom na to da je ovo pitanje vrlo osjetljivo i sporno, vrlo je vjerovatno da će biti predloženi amandmani za njegovo uklanjanje. Stoga nije poznato da li će se odredba o ponovnom uvođenju reciprociteta usvojiti ili odbaciti, pa bi kao takva daljnja analiza o ovom pitanju trebala biti pružena kasnije.

Presuda kojom se traži priznanje ne bi trebala kršiti javnu politiku prema članu 91. Prema akademicima u regionu, domaći sudovi rijetko se oslanjaju na ovaj izuzetak, a čak i kada to učine, radi se o pitanjima vezanim za status.[400] Da bi presuda predstavljala kršenje javne politike, morala bi uključivati „izuzetnu i jasnu nespojivost s osnovnim principima koji važe u Republici Kosovo“.[401] Zapravo, postoje indicije da su kosovski sudovi možda prilično liberalni kada je u pitanju tumačenje pojma javne politike. Poseban primjer je priznanje odluke njemačkog suda o raskidu građanskog partnerstva između istospolnog para, koje je priznao Osnovni sud u Prištini.[402] Trebalo bi očekivati da će sudovi biti prilično liberalni u tumačenju javne politike u trgovinskim pitanjima.

Sljedeće na listi stvari, sud mora osigurati da presuda ne sadrži proceduralne povrede koje su spriječile stranku (protiv koje se traži priznanje) da učestvuje u postupku kako to zahtijeva član 88. Drugi dio ovog člana objašnjava da su nepravilnosti o kojima se radi one koje se odnose na uručenje pismena i sudske pozive koji nisu stigli do stranke. Iako je ovo prilično osjetljiva stvar, ona nije detaljnije obrađena u teoriji, a čini se da nije pokrenuta ni na sudovima.

Konačno, sud bi trebao ispitati da li se to pitanje već smatra za *res judicata* na Kosovu. Član 90. predviđa da se presuda odbija priznati ako su pravosnažnu presudu o istoj stvari donijeli sudovi na Kosovu ili ako je na Kosovu priznata druga strana presuda donesena u istoj stvari. Ista ova odredba također ovlašćuje sud da *odgodi* postupke priznavanja ako se o istim stvarima vodi postupak pred sudovima na Kosovu, dok se o tom predmetu ne donese odluka. Ova odredba je ekvivalentna članu 7, stav (2) Konvencije o presudama. Međutim, odredba Zakona o PIL-u *ne* daje osnovu za *odbijanje* priznavanja i izvršenja, kao što je slučaj s članom 7, stav (2) Konvencije. Zakon o PIL-u daje sudu samo osnove za odgađanje takvog postupka do donošenja konačne odluke u sporu.[403]

Kako je predviđeno članom 101, stav (2), sud će se ograničiti na ispitivanje da li su ispunjeni uslovi iz članova 86. do 100. i, ako smatra potrebnim, može zatražiti objašnjenje ili od suda koji je donio odluku ili od strana u postupku.

U skladu s članom 101, stavovi (3) i (4), na odluke o priznavanju i izvršenju može se uložiti žalba u roku od 15 dana pred Apelacionim sudom na Kosovu.

7. Izvršenje stranih sudskih odluka

Druga rečenica člana 96. Zakona o PIL-u nalaže da ako tužilac traži izvršenje strane presude na Kosovu – osim dokumenata potrebnih za priznavanje – on također treba obezbijediti potvrdu o izvršnosti te presude na osnovu zakona države u kojoj je donesena. Nakon priznavanja presude, izvršni postupak se zatim provodi na osnovu Zakona o izvršnom postupku, kako je predviđeno članom 11. i članom 22, stav 1(5). Član 12. predviđa ograničenja izvršenja nad imovinom strane države ili organizacije koje zahtijevaju prethodno odobrenje Ministarstva pravde i Ministarstva vanjskih poslova.

Izuzev porodičnih pitanja i odluka o vraćanju zaposlenika na posao od strane poslodavca, sva druga pitanja mogu izvršiti privatni izvršioci. U pravilu, odluka koja dopušta izvršenje strane odluke ukazuje na rok u kojem se presude trebaju izvršiti dobrovoljno. Ovaj rok može produžiti i izvršilac.[404] Privatni izvršilac zatim izdaje rješenje na osnovu prijedloga za izvršenje (koje je sačinila stranka) i provodi izvršenje radi ispunjenja potraživanja dužnika na osnovu izvršne isprave.[405]

S obzirom na to da je strana sudska odluka samo „izvršni dokument“ nakon što ju je priznao sud na Kosovu, ne postoje situacije u kojima su izvršioci direktno suočeni sa stranim sudskim odlukama.

Konkretniji detalji o izvršnom postupku sadržani su u drugim odjeljcima gore, a njihovo ponavljanje ovdje će biti izostavljeno.

8. Literatura

- A. De Bloos: *SPRL v. Société en commandite par actions Bouyer*, Predmet 14/76 (1976.)
- Andrew Owusu v N. B. Jackson, posluje pod nazivom *Villa Holidays Bal-Inn Villas*, *Mammee Bay Resorts Ltd, Mammee Bay Club Ltd, The Enchanted Garden Resorts & Spa Ltd, Consulting Services Ltd, Town & Country Resorts Ltd*, Predmet C-281/02 (2005.)
- Appleton, Susan Frelich: *Leaving Home? Domicile, Family, and Gender.* („Napuštate dom? Prebivalište, porodica i spol“), *U.C. Davis Law Review*, 2014, 1954.

393 Vidi presudu Osnovnog suda u Prištini C.N. no. 377/18 od 10. 04. 2019. godine; presudu Osnovnog suda u Prištini C.N. no. 184/18 od 25. 04. 2019. godine; presudu Osnovnog suda u Prištini C.N. no. 277/18 od 23. 11. 2018. godine.

394 Odluka Osnovnog suda u Prištini CN. no. 184/17 od 06. 10. 2017. godine, kojom se odbija priznanje srbijanske odluke, između ostalog, zbog odsustva reciprociteta i odsustva sporazuma o suprotnom. Suprotno od toga je odluka istog suda CN. no. 692/13 u kojoj se ne ispituje pitanje reciprociteta sa Srbijom i samo se ističe da dokument za koji se traži priznanje nije „strana odluka“ u smislu Zakona, budući da je to samo notarski obrađena kopija ugovora.

395 Vidi, na primjer, Odluku Osnovnog suda u Prištini br. C.N. no. 508/2015 od 22. 03. 2016. godine, o priznanju presude porijeklom iz Slovenije protiv lokalnog poduzeća.

396 Meškić, „Bosna i Hercegovina“, str. 194.

397 Član 92, u kombinaciji s Administrativnim uputstvom o postupku pružanja međunarodne pravne pomoći u krivičnim i građanskim stvarima, br. 01-1265 (2009.)

398 Donikë Qerimi i Samuel Fulli-Lemaire, 7th *Journal of Private International Law Conference*, august 2017, Rio de Janeiro, Brazil

399 Ova promjena izvršena je bez prethodnih konsultacija s članovima radne grupe.

400 Stanivuković i Živković, „Srbija“, 2018, str. 293.

401 Morina i Nikci, *Komentar: Ligji Për Procedurën Kontestimore*, p. 524.

402 Odluka Osnovnog suda u Prištini br. C.N. Broj 248/2015 od 25. 05. 2015. godine. U odluci se ne spominje izričito istopolna priroda partnerstva, ali se može zaključiti iz imena stranaka i priloženih dokumenata u predmetu.

403 Za detaljnu analizu o *lis pendense* u okviru jugoslovenskog Zakona o PIL-u, pogledajte Qerimi, „Nadležnost u međunarodnim sporovima u trgovinskim pitanjima: Poređenje između Briselskog I.bisa i Zapadnog Balkana“, str. 228–34.

404 Član 24. Zakona o izvršnom postupku

405 Član 5, stav (3) Zakona o izvršnom postupku

- *Berliner Verkehrsbetriebe (BVG), v JPMorgan Chase Bank NA*, ekspozitura u Frankfurtu, Predmet C-144/10 (2011.)
- Bilalli, Asllan, and Hajredin Kuçi: *E Drejta Ndërkombëtare Private*. *Prishtina, Kosovo: University of Prishtina,* 2012.
- Briggs, Adrian: *Civil Jurisdiction and Judgments*. Sixth. („Nadležnost u građanskim predmetima i presude, šesto"), *Informa Law*, 2015.
- Deskoski, Toni: *The New Macedonian Private International Law Act of 2007. Yearbook of Private International Law* („Novi makedonski Zakon o međunarodnom privatnom pravu iz 2007." , Godišnjak međunarodnog privatnog prava), 10 (2008): 441–58.
- Donikë Qerimi: *Western Balkans. In Choice of Law in International Commercial Contracts. Private International Law* („Zapadni Balkan", u Izboru prava u međunarodnim trgovinskim ugovorima. Međunarodno privatno pravo), *Oxford: Oxford University Press*, 2021.
- Francisco Garcimartín i Geneviève Saumier: *Explanatory Report on the Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters (HCCH 2019 Judgments Convention)* („Izvještaj s objašnjenjima o Konvenciji od 2. jula 2019.godine o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim ili trgovinskim stvarima (Konvencija o presudama HCCH iz 2019. godine)"), Hag, 2020.
- Gugu Bushati, Aida, i Nada Dollani: *Albanian PIL Act and Its Implementation in Judicial Practice.* („Albanski Zakon o PIL-u i njegova primjena u sudskoj praksi"), Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici 18 (2016): 147.
- *Handelskwekerij G. J. Bier BV v Mines de potasse d'Alsace SA.*, Predmet 21/76 (1976).
- Hartley, Trevor C: *International Commercial Litigation*. *Second Edi.* („Međunarodni trgovinski sporovi. Drugo izdanje), *Cambridge University Press*, 2015.
- Hay, Peter: *Notes on the European Union's Brussels-I 'Recast' Regulation. The European Legal Forum Forum Iuris Communis Europae 13* („Bilješke o Uredbi Evropske unije o preinačavanju Uredbe Brisel-I", Evropski pravni forum – *Forum Iuris Communis Europae* 13), br. 1 (2013): 1–36.
- *Hummel Holding A/S v Nike Inc., Nike Retail BV*, Predmet C-617/15 (2017.)
- Kostić, Maja, Maja Stanivuković i Mirko Živković: „Crna Gora" u Kluwerovoj enciklopediji međunarodnog privatnog prava, 2013.
- Kuçi, Hajredin: *E Drejta Ndërkombëtare Private Në Kosovë. In Hyrje Në Sistemin Ligjor Në Kosovë, 103–40. Prishtine, Kosove: Akademia e Drejtësisë*, 2019.
- Magnus, Ulrich, Peter Mankowski, i Richard Fentiman: Uredba Brisel I. *Sellier*, 2007.
- Meškić, Zlatan: „Bosna i Hercegovina", U Elgarovoj enciklopediji međunarodnog privatnog prava, 171–96. Elgar, Evropsko pravo, 2017.
- Michaels, Ralf: *Jurisdiction, Foundations.* („Nadležnost, osnove"), U Elgarovoj enciklopediji međunarodnog privatnog prava, n. d.
- Morina, Iset, and Nikci, Selim: Komentar*: Ligji Për Procedurën Kontestimore*. *1st Editio. Deutche Gesellschaft fur Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH*, 2012.
- *MSG v Gravières Rhénanes*, Predmet C-106/95 (1997.)
- *Nicole Hassett v South Eastern Health Board and Cheryl Doherty v North Western Health Board*, Predmet C-372/07 (2008.)

- Orakhelashvili, Alexander: *The International Court's Advisory Opinion on the UDI in Respect of Kosovo: Washing Away the Foam on the Tide of Time.* („Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda o UDI-ju u pogledu Kosova: Ispiranje *pjene na plimi vremena*, Max Planck Godišnjak prava Ujedinjenih nacija 15 (2011.)
- Petrovič, Milena: „Posebna međunarodna nadležnost za sporove iz ugovornih odnosa prema pravu EU i pravu Republike Srbije", *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu*, br. 1 (2014): 41–61.
- Qerimi, Donikë. *Jurisdiction in International Disputes in Commercial Matters: A Comparison between the Brussels Ibis and the Western Balkans.* („Nadležnost u međunarodnim sporovima u trgovinskim stvarima: poređenje Briselskog I.bisa i Zapadnog Balkana"), Univerzitet u Gentu, 2019.
- *SAR Schotte GmbH v Parfums Rothschild SARL*, Predmet 218/86 (1987.)
- Slavko Đorđević: „Kratak kritički osvrt na priznanje i izvršenje stranih javnobeležničkih isprava prema Zakonu o javnim beležnicima Srbije", Nova pravna revija, br. 1 (2014): 81–84.
- *Somafer SA v Saar-Ferngas AG*, Predmet 33/78 (1978.)
- Stanivuković, Maja: „Tačke vezivanja za komercijalna pravna lica u međunarodnom privatnom pravu" (*Points of Connection for Commercial Legal Persons in International Private Law*), Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu 36 (2002.)
- Stanivuković, Maja i Živković, Mirko: „Međunarodno privatno pravo", Beograd, 2004.
- ———. „Srbija", U Kluwerovoj Enciklopediji međunarodnog privatnog prava, 2009.
- ———. „Srbija", U Kluwerovoj Enciklopediji međunarodnog privatnog prava, 55:1–343, Wolters Kluwer, 2018.
- Varadi, Tibor, Bordaš, Bernadet i Knežević, Gašo: „Međunarodno privatno pravo", V. Novi Sad: Forum, 2001.
- Varadi, Tibor, Bordaš, Bernadet Knežević, Gašo i Pavić, Vladimir: „Međunarodno privatno pravo", XIII, Beograd, 2010.

NACIONALNI IZVJEŠTAJ: CRNA GORA

Autor

Maja Kostić-Mandić

Sažetak

Pravni okvir za prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Crnoj Gori u građanskim i privrednim stvarima se u biti zasniva na Zakonu o međunarodnom privatnom pravu Crne Gore i nekoliko međunarodnih ugovora. U postupku priznanja stranih sudskih odluka, Crna Gora kontroliše samo uslove predviđene zakonom (ili međunarodnim ugovorom). Mogu se priznati samo meritorne odluke, bez obzira na to kako se nazivaju u državi porijekla i na vrstu organa vlasti, sudskog ili drugog, koji je donio odluku.

U Crnoj Gori sudovi (osnovni i privredni) imaju isključivu nadležnost za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka, dok su za postupak izvršenja nadležni javni izvršitelji, a samo izuzetno sudstvo. S obzirom na to da je za priznanje stranih sudskih odluka nadležan isključivo nadležni sud, javni izvršitelj ne može odlučivati o priznanju stranih sudskih presuda kao o prethodnom pitanju u postupku izvršenja.

Za sve sudove na teritoriji Crne Gore ne postoje podaci o kvantitetu i kvalitetu presuda u pogledu prekograničnog priznanja stranih sudskih odluka. Međutim, pojedinačni slučajevi mogu se pratiti putem zvanične internet stranice suda. Sudovi su generalno osposobljeni za odlučivanje u takvim predmetima jer Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu Crne Gore često organizuje obuke o priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka.

Ekonomija Crne Gore uglavnom se oslanja na turizam i strane investicije. Iako država ima dobre ekonomske odnose sa svim zemljama svijeta, trgovinske aktivnosti Crne Gore usmjerene su na susjedne zemlje i evropsko tržište. Teško je trenutno procijeniti da li će Crna Gora dati notifikaciju u skladu sa članom 29 ili izjavu u skladu sa članom 19 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine, jer je potrebna dalja analiza u vezi sa preovladavajućim državnim interesima.

U Crnoj Gori su odredbe o međunarodnoj nadležnosti uglavnom sadržane u Zakonu o međunarodnom privatnom pravu iz 2014. godine, i odredbe ZMPP-a će se primjenjivati u većini slučajeva. Odredbe tog zakona su dosta uopšteno usklađene sa Haškom konvencijom o presudama iz 2019. godine i to uglavnom u pogledu prorogacije nadležnosti. Ostale relevantne odredbe se zasnivaju na tradicionalnim osnovima za nadležnost, koji su u skladu sa nacionalnim pravnim sistemima, ili odražavaju odredbe Konvencije iz Lugana (Crna Gora nije država ugovornica te konvencije). Crna Gora je, međutim, strana ugovornica Haške konvencije o sporazumima o izboru suda iz 2005. godine.

Uslovi za priznanje i izvršenje iz ZMPP-a su generalno u skladu sa uslovima iz Haške konvencije o presudama iz 2019. godine, a razlikuju se u tome da su smetnje koje se odnose na međunarodnu nadležnost u unutrašnjem pravu Crne Gore strože. ZMPP-om se izričito propisuje šire područje primjene isključive nadležnosti, kao i pojam prekomjerne nadležnosti (tzv. „nadležnosti u ogledalu“ (eng. *mirror jurisdiction*)) kao osnov za odbijanje priznanja.

1. Pravni okvir za prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka

Najvažniji pravni izvor za priznanje stranih sudskih odluka u Crnoj Gori je Zakon o međunarodnom privatnom pravu (ZMPP)[406] koji ovo pitanje detaljno uređuje. Na određena pitanja primjenjuju se i odredbe Zakona o vanparničnom postupku.

ZMPP propisuje da ukoliko u predmetnom poglavlju nema posebnih odredaba o postupku priznanja stranih sudskih i arbitražnih odluka shodno se primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuje vanparnični postupak (član 158 – Shodna primjena drugih zakona), dok se odredbe Zakona o izvršenju i obezbjeđenju primjenjuju na sam postupak izvršenja.

406 Za oznake navedenih zakona vidi Bibliografiju na kraju ove studije.

Kada je riječ o multilateralnim sporazumima, Crna Gora je država ugovornica Konvencije o sporazumima o izboru suda (Haške konvencije o sporazumima o izboru suda iz 2005. godine), koja se u Crnoj Gori primjenjuje od 1. avgusta 2018. Iako je Konvencijom predviđeno priznanje i izvršenje presude koju je donio izabrani sud, u mnogim slučajevima između strana u sporu nema sporazuma o izboru isključivo nadležnog suda.[407]

Određene odredbe koje su važne za ovu oblast postoje i u više multilateralnih međunarodnih sporazuma koji su ranije ratifikovani. Haška konvencija o građanskom postupku i Haška konvencija o olakšanju međunarodnog pristupa sudovima sadrže odredbe o priznanju i izvršenju odluka koje se odnose na troškove postupka.

Crna Gora je zaključila bilateralne ugovore o pravnoj pomoći u građanskim stvarima sa sljedećim državama: Austrijom, Belgijom, Bosnom i Hercegovinom, Kiprom, Republikom Češkom, Francuskom, Grčkom, Mađarskom, Italijom, Makedonijom, Poljskom, Rumunijom, Srbijom i Slovačkom. Ministarstvo pravde Crne Gore faktički primjenjuje ugovore bivše Jugoslavije sa Hrvatskom[408] i sa Ruskom Federacijom[409].

Pored toga, postoje četiri bilateralna ugovora koja se bave isključivo priznanjem i izvršenjem stranih sudskih i arbitražnih odluka, koji su zaključeni sa: Austrijom, Belgijom, Francuskom i Grčkom: Sporazum sa Austrijom o uzajamnom priznanju i izvršenju arbitražnih odluka i poravnanja postignutih pred arbitražnim sudovima u privrednim stvarima (1960, na snazi od 1961); Konvencija sa Austrijom o priznanju i izvršenju odluka o izdržavanju (1961, na snazi od 1962); Konvencija sa Belgijom o priznanju i izvršenju odluka o izdržavanju (1971, na snazi od 1976), Konvencija sa Francuskom o priznanju i izvršenju presuda u građanskim i privrednim stvarima (1971, na snazi od 1972); Sporazum sa Grčkom o uzajamnom priznanju i izvršenju sudskih odluka (1959, na snazi od 1960).

1.1. Pregled zakonskih odredaba

ZMPP je osnovni izvor prava koji će se, u praksi, najčešće primjenjivati na priznanje i izvršenje strane sudske odluke. Ovo pitanje detaljno je uređeno u Dijelu trećem Zakona. Poglavljem XII utvrđeno je dejstvo priznanja strane sudske odluke u Crnoj Gori i šta se smatra stranom sudskom odlukom (član 141) i iscrpno su navedeni uslovi/prepreke za priznanje strane sudske odluke (čl. 142–147, član 149).

Da bi strana sudska odluka imala dejstvo u našoj zemlji, potrebno je da prođe postupak priznanja. Članom 141 ZMPP-a predviđeno je da se priznata strana sudska odluka u Crnoj Gori izjednačava sa odlukama domaćih sudova. To znači da strana odluka u našoj zemlji može proizvoditi samo dejstva koja su za takve odluke predviđena našim pravom.

Na osnovu ZMPP-a, uslovi za priznanje strane sudske odluke su: 1) pravosnažnost strane sudske odluke po pravu države porijekla (i izvršnost ako se zahtijeva izvršenje), kao i nepostojanje povrede crnogorskog prava u pogledu: 2) međunarodne nadležnosti; 3) prava na odbranu; 4) postojanja pravosnažne odluke u istoj stvari i među istim strankama i litispendencije, i 5) javnog poretka. Uslovi su iscrpni i svode se na formalne, proceduralne uslove, a jedini uslov koji zadire u meritum je da ne postoji povreda javnog poretka države u kojoj se traži priznanje. U zavisnosti od ispunjenosti uslova predviđenih domaćim pravom, strana odluka može se priznati ili se njeno priznanje može odbiti. U svakom slučaju, odluka se ne može mijenjati, dopunjavati ili preinačiti.

Poglavljem XIV ZMPP-a detaljno je uređen postupak priznanja stranih sudskih odluka (čl. 152–158).

Nadležnost sudova za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka propisana je Zakonom o sudovima, dok se na postupke izvršenja primjenjuju odredbe Zakona o izvršenju i obezbjeđenju.

1.2. Procjena pravnog okvira

Kao i u svim državama bivše Jugoslavije, u Crnoj Gori primjenjuje se sistem ograničene kontrole sudskih odluka koji je u uporednom pravu najčešći. U postupku priznanja stranih sudskih odluka, Crna Gora kontroliše samo uslove predviđene zakonom (ili međunarodnim ugovorom). Mogu se priznati samo meritorne odluke, bez obzira na to kako se nazivaju u državi porijekla i na vrstu organa vlasti, sudskog ili drugog, koji je donio odluku, ukoliko je odluka donijeta u formi, postupku i od strane organa nadležnog za donošenje takve odluke po pravu države porijekla (npr. odluka stranog organa uprave može biti priznata ako ispunjava uslove za priznanje). Strani karakter odluke povezan je sa trenutkom kada je odluka postala pravosnažna, što znači da se, na primjer, odluke sudova u Sloveniji ili Hrvatskoj koje su postale pravosnažne dok je SFR Jugoslavija još uvijek postojala sada ne bi mogle smatrati stranim odlukama.[410]

Postupak priznanja stranih sudskih odluka detaljno je po prvi put uređen ZMPP-om, dok su uspješna rješenja iz propisa država regiona poslužila kao polazna osnova.[411]

2. Institucionalni okvir za prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka

2.1. Pregled zakonskih odredaba kojima se određuju akteri u prekograničnom priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka

U Crnoj Gori sudovi imaju najvažniju ulogu u priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka, dok uloga drugih aktera, osim javnih izvršitelja, nije direktno regulisana u odnosu na mjere izvršenja. Uloga suda u ovom postupku propisana je Zakonom o sudovima i ZMPP-om. Zakonom o sudovima propisana je samo nadležnost, dok ZMPP, pored odredaba o nadležnosti, sadrži detaljne odredbe o postupku egzekvature i ne sadrži odredbe o javnim izvršiteljima, čija je nadležnost propisana Zakonom o izvršenju i obezbjeđenju.

2.2. Akteri u prekograničnom priznanju i izvršavanju stranih sudskih odluka

2.2.1. Sudovi

Osnovni sudovi Crne Gore odlučuju o priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka, osim u privrednim stvarima za koje je nadležan Privredni sud Crne Gore.[412] Osnovni sudovi i Privredni sud imaju isključivu nadležnost da odlučuju o priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka (ZMPP, član 152 stav 3).

Osnovni sudovi i Privredni sud imaju isključivu nadležnost za izvršenje stranih presuda u postupcima izvršenja samo u sljedećim stvarima: predaja ili oduzimanje djeteta; vraćanje zaposlenog na rad; kada je po presudi izvršni dužnik dužan da učini određenu radnju koju umjesto

407 Konvencija o priznanju i izvršenju stranih presuda u građanskim i privrednim stvarima (Haška konvencija o presudama iz 2019. godine) bi trebalo da je dopuni.

408 Ugovor između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima (na snazi od 1998).

409 Vidi: Maja Kostić-Mandić. *Private International Law of Montenegro, International Encyclopaedia of Laws*. Kluwer Law International, 2020, str. 30-31. Ugovor sa SSSR-om o pravnoj pomoći u građanskim, porodičnim i krivičnim stvarima (na snazi od 26. maja 1963. godine). Pitanje sukcesije međunarodnih ugovora sa Ruskom Federacijom nije zaključeno tako da od ruske strane nijesmo dobili zvaničnu potvrdu da je ugovor na snazi.

410 Kostić-Mandić, Maja. *Međunarodno privatno pravo*. Podgorica, Pravni fakultet UCG, Podgorica, 2017, str. 184.

411 Uporedi čl. 152-158 ZMPP-a Crne Gore sa čl. 108-111 ZMPP-a Slovenije i čl. 111-116 ZMPP-a Makedonije.

412 Privredni sud odlučuje o priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka koje su donijeli privredni sudovi, kao i stranih arbitražnih odluka (član 14 stav 4 i član 18 stav 2 tačka 4 Zakona o sudovima).

njega, po zakonu ili pravnom poslu, ne može da učini drugo lice; o predlogu za određivanje obezbjeđenja; o predlogu za protivizvršenje i o zahtjevu izvršnog povjerioca za plaćanje sudskih penala (ZIO, član 4).

2.2.2. Organi državne uprave (Ministarstvo pravde, centralni organ itd.)

Uloga organa uprave u pogledu priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka nije izričito propisana pozitivnim zakonodavstvom. Međutim, sud koji odlučuje o priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka može se obratiti Ministarstvu pravde, koje je ujedno i centralni organ za sve konvencije Haške konferencije za međunarodno privatno pravo (HCCH) koje je ratifikovala Crna Gora, kako bi dobio informacije o stranom pravu (u skladu sa Evropskom konvencijom o obavještenjima o stranom pravu iz 1968. godine); ako je potrebna dostava (u skladu sa Haškom konvencijom o dostavljanju iz 1965. godine[413]), ili ukoliko je potrebna neka druga vrsta pomoći.

Pored toga, Ministarstvo pravde priprema godišnji opšti izvještaj o primjeni ZMPP-a kao obavezu u postupku evropskih integracija i prikuplja podatke o sudskoj praksi crnogorskih sudova. Ti podaci su, međutim, samo opšti podaci koji sadrže broj predmeta po sudovima i oblastima i bez zvaničnih oznaka predmeta, uključujući i predmete u oblasti priznanja i izvršenja sudskih odluka.

2.2.3. Pravnici (advokati, pravni zastupnici itd.)

U postupcima u kojima se donose odluke o priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka u Crnoj Gori, stranke uvijek angažuju advokate. Često su to advokati iz strane države, koji imaju pravo da zastupaju stranke i u Crnoj Gori. Koliko nam je poznato, ti advokati nijesu posebno specijalizovani za bavljenje takvim predmetima.

2.2.4. Izvršitelji

Zakonom o izvršenju i obezbjeđenju, koji je počeo da se primjenjuje 2014. godine, u pravni sistem Crne Gore uvedena je nova pravna profesija – izvršitelj kao nezavisni nosilac funkcije sa javnim ovlašćenjima. Odredbama ZIO-a pravi se jasna razlika između nadležnosti suda i javnog izvršitelja i preciziraju se njihova ovlašćenja (član 4). Time je praktično napušten takozvani sistem „sudskih izvršenja“, jer su javni izvršitelji nadležni za odlučivanje u postupku izvršenja, sprovođenje izvršenja, kao i za sprovođenje obezbjeđenja, osim u slučajevima za koje je zakonom propisana nadležnost suda (član 3). Priznanje stranih sudskih odluka ostaje isključivo nadležnost nadležnog suda (ZMPP, član 152 st. 1, 2 i 3), pa shodno tome javni izvršitelji ne mogu da odlučuju o priznanju stranih presuda kao o prethodnom pitanju u postupku izvršenja.

Mjesna nadležnost javnih izvršitelja jasno je propisana odredbama ZIO-a. Oni, dakle, određuju i sprovode izvršenje na osnovu izvršne isprave suda ili organa čije je sjedište na području za koje je izvršitelj imenovan, dok je nadležnost izvršitelja povezana sa prebivalištem, odnosno sjedištem izvršnog dužnika u slučajevima određivanja i sprovođenja izvršenja na osnovu vjerodostojne isprave. Ovdje se mora imati u vidu i odredba ZMPP-a kojom je predviđeno da „za izvršenje stranih sudskih ili arbitražnih odluka mjesno je nadležan sud na čijem području treba sprovesti postupak izvršenja“ (član 152 stav 4). Ova neusaglašenost dva zakona očigledno je greška do koje uopšte nije ni smjelo da dođe. Izrada i ZMPP-a i ZIO trajala je nekoliko godina, a zatim su imali dug vakacioni rok (*vacatio legis)*, međutim oba zakona stupila su na snagu 2014. godine.

Po mišljenu izvršitelja, to nije problem u praksi jer oni jednostavno zanemaruju ovu odredbu, ali širu javnost može da dovede u zabludu, pa bi ovu odredbu ZMPP-a trebalo izmijeniti radi pravne sigurnosti.[414]

413 Konvencija o dostavljanju u inostranstvu sudskih i vansudskih akata u građanskim i privrednim stvarima (Haška konvencija o dostavljanju iz 1965. godine).

414 Kostić-Mandić, Maja. *Private International Law of Montenegro, International Encyclopaedia of Laws*. Kluwer Law International, 2020, str. 207.

2.2.5. Ostali relevantni akteri

Notarska služba u Crnoj Gori funkcioniše kao javna služba u skladu sa Zakonom o notarima.[415] Pored sastavljanja notarskih akata i primanja u depozit isprava, hartija od vrijednosti, novca i drugih pokretnih stvari, notari su zaduženi da vrše poslove povjerene sudskim odlukama.[416] U okviru međunarodnog privatnog prava, najvažnija uloga koju imaju notari je u oblasti ugovora i nasljeđivanja.[417] Zakonom o notarima predviđena je notarska forma kao pretpostavka za punovažnost brojnih najznačajnijih ugovora u oblasti nasljednog, porodičnog i obligacionog prava.[418] Notarski akt o bilo kom pravnom poslu dobija status javne isprave, a pod određenim uslovima može dobiti i status izvršnog naslova. Međutim, ukoliko u Crnoj Gori treba da se izvrši strani notarski akt, nije potrebno da se sprovede postupak egzekvature.

Strani notarski akt ima, pod uslovom uzajamnosti, isto pravno dejstvo kao i notarski akt sastavljen u Crnoj Gori.[419]

2.3. Mapiranje saradnje među akterima

Do sada među akterima nije bilo konkretne saradnje. Situacija bi se mogla poboljšati ako bi glavni akteri razmjenjivali informacije i podatke, učestvovali u tematskim obukama i kada bi Ministarstvo pravde i sudovi obezbijedili evidenciju predmeta gdje bi se predmeti mogli lako pratiti.

3. Uloga sudova i izvršitelja u prekograničnom priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka

3.1. Kapaciteti sudova u pogledu prekograničnog priznanja stranih sudskih odluka

Sudskim poslovnikom Crne Gore[420] predviđene su opšte informacije o kapacitetima sudova u Crnoj Gori. Sudovi mogu imati posebna odjeljenja koja se bave pojedinim pravnim oblastima.

Odjeljenje može imati jedno ili više vijeća.[421] Sud odlučuje o predlogu za priznanje strane presude u vanparničnom postupku. Postupci priznanja stranih odluka klasifikuju se u upisnik „Pso“[422] ili „Rs“ kao složeni vanparnični slučajevi. O predlogu za priznanje strane sudske odluke u prvom stepenu odlučuje jedan sudija. U Osnovnom sudu u Podgorici je, na primjer, u 2020. godini bilo četvoro sudija koji su imali u radu predmete u vezi sa priznanjem stranih sudskih odluka. Vijeće od troje sudija odlučuje o prigovorima na rješenja u drugom stepenu.[423] Ovaj postupak se klasifikuje u upisnik „Psp“ ili „Rp“.

3.2. Kvantitet i kvalitet sudskih odluka u vezi sa prekograničnim priznanjem stranih sudskih odluka

Ministarstvo pravde Crne Gore vrši nadzor nad sprovođenjem ZMPP-a u Crnoj Gori. Godišnji izvještaj o primjeni ZMPP-a sadrži podatke o kvantitetu odnosno broju odluka. Zvanično,

415 Član 52 stav 1 Zakona o notarima.

416 Član 4 Zakona o notarima.

417 Notarima kao povjerenicima suda se sudskim odlukama povjerava da odlučuju o ostavinskom postupku.

418 Vidi: Korać, Velibor. “Notarial Form *Ad Solemnitatem* in Montenegrin Law.” *Annals FLB – Belgrade Law Review*, no. 3, year LXIV, 2016. https://www.researchgate.net/publication/312353465_Notarial_form_ad_solemnitatem_in_Montenegrin_law (pristupljeno 16. aprila 2021).

419 Član 8 stav 1 Zakona o notarima.

420 Sudski poslovnik Crne Gore “Službeni list Crne Gore” br. 65/16, 19/19, 58/19, 6/20 i 93/20.

421 Član 25 Sudskog poslovnika.

422 Član 252 Sudskog poslovnika.

423 Godišnji izvještaj o radu za 2020. godinu Osnovnog suda u Podgorici, https://sudovi.me/ospg/sadrzaj/d5wx

Ministarstvo pravde prikuplja podatke o primjeni ZMPP-a u sudskoj praksi: u periodu 2019/2020. bila su ukupno 443 predmeta iz oblasti MPP-a.

Ne postoje podaci o kvantitetu i kvalitetu presuda u vezi sa prekograničnim priznanjem stranih sudskih odluka za sve sudove na teritoriji Crne Gore. Međutim, Viši sud u Podgorici ima odjeljenje koje prati i proučava sudsku praksu i prati slučajeve iz oblasti MPP-a. I pored toga, u Crnoj Gori je i dalje teško pribaviti informacije o sudskoj praksi u vezi sa primjenom zakona ili konvencija u oblasti MPP-a i međunarodnim ugovorima uopšte, jer specijalizovani softver koji koriste sudovi prepoznaje samo primjenu Evropske konvencije o ljudskim pravima. Sudske odluke uglavnom se objavljuju na službenoj internet stranici suda nakon što budu anonimizovane,[424] ali u praksi to se ne odnosi na sve odluke. Štaviše, ponekad se desi da odluka bude objavljena na internet stranici tek nakon više godina. Istraživanje koje je autorka ove analize privatno sprovela o praksi osnovnih sudova u Podgorici i Cetinju za period od januara 2015. do novembra 2018. pokazuje da predmeti u kojima se zahtijevalo priznanje i izvršenje stranih presuda čine većinu predmeta s međunarodnim elementom u privatnopravnim stvarima. Sudije su, generalno, stručne za ova pitanja, a najizazovniji predmeti su predmeti koji potiču iz zemalja anglosaksonskog prava (SAD ili Ujedinjeno Kraljevstvo), gdje nailaze na poteškoće prilikom utvrđivanja pravosnažnosti strane presude.

U periodu od januara 2015. do novembra 2018. godine, Privredni sud u Podgorici je najviše odlučivao o priznanju presuda iz Srbije u skladu sa bilateralnim sporazumom sa ovom državom,[425] a u jednom slučaju o priznanju odluke iz Hrvatske u skladu sa ZMPP-u.[426]

Sudovi, međutim, imaju svoje pojedinačne izvještaje. Pojedinačni godišnji izvještaj Osnovnog suda u Podgorici, na primjer, sadrži informaciju da je 2020. godine Osnovni sud u Podgorici primio 24 predloga za priznanje stranih presuda i odlučio o 29 takvih predloga.[427]

Pored toga, 2020. godine Osnovni sud u Podgorici primio je 5 prigovora na rješenja o priznanju, koja su klasifikovana u upisnik „Rp“, i riješio je 6 predmeta. Međutim, podaci o kvalitetu odluka o izvršenju stranih presuda se ne prikupljaju.

3.3. Kapaciteti izvršitelja u pogledu prekograničnog priznanja stranih sudskih odluka

U Crnoj Gori javni izvršitelji nijesu nadležni za donošenje odluka u postupku priznanja (egzekvature). Nadležni su samo za donošenje odluka u postupcima izvršenja.

3.4. Priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka u okviru obrazovnih programa pravosudnih akademija

Crna Gora je, kao zemlja kandidat za članstvo u EU, i na osnovu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, preuzela obavezu da uskladi svoje zakone sa pravnom tekovinom Evropske unije. U okviru brojnih obuka, Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu[428] bavio se i pitanjima priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka. Tako je u martu 2015. godine, u saradnji sa Njemačkom fondacijom za međunarodnu saradnju – Fondacijom IRZ, organizovan dvodnevni seminar pod nazivom „Nadležnost, priznanje i izvršenje sudskih odluka u građanskim i privrednim stvarima u pravu Evropske unije i crnogorskom pravu“ za sudije građanskih i privrednih sudova sjevernog i centralnog regiona. Tom prilikom obrađene su teme priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka na osnovu Regulative Brisel I, Konvencije iz Lugana i Zakona o međunarodnom

424 https://sudovi.me/sdvi/odluke (pristupljeno 16. aprila 2021).
425 Privredni sud Rs. br. 16/15, Rs. br. 19/16, Rs. br. 2/17, Rs. br. 19/17, br. 20/17, Rs. br. 23/17, Rs. br. 13/18.
426 Privredni sud Rs. br. 20/16.
427 Godišnji izvještaj o radu za 2020. godinu Osnovnog suda u Podgorici, https://sudovi.me/ospg/sadrzaj/d5wx
428 http://cosdt.me/

privatnom pravu. Iste godine, Centar je, u okviru projekta tehničke podrške Luksemburga Crnoj Gori, u saradnji sa EIPA-om (Evropski institut za javnu upravu) iz Luksemburga, organizovao seminar na temu „Slobodno kretanje presuda – uzajamno priznanje i izvršenje sudskih odluka u okviru pravosudne saradnje u EU u građanskim i privrednim stvarima - Nova regulativa EU Brisel I-bis i postupci pred evropskim sudovima“.

Godine 2016, u okviru dvodnevnog seminara u Baru, održana je obuka na teme: Priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u građanskim i privrednim stvarima na osnovu Zakona o međunarodnom privatnom pravu i Regulative Brisel I.

U Podgorici je, decembra 2016. godine, Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, u saradnji sa Međunarodnom organizacijom za razvoj prava – IDLO iz Rima, uz finansijsku podršku Evropske banke za rekonstrukciju i razvoj (EBRD), u okviru projekta „Podrška za sudijsku obuku u oblasti privrednog prava u Crnoj Gori“, organizovao seminar na temu: „Izvršenje i obezbjeđenje u Crnoj Gori i u EU“. Teme su bile: Izvršenje i obezbjeđenje u Crnoj Gori – odnos između javnih izvršitelja i suda; Prigovori i predmeti izvršenja (sa naglaskom na izvršenju na nepokretnostima, akcijama i udjelima, brodu); Privremene mjere; Priznanje stranih sudskih odluka; Izvršenje sudskih odluka u EU: Konvencija iz Lugana, Regulativa Brisel I, Regulativa o evropskom nalogu za izvršenje (br. 805/2004), Regulativa o evropskom nalogu za plaćanje (br. 1896/2006), Regulativa o evropskom postupku za sporove male vrijednosti (br. 861/2007) i Evropska regulativa o izmjenama i dopunama Regulative o evropskom nalogu za plaćanje i Regulative o evropskom postupku za sporove male vrijednosti (br. 2015/2421).

U maju 2017. godine u Podgorici, Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu organizovao je peti (V) modul Programa obuke o pravu EU pod nazivom „Uzajamno priznanje i izvršenje, instrumenti za priznanje i izvršenje u građanskim i privrednim stvarima u okviru pravosudne saradnje EU – Revidirana Regulativa EU Brisel I-bis i evropske procedure“. Seminar je organizovan u saradnji sa Evropskim institutom za javnu upravu sa sjedištem u Luksemburgu (EIPA Luksemburg) u okviru Programa tehničke podrške Luksemburga za Crnu Goru „Jačanje kapaciteta pravosudnih organa i kvaliteta pravosuđa“ uz finansijsku podršku Vlade Luksemburga.

U svim ovim obukama učestvovali su i strani i domaći eksperti.

4. Ekonomski i politički aspekti sprovođenja Haške konvencije o presudama iz 2019. Godine

Konvencijom se snažno podržava izvršenje i ima potencijal za usklađivanje zakona u ovoj oblasti. Cilj joj je da se smanje troškovi transnacionalnih parnica i da se podstakne pristup pravdi, trgovina, investicije i globalna ekonomija,[429] kako bi države ugovornice bile u obavezi da priznaju i izvrše strane presude, uz određene zaštitne mehanizme koji se odnose na javni poredak, prevare, nedovoljno vrijeme za pripremu odbrane itd.[430] Konvencija sadrži nekoliko rješenja čiji je cilj da se podstakne pristupanje država. Kao prvo, Konvencijom su predviđeni pravni osnovi za indirektnu nadležnost. Drugo, Konvencijom su izuzete oblasti u kojima su razlike između pravnih sistema nepomirljive. Treće, ima usko područje primjene. Uspješnost ove konvencije zavisi od političke volje država da se obavežu. Do sada su Konvenciju potpisale tri države.[431] Tek treba da se vidi u kojem periodu i koliko će država potpisati Konvenciju. S druge strane, ako Konvencija ne bude uspješna, stranke će biti dužne da vrše fragmentovane analize različitih nacionalnih prava u više jurisdikcija.

Crna Gora ima privredne odnose sa zemljama koje su se aktivno uključile u Hašku konferenciju.

429 Stewart, David P. “The Hague Conference Adopts a New Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters.” *American Journal of International Law*, Volume 113, Issue 4, oktobar 2019, str. 772-783.
430 Garcimartin, Francisco i Genevieve Saumier. “Explanatory Report, on the Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters.” *The Hague Conference on Private International Law – HCCH*, 2020 (Explanatory Report).
431 Izrael, Ukrajina i Urugvaj. https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=137

Nametnuće se pitanje koliko je korisno za Crnu Goru da postane strana ugovornica. Da li je ova konvencija korisna za privredu, investicije, potrošače i Vladu?[432] Ako Crna Gora postane država ugovornica Haške konvencije o presudama iz 2019. godine, povećaće svoju sposobnost da „izvozi" presude crnogorskih sudova u inostranstvo i u eventualno još veći broj zemalja (u poređenju sa državama ugovornicama Haške konvencije o sporazumima o izboru suda iz 2005. godine).[433] Pored toga, strani investitori imali bi koristi od pravne sigurnosti u smislu garancije da se presude donijete u njihovoj zemlji mogu priznati i izvršiti u Crnoj Gori, pod uslovima koji važe i u njihovoj zemlji. U jednom takvom scenariju može se očekivati da politička stabilnost i funkcionalni pravni sistem daju pozitivan doprinos crnogorskoj ekonomiji.

4.1. Glavni trgovinski partneri u pogledu uvoza i izvoza

Ekonomija Crne Gore uglavnom se oslanja na turizam i strane investicije. Crna Gora je kandidat za članstvo u EU i potpisala je sa EU Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, kao i Privremeni sporazum o trgovini i trgovinskim pitanjima. Međutim, s obzirom na to da nije članica EU, Crna Gora ima svoje carinske propise. Carinski zakoni Uredba o Carinskoj tarifi su glavni izvori za regulisanje uvoza/izvoza u Crnoj Gori. Iako Crna Gora ima dobre ekonomske odnose sa svim zemljama svijeta, crnogorske trgovinske aktivnosti usmjerene su na susjedne zemlje i evropsko tržište.

Crna Gora je članica STO koja podstiče kretanje roba na šire tržište.[434] Regionalna integracija postignuta je članstvom u CEFTA-i, EFTA-i i Sporazumom o slobodnoj trgovini sa EU. Pored toga, Crna Gora poštuje različite međunarodne standarde i zaključila je razne sporazume sa brojnim državama.

Uprava za statistiku Crne Gore – MONSTAT vrši prikupljanje, obradu i diseminaciju zvaničnih podataka o glavnim trgovinskim partnerima Crne Gore. Prema podacima MONSTAT-a, najveća spoljnotrgovinska razmjena bila je sa ugovornicama CEFTA-e i državama članicama EU.

4.1.1. Uvoz

Vodeći trgovinski partneri u pogledu uvoza su Srbija – 500,4 miliona €, Njemačka – 244,2 miliona € i Kina – 221,9 miliona €.[435]

Proizvodi koji se najčešće uvoze u Crnu Goru su mehanizacija i transportna oprema u vrijednosti od približno 578,1 miliona €.

4.1.2. Izvoz

Crna Gora svoje proizvode izvozi u Srbiju – 107,9 miliona €, Mađarsku – 45,0 miliona € i Bosnu i Hercegovinu – 29,8 miliona €.[436]

Struktura izvoza oslanja se na prirodne resurse koji uključuju aluminijum, mineralna goriva i ulja, i gvožđe i čelik.

432 Teitz, Louise Ellen. "Another Hague Judgments Convention? Bucking the past to provide for the future." Duke Journal of Comparative & International Law, Vol. 29, str. 491-511.

433 Haška konvencija o sporazumima o izboru suda iz 2005. godine često se kritikuje da nije ostvarila željeni cilj jer je na snazi samo u EU, Meksiku, Crnoj Gori i Singapuru.

434 Crna Gora je članica STO od 29. aprila 2012. godine, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm

435 https://www.monstat.org/eng/page.php?id=171&pageid=171

436 *Ibid*.

4.2. Politički aspekti sprovođenja Haške konvencije o presudama iz 2019. godine

Trenutno je teško dati objektivan pregled situacije u pogledu eventualne ratifikacije Konvencije od strane Crne Gore i njenog eventualnog budućeg sprovođenja. Na parlamentarnim izborima održanim 30. avgusta 2020. godine došlo je do promjene vlasti u Crnoj Gori, i stranka nasljednica bivšeg Saveza komunista – Demokratska partija socijalista, sa svojim koalicionim partnerima, izgubila je vlast po prvi put od uvođenja višepartijskog sistema (u decembru 1990). Uoči izbora, prethodna vlada nije razmatrala mogućnost pristupanja Crne Gore Haškoj konvenciji o presudama iz 2019. godine.

Nova vlada formirana je u decembru 2020. godine i još uvijek nije preduzela konkretne mjere u vezi s ovim pitanjem. Očekuje se, ipak, da eventualna ratifikacija ove konvencije neće biti prioritet za novu vladu, posebno zbog toga što su aktuelna pitanja povezana sa izmjenama izbornog zakonodavstva i srodnih propisa, kao i sa donošenjem niza propisa za postizanje tranzicione pravde.

4.2.1. Okolnosti zbog kojih vaša zemlja može dati notifikacije u skladu sa članom 29 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine

Crna Gora do sada nije koristila mehanizme izuzeća koji su sadržani u drugim instrumentima Haške konferencije za međunarodno privatno pravo. Na prvi pogled mogao bi se izvesti zaključak da je malo vjerovatno da bi Crna Gora mogla da razmatra davanje notifikacija u skladu sa članom 29 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine. Imajući u vidu glavne funkcije ove notifikacije u Konvenciji (definiše kada stupa na snagu između dvije države ugovornice i omogućava ograničenu mogućnost izuzeća da bi se izbjeglo uspostavljanje ugovornih odnosa sa drugim državama ugovornicama),[437] jedna konkretna odredba privlači našu pažnju. ZMPP-om je utvrđeno da se strana sudska odluka neće priznati ako je strani sud svoju nadležnost zasnovao na činjenicama koje pravo Crne Gore ne predviđa za zasnivanje međunarodne nadležnosti suda Crne Gore za rješavanje istog spora.[438] Moglo bi se tvrditi da bi Crna Gora, da bi sačuvala takozvanu „nadležnost u ogledalu" iz domaćeg zakonodavstva, mogla da razmotri mogućnost davanja notifikacije u tom pogledu.

4.2.2. Okolnosti zbog kojih vaša zemlja može dati izjave u skladu sa čl. 17, 18, 19 i 25 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine

Po našem mišljenju, Crna Gora vjerovatno neće dati izjavu u skladu sa članom 17 Konvencije, jer ZMPP ne sadrži definiciju strane sudske odluke i jedini kriterijum koji koristi je da je presudu donio sud van Crne Gore. Iz tog razloga, boravište stranaka odnosno druga pitanja koja nijesu taksativno navedena kao uslovi/prepreke za priznanje iz čl. 142–147 ZMPP-a nijesu relevantni. Štaviše, Crna Gora primjenjuje istu odredbu iz Haške konvencije o sporazumima o izboru suda iz 2005. godine (član 20).

Što se tiče mogućnosti da Crna Gora da izjavu u skladu sa članom 18, nije tako jednostavno dati odgovor. Generalno, rezerve date u okviru drugih instrumenata uvijek su imale za cilj da se neutrališe neki koncept „anglosaksonskog prava".[439] S obzirom na to da su Haškom konvencijom o presudama iz 2019. godine već predviđene neke zaštitne mjere (npr. u pogledu kaznene odštete), teško je procijeniti mogući ishod. Jedno od pitanja koje bi moglo da bude predmet razmatranja u ovom kontekstu su ugovori koji proizvode stvarnopravna dejstva na nepokretnostima koje se

437 Obrazloženje, str. 176.

438 Član 145 ZMPP-a.

439 Npr. „predraspravno otkrivanje" (*pre-trial discovery*) (Haška konvencija iz 1970. godine, član 23).

nalaze u Crnoj Gori jer su u isključivoj nadležnosti crnogorskog sudstva.[440]

Član 19 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine otvara mnoga pitanja i najmanje dva pitanja trebalo bi ukratko razmotriti: sposobnost strane da vrši suverenu vlast i imunitet. S obzirom na to da se izjava shodno članu 19 Konvencije može dati samo u odnosu na stranu koja ima sposobnost da vrši suverenu vlast, iako se može baviti i privrednim aktivnostima, prije donošenja odluke o davanju ove izjave država treba da utvrdi koja su tijela vlade obuhvaćena izjavom, kao i okolnosti pod kojima bi bila obuhvaćena.[441] Drugo pitanje bi bilo da li je član 2 stav 5 dovoljna garancija da će državna imovina biti zaštićena, iako država zadržava imunitet.[442] Crna Gora, kao mala država, mogla bi da smatra da interes države da dozvoli izvršenje pod olakšanim uslovima propisanim Konvencijom nije u njenom najboljem interesu i mogla bi da razmotri mogućnost da predvidi primjenu strožih uslova kako bi zaštitila državnu imovinu.

Izjava u vezi sa neunifikovanim pravnim sistemima iz člana 25 nije relevantna za Crnu Goru.

5. Međunarodna nadležnost i usklađenost sa Haškom konvencijom o presudama iz 2019. godine

U Crnoj Gori su odredbe o međunarodnoj nadležnosti uglavnom sadržane u Zakonu o međunarodnom privatnom pravu iz 2014. godine, i u većini slučajeva primjenjivaće se odredbe ZMPP-a. Odredbe tog zakona su dosta uopšteno usklađene sa Haškom konvencijom o presudama iz 2019. godine i to uglavnom u pogledu prorogacije nadležnosti. Ostale relevantne odredbe se ili drže tradicionalnog osnova za nadležnost, koji je u skladu sa nacionalnim pravnim sistemima, ili odražavaju odredbe Konvencije iz Lugana (Crna Gora nije država ugovornica te konvencije). Međutim, Crna Gora je strana ugovornica Haške konvencije o sporazumima o izboru suda iz 2005. godine, dok u slučaju pravne praznine Zakon o parničnom postupku omogućava primjenu domaćih pravila o mjesnoj nadležnosti u funkciji pravila o međunarodnoj nadležnosti.[443]

Nadležnost se utvrđuje prema činjenicama i okolnostima koje postoje u trenutku pokretanja postupka, a naknadne promjene činjenica na kojima je zasnovana nadležnost do kojih može doći u kasnijoj fazi postupka ne utiču na nadležnost (ZMPP, član 112). Ako je međunarodna nadležnost predviđena potvrđenim međunarodnim ugovorom, taj ugovor ima primat nad ZMPP-om odnosno svakim drugim posebnim zakonom koji uređuje međunarodnu nadležnost i primjenjuje se neposredno kada odnose uređuje drugačije od domaćeg zakonodavstva.[444] Ukoliko je po odredbama međunarodnog ugovora nadležan strani sud, domaći sud bi trebalo samo da se oglasi nenadležnim i ne bi trebalo da dostavlja spise predmeta stranom sudu.

5.1. Opšta međunarodna nadležnost (prebivalište, uobičajeno boravište)

Opšta nadležnost pravosuđa Crne Gore za sve vrste parničnih i vanparničnih predmeta sa stranim elementom zasniva se na prebivalištu tuženog, a izuzetno na boravištu tuženog koji je fizičko lice. Dakle, uobičajeno boravište nije uslov za opštu međunarodnu nadležnost u ZMPP-u.

440 Vidi *infra* pod 5.4.

441 „…bez obzira na to da li tu vlast vrše direktno ili na delegirani način, uopšteno ili u konkretnoj oblasti, kao i fizička lica koja postupaju u njihovo ime, bez obzira na njihov status zaposlenja.“ Obrazloženje, str. 154.

442 Pitanja imuniteta u vezi sa priznanjem i izvršenjem stranih sudskih odluka nijesu uređena u domaćem zakonodavstvu Crne Gore. Imunitet od mjera izvršenja u postupcima izvršenja presuda domaćih ili stranih sudova predviđen je članom 13 Zakona o izvršenju i obezbjeđenju (ZIO). Članom 29 Zakona o parničnom postupku predviđeno je da će sud Crne Gore imati međunarodnu nadležnost kad je njegova nadležnost u sporu s međunarodnim elementom izričito određena zakonom ili međunarodnim ugovorom ili kad njegova nadležnost proizlazi iz odredaba o mjesnoj nadležnosti domaćeg suda. Druga mogućnost je dostupna ako u zakonu ili međunarodnom ugovoru nema izričite odredbe o nadležnosti domaćeg suda za određenu vrstu spora s međunarodnim elementom. ZMPP-om je samo predviđeno da se njegove odredbe primjenjuju i na privatnopravne odnose sa međunarodnim elementom u kojima je jedna strana država ukoliko zakonom nije drukčije određeno (ZMPP, član 22). Pored toga, neki domaći zakoni sadrže konkretna upućivanja na međunarodno javno pravo kao izvor prava. Na primjer, Zakonom o parničnom postupku (član 28) predviđeno je da u pogledu nadležnosti sudova Crne Gore za suđenje strancima koji uživaju imunitet i za suđenje stranim državama i međunarodnim organizacijama važe pravila međunarodnog javnog prava.

443 Član 29 ZPP.

444 U skladu sa članom 9 Ustava Crne Gore.

Ako je tuženi pravno lice, saglasno pravilu opšte nadležnosti, može biti tužen u državi u kojoj ima sjedište. Kvalifikacija pojma sjedišta (kao i mjesta prebivališta) tuženog definisana je domaćim pravom. U postupcima koji se odnose na pravna lica, u slučaju nedoumice, sjedištem se smatra mjesto gdje se nalazi njihova uprava. U sporovima protiv Crne Gore ili jedinice lokalne samouprave mjerodavno je sjedište njene skupštine.[445]

U određenim slučajevima i boravište tuženog može da bude osnov za ovu vrstu nadležnosti, ali samo kada je tuženi fizičko lice. Ako tuženi nema prebivalište u Crnoj Gori niti u drugoj državi, sud u Crnoj Gori je nadležan ako tuženi ima boravište u Crnoj Gori.[446]

ZMPP-om se opšta nadležnost domaćih sudova proširuje u slučaju postojanja materijalnih suparničara, kao i za vanparnične predmete, ako su ispunjeni određeni uslovi. Ako u parnici ima više tuženih sa svojstvom materijalnih suparničara, nadležnost suda Crne Gore postoji i kad jedan od tuženih ima prebivalište, odnosno sjedište u Crnoj Gori.[447] Kad se o pravnom odnosu odlučuje u vanparničnom postupku u kojem učestvuje više lica, nadležnost suda Crne Gore postoji ako lice prema kome je podnesen zahtjev ima prebivalište, odnosno sjedište u Crnoj Gori, a kad u postupku učestvuje samo jedno lice ako to lice ima prebivalište, odnosno sjedište u Crnoj Gori.[448] U vanparničnom postupku nema tuženog, pa sud polazi od prebivališta lica čija je uloga u postupku slična ulozi tuženog. Pored toga, ne postoji alternativna primjena boravišta tuženog na fizička lica koja nemaju prebivalište.

5.2. Prorogacija nadležnosti (izričito/prećutno, prije ili nakon pokretanja postupka)

Odredbe o prorogaciji nadležnosti u ZMPP-u inspirisane su pravilima Konvencije iz Lugana, Regulative Brisel I (prije nego što je prerađena 2012. godine) i Haške konvencije o sporazumima o izboru suda (na snazi u Crnoj Gori od 8. januara 2018. godine). Osnovne ideje iz ovih međunarodnih dokumenata prilagođene su domaćem propisu.

ZMPP-om je predviđena mogućnost sporazuma o izboru suda i crnogorskog i stranog sudstva. U skladu sa ZMPP, stranke se mogu sporazumjeti o nadležnosti stranog sudskog organa (jednog ili više stranih sudova) ili domaćih sudova (jednog ili više domaćih sudova) u stvarima o kojima mogu slobodno odlučivati, nezavisno od svog državljanstva, prebivališta ili boravišta,[449] ukoliko njihov odnos ima međunarodni karakter. Ova formulacija uveliko prevazilazi ranije pravilo bivšeg jugoslovenskog Zakona o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja (ZRSZ)[450] i ima za cilj liberalizaciju u ovoj oblasti.[451] ZMPP je stoga u skladu sa članom 1 stav 2 Haške konvencije o sporazumima o izboru suda iz 2005. godine o području primjene, koji sadrži definiciju međunarodnog predmeta (pravila o nadležnosti iz Konvencije primjenjivaće se ili ako stranke nemaju prebivalište u istoj državi, ili ako je neki drugi element relevantan za spor [osim mjesta izabranog suda] povezan sa nekom drugom državom).

Prema ZMPP-u, sporazum o prorogaciji neće imati dejstvo ako sudstvo Crne Gore ima isključivu nadležnost za određenu vrstu spora i ako spor predstavlja vrstu odnosa za koji se stranke ne mogu sporazumjeti o nadležnosti jer ne mogu slobodno da raspolažu svojim pravima.[452] Tako, na

445 Član 40 ZMPP-a.

446 Član 99 stav 2 ZMPP-a.

447 Član 100 ZMPP-a. Shodno Obrazloženju Haške konvencije o presudama iz 2019. godine, str. 137, ukoliko ima više stranaka filteri iz člana 5 moraju se pojedinačno cijeniti za svaku stranku.

448 Član 109 ZMPP-a.

449 Po Haškoj konvenciji o sporazumima o izboru suda iz 2005. godine (član 1 stav 2), predviđeno je da se u smislu nadležnosti, predmet smatra međunarodnim, osim ako stranke imaju boravište u istoj državi ugovornici, i odnos stranaka i svi drugi elementi relevantni za spor, bez obzira na mjesto izabranog suda, su povezani samo sa tom državom.

450 Zakon o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja, Beograd, “Službeni list SFRJ” br. 43/82 i 72/82 i “Službeni list SRJ” broj 49/96.

451 Ranije, u skladu sa članom 49 ZRSZ-a, da bi mogle da se sporazumiju o nadležnosti domaćeg suda, bar jedna stranka je morala da bude crnogorski državljanin ili ukoliko je u pitanju pravno lice da ima sjedište u Crnoj Gori. Da bi se ugovorila nadležnost stranog sudstva, bilo je potrebno strano državljanstvo, ili sjedište u inostranstvu, i nepostojanje isključive nadležnosti suda Crne Gore.

452 Član 104 ZMPP-a.

primjer, za spor o prenosu prava svojine na nepokretnosti koja se nalazi u Crnoj Gori, crnogorsko sudstvo ima isključivu nadležnost i nijedan sporazum o nadležnosti stranog suda za ovaj spor neće proizvesti pravno dejstvo u našoj zemlji. Međutim, ako se radi o sporazumu o izboru suda za spor o isplati naknade štete zbog neizvršenja ugovora o kupoprodaji ove nepokretnosti, s obzirom na to da ova vrsta spora nije u isključivoj nadležnosti našeg sudstva, presuda zasnovana na takvom sporazumu mogla bi da bude priznata u našoj zemlji ako ispunjava druge, zakonom propisane uslove.[453]

Sporazum o nadležnosti suda može biti ugovoren prije nego što nastane spor, na primjer, kao klauzula u kupoprodajnom ugovoru, kojom je predviđeno da sve sporove koji proisteknu iz ugovora mogu da rješavaju sudovi određene zemlje, ili nakon nastanka spora, u formi ugovora o prorogaciji. U oba slučaja naglasak je na ugovaranju nadležnosti za sporove iz određenih odnosa. Opšta klauzula o prorogaciji, na osnovu koje bi se pretpostavljala određena nadležnost za sve buduće sporove koji proisteknu iz svih pravnih odnosa stranaka, bez obzira na predmet spora, nije dozvoljena.[454] Nadležnost domaćeg ili stranog suda je isključiva, osim ako su se stranke drukčije sporazumjele.

Sporazum o nadležnosti zaključuje se ili potvrđuje: (1) u pisanoj formi; (2) u formi koja je u skladu sa praksom koju su ugovorne strane već uspostavile; ili (3) u međunarodnoj trgovini i prometu, u formi koja je u skladu sa običajem koji je ugovornim stranama bio poznat ili je morao da im bude poznat i koji je u toj oblasti trgovine široko poznat i redovno ga slijede ugovorne strane u ugovorima istog tipa. Smatra se da je sporazum o nadležnosti zaključen u pisanoj formi ako je zaključen putem sredstava elektronske komunikacije koja omogućavaju trajan zapis sporazuma.[455]

Pored izričitog sporazuma ugovornih strana, u stvarima u kojima je dopušten sporazum o nadležnosti suda Crne Gore, nadležnost suda Crne Gore može se uspostaviti uz pristanak tuženog. Smatra se da je tuženi dao pristanak da bude nadležan sud Crne Gore ukoliko je dostavio pisani odgovor na tužbu ili prigovor na platni nalog, odnosno ukoliko se upustio u raspravljanje o glavnoj stvari, a nije osporio nadležnost.[456]

5.3. U odnosu na član 5 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine, utvrditi usklađenost drugih kriterijuma za utvrđivanje nadležnosti iz Konvencije i iz domaćih pravnih izvora

Prije upoređivanja domaćih kriterijuma za utvrđivanje nadležnosti i kriterijuma iz člana 5 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine, daćemo kratak pregled najvažnijih osnova za posebnu nadležnost iz ZMPP-a. Ovaj zakon predviđa opšteprihvaćene osnove za posebnu međunarodnu nadležnost,[457] (državljanstvo,[458] uobičajeno boravište, prebivalište tužioca, mjesto gdje se nalazi imovina, mjesto izvršenja ugovora, mjesto štetnog događaja itd.).

Uspostavljanje posebne nadležnosti da bi se zaštitile određene kategorije lica, obično slabija strana, koja je u ulozi tužioca, zasniva se na mjestu prebivališta potrošača, mjestu uobičajenog obavljanja posla zaposlenog i slično. Posebna zaštita potrošača i zaposlenih zasniva se prvenstveno na premisama da:

1. slabija stranka kao tužilac pokreće postupak u Crnoj Gori: u slučaju potrošačkih ugovora, ako potrošač ima prebivalište u Crnoj Gori, a u slučaju ugovora o radu, ako zaposleni uobičajeno obavlja svoj posao u Crnoj Gori;[459]

2. druga ugovorna strana (privredno društvo, poslodavac) može pokrenuti postupak samo u Crnoj Gori kao mjestu prebivališta slabije strane;

3. da bi se izbjeglo narušavanje ovog sistema, mogućnost da ugovorne strane odrede nadležnost je ograničena.

ZMPP-om je uveden koncept izuzetne nadležnosti (*forum necessitates*) i predviđena je mogućnost uspostavljanja nadležnosti sudova i organa Crne Gore kada takva nadležnost nije propisana zakonom.[460] Ipak, ova mogućnost je izuzetna i iziskuje da budu ispunjeni određeni uslovi: postupak se ne može pokrenuti u inostranstvu, ili bi bilo nerazumno zahtijevati da se postupak pokrene u inostranstvu, i da predmet ima dovoljnu vezu sa Crnom Gorom.[461]

U dijelu koji slijedi upoređuju se kriterijumi za utvrđivanje nadležnosti iz člana 5 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine i kriterijumi iz domaćih pravnih izvora (ZMPP) i daje se sumaran stav o njihovoj usklađenosti.

Pravilom opšte nadležnosti iz ZMPP-u predviđeno je da je nadležan sud prebivališta tuženog. Stoga uobičajeno boravište nije osnov za ovu vrstu nadležnosti za predmete obuhvaćene Haškom konvencijom o presudama iz 2019. godine, pa ovi kriterijumi nijesu usklađeni sa članom 5 stav 1 tačka (a) Konvencije.

Generalno, uobičajeno boravište nije standard za nadležnost u ZMPP-u za teme obuhvaćene ovom studijom. Zakonom nijesu predviđena posebna pravila o nadležnosti koja se odnose na fizička lica koja obavljaju privredne aktivnosti, a druga pravila se ne mogu shodno primijeniti, te stoga domaći kriterijumi za utvrđivanje nadležnosti nijesu usklađeni sa članom 5 stav 1 tačka (b) Konvencije.

Pored toga, u ZMPP-u nema posebne odredbe kojom bi bilo predviđeno da se presuda može priznati ako je lice protiv koga se traži priznanje ili izvršenje lice koje je podnijelo tužbu, osim protivtužbe, na kojoj se presuda zasniva, te stoga domaći kriterijumi za utvrđivanje nadležnosti nijesu usklađeni sa članom 5 stav 1 tačka (c) Konvencije.

Član 102 ZMPP-a „Nadležnost prema mjestu poslovanja“ usklađen je sa članom 5 stav 1 tačka (d) Konvencije. Njime je propisano da je crnogorski sud nadležan za spor koji proističe iz poslovanja ogranka, zastupništva ili druge poslovne jedinice koja se nalazi u Crnoj Gori i kad tuženi nema sjedište u Crnoj Gori.

ZMPP-om je propisano da se u slučajevima u kojima je dopušten sporazum o nadležnosti suda Crne Gore u skladu sa članom 103, nadležnost suda Crne Gore može uspostaviti uz pristanak tuženog (član 106 stav 1). Pored toga, Zakon o parničnom postupku uređuje situaciju kada nadležnost domaćeg suda zavisi od pristanka tuženog.[462] Odredbe crnogorskih propisa su, dakle, usklađene sa situacijama kada je tuženi izričito pristao na nadležnost suda porijekla tokom postupka u kome je donijeta presuda iz člana 5 stav 1 tačka (e) Konvencije na način pojašnjen u Obrazloženju.[463]

Članom 106 stav 2 ZMPP-a uređuje se slična situacija kao i članom 5 stav 1 tačka (f) Konvencije. Smatra se da je tuženi dao pristanak da bude nadležan sud Crne Gore ukoliko je dostavio odgovor na tužbu ili prigovor na platni nalog, ukoliko se na pripremnom ročištu ili, ako tog ročišta nije bilo, na prvom ročištu za glavnu raspravu upustio u raspravljanje, a nije osporio nadležnost

453 Pak, Milan. *Međunarodno privatno pravo, 4. izdanje*. Beograd, Službeni list SRJ, 2000, str. 56.

454 Triva, Siniša i Mihajlo Dika. *Građansko parnično procesno pravo, 6. izdanje*. Zagreb, Narodne novine, 2004, str. 286; Jakšić, Aleksandar. *Građansko procesno pravo*. Beograd, Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet 2010; Vuković, Đuro. *Međunarodno građansko procesno pravo*. Zagreb, Informator, 1987, str. 29.

455 Član 105 ZMPP-a.

456 Član 106 ZMPP-a.

457 Kostić-Mandić, Maja. “The New Private International Law Act of Montenegro.” *Yearbook of Private International Law*, Vol. XVI, 2014/2015, str. 437–438.

458 S obzirom na to da državljanstvo nije relevantno za ovu temu neće biti predmet istraživanja koje slijedi.

459 Čak i ako zaposleni redovno ne obavlja ili nije obavljao posao samo u jednoj državi, ako se poslovna jedinica koja je angažovala zaposlenog nalazi ili se nalazila u Crnoj Gori.

460 Mogućnost uspostavljanja nadležnosti sudova Crne Gore, iako ZMPP-om nije predviđena nadležnost naših organa za ovu vrstu odnosa, motivisana je obezbjeđenjem pristupa pravdi kao jednog od osnovnih ljudskih prava.

461 Član 113 ZMPP-a.

462 Član 9 stav 3 Zakona o parničnom postupku glasi: „Kad sud u toku postupka utvrdi da za rješavanje spora nije nadležan domaći sud, oglasiće se nenadležnim, ukinuće sprovedene radnje u postupku i odbaciti tužbu, osim u slučajevima u kojima nadležnost domaćeg suda zavisi od pristanka tuženog, a tuženi je dao svoj pristanak“.

463 Obrazloženje, str. 95-96. https://assets.hcch.net/docs/a1b0b0fc-95b1-4544-935b-b842534a120f.pdf

ili ako je podnio protivtužbu.

Što se tiče nadležnosti za suđenje u sporovima iz ugovornih odnosa, ZMPP (član 123) u opštem pravilu odražava formulaciju člana 5 stav 1 tačka (g) i člana 5 stav 1 tačka (g) podtačka (i) Konvencije, i utvrđuje čak i što se smatra mjestom izvršenja obaveze, ako stranke nijesu ugovorile drukčije (kod prodaje robe, mjesto u kojem je u skladu sa ugovorom roba isporučena ili treba da bude isporučena; kod pružanja usluga, mjesto u kojem su u skladu sa ugovorom usluge pružene ili je trebalo da budu pružene). Kako stranke mogu ugovoriti nadležnost za ugovorne obaveze, mogu se sporazumjeti i drugačije. Međutim, filter iz podtačke (ii) Konvencije koji se odnosi na pravo mjerodavno za ugovor ne primjenjuje se u Crnoj Gori.

Isključiva nadležnost crnogorskog sudstva postoji samo u postupcima koji se odnose na dugoročni zakup nepokretnosti koja se nalazi u Crnoj Gori. Ako je ugovor o zakupu nepokretnosti zaključen za privremenu privatnu upotrebu najduže na period od šest uzastopnih mjeseci, ako je zakupac fizičko lice i ako i vlasnik i zakupac imaju prebivalište u drugoj državi, neće postojati isključiva nadležnost našeg sudstva i u tom slučaju postoji usklađenost člana 119 stav 2 ZMPP-a sa članom 5 stav 1 tačka (h) Konvencije.

U skladu sa članom 101 ZMPP-a, sud Crne Gore koji je nadležan da odlučuje o jednom od više podnijetih zahtjeva, nadležan je da odlučuje i o ostalim zahtjevima ukoliko su oni povezani sa zahtjevom za koji je nadležan (zahtjevi se smatraju povezanim ako između njih postoje tako tijesne veze da je opravdan zajednički postupak i odluka, kako bi se izbjeglo donošenje protivrječnih odluka u odvojenim postupcima). Uopšteno govoreći, doktrina je jednoglasna da isključiva nadležnost sudova Crne Gore postoji samo u pogledu svojinskopravnih dejstava ugovora o nepokretnostima. Shodno tome, presuda će se moći priznati ako je donijeta protiv tuženog za ugovornu obavezu koja je obezbijeđena stvarnim pravom na nepokretnosti koja se nalazi u Crnoj Gori, ako je ugovorno potraživanje podnijeto zajedno sa tužbom protiv istog tuženog koja se odnosi na stvarno pravo i ovaj kriterijum je u potpunosti u skladu sa članom 5 stav 1 tačka (i) Konvencije.

Kriterijum iz člana 126 stav 1 ZMPP-a kojim je predviđeno da je „u sporovima o vanugovornoj odgovornosti za štetu nadležan sud Crne Gore i kad se štetni događaj desio ili se može desiti na teritoriji Crne Gore“ u potpunosti je u skladu sa članom 5 stav 1 tačka (j) Konvencije.

Crnogorsko pravo ne poznaje koncept trasta jer je to pravna kategorija nepoznata domaćem pravnom sistemu. Stoga ne postoji odredba koja je u skladu sa članom 5 stav 1 tačka (k) Konvencije.

Što se tiče nadležnosti za presudu donijetu po protivtužbi, ZMPP-om je, uopšteno, predviđeno da je crnogorski sud nadležan da odlučuje o protivtužbi koja proističe iz istog sporazuma ili činjenica na kojima se zasniva prvobitni tužbeni zahtjev, ali nijesu predviđeni dodatni filteri iz člana 5 stav 1 tačka l podtač. (i) i (ii)).

S obzirom na to da je Crna Gora država ugovornica Haške konvencije o sporazumima o izboru suda iz 2005. godine, u ZMPP-u (čl. 103, 104) odredbe u toj oblasti su u skladu sa Konvencijom i u potpunosti je uskladila svoje zakonodavstvo sa definicijom sporazuma o izboru suda shodno članu 5 stav 1 tačka (m) Haške konvencije o presudama iz 2019. godine.

Odredbe ZMPP-a o nadležnosti u pitanjima koja se odnose na potrošače i zapošljavanje (čl. 124-125) u skladu su sa Konvencijom iz Lugana i usklađene su sa kriterijumima iz člana 5 stav 2 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine.

Odredbe ZMPP-a o isključivoj nadležnosti (čl. 119, 111) u potpunosti su usklađene sa članom 5 stav 3 Konvencije.

5.4. Isključiva nadležnost

ZMPP-om se uređuje isključiva nadležnost po ugledu na član 22 stav 1 Konvencije iz Lugana. ZMPP-om je propisano da sud Crne Gore ima isključivu nadležnost kad je to izričito predviđeno tim ili drugim zakonom. Na osnovu ZMPP-a, sudstvo Crne Gore je isključivo nadležno za dvije grupe odnosa: odnose u vezi sa nepokretnošću koja se nalazi u Crnoj Gori i postupke u kojima vršenje određenih privatnih prava zavisi od organa Crne Gore, pitanja koja prevazilaze područje primjene Haške konvencije o presudama iz 2019. godine.[464]

Prva oblast obuhvata isključivu nadležnost crnogorskog sudstva za postupke koji se odnose na sticanje, prenos, promjenu i prestanak stvarnih prava na nepokretnosti u Crnoj Gori, kao i za zakup nepokretnosti koja se nalazi u našoj zemlji. Ovdje bi trebalo napraviti razliku između svojinskopravnih i obligacionopravnih dejstava ugovora. Ako se stvarna prava na nepokretnosti prenose ugovorom, isključiva nadležnost primjenjuje se samo na svojinskopravna dejstva ugovora.[465] Što se tiče zakupa nepokretnosti koja se nalazi u Crnoj Gori, isključiva nadležnost našeg sudstva postoji samo u postupcima koji se tiču dugoročnog zakupa. Ako je zakup nepokretnosti zaključen za privremenu privatnu upotrebu najduže na period od šest uzastopnih mjeseci, pod uslovom da je zakupac fizičko lice i da i vlasnik i zakupac imaju prebivalište u drugoj državi, ne postoji isključiva nadležnost našeg sudstva.[466]

ZMPP-om nije predviđena isključiva nadležnost za sporove o stvarnim pravima na vazduhoplovima, brodovima, ni u sporovima u vezi zakupa vazduhoplova i brodova čak i ako se u Crnoj Gori vodi upisnik u koji je vazduhoplov, odnosno brod upisan.[467]

ZMPP-om su predviđeni i slučajevi relativne isključive nadležnosti na osnovu sporazuma o prorogaciji koji su zaključile stranke. U zakonu je izričito navedeno da se isključiva nadležnost zasniva na sporazumu o nadležnosti domaćeg ili stranog suda, osim ako su se stranke drukčije sporazumjele.[468] Može doći do situacije da, i pored postojanja prorogacionog sporazuma, jedna stranka pokrene postupak u drugoj zemlji, a ne u zemlji čija je nadležnost utvrđena sporazumom, i da druga stranka dostavi pisani odgovor na tužbu ili prigovor na platni nalog, ili se upusti u raspravljanje o glavnoj stvari, a nije osporila nadležnost. U takvim slučajevima stranke su iskoristile priliku da promijene svoj izbor nadležnog suda na osnovu svoje autonomije (koja se može izraziti konkludentnim radnjama) za svoj predmet koji više nema karakter pravila o isključivoj nadležnosti.

Relativna isključiva nadležnost uključuje i pravila za određene vrste ugovora gdje zakonodavac štiti slabiju stranu. Tako, u slučaju potrošačkog ugovora, zakonodavac štiti potrošača, odnosno, u slučaju individualnog ugovora o radu, zaposlenog, propisujući da ekonomski jača strana (trgovac ili poslodavac) može da tuži slabiju stranu koja ima prebivalište u Crnoj Gori samo u Crnoj Gori, osim ako ugovorne strane prorogacionim sporazumom ne odrede nadležnost drugog suda.[469]

464 Predmeti obuhvataju: upis u javne registre koji se vode u Crnoj Gori, punovažnost osnivanja, ništavost ili prestanak privrednog društva ili drugog pravnog lica i punovažnost odluka njihovih organa, ako imaju sjedište u Crnoj Gori i postupke koji se odnose na registraciju ili punovažnost prava industrijske svojine u Crnoj Gori (čl. 111, 118 odnosno 122 ZMPP-a).

465 Galič, Aleš. “Uredba Brisel I: temelj evropskog građanskog procesnog prava.” *Recent trends in European PIL – challenges for the national legislations of the South East European countries*. Edited by T. Deskoski. Skopje, Faculty of Law Skopje, 2011, str. 50.

466 Član 119 stav 2 ZMPP-a.

467 Član 121 ZMPP-a.

468 Čl. 103–104 ZMPP-a.

469 Čl. 124–125 ZMPP-a.

6. Postupak priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka i usklađenost sa Haškom konvencijom o presudama iz 2019. godine

6.1. Materijalno područje primjene

6.1.1. U odnosu na čl. 1 i 2 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine, utvrditi usklađenost materijalnog područja primjene za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Konvenciji i u domaćim pravnim izvorima

Crnogorsko zakonodavstvo je usklađeno sa materijalnim područjem primjene u pogledu građanskih i privrednih stvari kako je propisano članom 1 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine kojim se uređuje područje primjene Konvencije i definiše u materijalnom i geografskom smislu.[470]

Pored toga, priznanje i izvršenje ne obuhvataju posebno poreze ili carine u Crnoj Gori. Međutim, meritorne odluke u upravnim stvarima mogu da budu predmet priznanja i izvršenja pod strogim uslovima koji su detaljno objašnjeni u dijelu 6.2. ove studije.

Crnogorsko zakonodavstvo usklađeno je i sa članom 2 stav 1 i njegovim filterima (tač. „a“ do „q“) Haške konvencije o presudama iz 2019. godine kojima se određena pitanja izuzimaju iz područja primjene Konvencije. U Crnoj Gori, status fizičkih lica, izdržavanje, porodični odnosi, nasljedni odnosi (tač. a, b, c, d) kao tradicionalne građanske stvari mogu da budu predmet priznanja i izvršenja u skladu sa ZMPP-om. Neki predmeti iz člana 2 stav 1 Konvencije potpadaju pod isključivu nadležnost crnogorskog sudstva (tač. e, i, j, m – izuzetak su presude o intelektualnoj svojini zasnovane na opštem ugovornom pravu), a na neke se primjenjuju drugi potvrđeni međunarodni ugovori (tač. f, g, h). Što se tiče drugih navedenih predmeta, trebalo bi ih ispitati kako bi se utvrdilo da li su presude donijete u konkretnim predmetima obuhvaćene pojmom građanskih predmeta i presuda koje ispunjavaju uslove za priznanje i izvršenje (tač. k, l). Ostali navedeni predmeti se u crnogorskom zakonodavstvu generalno ne smatraju građanskim i privrednim stvarima ako proističu iz vršenja državne vlasti (*acta iure imperii)*.

Član 2 stav 2 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine odnosi se na slučajeve „kad je navedeni predmet koji je izuzet iz područja primjene Konvencije bio ‚predmet' postupka, a ne kad se pojavio kao prethodno pitanje, naročito u odbrani."[471] Prethodno pitanje uređeno je, mada ne u ovom kontekstu, u članu 155 ZMPP-a, kojim je propisano „Ako se pred sudom Crne Gore priznanje ili oglašenje izvršnom strane sudske odluke postavi kao prethodno pitanje, sud Crne Gore nadležan je da odluči o njenom priznanju, odnosno oglašavanju izvršnom u postupku u kome odlučuje o glavnom zahtjevu povodom koga se pitanje postavlja".

Rješenje da su arbitražni i srodni postupci iz člana 2 stav 3 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine, izuzeta iz područja primjene Konvencije, u potpunosti je u skladu sa crnogorskim zakonodavstvom, jer su ta pitanja obuhvaćena područjem primjene Njujorške konvencije o priznanju i izvršenju inostranih arbitražnih odluka iz 1958. godine i Zakonom o arbitraži.

Domaće zakonodavstvo Crne Gore u skladu je sa članom 2 st. 4 i 5 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine. ZMPP-om je čak propisano da se njegove odredbe primjenjuju i na privatnopravne odnose sa međunarodnim elementom u kojima je jedna strana država ukoliko zakonom nije drukčije određeno. S obzirom na to da su privilegije i imuniteti na koje se odnosi član 2 stav 5 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine obično povezani sa vršenjem

470 Obrazloženje, str. 52.
471 Obrazloženje str. 56.

državne vlasti (*acta iure imperii*), iz situacija koje uključuju privilegije i imunitete neće proisteći presude u građanskim ili privrednim stvarima.[472]

6.2. Vrste stranih sudskih odluka koje se priznaju i izvršavaju (npr. pozitivne/negativne odluke, privremene mjere)

U Crnoj Gori, predmet priznanja može da bude strana sudska odluka, sudsko poravnanje ili odluka drugog organa koja je u zemlji porijekla izjednačena sa sudskom presudom i uređuje privatnopravne odnose sa međunarodnim elementom.[473] Mogu se priznati samo meritorne odluke, bez obzira na to kako se nazivaju u državi u kojoj su donijete i bez obzira na vrstu organa vlasti, koji ne mora da bude sudski organ, koji je donio odluku, ukoliko je odluka donijeta u formi, postupku i od strane organa nadležnog za donošenje takve odluke u skladu sa pravom države u kojoj se odluka donosi (npr. odluka stranog organa uprave ili vjerskog tijela o razvodu može se priznati ako ispunjava uslove za priznanje).[474] Zakonom o izvršenju i obezbjeđenju predviđeno je da strane izvršne odluke moraju ispunjavati zakonom ili međunarodnim ugovorom propisane uslove za priznanje i izvršenje da bi bile prihvatljive za postupak izvršenja (član 12). U ovom zakonu navedene su sudske odluke i odluke u upravnom postupku koje mogu da budu predmet postupka izvršenja (što se odnosi i na strane odluke). Shodno ovom zakonu, sudske odluke su: presuda, rješenje, rješenje o obezbjeđenju, platni i drugi nalog suda, odluke arbitraže i sudsko poravnanje (član 10 stav 1). Odluke u upravnom postupku, u smislu ovog zakona, su: rješenje i zaključak organa državne uprave i drugog državnog organa, kao i privrednog društva ili drugog pravnog lica doneseni u vršenju javnih ovlašćenja i poravnanja zaključena u smislu zakona kojim je uređen opšti upravni postupak (član 19 stav 2).

Primjenom pravila iz člana 19 stav 1 ZIO-a na strane sudske odluke, mogla bi se dati sljedeća lista: strana kondemnatorna presuda iz parničnog postupka i strano kondemnatorno rješenje iz parničnog, vanparničnog i izvršnog postupka, strano sudsko rješenje o obezbjeđenju, strani platni i drugi nalog stranog suda, strane odluke arbitraže, strano sudsko poravnanje zaključeno pred sudom.[475]

Strani karakter odluke odnosi se na trenutak kada je odluka postala pravosnažna, što znači da se, na primjer, odluke sudova u Sloveniji ili Hrvatskoj koje su postale pravosnažne dok je postojala SFR Jugoslavija sada ne bi mogle smatrati stranim odlukama.[476]

6.3. Početak postupka (kao glavno ili prethodno pitanje)

Postupak priznanja strane sudske odluke pokreće se podnošenjem predloga. Za priznanje stranih sudskih odluka mjesno je nadležan stvarno nadležan sud.

Ako se pred sudom Crne Gore priznanje ili oglašenje izvršnom strane odluke postavi kao prethodno pitanje, sud Crne Gore nadležan je da odluči o njenom priznanju, odnosno oglašavanju izvršnom u postupku u kome odlučuje o glavnom zahtjevu povodom koga se pitanje postavlja.[477]

472 Obrazloženje str. 71.
473 Član 141 ZMPP-a.
474 Pak, Milan. *Međunarodno privatno pravo*. Beograd, Nomos, 1991, str. 104.
475 Račić, Ranka. *Sprovođenje stranih izvršnih naslova u Crnoj Gori*. Podgorica, Pravni zbornik, br. 3/2019, str. 73.
476 Za sudsku praksu u Srbiji vidi: Varadi, Bordaš, Knežević, Pavić. *Međunarodno privatno pravo*, *14. izdanje*. Beograd, Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, 2012, str. 583.
477 Čl. 152 i 155 ZMPP-a.

6.4. Dokumenti koje treba dostaviti (formalni uslovi) za priznanje strane sudske odluke

Uz predlog za priznanje ili oglašavanje izvršnom strane sudske odluke prilažu se i: odluka u izvorniku ili ovjerenom prepisu uz ovjereni prevod ovlašćenog sudskog tumača; potvrda da je odluka pravosnažna po pravu države u kojoj je donijeta i potvrda da je odluka izvršna po pravu države u kojoj je donijeta ako se zahtijeva oglašavanje odluke izvršnom (ZMPP, član 156).

6.5. Uslovi za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka

U Crnoj Gori su uslovi za priznanje strane sudske odluke formulisani kao smetnje priznanju, to jest negativno. Jedini pozitivno formulisan uslov je da podnosilac predloga za priznanje mora da dostavi potvrdu nadležnog stranog suda ili drugog organa da je presuda postala pravosnažna.

Stoga, osim u gorenavedenom slučaju, teret dokazivanja je na protivniku predlagača i ako dokaže postojanje prepreke, priznanje strane presude se odbija. Drugačije pravilo važi za smetnje koje sud dokazuje po službenoj dužnosti. Ako sud ne utvrdi postojanje ili odsustvo uslova o kojima pazi po službenoj dužnosti, smatraće se da nema prepreka i donijeće se odluka o priznanju strane odluke.

Saglasno ZMPP-u, uslovi za priznanje strane presude su:

Pravosnažnost po pravu države porijekla

Strana presuda priznaće se ako lice koje traži priznanje podnese uz presudu (ili njen ovjereni prepis, ovjereni prevod strane presude) i potvrdu stranog suda ili drugog nadležnog organa da je presuda postala pravosnažna u skladu sa pravom zemlje porijekla.[478] Ako podnosilac predloga za priznanje ne podnese potvrdu ni nakon isteka produženog roka, predlog za priznanje strane sudske odluke biće odbijen.

Smetnje priznanju koje se odnose na eventualne povrede pravnog sistema Crne Gore kao države u kojoj se traži priznanje su:

Međunarodna nadležnost

Međunarodna nadležnost obuhvata dva slučaja: nepostojanje isključive nadležnosti suda Crne Gore i nepostojanje prekomjerne nadležnosti stranog suda. Zakonom je propisano da se strana sudska odluka neće priznati ako u predmetnoj stvari postoji isključiva nadležnost sudskog ili drugog organa Crne Gore,[479] kao i ako je strani sud svoju nadležnost zasnovao na činjenicama koje pravo Crne Gore ne predviđa za zasnivanje međunarodne nadležnosti suda Crne Gore za rješavanje istog spora.[480]

Pravo na odbranu

Poštovanje prava na odbranu u pravu Crne Gore podrazumijeva da će sud Crne Gore odbiti da prizna stranu sudsku odluku ako na zahtjev stranke sud utvrdi da tuženi nije mogao učestvovati u stranom postupku zbog nepravilnosti u postupku. Nemogućnost učešća u postupku treba tumačiti usko, da stranka nije mogla da učestvuje u određenoj fazi postupka i da kasnije nije moglo doći do drugačijeg rezultata u žalbenom postupku ili korišćenjem vanrednih pravnih ljekova.

478 Član 142 i član 149 stav 2 ZMPP-a.
479 Član 144 ZMPP-a.
480 Član 145 ZMPP-a.

Ako je stranka imala na raspolaganju djelotvorni pravni lijek u kasnijim fazama postupka, ali ga nije iskoristila, nema pravo da se u postupku za priznanje strane presude poziva na povredu prava na odbranu.[481] ZMPP-om je utvrđeno da se nepravilnosti „naročito“ odnose na adekvatno dostavljanje i dovoljno vremena da se pripremi za odbranu,[482] što otvara mogućnost za šire tumačenje sadržine ovog instituta. U prvom slučaju, lice protiv protiv koga je odluka donesena mora da dokaže da nije moglo da učestvuje u postupku zbog toga što mu poziv, tužba ili rješenje kojim je započet postupak nije bilo lično dostavljeno, odnosno što uopšte nije ni pokušano lično dostavljanje. Ako je pokušano lično dostavljanje, ali nije bilo uspješno, protivnik predlagača ne može se pozvati na ovaj razlog. Ovaj prigovor je karakterističan za odluke donijete u odsustvu tuženog.[483] U drugom slučaju, protivniku predlagača priznanja u stranom postupku nije ostavljeno dovoljno vremena da pripremi odbranu jer su, na primjer, rokovi za rješavanje navoda druge strane bili prekratki.[484] Protivnik predlagača priznanja ne može se pozivati na ovaj osnov ako je na bilo koji način učestvovao u raspravljanju o glavnoj stvari u prvostepenom postupku.

Postojanje pravosnažne odluke u istoj stvari i među istim strankama i litispendencija

Članom 146 stav 1 ZMPP-a propisano je da „strana sudska odluka neće se priznati ako je u istoj stvari sud ili drugi organ Crne Gore donio pravosnažnu odluku ili ako je u Crnoj Gori priznata neka druga strana sudska odluka koja je donesena u istoj stvari“. Stoga crnogorsko pravo daje prednost domaćim pravosnažnim sudskim odlukama bez obzira na vrijeme donošenja, i ukoliko postoji pravosnažna domaća odluka ili prethodno priznata strana sudska odluka u istoj pravnoj stvari, među istim strankama, to će predstavljati neizbježnu prepreku za priznanje strane sudske odluke.

ZMPP-om je propisano da će sud zastati sa priznanjem strane sudske odluke ako je pred sudom Crne Gore u toku ranije pokrenuta parnica u istoj pravnoj stvari i među istim strankama. Sa postupkom će se zastati do okončanja ranijeg postupka.[485] Šta će se dalje događati sa postupkom priznanja zavisi od ishoda domaće parnice. Ako domaća parnica bude imala za ishod donošenje meritorne odluke, imali bismo situaciju da postoji presuđena stvar (*res iudicata*) i strana presuda se ne bi mogla priznati. Ako se postupak u Crnoj Gori ne okonča donošenjem meritorne odluke, nastavio bi se postupak priznanja.

Povreda javnog poretka

Strana sudska odluka neće se priznati ako bi dejstvo njenog priznanja, a ne sama odluka, očigledno bilo suprotno javnom poretku Crne Gore.[486] Sud postupa po službenoj dužnosti. U ovom segmentu mogu se ispitati i meritum odluke i postojanje važnih procesnih pravnih nepravilnosti u donošenju strane sudske odluke. U oba slučaja treba uvijek imati u vidu dejstvo strane odluke i njen odnos sa osnovnim načelima domaćeg pravnog sistema. Javni poredak obuhvata i uslov da odluka čije se priznanje traži nije zasnovana na na procesnoj i materijalnoj prevari.[487]

Gorenavedene smetnje priznanju i izvršenju iz ZMPP-a u skladu su sa smetnjama iz člana 7 Haške konvencije o presudama iz 2019. godine. Jedina pitanja koja izazivaju nedoumicu su ona o međunarodnoj nadležnosti. Pitanja koja se odnose na nadležnost obrađena su u nekoliko članova, stavova i tačaka Konvencije i u ZMPP-u nijesu uređena na isti način. Tako odredba o isključivoj nadležnosti (član 6 Konvencije) ima uže područje primjene od koncepta isključive

481 Dika, Mihajlo, Gaša Knežević i Srđan Stojanović. *Komentar Zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu*. Beograd, Nomos, 1991, str. 290.
482 Član 143 ZMPP-a.
483 Stanivuković, Maja i Mirko Živković. *Međunarodno privatno pravo: opšti deo*. Beograd, Službeni list SCG, 2004, str. 453.
484 *Ibid.*
485 Član 146 stav 2 ZMPP-a.
486 Član 147 ZMPP-a.
487 Vidi: Kostić-Mandić, Maja. *Međunarodno privatno pravo*. Podgorica, Pravni fakultet UCG, Podgorica, 2017, str. 196-198.

nadležnosti detaljno objašnjenog u dijelu 5.4. ove studije. Druga odredba koja nije ista u ova dva pravna izvora je ona o prekomjernoj nadležnosti (tzv. „nadležnosti u ogledalu“) koja je izričito navedena kao smetnja priznanju u članu 145 ZMPP-a.

6.6. Postupak priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka

Da bi strane sudske odluke proizvele dejstvo u Crnoj Gori, moraju da prođu formalni postupak priznanja koji se naziva „egzekvatura“. Članom 141 ZMPP-a propisano je da se priznata strana sudska odluka u Crnoj Gori izjednačava sa odlukama domaćih sudova. To znači da strana sudska odluka u Crnoj Gori može da proizvede samo dejstva predviđena našim pravnim sistemom i da ne može da proizvede dejstvo koje bi imala po pravu države porijekla. U postupku priznanja strane sudske odluke, sud će se ograničiti na to da ispita da li su ispunjeni uslovi iz čl. 142–147 ZMPP-a.

Postupak priznanja stranih presuda uređen je čl. 152-157 ZMPP-a. Postupak priznanja pokreće se podnošenjem predloga stranke.[488] O tom predlogu sud odlučuje u posebnom vanparničnom postupku. U postupku priznanja sud ispituje samo da li su ispunjeni uslovi za izvršenje.[489] Postupak mora biti ekspeditivan i obično se zasniva na razmatranju pisanih dokumenata i ne uključuje održavanje rasprave. Sud može, svojim rješenjem, priznati presudu, priznati presudu i utvrditi da je izvršna ili odbiti da je prizna. Stranka može podnijeti prigovor protiv rješenja o priznanju vijeću od troje sudija osnovnog suda ili Privrednog suda u roku od 30 dana od dana uručenja rješenja. Nezadovoljna stranka ima pravo da uloži žalbu višem sudu (ili Apelacionom sudu ako je Privredni sud odlučivao kao prvostepeni sud) protiv rješenja kojim je odbijen predlog za priznanje. Pored toga, ako sud zemlje porijekla ukine presudu stranog suda, stranka može podnijeti predlog za ponavljanje postupka kao vanredni pravni lijek.[490]

Strane kondemnatorne presude koje je priznao sud u Crnoj Gori su izvršni naslovi.

7. Izvršenje stranih sudskih odluka

7.1. Vrsta postupka izvršenja

Postupak izvršenja uređen je Zakonom o izvršenju i obezbjeđenju. Postupak izvršenja može se pokrenuti predlogom stranke javnom izvršitelju,[491] osim u slučajevima kada je za izvršenje nadležan sud.[492] Izvršitelje imenuje ministar pravde, koji vrši nadzor nad njihovim radom. Stranka je dužna da uz predlog za izvršenje priloži rješenje o priznanju, kao i potvrdu da je presuda pravosnažna i izvršna.[493]

Po prijemu predloga za izvršenje, izvršitelj donosi rješenje da pokrene postupak naplate ili da odbije izvršenje. Nezadovoljna stranka može protiv takvog rješenja podnijeti prigovor nadležnom sudu u roku od 5 dana od prijema rješenja. Međutim, taj prigovor ne sprečava postupak naplate jer se naplata zasniva na izvršnom naslovu.[494]

Važno je naglasiti i da su izvršitelji nadležni samo za odlučivanje o postupku izvršenja, za sprovođenje izvršenja i za sprovođenje obezbjeđenja, osim u slučajevima kada je zakonom propisana nadležnost suda. Međutim, nadležni sud ostaje isključivo nadležan za priznanje stranih sudskih odluka (ZMPP, član 152 st. 1, 2, 3) i, stoga, javni izvršitelji ne mogu da odlučuju o

488 Član 152 ZMPP-a.
489 Član 153 ZMPP-a.
490 Član 154 ZMPP-a.
491 Collier, J. G. *Conflict of Laws*. Cambridge University Press, 2004, str. 123.
492 Član 4 ZIO-a.
493 Rogerson, Pippa. *Collier's Conflict of Laws*. Cambridge University Press, 2013, str. 237.
494 Čl. 47 i 49 ZOI.

priznanju strane sudske odluke kao o prethodnom pitanju u postupku izvršenja.[495]

Ako je sudska odluka samo u jednom dijelu postala izvršna, izvršenje se može odrediti samo u tom dijelu. Izvršenje će se odrediti i na osnovu sudske odluke koja nije postala pravosnažna i odluke donesene u upravnom postupku koja nije postala pravosnažna, ako je zakonom propisano da žalba ne zadržava izvršenje odluke.

7.2. Postupak izvršenja u situacijama kada se izvršiteljima direktno podnese strana sudska odluka

Kada se uz predlog za izvršenje priloži strana sudska odluka, javni izvršitelj je dužan da takav predlog odbaci kao neprihvatljiv jer ne postoji sudska odluka kojom se strana sudska odluka priznaje. U obrazloženju rješenja o odbacivanju predloga za izvršenje, dužan je da obrazloži zašto je predlog odbačen i da uputi izvršnog povjerioca da podnese predlog za priznanje strane sudske odluke.

8. Literatura

- Godišnji izvještaj o radu za 2020. godinu Osnovnog suda u Podgorici, https://sudovi.me/ospg/sadrzaj/d5wx
- Collier, J. G., *Conflict of Laws*. Cambridge University Press, 2004.
- Council Regulation (EC) no. 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Regulativa Savjeta (EZ) br. 44/2001 od 22. decembra 2000. godine o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i privrednim stvarima), [2001] OJ L 12/1.
- Dika, Mihajlo, Gaša Knežević, i Srđan Stojanović. *Komentar Zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu*. Beograd, Nomos, 1991.
- Galič, Aleš. “Uredba Brisel I: temelj evropskog građanskog procesnog prava.” *Recent trends in European PIL – challenges for the national legislations of the South East European countries*, edited by T. Deskoski. Skopje, Faculty of Law Skopje, 2011.
- Garcimartin, Francisco i Genevieve Saumier. Explanatory Report, on the Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters, The Hague Conference on Private International Law – HCCH, 2020 (Explanatory Report), https://assets.hcch.net/docs/a1b0b0fc-95b1-4544-935b-b842534a120f.pdf
- http://cosdt.me/
- https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=137
- https://www.monstat.org/eng/page.php?id=171&pageid=171
- https://www.paragraf.me/
- https://www.researchgate.net/publication/312353465_Notarial_form_ad_solemnitatem_in_Montenegrin_law
- http://en.sudovi.me/vrhs/library/laws
- https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/me/me031en.pdf
- https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm

495 Račić, Ranka. *Sprovođenje stranih izvršnih naslova u Crnoj Gori*. Podgorica, Pravni zbornik, br. 3/2019, str. 63–88.

- Jakšić, Aleksandar. *Građansko procesno pravo*. Beograd, Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, 2010.
- Korać, Velibor. “Notarial Form Ad Solemnitatem in Montenegrin Law.” *Annals FLB – Belgrade Law Review*, no. 3. year LXIV, 2016.
- Kostić-Mandić, Maja. *Međunarodno privatno pravo*. Podgorica, Pravni fakultet UCG, Podgorica, 2017.
- Kostić-Mandić, Maja. “Private International Law of Montenegro.” *International Encyclopaedia of Laws*. Kluwer Law International, 2020.
- Kostić-Mandić, Maja. “The New Private International Law Act of Montenegro.” *Yearbook of Private International Law*, Vol. XVI, 2014/2015.
- Zakon o arbitraži („Službeni list Crne Gore“, broj 47/2015).
- Zakon o parničnom postupku („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 22/2004, 28/2005 – odluka Ustavnog suda i 76/2006 i „Službeni list Crne Gore“, br. 47/2015 – drugi zakon, 48/2015, 51/2017, 75/2017 – odluka Ustavnog suda i 62/2018 – odluka Ustavnog suda, 34/2019 i 42/19).
- Carinski zakon („Službeni list Crne Gore“, br. 21/2008, 1/2011, 39/2011, 40/2011, 28/2012, 62/2013 i 71/2017).
- Zakon o izvršenju i obezbjeđenju („Službeni list Crne Gore“, br. 36/2011, 28/2014, 20/2015, 22/2017, 76/2017 i 25/2019).
- Zakon o notarima („Službeni list Crne Gore“, broj 68/2005 i „Službeni list Crne Gore“, br. 49/2008, 55/ 2016 i 84/2018).
- Zakon o javnim izvršiteljima („Službeni list Crne Gore“, br. 61/2011, 22/2017 i 17/2019).
- Zakon o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja, Beograd („Službeni list SFRJ“, br. 43/1982 i 72/1982 i „Službeni list SFRJ“, broj 49/1996).
- Lugano Convention of 30 October 2007 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Konvencija iz Lugana od 30. oktobra 2007. godine o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i privrednim stvarima), [2007] OJ L 339/3.
- Pak, Milan. *Međunarodno privatno pravo*. Beograd, Nomos, 1991.
- Pak, Milan. *Međunarodno privatno pravo, 4. izdanje*. Beograd, Službeni list SRJ, 2000.
- Zakon o međunarodnom privatnom pravu („Službeni list Crne Gore“, br. 1/2014, 6/2014 –ispravka, 11/2014 – ispravka, 14/2014 i 47/2015 – drugi zakon).
- Zakon o sudovima („Službeni list Crne Gore“, broj 11/2015).
- Račić, Ranka. *Sprovođenje stranih izvršnih naslova u Crnoj Gori*. Podgorica, Pravni zbornik, br. 3/2019.
- Regulation (EU) no. 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (recast) (Regulativa (EU) br. 1215/2012 Evropskog parlamenta i Savjeta od 12. decembra 2012. godine o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i privrednim stvarima (prerađena verzija)).
- Uredba o Carinskoj tarifi („Službeni list Crne Gore“, broj 4/2020).
- Rogerson, Pippa. *Collier’s Conflict of Laws*. Cambridge University Press, 2013.

- Sudski poslovnik Crne Gore („Službeni list Crne Gore“, br. 65/16, 19/19, 58/19,6/20 i 93/20).
- Stanivuković, Maja i Mirko Živković. *Međunarodno privatno pravo: opšti deo*. Beograd, Službeni list SCG, 2004.
- Stewart, David P. “The Hague Conference Adopts a New Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters.” *American Journal of International Law*, Volume 113, Issue 4, oktobar 2019.
- Teitz, Louise Ellen. “Another Hague Judgments Convention? Bucking the past to provide for the future.” *Duke Journal of Comparative & International Law*, Vol. 29.
- Triva, Siniša i Mihajlo Dika. *Građansko parnično procesno pravo, 6. izdanje*. Zagreb, Narodne novine, 2004.
- Varadi, Bordaš, Knežević, i Pavić. *Međunarodno privatno pravo, 14. izdanje*. Beograd, Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, 2012.
- Vuković, Đuro. *Međunarodno građansko procesno pravo*. Zagreb, Informator, 1987.

NACIONALNI IZVJEŠTAJ: REPUBLIKA SJEVERNA MAKEDONIJA

Autor

Ilija Rumenov

Sažetak

Svrha ovog izvještaja je pružanje pregleda nacionalnog zakonodavstva u pogledu priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka i kritička procjena postojećeg pravnog sistema, institucionalne strukture, pravne prakse i postojećih prepreka za prekogranično izvršenje stranih sudskih odluka u Republici Sjevernoj Makedoniji. Pored toga, ovaj izvještaj izgrađen je oko rješenja navedenih u Konvenciji o presudama HCCH iz 2019. godine kako bi se intenzivirala međunarodna saradnja s Haškom konferencijom o međunarodnom privatnom pravu (HCCH) i usmjerilo prema informiranoj odluci o ratifikaciji Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine od strane Republike Sjeverne Makedonije. Ovaj izvještaj, u obimnoj pripremi, imao je za cilj uključiti stavove najvažnijih aktera za postupke priznavanja i izvršenja u Republici Sjevernoj Makedoniji, poput Ministarstva pravde Republike Sjeverne Makedonije (MP), Komore izvršilaca Republike Sjeverne Makedonije i najvećeg suda za građanske stvari u Republici Sjevernoj Makedoniji – Osnovnog građanskog suda u Skoplju.

Glavna strategija nacionalnog međunarodnog privatnog prava je transponiranje relevantnih propisa EU u Zakon o međunarodnom privatnom pravu (PILA 2020.) i usklađivanje s razvojem Haške konferencije o međunarodnom privatnom pravu (HCCH). Takva strategija namjerava postupno prilagoditi pravosuđe rješenjima i načelima propisanim uredbama EU čak i prije nego što Republika Sjeverna Makedonija postane država članica EU, i istovremeno osigurati univerzalnost koja se zasniva na iskustvima iz HCCH konvencija. Kao rezultat toga, PILA 2020. namjerava operacionalizirati ovu strategiju, a nalazi su predstavljeni u ovom izvještaju. PILA 2020. je na snazi od februara 2021. godine, a u vrijeme pisanja ovog izvještaja u praksi nije bilo potencijalnih problema, iako je vremenski okvir njene primjene prilično kratak (samo 2 mjeseca).

Općenito, u kontekstu Haške konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, ovaj izvještaj pokazuje da će nacionalni postupak za priznavanje i izvršenje stranih odluka podržati cirkulaciju presuda na osnovu Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine. Ipak, postoje određeni aspekti koje PILA 2020. treba usvojiti kako bi se osigurala bolja koordinacija između ova dva pravna instrumenta. Mnogi od indirektnih filtera nadležnosti predviđenih u članu 5. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine prisutni su u PILA-i 2020. Međutim, postoje određeni aspekti koji bi mogli potencijalno poremetiti koordinaciju između PILA-e 2020. i Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, poput problema s prebivalištem osoba koje nisu registrirane, ili koje su napustile prebivalište u Republici Sjevernoj Makedoniji i imaju uobičajeno boravište na drugom mjestu.

Što se tiče zainteresiranih strana, ovaj izvještaj pokazuje da su oni dobro upoznati s pravnim izvorima, te složenošću i međusobnoj povezanosti domaćih i međunarodnih pravnih izvora. Međutim, svi oni su naveli da se premalo radi na praktičnoj obuci aktera, posebno uz implementaciju nove PILA-e 2020. i četiri potpisane HCCH konvencije u 2019. godini, koje Skupština Republike Sjeverne Makedonije još uvijek nije ratificirala.

1. Pravni okvir prekograničnog priznavanja i izvršenja sudskih odluka u građanskim stvarima

1.1 Pregled ustavnih i zakonskih odredaba

Zakonske odredbe o međunarodnom privatnom pravu, posebno one za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Republici Sjevernoj Makedoniji (S. Makedonija) obuhvaćene su dvjema različitim kategorijama pravnih izvora: nacionalnim pravnim izvorima i međunarodnim ugovorima.

Koordinacija između nacionalnih pravnih izvora i međunarodnih ugovora predviđena je članom

118. Ustava Republike Severne Makedonije[496] koji predviđa primat međunarodnih ugovora nad nacionalnim pravnim izvorima.[497] Štaviše, Zakon o sudovima[498] izričito navodi da će u situacijama u kojima sud smatra da je unutrašnje pravo u suprotnosti s odredbama međunarodnog ugovora ratificiranog u skladu s Ustavom, onda će uslovno, ako se odredbe međunarodnog ugovora mogu direktno primijeniti, sud primijeniti odredbe međunarodnog ugovora.[499] Takav stav predviđen je i Zakonom o međunarodnom privatnom pravu (u daljnjem tekstu: PILA 2020.),[500] u kojem se primatom međunarodnih ugovora propisuje da se odredbe PILA-e 2020. ne primjenjuju ako su regulirane ratificiranim međunarodnim ugovorima.[501]

Stoga, da bi se pravilno razumio sistem inkorporacije stranih sudskih odluka u S. Makedoniji, moraju se spomenuti nacionalni pravni izvori, kao i međunarodni ugovori (bilateralni i multilateralni) koji su primjenjivi u S. Makedoniji. Dio 1.1.1 bavit će se zakonskim odredbama za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka koje su dio nacionalnih pravnih izvora, dok će dio 1.1.2 dati pregled međunarodno-pravnih sporazuma koji sadrže odredbe o priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka.

1.1.1 Nacionalni pravni izvori

1.1.1.1. Zakon o međunarodnom privatnom pravu Republike S. Makedonije

PILA 2020. usvojena je u januaru 2020. godine (na snazi je od februara 2021.) i predstavlja drugu sistematizaciju pravila međunarodnog privatnog prava od nezavisnosti Republike S. Makedonije od Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (u daljnjem tekstu: SFRJ) 1991. godine. Međutim, da bi se pravilno razumjela pravila nove PILA-e 2020, potrebno je spomenuti njene prethodnike: Zakon o međunarodnom privatnom pravu iz 2007. godine (u daljnjem tekstu: PILA 2007.)[502] i Zakon o rješavanju sukoba zakona s odredbama drugih država u određenim pitanjima (u daljnjem tekstu: PILA 1982.).[503] Nadalje, dužnost nametnuta članom 68. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s Evropskim zajednicama i njihovim državama članicama (SSP)[504] za prilagođavanje domaćih zakona i kompatibilnost pravnih izvora S. Makedonije s pravnim izvorima EU ima značajan uticaj na strukturu i suštinu nove PILA-e 2020. Obim PILA-e 2020. je malo promijenjen i, u poređenju s PILA-om 2007, sada sadrži samo jedan stav koji pokriva sva pitanja PIL-a (važeći zakon, međunarodna nadležnost i postupak i priznavanje i izvršenje). Ovo pravilo također ne određuje predmet odnosa obuhvaćenih PILA-om 2020,[505] ali sadrži opću definiciju da se PILA 2020. primjenjuje na „... privatne pravne odnose koji imaju međunarodni element …".[506]

1.1.1.2 Odredbe PILA-e 2020. u vezi s priznavanjem i izvršenjem stranih odluka

Dio IV PILA-e 2020. odnosi se na priznavanje i izvršenje stranih odluka. Odredbe o priznavanju i izvršenju podijeljene su u tri poglavlja: Poglavlje I – Definicije, Poglavlje II – Uslovi za priznavanje

496 „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 52/91, 1/92, 31/98, 91/01, 84/03, 107/05, 03/09, 49/11 i „Službeni glasnik Republike Sjeverne Makedonije", br. 06/19 s Ustavnim aktom o primjeni amandmana XXXIII – XXXVI Ustava Republike Makedonije, „Službeni glasnik Republike Sjeverne Makedonije", br. 06/19.

497 „Međunarodni ugovori ratifikovani u skladu sa Ustavom dio su unutrašnjeg pravnog poretka i ne mogu se mijenjati zakonom."

498 Zakon o sudovima, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 58/06, 62/06, 35/08, 150/10, 83/18, 198/18 i „Službeni glasnik Republike Sjeverne Makedonije", br. 96/19.

499 Član 18, stav 4 Zakona o sudovima

500 Zakon o međunarodnom privatnom pravu (Закон за меѓународно приватно право), „Službeni glasnik Republike Sjeverne Makedonije", br. 32/2020.

501 Član 2. PILA-e 2020.

502 Zakon o međunarodnom privatnom pravu (Закон за меѓународно приватно право), „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 87/2007 i 156/2010.

503 Zakon o rješavanju sukoba zakona s odredbama drugih država u određenim pitanjima (Закон за решавање на судирот на законите со прописите на другите држави во одредени односи), „Službeni list SFRJ", br. 43/1982.

504 Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane, i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, s druge strane, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 28/2001.

505 To je bio slučaj s PILA-om 2007, koja u čl. 1 predviđa „... lični (status), porodični, radni, imovinski i drugi građanski odnosi koji imaju međunarodni element." Identično rješenje sadržano je u čl. 1. PILA-e 1982.

506 Član 1. PILA-e 2020.

i izvršenje i Poglavlje III – Postupak za priznavanje i izvršenje. Ovi aspekti bit će obrađeni u dijelu 6 ove studije.

1.1.2 Međunarodni pravni izvori

1.1.2.1 Bilateralni sporazumi

Republika Sjeverna Makedonija razvila je prijateljske odnose s drugim zemljama s općim ciljem jačanja svoje trgovine i saradnje. U tu svrhu zaključen je značajan broj bilateralnih sporazuma u različitim područjima PIL-a. Ti bilateralni sporazumi odnose se na sljedeće aspekte: Konzularne konvencije[507], Bilateralni sporazumi o trgovinskoj i/ili ekonomskoj saradnji[508], Bilateralni ugovori o međunarodnoj pravnoj pomoći[509] i Bilateralni sporazumi koji se primjenjuju u Republici Sjevernoj Makedoniji na osnovu sukcesije iz bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ)[510].

507 Konzularna konvencija između Republike Makedonije i Republike Bugarske („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 32/1999); Konzularna konvencija između Republike Makedonije i Savezne Republike Jugoslavije („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 50/1997); Konzularna konvencija između Republike Makedonije i Republike Rumunije („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 6/); Konzularni sporazum između Republike Makedonije i Republike Turske („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 6/2003); Konzularna konvencija između Republike Makedonije i Ruske Federacije („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 31/2003); Konzularna konvencija između Republike Makedonije i Ukrajine („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 55/2000, s ispravkom 79/2000); Konzularna konvencija između Republike Makedonije i Republike Hrvatske („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 34/1997)

508 Sporazum o trgovinskoj i ekonomskoj saradnji, zaključen između Vlade Republike Makedonije i Vlade Ruske Federacije („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 49/93); Sporazum o ekonomskoj saradnji između Republike Makedonije i Republike Slovenije („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 37/1992); Izmjene i dopune Ugovora o ekonomskoj saradnji između Republike Makedonije i Republike Slovenije prema pravnom poretku EU („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 131/2006); Sporazum o trgovinskoj i ekonomskoj saradnji, zaključen između Republike Makedonije i Republike Turske („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 19/1995); Sporazum između Vlade Republike Makedonije i Vlade Narodne Republike Kine o trgovinskoj i ekonomskoj saradnji („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 60/1995); Sporazum između Vlade Makedonije i Vlade Ukrajine o trgovinskoj i ekonomskoj saradnji („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 50/1997); Sporazum između Vlade Makedonije i Vlade Austrije o ekonomskoj, poljoprivrednoj, industrijskoj, tehničkoj i tehnološkoj saradnji („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 55/1997); Sporazum o ekonomskoj i trgovinskoj saradnji između Vlade Makedonije i Vlade Albanije („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 15/1998); Sporazum između Vlade Republike Makedonije i Vlade Republike Hrvatske o trgovinskoj i ekonomskoj saradnji („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 17/1995); Sporazum između Vlade Republike Makedonije i Vlade Republike Hrvatske o izmjenama i dopunama Sporazuma između Vlade Republike Makedonije i Vlade Republike Hrvatske o trgovinskoj i ekonomskoj saradnji („Službene novine Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 63/2015); Sporazum između Vlade Republike Makedonije i Vlade Republike Bjelorusije o trgovinskoj i ekonomskoj saradnji („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 31/2003); Sporazum o ekonomskoj i trgovinskoj saradnji između Republike Makedonije i Države Katar („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 110/2005); Sporazum o ekonomskoj i trgovinskoj saradnji između Republike Makedonije i Švicarskog saveznog vijeća („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 117/1996); Sporazum o trgovinskoj saradnji između Vlade Republike Makedonije i Vlade Malezije („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 7/1999); Trgovinski sporazum između Vlade Republike Makedonije i Vlade Arapske Republike Egipat („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 7/2000); Sporazum o ekonomskoj saradnji između Vlade Republike Makedonije i Vlade Republike Srbije („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 88/2015); Sporazum o ekonomskoj saradnji između Vlade Republike Makedonije i Vlade Republike Bugarske („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 143/2010); Sporazum između Vlade Republike Makedonije i Vlade Češke Republike o ekonomskoj i industrijskoj saradnji („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 77/2010); Sporazum o ekonomskoj saradnji između Vlade Republike Makedonije i Vlade Republike Kosovo („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 77/2010); Sporazum o ekonomskoj saradnji između Vlade Republike Makedonije i Vlade Republike Crne Gore („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 117/2011); Sporazum o ekonomskoj saradnji između Vlade Republike Makedonije i Vlade Republike Mađarske („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 132/2011); Sporazum o tehničkoj, industrijskoj i naučnoj saradnji između Vlade Republike Makedonije i Vlade Republike Rumunije („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 40/2012); Sporazum između Vlade Republike Makedonije i Vlade Republike Kazahstan o trgovinskoj i ekonomskoj saradnji („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 139/2012.); Memorandum o ekonomskoj saradnji između Ministarstva ekonomije Republike Makedonije i Ministarstva ekonomije Republike Slovačke (Memorandum je potpisan 19. 11. 2012. godine); Sporazum o ekonomskoj saradnji između Vlade Republike Makedonije i Socijalističke Republike Vijetnam („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 6/2016)

509 Sporazum između Vlade Makedonije i Vlade Albanije o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 16/1998); Sporazum između Republike Makedonije i Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 10/2006); Sporazum između Republike Makedonije i Bosne i Hercegovine o izmjenama i dopunama Sporazuma između Republike Makedonije i Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 13/2014); Sporazum o pravnoj pomoći u građanskim stvarima između Republike Makedonije i Republike Bugarske („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 13/2002); Sporazum između Republike Makedonije i Republike Rumunije o međusobnoj pravnoj pomoći u građanskim stvarima („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 41/2004); Sporazum o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima između Republike Makedonije i Republike Slovenije („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 24/1996); Sporazum o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima između Republike Makedonije i Republike Turske („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 23/1997); Sporazum o pravnoj pomoći između Republike Makedonije i Republike Hrvatske u građanskim i krivičnim stvarima („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 15/1995); Sporazum između Republike Makedonije i Ukrajine o pravnoj pomoći u građanskim stvarima („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 48/2000); Sporazum između Republike Makedonije i Republike Srbije o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 15/2013); Sporazum između Republike Makedonije i Republike Crne Gore o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 55/2016)

510 Sporazum između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Bugarske o uzajamnoj pravnoj pomoći od 23. marta 1956. godine („Službeni list FNRJ", br. 1/1957); Sporazum između FNRJ i Republike Austrije o međusobnoj pravnoj saradnji od 16. decembra 1956. godine („Službeni list FNRJ", br. 8/1955); Sporazum između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Poljske o međusobnoj pravnoj saradnji od 6. februara 1960. godine („Službeni list FNRJ", br. 5/1963); Sporazum između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Čehoslovačke Socijalističke Republike o uređivanju pravnih odnosa u građanskim, porodičnim i krivičnim stvarima od 20. januara 1964. godine („Službeni list SFRJ", br. 13/1964); Sporazum između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika o pravnoj pomoći u građanskim, porodičnim i krivičnim stvarima od 24. februara 1962. godine („Službeni list FNRJ", br. 5/1963); Sporazum između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Kraljevine Grčke o priznanju i izvršenju

1.1.2.2 Multilateralni sporazumi

Republika Sjeverna Makedonija članica je velikog broja multilateralnih konvencija koje pokrivaju različite aspekte međunarodnog privatnog prava. Neke od tih multilateralnih sporazuma potpisala je i ratificirala S. Makedonija, dok je druge naslijedila od SFRJ. Sljedeća lista multilateralnih sporazuma zasnovana je na međunarodnoj organizaciji koja je usvojila ove multilateralne konvencije: Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu (HCCH)[511] ; Vijeće Evrope[512] ; Ujedinjene nacije i druge relevantne međunarodne organizacije[513].

1.2 Ocjena pravnog okvira

Republika Sjeverna Makedonija nastoji slijediti nove trendove PIL-a i biti u skladu s novim tendencijama PIL-a EU i odredbama Haških konvencija. Ustav ne sadrži direktna pravila o postupcima eksekvature za strane odluke. Član 118. Ustava je vrlo važna odredba koja rješava pitanje hijerarhije i koordinacije između domaćih i međunarodnih pravnih izvora.

PILA 2020, druga kodifikacija pravila PIL-a u S. Makedoniji, najznačajniji je pravni izvor u vezi s PIL-om, a time i za priznavanje i izvršenje stranih odluka. Ovaj zakon je relativno nov (donesen je 2020. i na snazi od 2021. godine), s rješenjima koja se razlikuju od rješenja iz PILA-e 2007. Nova rješenja u PILA-i 2020. izgrađena su oko ideja o poboljšanju transparentnosti odredaba, usvajanju otvorenog i međunarodnog pristupa u rješavanju pitanja PIL-a i čineći pravila lakšim za pristup pravnim praktičarima.[514] Da bi se postigli ovi ciljevi, PILA 2020. postavila je tri glavna cilja.

Prvi cilj nove PILA-e 2020. je učiniti Zakon „prilagođenijim korisniku", podjelom Zakona na odjeljke i pododjeljke prema temama, te s naslovima prije svake komponente i dodatnim naslovima za identifikaciju predmeta za svaki član. Takva struktura čini PILA-u 2020. pristupačnijom za pravne praktičare i naknadno povećava transparentnost odredaba.

sudskih odluka od 18. juna 1959. godine („Službeni list FNRJ", br. 6/1960); Sporazum između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Kipar o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima od 19. septembra 1984. godine („Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 2/1986); Konvencija FNRJ i Kraljevine Grčke o međusobnim pravnim odnosima od 18. juna 1959. godine („Službeni list FNRJ", br. 7/1960.); Sporazum o međusobnoj pravnoj saradnji između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Mađarske od 7. marta 1968. godine („Službeni list FNRJ", br. 3/1968. s izmjenama i dopunama u „Službenom listu Federativne Narodne Republike Jugoslavije", br. 1/1987); Sporazum između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Rumunije o pravnoj pomoći od 18. oktobra 1961. godine („Službeni list FNRJ", br. 8/1961); Sporazum o olakšavanju provedbe Haške konvencije o parničnom postupku od 1. marta 1954. godine između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Francuske Republike od 29. oktobra 1969. godine („Službeni list SFRJ", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 21/1971); Konvencija o priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima između Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Francuske od 18. maja 1971. godine („Službeni list SFRJ", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 7/1972)

511 HCCH konvencija o parničnom postupku od 1. marta 1954. godine („Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije", br. 6/1962); HCCH konvencija o ukidanju uslova za legalizaciju stranih javnih dokumenata od 5. oktobra 1961. godine („Službeni list FNRJ", br. 10/1962); HCCH konvencija o sukobu zakona u vezi s oblikom testamentarnih odredaba od 5. oktobra 1961. godine („Službeni list FNRJ", br. 10/1962); HCCH konvencija o dostavljanju u inostranstvo sudskih i vansudskih dokumenata u građanskim ili privrednim stvarima od 15. novembra 1965. godine („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 29/2008); HCCH konvencija o uzimanju dokaza u inostranstvu u građanskim ili trgovačkim stvarima od 18. marta 1970. godine („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 140/2008); HCCH konvencija o zakonu koji se primenjuje na saobraćajne nesreće, 4. maja 1971. godine („Službeni list SFRJ", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 26/1976); HCCH konvencija o zakonu koji se primenjuje na odgovornost za proizvode od 2. oktobra 1973. godine („Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 8/1977); HCCH konvencija o građanskim aspektima međunarodne otmice djece od 25. oktobra 1980. godine („Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 7/1991); HCCH konvencija o međunarodnom pristupu pravosuđu od 25. oktobra 1980. godine („Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 4/1988); HCCH konvencija o zaštiti djece i saradnji u pogledu međudržavnog usvajanja od 29. maja 1993. godine („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 103/2008); HCCH konvencija od 19. oktobra 1996. godine o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju, provođenju i saradnji u pogledu roditeljske odgovornosti i mjerama za zaštitu djece; HCCH konvencija o sporazumima o izboru suda od 30. juna 2005. godine; HCCH konvencija o međunarodnom ostvarivanju prava na izdržavanje djece i drugim oblicima izdržavanja porodice od 23. novembra 2007. godine; HCCH protokol o zakonu koji se primjenjuje na obaveze izdržavanja od 23. novembra 2007. godine. (Posljednje četiri HCCH konvencije potpisane su 2019. godine, ali ih Skupština Republike Sjeverne Makedonije još uvijek nije ratificirala.)

512 Evropska konvencija o informacijama o stranom pravu iz 1968. godine s dodatnim protokolom iz 1978. godine („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 13/2002); Evropski sporazum o prijenosu zahtjeva za pravnu pomoć iz 1977. godine („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 47/2002); Evropska konvencija o priznavanju i izvršavanju odluka o staratelјstvu nad djecom i o vraćanju staratelјstva nad djecom iz 1980. godine („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 12/2002); Evropska konvencija o državljanstvu iz 1997. godine („Službeni glasnik Republike Makedonije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 12/2002)

513 Konvencija o izdržavanju u inostranstvu od 20. juna 1956. godine („Službeni list FNRJ", br. 2/1960); Konvencija o priznavanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka (Njujorška konvencija) od 10. juna 1958. godine („Službeni list SFRJ", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 11/1981); Evropska konvencija o međunarodnoj trgovačkoj arbitraži od 21. aprila 1961. („Službeni list SFRJ", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 12/1963); Konvencija o rješavanju investicionih sporova između država i državljana drugih država od 18. marta 1965. („Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 7/1967); Protokol o arbitražnim klauzulama od 24. septembra 1923. godine („Službeni list FNRJ", br. 4/1959.); Konvencija o izvršenju stranih arbitražnih odluka od 26. septembra 1927. godine („Službeni list FNRJ", br. 4/1959); Konvencija Ujedinjenih nacija o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe (CISG) od 11. aprila 1980. godine („Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", Dopuna međunarodnih ugovora, br. 10/1984)

514 Kramer X. i sar.; Studija Odbora za pravna pitanja Evropskog parlamenta „Evropski okvir za međunarodno privatno pravo: trenutne praznine i buduće perspektive", PE 462.487, 8.

Drugi cilj je provesti kroz PILA-u 2020. većinu novih tendencija odredaba međunarodnog privatnog prava EU (u daljnjem tekstu: PIL EU) i odredaba Haške konferencije o međunarodnom privatnom pravu (u daljnjem tekstu: HCCH) u pogledu utvrđivanja primjenjivog prava, te kriterija i odredaba nadležnosti koji se odnose na priznavanje i izvršenje stranih odluka. Da bi se postigao ovaj cilj – „evropeizacija PIL-a" – PILA 2020. transponira odredbe međunarodnog privatnog prava EU, posebno one koje imaju „univerzalnu primjenu."[515] Ova pravila stvorena su prema čvrsto ukorijenjenim načelima u instrumentima međunarodnog privatnog prava EU i HCCH, pri čemu se primjenjuje pravo određeno Uredbom bez obzira na to da li je to pravo države članice učesnice ili ne, i sve situacije unutar Unije i izvan Unije rješavat će se na ravnopravnoj osnovi.[516] Štaviše, zakonodavac ima na umu da je EU PIL još uvijek u izgradnji,[517] i da se sastoji ne samo od pravnih instrumenata Vijeća Evrope i Evropskog parlamenta, nego i od međunarodnih konvencija (posebno su značajne HCCH konvencije).[518] S druge strane, postoje određene razlike u primjeni pravila EU PIL-a koje se mogu pratiti u mnogim državama članicama EU.[519] Stoga je, kako bi se pravilno provela pravila EU PIL-a i kako bi se istovremeno osigurao koherentniji pristup EU PIL-u, nacionalni zakonodavac odlučio ugraditi mnoge od ovih tendencija PIL-a (povećana upotreba autonomije stranke kao faktor povezivanja, reduciranje državljanstva kao faktor povezivanja, uvođenje uobičajenog boravišta kao alternative prebivalištu kao faktor povezivanja/kriteriji nadležnosti, ograničenje osnova isključivih nadležnosti itd.) u PILA-i 2020. kako bi se sudije i praktičari mogli upoznati s pravilima EU PIL-a čak i prije nego što Makedonija postane članica EU. Dakle, u tu je svrhu PILA 2020. usklađena sa sljedećim propisima EU:

- Uredba Vijeća (EU) 2016/1103 od 24. juna 2016. godine o provedbi pojačane saradnje u području nadležnosti, mjerodavnog prava, te priznavanja i izvršenja odluka u stvarima bračnoimovinskih režima[520];
- Uredba Vijeća (EU) br. 1259/2010 od 20. decembra 2010. godine o provedbi pojačane saradnje u području prava primjenljivog na razvod braka i zakonsku rastavu[521];
- Uredba Vijeća (EZ) br. 4/2009 od 18. decembra 2008. godine o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršenju sudskih odluka, te saradnji u stvarima koje se odnose na obavezu izdržavanja[522];
- Uredba (EZ) br. 593/2008 Evropskog parlamenta i Vijeća od 17. juna 2008. godine o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obaveze (Rim I)[523];
- Uredba (EZ) br. 864/2007 Evropskog parlamenta i Vijeća od 11. jula 2007. godine o pravu koje se primjenjuje na vanugovorne obaveze (Rim II)[524];
- Uredba (EU) br. 1215/2012 Evropskog parlamenta i Vijeća od 12. decembra 2012. godine o nadležnosti i priznavanju i izvršenju presuda u građanskim i trgovinskim stvarima[525];
- Uredba (EU) br. 650/2012 Evropskog parlamenta i Vijeća od 4. jula 2012. godine

515 Postoji nekoliko odredaba u uredbama EU koje teže usklađivanju sukoba zakonodavstva u EU koje predviđaju „univerzalnu primjenu" ovih odredaba, poput čl. 2 Uredbe (EZ) br. 593/2008 Evropskog parlamenta i Vijeća od 17. juna 2008. godine o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obaveze (Rim I) SL L 177, 4. 07. 2008, 6–16; član 3. Uredbe (EZ) br. 864/2007 Evropskog parlamenta i Vijeća od 11. jula 2007. godine o pravu primjenjivom na vanugovorne obaveze (Rim II), SL L 199, 31. 07. 2007, 40–49; član 4. Uredbe Vijeća (EU) br. 1259/2010 od 20. decembra 2010. godine o sprovođenju poboljšane saradnje u oblasti zakona koji se primenjuje na razvod braka i zakonsku rastavu OJ L 343, 29. 12. 2010, 10–16; član 20. Uredbe (EU) br. 650/2012 Evropskog parlamenta i Vijeća od 4. jula 2012. godine o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršenju odluka, te o prihvatanju i izvršavanju izvornih instrumenata u pitanjima sukcesije i o stvaranju evropskog certifikata o sukcesiji, SL L 201, 27. 07. 2012, 107–134; i član 20. Uredbe Vijeća (EU) 2016/1103 od 24. juna 2016. godine o sprovođenju poboljšane saradnje u području nadležnosti, mjerodavnog prava i priznavanja i izvršenja odluka u pitanjima imovinsko-pravnih odnosa u braku OJL 183, 08. 07. 2016, 1–29.

516 Boele Woelki K.; „Nabolje ili nagore: evropeizacija međunarodnog prava o razvodima", Godišnjak za međunarodno privatno pravo, Vol. 12. 2010, str. 29.

517 Ibid., str. 20.

518 Ibid.

519 Hess, B., S. Law i P. Ortolani (eds.), „Evaluaciona studija nacionalnih procesnih zakona i praksi u smislu njihovog uticaja na slobodan promet presuda i na ekvivalentnost i efikasnost procesne zaštite potrošača prema potrošačkom pravu EU", JUST/2014/RCON/PR/CIVI/0082, 2017, str. 45.

520 SL EU L183/1.

521 SL EU L 343/10.

522 SL L 7, 10.1.2009.

523 SL EU L177/6.

524 SL EU L 199/40.

525 SL EU L351/1.

o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršenju odluka, te prihvatanju i izvršavanju izvornih instrumenata u pitanjima sukcesije i o stvaranju evropskog certifikata o sukcesiji[526].

Treći cilj zakonodavca je evropeiziranje nacionalnog PIL-a s posebnim shvatanjem da se nacionalni zakon o međunarodnom privatnom pravu ne primjenjuje samo među državama članicama EU, već i među trećim zemljama. Dakle, ovaj pojam univerzalnosti odredaba odigrao je važnu ulogu u izradi PILA-e 2020, na osnovu iskustava iz Haške konvencije o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju, izvršenju i saradnji u pogledu roditeljske odgovornosti i o mjerama za zaštitu djece od 1996. godine; Haška konvencija o međunarodnom ostvarivanju prava za izdržavanje djece i drugim oblicima izdržavanja porodice iz 2007. godine; Haški protokol o zakonu koji se primjenjuje na obaveze izdržavanja iz 2007. i Haška konvencija o sporazumima o izboru suda iz 2005. godine.

PILA 2020. predstavlja značajan korak naprijed za nacionalni PIL, premošćujući nove tendencije u međunarodnom privatnom pravu i evropeizirajući osnovno razumijevanje njegovih institucija. Sistematizacija koja je uvedena u ovaj novi PIL kodeks omogućava mnogo lakšu primjenu pravnim praktičarima u S. Makedoniji. Ipak, za pravosuđe će biti izazov prilagoditi se tako velikoj strukturalnoj promjeni u pogledu međunarodnog privatnog prava, međutim, za postizanje glavnog cilja zakona, a to je približiti ga pravilima međunarodnog privatnog prava EU, to ne smije predstavljati prepreku. Kada se pravosuđe prilagodi ovim odredbama u PILA-i 2020, skori prelazak na propise međunarodnog privatnog prava EU ne bi trebao predstavljati veliki problem. Time PILA 2020. rješava dva problema jednim činom: modernizira nacionalno međunarodno privatno pravo na evolucijski način i omogućava lakše prilagođavanje propisima EU.

Vrlo važne odredbe u PILA-i 2020. su pravila za tumačenje odredaba koje su u potpunosti transponirani propisi EU. Ova pravila omogućavaju pravosuđu da uskladi svoje nacionalno zakonodavstvo sa standardima i tumačenjima instituta EU i na taj način bude u skladu s tumačenjem koje pruža EU, iako je S. Makedonija još uvijek samo zemlja kandidatkinja za članstvo u EU. Bez ovih odredaba i dalje bi bilo moguće narušiti razumijevanje pravnih institucija EU, a cilj usklađivanja unutrašnjeg prava sa zakonodavstvom EU ne bi bio postignut.

Što se tiče međunarodnih pravnih izvora, S. Makedonija teži da bude članica najznačajnijih multilateralnih konvencija PIL-a. Međutim, postoji određeni prostor za poboljšanja. Iako je S. Makedonija 2019. godine potpisala četiri Haške konvencije (Konvencija HCCH 1996; Konvencija HCCH 2005; Konvencija HCCH 2007 i Protokol HCCH 2007.), tri godine kasnije, Skupština Republike Sjeverne Makedonije nije ratificirala ove konvencije. Određeni broj bilateralnih sporazuma potpisan je od 1991. godine nadalje, a postoji i niz bilateralnih sporazuma koji se primjenjuju u Republici Sjevernoj Makedoniji na osnovu naslijeđa iz bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). S. Makedonija mogla bi dodatno unaprijediti svoju politiku pravosudne saradnje u građanskim stvarima s drugim zemljama potpisivanjem bilateralnih sporazuma i multilateralnih konvencija o sudskoj pomoći u građanskim stvarima. Osim toga, kao aktivna učesnia HCCH, S. Makedonija prati razvoj ove organizacije, a na osnovu vlastitih interesa može postati članica drugih HCCH konvencija (HCCH konvencija o međunarodnoj zaštiti odraslih iz 2000. godine i HCCH konvencija o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim ili trgovinskim stvarima iz 2019. godine).

526 SL EU, L 201/107.

2. Institucionalni okvir za prekogranično priznavanje i izvršenje sudskih odluka u građanskim stvarima

2.1 Pregled zakonskih odredaba koje određuju zainteresirane strane u prekograničnom priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim stvarima

Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka predviđen je kao vanparnični postupak koji se vodi pred sudovima Republike Sjeverne Makedonije. Glavni akteri u ovom postupku su pravosudni organi. PIL također navodi druge relevantne aktere koji igraju važnu ulogu u postupku za inkorporaciju stranih presuda u pravni sistem S. Makedonije. Glavni akter u postupku eksekvature su sudovi Republike Sjeverne Makedonije. Njihova organizacija i nadležnosti utvrđeni su Zakonom o sudovima.[527] Postupak priznavanja i izvršenja predviđen je Zakonom o međunarodnom privatnom pravu od 2020[528], a budući da predstavlja poseban vanparnični postupak, primjenjiv je i Zakon o vanparničnom postupku.[529]

Ostali relevantni akteri koji su posebno važni u procesu izvršenja stranih sudskih odluka u S. Makedoniji su izvršioci. Postupak i dužnosti izvršilaca utvrđeni su Zakonom o izvršenju.[530]

Ministarstvo pravde Republike Sjeverne Makedonije (Ministarstvo pravde), posebno Sektor za međunarodnu sudsku pomoć, od velikog je značaja u postupku priznavanja i izvršenja. Oni su često centralno tijelo u konvencijama o međunarodnoj sudskoj pomoći i imaju ulogu u postupku za pravnu pomoć predviđenom Zakonom o parničnom postupku.[531]

2.2 Zainteresirane strane koje prekogranično priznavanje i izvršenje odluka u građanskim stvarima sprovode u praksu

2.2.1 Sudovi

U S. Makedoniji nadležnost odlučivanja u nezavisnim postupcima o priznavanju stranih presuda data je osnovnim sudovima s proširenom nadležnošću *(***Основни судови со проширена надлежност***)*.[532] Osnovni sudovi osnovani su za jednu ili više općina. U S. Makedoniji postoji ukupno 27 osnovnih sudova. *Competentia ratione materiae* osnovnih sudova određena je pravilima općeg pravnog delegiranja. Osnovni sudovi osnovani su kao sudovi s osnovnom nadležnošću i sudovi s proširenom nadležnošću. Osnovni sudovi s proširenom nadležnošću imaju specijalizirane sudske odjele koji rješavaju određene vrste predmeta. Treba napomenuti da, iako su svi osnovni sudovi osnovani kao sudovi opće nadležnosti, Zakon o sudovima utvrđuje različitu *ratione materiae* nadležnost osnovnih sudova za područje Skoplja kao glavnog grada. Naime, dva osnovna suda koja se nalaze u Skoplju organizirana su kao „specijalizirani“ sudovi s potpunom podjelom nadležnosti u krivičnim i građanskim stvarima. Ranije poznati kao „Osnovni sud Skoplje 1" i „Osnovni sud Skoplje 2", osnovni sudovi u Skoplju preimenovani su u „Osnovni krivični sud u Skoplju" i „Osnovni građanski sud u Skoplju".

Teritorijalna nadležnost za priznavanje strane sudske odluke pripada svakom sudu koji ima stvarnu nadležnost.[533] Međutim, takav stav ne isključuje mogućnost da priznanje strane presude

527 Zakon o sudovima, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 58/06, 62/06, 35/08, 150/10, 83/18, 198/18 i „Službeni glasnik Republike Sjeverne Makedonije", br. 96/19.

528 Zakon o međunarodnom privatnom pravu (Закон за меѓународно приватно право), „Službeni glasnik Republike Sjeverne Makedonije", br. 32/2020.

529 „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 9/2008.

530 „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 72/2016, 142/2016, 233/2018 i 14/2020.

531 „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 79/2005, 110/2008, 83/2009, 116/10 i 124/2015.

532 Član 31. Zakona o sudovima

533 Član 166, stav 2, PILA-e 2020.

nastane kao prethodno pitanje od strane izvršnog suda. Ako nije donesena posebna odluka o priznavanju strane sudske odluke, svaki sud može o tome odlučiti kao o prethodnom pitanju, s učinkom koji se odnosi samo na ovaj postupak.[534]

2.2.2 Upravne institucije (Ministarstvo pravde, centralna tijela itd.)

Najvažnija upravna institucija koja ima nadležnosti u pogledu sudske pomoći u građanskim stvarima je Ministarstvo pravde Republike Sjeverne Makedonije. Postoji poseban sektor posvećen međunarodnoj sudskoj pomoći u građanskim stvarima koji, između ostalih odgovornosti, pokriva: odgovornosti u pogledu zahtjeva domaćih i stranih sudova u pružanju međunarodne sudske pomoći u građanskim stvarima za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u krivičnim i građanskim pitanjima; statistički podaci za građanske predmete; odgovornosti za pregovaranje i potpisivanje bilateralnih sporazuma o sudskoj pomoći i implementaciju ovih sporazuma; praćenje primjene ratificiranih konvencija radi njihove pravilne primjene u predmetima koji se tiču sudske pomoći u građanskim stvarima; praćenje primjene međunarodnih ugovora;[535] saradnja s diplomatskim i konzularnim predstavnicima Republike Sjeverne Makedonije u stranim zemljama u pružanju međunarodne sudske pomoći.

Centralna tijela koja su organizirana na osnovu ovih konvencija o međunarodnoj sudskoj pomoći obično su[536] smještena u istom Sektoru za međunarodnu sudsku pomoć pri Ministarstvu pravde Republike Sjeverne Makedonije.

2.2.3 Pravni praktičari (advokati, pravni zastupnici itd.)

Pravna praksa je posebno važna za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka i za međunarodnu pravosudnu saradnju. Budući da je postupak priznavanja i izvršenja predviđen kao vanparnični sudski postupak, strani povjerilac potraživanja obično angažira pravnog praktičara (advokata) da podnese zahtjev za priznavanje i izvršenje strane sudske odluke. Ovaj postupak, predviđen PILA-om 2020. (čl. 163–175.), primjenjuje se i na sudske odluke i na arbitražne odluke.

2.2.4 Izvršioci

Postupak izvršenja u S. Makedoniji propisan je Zakonom o izvršenju.[537] Ovaj zakon stupio je na snagu 1. januara 2017. godine. Historijski gledano, prije nego što je u S. Makedoniji bio predviđen novi model izvršenja, izvršenje u građanskim stvarima bilo je u isključivoj nadležnosti sudova u skladu s bivšim saveznim Zakonom o izvršnom postupku iz 1978. godine. Prema tom zakonu, sudovi su bili nadležni da dozvole i sprovedu izvršenje novčanih i nenovčanih potraživanja. Odgovornost za izvršenje povjerena je sudijama (izvršnim sudijama), jer se smatralo da tumačenje sadržaja sudske presude u smislu njenog prinudnog izvršenja zahtijeva profesionalno sudsko znanje. Sudski službenici također su bili uključeni u izvršni postupak obavljajući velike tehničke (a ponekad čak i ključne) zadatke u tom postupku.[538]

Prvi Zakon o izvršnom postupku iz 1997. godine (s izmjenama 2000. i 2003. godine) u osnovi je zadržao ista rješenja kao i bivši savezni Zakon iz 1978. godine. Zakon o izvršnom postupku

534 Član 167. PILA-e 2020.

535 HCCH konvencija o parničnom postupku od 1. marta 1954. godine; HCCH konvencija o ukidanju potrebe legalizacije stranih javnih dokumenata od 5. oktobra 1961. godine; HCCH konvencija o dostavljanju u inostranstvo sudskih i vansudskih akata u građanskim ili trgovačkim stvarima od 15. novembra 1965. godine; HCCH konvencija o izvođenju dokaza u inostranstvu u građanskim ili trgovačkim stvarima od 18. marta 1970. godine; HCCH konvencija o olakšanju međunarodnog pristupa sudovima od 25. oktobra 1980. godine; Konvencija o ostvarivanju alimentacionih zahtjeva u inostranstvu od 20. juna 1956. godine; Konvencija o priznavanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka (Njujorška konvencija) od 10. juna 1958. godine; Evropska konvencija o međunarodnoj trgovinskoj arbitraži od 21. aprila 1961. godine; Konvencija o rješavanju investicionih sporova između država i državljana drugih država od 18. marta 1965. godine; Protokol o arbitražnim klauzulama od 24. septembra 1923. godine; Konvencija o izvršenju stranih arbitražnih odluka od 26. septembra 1927. godine

536 Centralne vlasti utvrđene na osnovu konvencija koje se odnose na porodična pitanja strukturirane su u Ministarstvu rada i socijalne politike.

537 „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 72/2016, 142/2016, 233/2018 i 14/2020.

538 Zoroska-Kamilovska T., Rakocevic M., *A General Overview of Enforcement in Civil and Commercial Matters in Macedonia* („Pregled izvršenja u građanskim i privrednim stvarima u Makedoniji") *LeXonomica*, Vol. 8, No. 1. juni 2016, str. 31.

iz 2005. godine (s izmjenama 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011. i 2013. godine)[539] uveo je novi sistem izvršenja u S. Makedoniji. Naime, dotadašnji na sud orijentirani sistem izvršenja zamijenjen je sistemom orijentiranim na sudskog izvršioca. Postupak izvršenja prestao je biti u nadležnosti sudova, a izvršenje je povjereno izvršiocima – licima s javnim ovlaštenjima utvrđenim zakonom, koja sprovode izvršenje.[540]

U S. Makedoniji pravni sistem uključuje privatno izvršenje od strane nezavisnih i visoko profesionalnih izvršilaca. Oni sprovode izvršenje u skladu s izvršnim naslovom i u skladu sa zakonskim ovlaštenjima. Savremeni koncept izvršenja smatra se efikasnim i djelotvornim jer omogućava brzu i potpunu naplatu potraživanja povjerioca.

2.3 Zainteresirane strane odgovorne za usvajanje Haške konvencije iz 2019. godine

Postupak za usvajanje međunarodnih ugovora u S. Makedoniji predviđen je Zakonom o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih ugovora.[541] To je vrlo važan pravni akt koji utvrđuje postupak vođenja pregovora za zaključivanje međunarodnih ugovora, pristupanje multilateralnim međunarodnim sporazumima, pokretanje postupka za ratifikaciju i izvršenju međunarodnih ugovora u S. Makedoniji.[542] Zakon o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih ugovora primjenjuje se i na bilateralne i na multilateralne sporazume. Ovaj zakon također prikazuje glavne aktere koji su odgovorni za usvajanje međunarodnih sporazuma. Za međunarodnu pravosudnu saradnju u građanskim stvarima i priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka, direktni akteri koji su relevantni u kontekstu usvajanja međunarodnih sporazuma su: Ministarstvo pravde Republike Sjeverne Makedonije; Vlada Republike Sjeverne Makedonije; Ministarstvo vanjskih poslova Republike Sjeverne Makedonije; Ministarstvo finansija Republike Sjeverne Makedonije i Sekretarijat za zakonodavstvo Republike Sjeverne Makedonije. Sljedeći indirektni akteri igraju značajnu ulogu na nivou politike u smislu pružanja stručnosti i analiza, ovjerenih pravnih prijevoda i kao forum za raspravu i edukaciju, te za operacionalizaciju međunarodnih sporazuma u vezi s međunarodnom pravosudnom saradnjom u građanskim stvarima, kao i priznavanjem i izvršenjem strane sudske odluke: univerziteti i nevladine organizacije (NVO).

2.3.1 Ministarstva i druge institucije

Glavni akteri koji su relevantni za usvajanje međunarodnih sporazuma u okviru međunarodne pravosudne saradnje u građanskim stvarima koji obuhvataju i priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka su Ministarstvo pravde Republike Sjeverne Makedonije, Vlada Republike Sjeverne Makedonije, Ministarstvo vanjskih poslova Republike Sjeverne Makedonije, Ministarstvo finansija Republike Sjeverne Makedonije i Sekretarijat za zakonodavstvo Republike Sjeverne Makedonije. Ključni akter u međunarodnim sporazumima o priznavanju i izvršenju stranih sudskih odluka je Vlada koja je odgovorna za zaključivanje i pregovaranje o međunarodnim sporazumima u ime Republike Sjeverne Makedonije.[543] Na pismenu inicijativu Ministarstva pravde,[544] Vlada odlučuje da treba započeti pregovore ili zaključiti međunarodni sporazum. Ministarstvo pravde izradit će prijedlog za početak pregovora ili ispunjenje relevantnih uslova za zaključivanje bilateralnog sporazuma ili pristupanje multilateralnom međunarodnom sporazumu.[545] Taj prijedlog mora sadržavati nekoliko elemenata, kao što su: ustavna osnova, mišljenje o odnosima s relevantnom

539 „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 35/2005, s izmjenama 2006. („Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 50/2006, 129/2006), 2008. („Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 8/2008), 2009. („Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 83/2009), 2010. („Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 50/2010, 83/2010, 88/2010, 171/2010) i 2011. („Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 148/2011)

540 Zoroska-Kamilovska i Rakocevic, str. 31–33.

541 „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 5/1998.

542 Član 1. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma

543 Član 3, stav 2. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma

544 Za Haške konvencije nadležan je Sektor za međunarodnu sudsku pomoć pri Ministarstvu pravde.

545 Član 6, stav 1. i 2. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma

međunarodnom organizacijom, razlozi za zaključivanje međunarodnog sporazuma, finansijske potrebe i načini njihove nabavke u pogledu provođenja međunarodnog sporazuma i delegacija koja će voditi pregovore.[546] Prijedlog mora sadržavati nacrt međunarodnog sporazuma koji treba zaključiti ili kojem treba pristupiti.[547] Ovaj prijedlog se zatim šalje Ministarstvu vanjskih poslova, kao i Ministarstvu finansija i Sekretarijatu za zakonodavstvo koji trebaju dati svoje mišljenje o ovom prijedlogu.[548] Ako Vlada prihvati prijedlog, tada će utvrditi osnovu za pregovore i delegaciju koja će voditi pregovore.[549] Pored toga, vlada može ovlastiti šefa delegacije[550] (obično je to ministar pravde) za potpisivanje međunarodnog sporazuma.[551] Nakon potpisivanja međunarodnog sporazuma, delegacija će pripremiti pisani izvještaj i dostaviti ga Vladi.[552] Odluku o pristupanju S. Makedonije multilateralnom međunarodnom sporazumu koji je na snazi provodi Ministarstvo vanjskih poslova.[553]

Sljedeća faza postupka je ratifikacija međunarodnog ugovora. Ministarstvo pravde šalje izvorni tekst međunarodnog sporazuma sa svojim prijedlogom za pokretanje procesa ratifikacije i objašnjenjem Ministarstvu vanjskih poslova.[554] Zatim Ministarstvo vanjskih poslova pokreće postupak ratifikacije međunarodnog sporazuma na osnovu prijedloga za usvajanje Zakona o ratifikaciji međunarodnog sporazuma koji je dostavljen Vladi. Vlada podnosi Zakon o ratifikaciji međunarodnog sporazuma Skupštini Republike Sjeverne Makedonije koja ratificira međunarodni sporazum.[555]

Završnu fazu u pogledu izvršenja međunarodnih sporazuma osigurava Vlada ili Ministarstvo pravde.[556]

2.3.2 NVO

U S. Makedoniji nema značajnih nevladinih organizacija čiji je glavni fokus priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka i međunarodna sudska pomoć. Međutim, prema iskustvu u drugim pravnim oblastima, saradnja između Ministarstva pravde i nevladinih organizacija je pozitivna.

2.3.3 Akademija

Saradnja između Ministarstva pravde i univerziteta u S. Makedoniji je pozitivna. Veliki broj nastavnog osoblja univerziteta učestvuje u radnim grupama Ministarstva pravde za izradu novih zakona. Štaviše, nastavno osoblje je uključeno u edukaciju sudija i javnih tužilaca koju obezbjeđuje Akademija za sudije i javne tužioce.

2.3.4 Ostale relevantne zainteresirane strane

Vladine organizacije nekoliko zemalja, poput Njemačke (GIZ), SAD (USAID), skandinavskih zemalja, Holandije, Ujedinjenog Kraljevstva i Ujedinjenih naroda, odigrale su vrlo važnu ulogu u oblikovanju pravosudnog sistema u S. Makedoniji. Ove zemlje i međunarodne organizacije organizirale su veliki broj aktivnosti koje pomažu nacionalnim vlastima da osiguraju bolja zakonska rješenja i bolju provedbu novog zakonodavstva. Ove aktivnosti sastoje se od vršenja analize određenog pravnog područja, angažiranja stručnjaka za određene pravne aspekte, organiziranja debata, radionica i drugih obrazovnih aktivnosti.

546 Član 8, stav 1. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma
547 Član 8, stav 3. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma
548 Član 9. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma
549 Član 12, stav 1. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma
550 Ako Vlada ne ovlasti osobu da potpiše međunarodni sporazum, nakon prihvatanja pisanog izvještaja delegacije, može ovlastiti relevantnu osobu da potpiše međunarodni sporazum. Član 15, stav 2. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma
551 Član 12, stav 2. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma
552 Član 14. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma
553 Član 17. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma
554 Član 19. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma
555 Član 20. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma
556 Član 23. i 24. Zakona o zaključivanju, ratifikaciji i izvršenju međunarodnih sporazuma

2.4 Mapiranje saradnje među zainteresiranim stranama

2.4.1 Zainteresirane strane relevantne za postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka

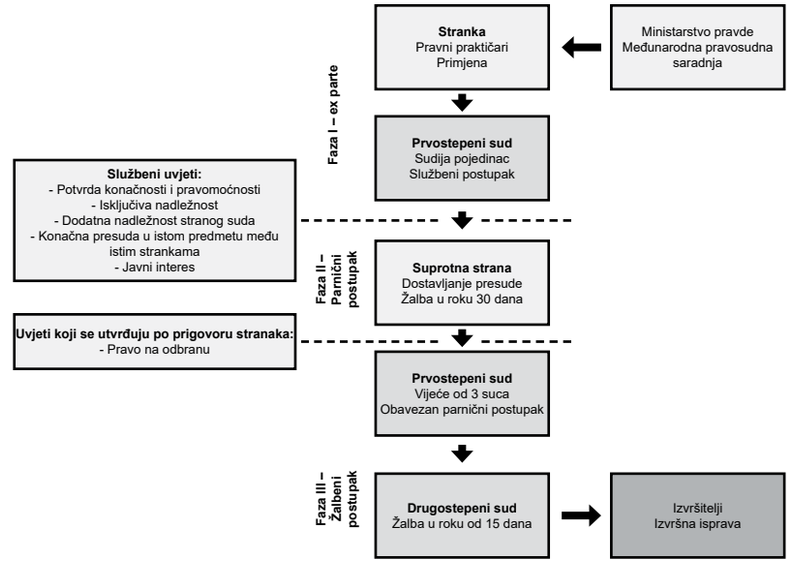

2.4.2 Zainteresirane strane relevantne za postupak usvajanja Haške konvencije iz 2019. godine

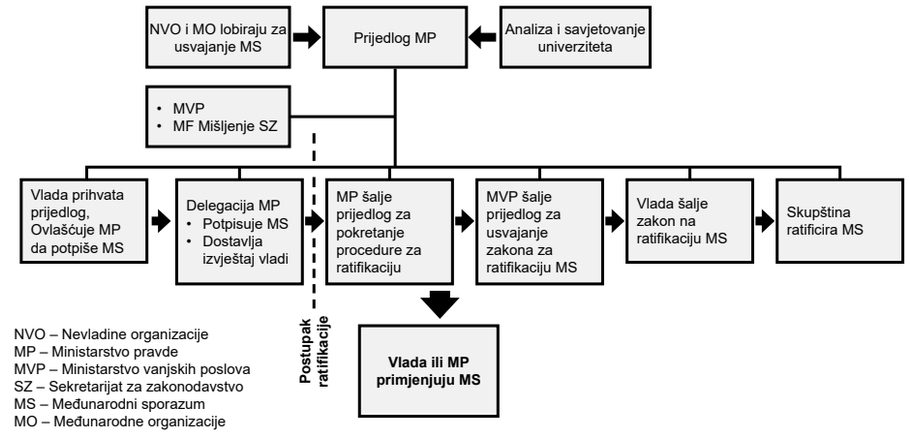

3. Uloga sudova i izvršilaca u prekograničnom priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim stvarima

3.1 Kapaciteti sudova u pogledu prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka

Najveći osnovni građanski sud nalazi se u Skoplju i to je Osnovni građanski sud u Skoplju (ranije Osnovni sud Skoplje 2). Postupak priznavanja i izvršenja predviđen je kao vanparnični postupak, pa je nadležnost odlučivanja o egzekvaturi dodijeljena vanparničnom i sukcesijskom odjelu Osnovnog građanskog suda u Skoplju. Ovo odjeljenje Osnovnog građanskog suda u Skoplju sastoji se od samo tri sudije koje pokrivaju različite pravne aspekte o kojima se odlučuje u vanparničnom postupku. Broj predmeta o kojima ove sudije odlučuju godišnje je znatan: na primjer, zaprime i odluče o oko 200 zahtjeva za priznanje i izvršenje. Međutim, većina ovih predmeta odnosi se na razvod, pa o njima odlučuje sudija pojedinac.[557] Statistički podaci pokazuju da se o malom broju predmeta rješava u drugoj fazi postupka priznavanja i izvršenja (vijeće od tri sudije).[558] Statistički podaci dati su u tabeli 1.

3.2 Količina i kvalitet odluka u vezi s prekograničnim priznavanjem presuda

Nakon ocjene podataka koje su dostavili Ministarstvo pravde Republike Sjeverne Makedonije i Komora izvršilaca Republike Sjeverne Makedonije, ukupno je 21 predmet procesuiran kroz sistem Ministarstva pravde, i 32 predmeta sa stranim elementom koja su trebali izvršiti izvršioci u S. Makedoniji u periodu 2017–2020. godine. Sistem podataka Ministarstva pravde ne predviđa klasifikaciju predmeta na osnovu kriterija da li se strane odluke moraju izvršiti ili samo priznati od strane suda. Pored toga, Ministarstvo pravde vodi podatke o broju predmeta koji se obrađuju putem mehanizama predviđenih bilateralnim i multilateralnim sporazumima kao međunarodna sudska pomoć. U ovim slučajevima, Ministarstvo pravde pruža strankama sudsku pomoć, pomažući im u prijevodu dokumentacije, podnošenju zahtjeva nadležnom sudu koji je nadležan za određeni predmet i pruža im drugu pomoć. Važna napomena u vezi s ovim predmetima je da je većina njih procesuirana u skladu s PILA-om 2007. Budući da je PILA 2020. postala primjenjiva tek od januara 2021. godine, Ministarstvo pravde i Komora izvršilaca nemaju dovoljno podataka o predmetima u tekućoj godini.

Općenito, položaj izvršilaca je takav da primjenjuju odredbe Zakona o izvršenju (EA)[559] i PILA-e 2020, a da bi se strana sudska odluka izvršila u S. Makedoniji, prvo je treba priznati domaći sud. Ako je izvršilac direktno suočen sa stranom sudskom odlukom, odbit će zahtjev za izvršenje s obrazloženjem da stranu sudsku odluku nije priznao domaći sud, pa stranoj odluci nedostaje odluka o priznanju. Prema Komori izvršilaca Republike Sjeverne Makedonije, susreli su se s određenim problematičnim aspektima vezanim za tehničke probleme tokom postupka izvršenja stranih presuda u slučajevima plaćanja duga na bankovnim računima nerezidenata. U takvim situacijama, bankarska procedura zahtijevala je osnovu za transakciju i kompletan spis predmeta, a bila je potrebna i nabavka sve dokumentacije. To nije bio problem u slučajevima kada se plaćanje vršilo odjednom. Međutim, u situacijama s ponavljajućim plaćanjima (obaveze izdržavanja), to je uzrokovalo određene probleme i povećalo troškove vođenja izvršnog postupka jer je banka za svaku sljedeću uplatu zahtijevala potpuni spis predmeta i svu dokumentaciju. Prema mišljenju Komore izvršilaca Republike Sjeverne Makedonije, takav postupak samo povećava troškove izvršenja i nepotreban je jer je osnova za takav prijenos pribavljena prilikom transfera prve rate.

557 Tabela 1.1
558 Tabela 1.2
559 „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 72/2016, 142/2016, 233/2018 i 14/2020.

Broj predmeta prekograničnog priznavanja i odluka o kojima je odlučio Osnovni građanski sud u Skoplju (2017–2020.)

Godina	2017.	2018.	2019.	2020.
1. Ukupan broj predmeta	190	200	195	210
2. Predmeti o kojima odlučuje Vijeće od tri sudije (Faza II postupka priznavanja i izvršenja)	5	3	3	5

Tabela 1: Godišnji broj predmeta

Broj prekograničnih predmeta koje je obradilo Ministarstvo pravde Republike Sjeverne Makedonije (2017–2020.)[560]

Godina	2017.	2018.	2019.	2020.
Broj predmeta	1	11	7	2

Tabela 2: Godišnji broj predmeta

3.3 Kapaciteti izvršilaca u pogledu prekograničnog priznavanja stranih sudskih odluka

Izvršenje presuda na teritoriji S. Makedonije sprovodi se prema EA-u. Postupak izvršenja primjenjuje se na domaće izvršne presude, kao i na strane presude ako zadovoljavaju uslove za priznavanje predviđene nacionalnim zakonodavstvom ili međunarodnim sporazumom ratificiranim prema Ustavu.[561] Takav stav predviđa da svi izvršioci koji su ovlašteni u S. Makedoniji mogu izvršiti strane presude.

Broj prekograničnih predmeta koje sprovode izvršioci (2017–2020.)

Godina	2017.	2018.	2019.	2020.
Broj predmeta	16	13	1	2

Tabela 3: Godišnji broj predmeta

3.4 Priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u okviru obrazovnih programa akademija za edukaciju sudija

Akademija za sudije i javne tužioce „Pavel Shatev" (Akademija) zamišljena je kao glavni nosilac aktivnosti na poboljšanju efikasnosti i efektivnosti pravosudnog sistema kroz stručno usavršavanje sudija, javnih tužilaca, sudske i tužilačke službe. Njena struktura i organizacija

560 U nekim slučajevima stranke direktno rješavaju svoj zahtjev putem nekih od mehanizama predviđenih bilateralnim i multilateralnim sporazumima putem Ministarstva pravde Republike Sjeverne Makedonije, kao sudsku pomoć u građanskim stvarima.
561 Član 8. Zakona o izvršenju

uređene su Zakonom o Akademiji za sudije i javne tužioce[562], Statutom[563], i drugim relevantnim aktima. Postoje dvije vrste obrazovnih aktivnosti: osnovna edukacija i kontinuirana edukacija. Osnovna edukacija odnosi se na kandidate za sudije i javne tužioce, dok je kontinuirano obrazovanje zamišljeno kao trajno poboljšanje kompatibilnosti pravosuđa. Obrazovni program za osnovnu edukaciju kandidata na temu priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka pokriven je s 2 sata teoretskog obrazovanja (ova 2 sata odnose se na cjelokupni nacionalni PIL) i 2 sata teoretskog obrazovanja o saradnji EU u građanskim i trgovinskim pitanjima. Praktično obrazovanje predviđeno je obrazovnim programom za *5 sati* edukacije (2 sata PIL-a i 3 sata EU PIL-a).

Kontinuirana edukacija sastoji se od stalnih kurseva o novitetima i novim pravnim aktima na nacionalnom i međunarodnom nivou, pokrivajući tako područje međunarodnog privatnog prava i postupak eksekvature za strane sudske odluke. U 2019. godini, Akademija je provela dvije obuke o „Uredbi Brisel I.bis" i „Uredbi Brisel II.bis"; 2020. godine Akademija nije organizirala nikakvu obuku o priznavanju i izvršenju; dok je za 2021. predviđena jedna obuka na temu „Priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka".

4. Ekonomski i politički aspekti u pogledu implementacije Haške konvencije iz 2019. godine

4.1 Glavni trgovinski partneri u pogledu uvoza i izvoza

U periodu 2016–2019. godine, najveći trgovinski partneri Sjeverne Makedonije za izvoz bili su Njemačka, Srbija, Bugarska, Belgija i Grčka, a za uvoz Njemačka, Ujedinjeno Kraljevstvo, Grčka, Srbija i Kina. Iz tabela 4 i 5 vidljivo je da su najznačajniji trgovinski partneri S. Makedonije iz Evrope, međutim važni su i drugi globalni trgovinski partneri poput Turske, SAD-a, Ruske Federacije, Južne Afrike, Brazila i drugih.

4.1.1 Uvoz

Država	2019.[564]	2018.	2017.	2016.
Njemačka	1.075.000.000 USD	1.050.359.000 USD	910.251,000 USD	829.895.000 USD
Ujedinjeno Kraljevstvo	1.084.000.000(1.) USD	863.262.000 USD	780.175.000 USD	726.830.000 USD
Grčka	765.000.000 USD	766.755.000 USD	617.952.000 USD	497.191.000 (4.) USD
Srbija	678.000.000 USD	646.640.000 USD	590.390.000 USD	541.002.000 (3.) USD
Kina	544.000.000 USD	523.244.000 USD	444.003.000 USD	421.227.000 USD
Italija	527.000.000 USD	508.038.000 USD	427.153.000 USD	384.877.000 USD
Turska	452.000.000 USD	425.512.000 USD	367.197.000 USD	349.265.000 USD
Južna Afrika	/	295.604.000(10.) USD	250.095.000 (9.) USD	172.985.000 (10.) USD
SAD	309.000.000 (9.) USD	244.757.000 (11.)USD	176.565.000 (13.) USD	150.211.000 (11.) USD
Ruska Federacija	142.000.000 (20.) USD	131.372.000 (20.) USD	148.494.000 (15.) USD	142.962.000 (12.) USD
Brazil	42.000.000 (27.) USD	46.722.000 (31.) USD	44.432.000 (29.) USD	43.045.000 (28.) USD

Tabela 4: Trgovinski partneri za uvoz

Izvoz: WITS – Svjetska banka [https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/MKD/Year/2018/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country]

4.1.2 Izvoz

Država	2019[565]	2018.	2017.	2016.
1. Njemačka	3.501.000.000 USD	3.248.099.000 USD	2.662.466.000 USD	2.246.626.000 USD
2. Srbija	277.000.000 (4.) USD	542.956.000 USD	474.634.000 USD	423.706.000 USD
3. Bugarska	351.000.000 (2.) USD	360.718.000 USD	332.914.000 USD	246.501.000 USD
4. Belgija	238.000.000 (5.) USD	259.265.000 USD	133.448.000 (5.) USD	189.266.000 USD
5. Grčka	193.000.000 (7.) USD	225.133.000 USD	203,511,000 (4.) USD	163.326.000 (6.) USD
6. Kina	166.000.000 (10.) USD	65.259.000 (22) USD	62.256.000 (18.) USD	47.810.000 (19.) USD
7. Turska	87.000.000 (15.) USD	96.166.000 (14.) USD	88.595.000 (9.) USD	70.721.000 (11.) USD
8. Južna Afrika	/	39.511.000 (25.) USD	563.000 (63.) USD	6.718.000 (30.) USD
9. SAD	50.000.000 (24.) USD	67.377.000 (19.) USD	55.547.000 (22.) USD	50.768.000 (16.) USD
10. Ruska Federacija	52.000.000 (23.) USD	131.372.000 (26.) USD	54.127.000 (23.) USD	48.953.000 (18.) USD
11. Brazil	6.200.000 (31.) USD	3.444.000 (41.) USD	2.956.000 (47.) USD	2.717.000 (40.) USD

Tabela 5: Trgovinski partneri za izvoz

Izvor: WITS – Svjetska banka [https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/MKD/Year/2018/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country]

562 „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 20/2015, 192/2015, 231/2015 i 163/2018.
563 „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 56/2015.
564 Izvor: NBRSM [https://www.nbrm.mk/nadvoresno_trgovska_razmena.nspx]
565 Izvor: NBRSM [https://www.nbrm.mk/nadvoresno_trgovska_razmena.nspx]

4.2 Politički aspekti u pogledu implementacije Haške konvencije iz 2019. godine

4.2.1 Okolnosti koje mogu omogućiti vašoj zemlji da šalje obavještenja u skladu s članom 29. Haške konvencije iz 2019. godine

Član 29. Haške konvencije iz 2019. godine ispunjava dvije funkcije: definira kada Konvencija stupa na snagu između dvije države ugovornice i dopušta ograničenu mogućnost isključivanja kako bi se izbjeglo uspostavljanje ugovornih odnosa s drugim državama ugovornicama. Glavni rezultat člana 29. je da Konvencija ima učinak između dvije države ugovornice samo ako nijedna nije dostavila obavještenje u odnosu na drugu u skladu sa stavom 2. ili 3. Stav 1. precizira da u nedostatku bilo kakvog takvog obavještenja, Konvencija stupa na snagu između dvije države od prvog dana u mjesecu nakon isteka perioda u kojem se mogu podnijeti obavještenja.[566] Što se tiče S. Makedonije, ne postoje politička ili pravna pitanja s drugim zemljama koja bi mogla rezultirati upotrebom ograničene mogućnosti odbijanja, i očekuje se da će Haška konvencija iz 2019. godine biti primjenjiva na sve države članice Konvencije.

4.2.2 Okolnosti koje mogu omogućiti vašoj zemlji da pruži izjave u skladu s članovima 17, 18, 19. i 25. Haške konvencije iz 2019. godine

U svjetlu opće politike S. Makedonije u pogledu poboljšanja trgovine i predvidivosti prekogranične provedbe stranih sudskih odluka, očekuje se da S. Makedonija neće koristiti mogućnost davanja izjava u skladu s članovima 17, 18, 19. i 25. Haške konvencije iz 2019. godine.

5. Međunarodna nadležnost i kompatibilnost s Haškom konvencijom iz 2019. godine

5.1 Opća međunarodna nadležnost (prebivalište, uobičajeno boravište)

Jednostavnost i dosljednost PILA-e 2020. evidentna je u prvom odjeljku Poglavlja I, koji postavlja opće odredbe za međunarodnu nadležnost. Glavna novina u pogledu odredaba opće nadležnosti, kako u parničnom tako i u vanparničnom postupku, je uvođenje uobičajenog prebivališta tuženog kao kriterija nadležnosti.[567] Boravište tuženog je i dalje prisutno kao kriterij nadležnosti, ali se sada daje alternativno s uobičajenim prebivalištem tuženog. Dakle, opća nadležnost sudova S. Makedonije uspostavljena je ako tuženi (koji je fizičko lice) ima prebivalište *ili* uobičajeno boravište u S. Makedoniji. Postoji zasebna odredba koja se odnosi na kriterij opće nadležnosti za pravna lica u oba postupka kojim se utvrđuje nadležnost sudova S. Makedonije prema sjedištu pravnog lica.[568] Druga novina je odredba PILA-e 2020. koja isključuje nasljedstvo iz opće nadležnosti.[569]

Član 5, stav 1(a) Haške konvencije iz 2019. godine predviđa da je presuda prihvatljiva za priznavanje ili izvršenje ako je osoba protiv koje se traži takvo priznavanje ili izvršenje imala uobičajeno boravište u državi porijekla u vrijeme kada je ta osoba postala strana u postupku. Nova PILA 2020. također predviđa prebivalište ili uobičajeno boravište tuženika kao kriterij nadležnosti za utvrđivanje osnovne nadležnosti.[570] Na prvi pogled, takva odredba odgovara filteru nadležnosti predviđenom u članu 5, stav 1(a) Haške konvencije iz 2019. godine i obično

566 Garcimartín Alférez, F., Saumier, G., „Konvencija od 2. jula 2019. o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim ili trgovačkim stvarima: Izvještaj s obrazloženjem", koji je HCCH odobrio 22. septembra 2020. godine, <https://assets.hcch.net/docs/a1b0b0fc-95b1-4544-935b-b842534a120f.pdf> (pristupljeno 28. aprila 2021. godine), str. 176–177, stav 407–408.

567 Član 110, st. 1. PILA-e 2020. i član 114, st. 1. PILA-e 2020.

568 Član 110, st. 1. PILA-e 2020. i član 114, st. 1. PILA-e 2020.

569 Član 110. st, 2. PILA-e 2020. i član 114, st. 3. PILA-e 2020.

570 Član 110, st. 2. PILA-e 2020.

će prebivalište odgovarati uobičajenom boravištu optuženog. Međutim, nedavne migracije u S. Makedoniji i regionu mogu uzrokovati mogući problem u primjeni ovog filtera nadležnosti u slučaju fizičkih osoba. Naime, sudovi će tradicionalno odrediti osnovnu nadležnost prema prebivalištu tuženog u S. Makedoniji, uprkos uobičajenom boravištu kao novouvedenom kriteriju nadležnosti. Prebivalište se utvrđuje prema Zakonu o prijavi prebivališta i privremenog boravišta[571] i uglavnom je administrativne prirode, sa subjektivnim elementom ugrađenim u pojam.[572] U praksi, sudovi utvrđuju prebivalište na osnovu ličnih ili putnih isprava koje izdaje Ministarstvo unutrašnjih poslova,[573] što ponekad ne odgovara činjeničnom stanju,[574] jer mnogi ljudi namjerno ili nenamjerno ne poštuju obavezu prijavljivanja ako napuste državu na duže od tri mjeseca.[575] Kao rezultat toga, moglo bi doći do hipotetičke situacije u kojoj su sudovi u S. Makedoniji s pravom preuzeli nadležnost na osnovu člana 110. PILA-e (prebivalište tuženog), ali odluka nije mogla proći filter nadležnosti predviđen u članu 5, stav 1(a) Haške konvencije iz 2019. godine, jer je uobičajeno boravište tuženog u drugoj državi. Jedno od mogućih rješenja je primjena uobičajenog boravišta tuženog kao kriterij nadležnosti zasnovan na članu 110. PILA-e, umjesto prebivališta. Član 110. PILA-e predviđa oba kriterija nadležnosti i ispunjavanje jednog od njih je dovoljno. U tim slučajevima, ako sud S. Makedonije utvrdi nadležnost na osnovu uobičajenog boravišta tuženog, to bi ublažilo nesrazmjer između prebivališta i uobičajenog boravišta i ipak obezbijedilo dovoljnu zaštitu tuženog.

5.2 Prorogacija nadležnosti (izričita/prećutna, prije ili nakon početka postupka)

Odjeljak 2. PILA-e 2020. sada je posvećen prorogaciji nadležnosti. Ovaj odjeljak izmijenjen je i izgrađen u skladu s Uredbom Brisel I.bis.[576] Članovi 122. do 125. odražavaju odredbe odjeljka 7. Uredbe Brisel I.bis, a tekst ovih odredaba pokušava slijediti formulaciju odredaba iz Uredbe Brisel I.bis. U poređenju s PILA-om 2007, jedna od najznačajnijih novina je predviđena članom 122. PILA-e 2020, koji se odnosi na prorogaciju nadležnosti sudova Republike S. Makedonije. Prema ovoj odredbi, status isključive nadležnosti pripisuje se prorogaciji nadležnosti sudova S. Makedonije.[577] S takvim stavom, prorogacija nadležnosti sudova S. Makedonije ima sve modalitete za zaštitu isključive nadležnosti u okviru PILA-e 2020, kao što je pravilo *lis pendes* [578] i nepriznavanje stranih odluka kojima se krši prorogacija sudova Republike Makedonije.[579] Učinak aspekta isključive nadležnosti sporazuma o izboru suda nije apsolutan, jer je na strankama da se odluče za takav učinak.[580] Još jedna važna razlika u PILA-i 2020. u odnosu na PILA-u 2007. je ta što za odabir sudova Republike S. Makedonije nije potrebno da jedna od strana bude makedonski državljanin, ili ako se radi o pravnom licu da ima *situs* u S. Makedoniji.[581] Nadalje, PILA 2020. propisuje da za odabir stranog suda nije potrebno da jedna od strana bude strani

571 „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 36/92, 12/93, 43/00, 66/07, 51/11, 152/15 i 55/16.

572 Član 2. Zakona o prijavi prebivališta i privremenog boravišta definira pojam prebivališta kao „Prebivalište je mjesto gdje se građanin nastanio s namjerom da tamo stalno živi i stekao stan za život."

573 Član 98. Zakona o parničnom postupku, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 79/2005, 110/2008, 83/2009, 116/2010 i 124/2015.

574 Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike S. Makedonije ne vodi dosljednu evidenciju o dvije kategorije adresa – privremenom boravku i stalnom prebivalištu. Na osnovu jednostavne izjave, građani mogu biti registrirani na privremenoj adresi u zemlji i tamo im može biti dozvoljeno da glasaju, iako ne žive na navedenoj adresi ili možda nemaju prebivalište u zemlji. Uprkos zakonskim odredbama koje obavezuju MUP da registrira građane koji su napustili državu na duže od tri mjeseca i nisu to prijavili, te da izvrši verifikaciju privremenih izjava o adresi, bilo je ograničeno proaktivno djelovanje MUP-a radi ažuriranja registra adresa. Ovaj izvještaj je u odnosu na birački spisak utvrdio da je „Proces revizije, koji su posmatrale četiri glavne političke stranke, doveo do ograničenog broja brisanja, uglavnom preminulih ljudi. Osim toga, identifikovano je 39.502 glasača sa podacima o „sumnjivoj registraciji" i morali su se ponovo registrirati, a 171.500 birača smatralo se privremeno nastanjenim u inostranstvu i premješteno je u poseban registar birača izvan zemlje." Završni izvještaj OSCE/ODIHR misije za posmatranje izbora, RANI PARLAMENTARNI IZBORI 11. decembra 2016. godine, dostupno na: https://www.osce.org/files/f/documents/8/b/302136.pdf. Pristupljeno 28. aprila 2021. godine

575 Član 8. Zakona o prijavi prebivališta i privremenog boravišta

576 Uredba (EU) br. 1215/2012 Evropskog parlamenta i Vijeća od 12. decembra 2012. godine o nadležnosti i priznavanju i izvršenju presuda u građanskim i trgovačkim stvarima, SLEU L351/1. Za više informacija o ugovorima o nadležnosti, vidi Uredbu Brisel I.bis

577 Član 122, st. 2. PILA-e 2020.

578 Član 119. PILA-e 2020.

579 Član 160. PILA-e 2020.

580 Član 122, st. 2 PILA-e 2020.

581 Član 56, st. 3. PILA-e 2020.

državljanin ili da pravno lice ima *situs* van S. Makedoniji.[582]

Član 5, stav 1. Haške konvencije iz 2019. godine predviđa filtere nadležnosti koji se tiču tri oblika pristanka: izričitog pristanka tokom postupka (član 5, stav 1(e) Haške konvencije iz 2019. godine), implicitnog pristanka (član 5, stav 1(f) Haške konvencije iz 2019. godine) i sporazum o neekskluzivnom izboru suda stranaka (član 5, stav 1(m) Haške konvencije iz 2019. godine).[583] Pod velikim uticajem Uredbe Brisel I.bis, PILA 2020. pruža direktna pravila nadležnosti u pogledu izričite i implicitne saglasnosti.[584] Stranke se mogu dogovoriti o nadležnosti prije i nakon što je spor nastao u vezi s određenim pravnim odnosom.[585] Pored toga, S. Makedonija potpisala je Hašku konvenciju 2005. godine i očekuje se da će je ratificirati. Ako S. Makedonija postane država članica Haške konvencije iz 2019. godine, tada će se raspodjela presuda priznatih i/ili izvršenih prema ovim instrumentima provoditi po principu „ili-ili“.

PILA 2020. nudi nekoliko alternativa za podnošenje, kao što su: tuženi je dostavio odgovor na tužbu bez osporavanja nadležnosti; raspravljao je o meritumu i nije osporio nadležnost niti podnio protutužbu.[586] Posljednja tačka osporavanja nadležnosti je prethodno sudsko ročište, ili u slučaju da nema prethodnog sudskog ročišta, na prvom sudskom ročištu za suđenje.[587] Kao što je slučaj u članu 26, stav 2. Uredbe Brisel I.bis, u pitanjima u kojima su ugovarač osiguranja, osiguranik, korisnik ugovora o osiguranju, oštećena strana, potrošač ili zaposlenik tuženi, sud će prije preuzimanja nadležnosti osigurati da je optuženi obaviješten o svom pravu da osporava nadležnost suda i o posljedicama pojavljivanja ili nepojavljivanja.[588] Dakle, u slučajevima podnošenja, presude donesene od sudova S. Makedonije mogle bi cirkulirati prema Haškoj konvenciji iz 2019. godine.

5.3 Prema članu 5. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost ostalih kriterija nadležnosti u Konvenciji i u nacionalnim pravnim izvorima

5.3.1 Glavno mjesto poslovanja (fizičko lice)

Član 5, stav 1(b) predviđa filter nadležnosti za vrlo ograničene, vrlo uske situacije u kojima je fizičko lice nad kojim se traži priznavanje ili izvršenje imalo glavno mjesto poslovanja u državi porijekla u vrijeme kada je to lice postalo stranka u postupku pred sudom porijekla, a tužba na kojoj se presuda temelji proizašla je iz tih aktivnosti. PILA 2020. je pod uticajem Uredbe Rim I i II i sadrži sličnu definiciju za glavno mjesto poslovanja fizičkog lica.[589]

5.3.2 Podnošenje tužbe u glavnom postupku – podnosilac tužbe

Jedan od najočiglednijih filtera nadležnosti je član 5, stav. 1(c) koji se odnosi na presude protiv podnosioca tužbe u glavnom postupku. Obrazloženje ovog filtera za nadležnost je jednostavno: ako podnosilac tužbe iz glavnog postupka (koji pod većinom okolnosti izabere forum) izgubi slučaj,[590] presuda bi trebala biti prepoznatljiva u drugim zemljama bez mogućnosti osporavanja nadležnosti.[591] Postoje neki aspekti koje je potrebno uzeti u obzir u vezi s primjenom ovog filtera

582 Član 123, st. 1. PILA-e 2020. Za formalnu valjanost sporazuma o izboru suda, uslovi oponašaju odredbe čl. 25, st. a do c Uredbe Brisel I.bis. Postoji i mogućnost prećutnog izbora suda u situacijama u kojima se tuženi pojavio bilo podnošenjem odgovora na tužbu, pojavio se po glavnom pitanju bez osporavanja nadležnosti ili podnio protutužbu (čl. 125, st. 1. PILA-e 2020.).

583 Garcimartín i Saumier, stav 160.

584 Odjeljak 2, članovi 122–125. PILA-e

585 Članovi 122. i 123. PILA-e

586 Član 125. PILA-e

587 Ibid.

588 Član 125, stav 2. PILA-e

589 Član 6, stav 2. PILA-e 2020.

590 Protiv njega/nje izrečena je odšteta priznata prema čl. 3, st. 1(b) Haške konvencije iz 2019. godine

591 Garcimartín i Saumier, stav 147–151.

nadležnosti. Prvo, ovo pravilo odnosi se na tužbene zahtjeve, isključujući tako protutužbe koje su posebno obrađene u članu 5, stav 1(l) Haške konvencije iz 2019. godine.[592] Drugo, član 5, stav 1(c) posebno je važan kada podnosilac tužbe nema uobičajeno boravište u državi porijekla jer u takvom scenariju postaje relevantan filter koji se zasniva na implicitnom pristanku podnosioca tužbe, za razliku od povezanosti strana s državom porijekla iz člana 5, stav 1(a) Haške konvencije iz 2019. godine.

5.3.3 Podružnica, agencija ili druga ustanova

Uticaj člana 7, stav 5. Uredbe Brisel I.bis koja se odnosi na „nadležnost podružnice“ može se vidjeti u članu 5, stav 1(d) Haške konvencije iz 2019. godine, iako ova druga propisuje restriktivniji pristup u vezi s podružnicama.[593] Implementaciju ovog pravila sudovi S. Makedonije trebali bi provesti bez ikakvih problema, budući da PILA 2020. sadrži odredbu koja se odnosi na utvrđivanje nadležnosti sudova za slučajeve koji proizilaze iz poslovanja podružnice, agencije ili drugog poslovnog subjekta, sve dok se nalaze u S. Makedoniji, a tuženi nema zakonsko sjedište u S. Makedoniji.[594] Ako tuženi ima zakonsko sjedište u S. Makedoniji, tada će se osnovna nadležnost sudova S. Makedonije odrediti prema zakonskom sjedištu tuženog predviđenom u članu 110. PILA-e (što je u skladu s filterom nadležnosti predviđeno članom 5, stav 1(a) Haške konvencije iz 2019. godine).

5.3.4 Ugovorne obaveze

Član 5, stav 1(g) Haške konvencije iz 2019. godine propisuje filter nadležnosti za pravne odnose koji su ugovorni odnosi. Da bi strana presuda prošla ovaj filter, mora ispuniti nekoliko uslova: prvo, mora se odnositi na ugovorne obaveze; drugo, sud porijekla mora biti sud u mjestu u kojem se izvršenje te obaveze dogodilo ili je trebalo da se dogodi; treće, mjesto izvršenja ugovorne obaveze utvrđeno je u ugovoru ili alternativno ako se u ugovoru ne spominje to pitanje, prema zakonu koji se primjenjuje na ugovor; i na kraju, da mjesto izvršenja ugovora nije proizvoljno, nasumično ili nedovoljno povezano s transakcijom između strana, te da postoji namjerna i značajna veza s državom porijekla. Ako se ova odredba uporedi s pravilima o direktnoj nadležnosti za ugovore u EU, naime propisanim u Uredbi Brisel I.bis[595] i u drugim jurisdikcijama izvan EU,[596] evidentno je da ova odredba predstavlja kompromis između dva pristupa[597] i pokušava izgraditi „konceptualne mostove”[598] između „legalističke“ pravne kulture i „faktičke“ pravne kulture.[599]

Član 145. PILA-e 2020. slijedi kriterije nadležnosti iz člana 7, stav 1. Uredbe Brisel I.bis i predviđa ovaj dvostruki sistem direktne nadležnosti, prema kojem bi sudovi S. Makedonije preuzeli nadležnost (mjesto izvršenja ugovora i ako se strane nisu drugačije dogovorile, „karakteristična“ obaveza u vezi s prodajom roba i usluga). Tako se mogući ishod u odnosu na korelaciju između haškog i briselskog režima I.bis primjenjuje na S. Makedoniju i preuzeta nadležnost u skladu s članom 145. PILA-e ne bi odgovarala zahtjevima navedenim u članu 5, stav 1(g) Haške konvencije iz 2019. godine. Prema tome, presude sudova S. Makedonije na tom osnovu za nadležnost možda neće proći filter za nadležnost. Međutim, takve se odluke mogu priznati i provesti u drugim državama prema drugim filterima nadležnosti iz člana 5. ili prema nacionalnim

592 Štaviše, podnosilac protutužbe ne „bira“ forum. Bonomi, A., Mariottini, Cristina M., „(Najnovije) vijesti iz Haaga: Promjena igre u međunarodnim parnicama? – Mapa puta za Konvenciju o Haškim presudama iz 2019.", Godišnjak za međunarodno privatno pravo 20 (2018/2019), str. 553.

593 Vidi Garcimartín i Saumier, par. 157. Međutim, postoje neka druga tumačenja pokriva li ovo pravilo podružnice putem „doktrine pojavljivanja“ kako je navedeno u odluci CJEU-a u predmetu *SAR Schotte GmbH protiv Parfums Rothschild SARL* (ECLI: EU: C: 1987: 536), 9 Weller M., „Filteri za nadležnost Konvencije o presudama HCCH iz 2019.", Godišnjak za međunarodno privatno pravo XXI, 2019/2020, str. 289. Scenarij dat u čl. 5, st. 1(d) odnosi se na specifičnu situaciju pod nekoliko uslova: prvo, da je tuženi u glavnom postupku imao podružnicu, agenciju ili drugu ustanovu; drugo, da su podružnica, agencija ili druga ustanova bili bez pravnog lica; treće, da se podružnica, agencija ili druga ustanova nalazi u državi porijekla u vrijeme kada je tuženi postao stranka u postupku pred Sudom porijekla i na kraju, da je tužba na kojoj se zasniva presuda proizašla iz aktivnosti podružnica, agencija ili druge ustanove.

594 Član 149. PILA-e

595 Član 7, stav 1. Uredbe Brisel I.bis

596 SAD i Kanada. Za pravne doktrine u ovim zemljama vidjeti Bonomi i Mariottini, str. 556.

597 Garcimartín i Saumier, stav 180.

598 Weller, str. 294.

599 Garcimartín i Saumier, stav 180.

pravilima prema članu 15. Haške konvencije iz 2019. godine.

5.3.5 Vanugovorne obaveze

Filter nadležnosti za presude koje se odnose na vanugovorne obaveze utvrđen je u članu 5, stav 1(j) Haške konvencije iz 2019. godine. Kriterij nadležnosti naveden u tom članu je mjesto u kojem je došlo do djela ili propusta koji je direktno nanio takvu štetu, bez obzira na to gdje je ta šteta nastala, što znači da je država porijekla mjesto u kojem je došlo do ovog djela ili propusta koji je nanio štetu. Takav stav, sagledan zajedno s ograničenjem vrsta štete, u skladu je sa sudskom praksom SAD-a i predstavlja odstupanje od širokog pristupa nadležnosti Uredbe Brisel I.bis.[600] To može proizvesti neke nejasnoće u pogledu primjene člana 5, stav 1(j) Haške konvencije iz 2019. godine na presude koje dolaze iz sudova u S. Makedoniji, jer je član 148, stav (1) PILA-e 2020. transpozicija člana 7, stav (2) Uredbe Brisel I.bis koji pokriva širi materijalni obim odnosa koji se ne bi priznali niti proveli prema Haškoj konvenciji iz 2019. godine. Međutim, ako se presude ne mogu priznati ili izvršiti prema ovom filteru nadležnosti, tada se drugi filteri nadležnosti iz člana 5, stav (1) Haške konvencije iz 2019. mogu primijeniti ili će na kraju član 15. Haške konvencije iz 2019. godine propisati priznavanje i izvršenje stranih presuda prema nacionalnim pravilima.

5.3.6 Trustovi

Odredbe člana 5, stav 1(k) Haške konvencije iz 2019. godine primjenjuju se na presude koje se odnose na *trustove*. U PILA-i 2020. ne postoje posebna pravila u vezi s *trustovima*.

5.3.7 Protutužbe

Član 5, stav 1(l) Haške konvencije iz 2019. godine predviđa filter nadležnosti u pogledu protutužbi. Ova odredba razlikuje dva scenarija na osnovu činjenice da li je protutužba bila: (i) u korist protutužioca; ili (ii) protiv protutužioca.

PILA 2020. sadrži posebnu odredbu u vezi s protutužbama, kojom se utvrđuje direktna nadležnost sudova S. Makedonije za protutužbe, ako je zahtjev za protutužbom u korelaciji s tužbom.[601] Takav je stav u skladu s Haškom konvencijom iz 2019. godine.

5.3.8 Potrošački i ugovori o radu

Potrošači i zaposlenici općenito su zaštićeni nacionalnim i međunarodnim zakonodavstvom.[602] Takve se odredbe mogu naći u Uredbi Brisel I.bis[603], drugim međunarodnim instrumentima[604], kao i u PILA-i 2020.[605] Potrošački i ugovori o radu isključeni su iz područja primjene Haške konvencije iz 2005. godine[606], a priznavanje ili izvršenje presuda u tim odnosima obuhvaćeno je Haškom konvencijom iz 2019. godine. Međutim, nisu sve presude koje se odnose na potrošačke ugovore i ugovore o radu obuhvaćene Haškom konvencijom iz 2019. godine.

PILA 2020. sadrži posebne odredbe koje se odnose na utvrđivanje direktne nadležnosti nad potrošačkim i pojedinačnim ugovorima o radu.[607] Što se tiče potrošačkih ugovora, primjenjiv je član 146. PILA-e. Odredbe člana 146. PILA-e oblikovane su prema pravilima koja se odnose na utvrđivanje direktne nadležnosti u Uredbi Brisel I.bis[608] i tiču se dva odvojena scenarija: da li je

600 Garcimartín i Saumier, stav 197; Bonomi i Mariottini, str. 558.
601 Član 113. PILA-e
602 Nielsen, P. A., „Haška konvencija o presudama iz 2019. – od neuspjeha do uspjeha", Časopis za međunarodno privatno pravo 16. 2020, str. 222.
603 Član 17. do 23. Uredbe Brisel I.bis. Uredba Brisel I.bis također pruža određenu zaštitu osiguranim osobama, vidi i čl. 10. do 16. Uredbe Brisel I.bis.
604 Garcimartín i Saumier, stav 222.
605 Član 146. i 147. PILA-e
606 Član 2, stav 1(b) Haške konvencije iz 2005. godine
607 Član 146. i 147. PILA-e
608 Rumenov I., „Evropeizacija makedonskog međunarodnog privatnog prava – pravna evolucija nacionalnog međunarodnog privatnog prava, pitanja i izazovi EU i komparativnog prava (ECILC)", Vol. 4, 2020, Osijek, Hrvatska, str. 319.

podnosilac zahtjeva potrošač ili prodavac. Ako je podnosilac zahtjeva potrošač, tada će sudovi S. Makedonije imati nadležnost ako prodavac ima prebivalište u S. Makedoniji.[609] Ako je obrnuto, ako je prodavac tužilac, a tuženi potrošač, tada se primjenjuje isključiva nadležnost sudova S. Makedonije ako potrošač ima prebivalište u S. Makedoniji.[610] Ova situacija je posebno važna s obzirom na Hašku konvenciju iz 2019. godine jer bi se u većini slučajeva nadležnost nad presudama potrošača u kojima je potrošač osoba protiv koje se traži priznavanje uspostavila prema prebivalištu potrošača. Imajući u vidu ograničene mogućnosti koje preostaju nakon primjene restrikcija i ograničenja predviđenih članom 5, stav (2) Haške konvencije iz 2019, jedini predvidljivi ishod bio bi filter nadležnosti iz člana 5, stav 1(a) Haške konvencije iz 2019. godine koji je uobičajeno boravište potrošača. Takav stav nije bez problema, poput pitanja koja su gore pomenuta u vezi s problemom utvrđivanja prebivališta od strane sudova S. Makedonije i uobičajenog boravišta. U nekim situacijama to bi na kraju dovelo do toga da se presude o potrošačkim ugovorima ne priznaju prema Haškoj konvenciji iz 2019. godine, pri čemu je sud S. Makedonije s pravom preuzeo svoju nadležnost na osnovu prebivališta tuženog, ali tuženi uobičajeno boravi na drugom mjestu, čime je Haška konvencija iz 2019. godine neprimjenjiva na potrošačke ugovore. Takav stav mogao bi se ublažiti s dva pravila: prvo mogućnošću iz člana 146, stav (3) PILA-e koji dopušta izuzetak u isključivoj nadležnosti dopuštajući strankama da daju saglasnost na nadležnost sudova S. Makedonije pod uslovom da se saglasnost mora dati nakon što je spor nastao. Međutim, saglasnost se mora dati izričito tokom postupka pred sudom, kako bi se prešlo ograničenje filtera nadležnosti iz člana 5, stav (2) koji se poziva na član 5, stav 1(e) Haške konvencije iz 2019. godine. Ovaj scenarij bio bi od koristi za vrlo mali broj presuda jer zahtijeva vrlo konkretne radnje strana. Druga mogućnost predviđena članom 15. Haške konvencije čini se realnijom, a u situaciji kada se donosi presuda protiv potrošača s uobičajenim boravištem izvan S. Makedonije, ove presude će se priznati u skladu s nacionalnim pravilima suda koji vrši priznavanje. Isto obrazloženje vrijedi i za pojedinačne potrošačke ugovore, jer član 147. PILA-e predviđa istu isključivu nadležnost na osnovu prebivališta zaposlenika kao kriterija nadležnosti.

5.4 Isključiva nadležnost

Posebne odredbe o nadležnosti slijede sistematizaciju odredaba koje određuju mjerodavno pravo. Odeljak 3 Poglavlja I u Dijelu III podijeljen je na pododjeljke koji sadrže posebne odredbe o nadležnosti za status lica[611], porodičnih odnosa[612], nasljeđa[613], stvarnog prava[614], prava intelektualne svojine[615], ugovornih i vanugovornih odnosa[616].

PILA 2020. je uvela važne promjene u pogledu isključive nadležnosti. Prvo, smanjen je broj situacija u kojima je isključiva nadležnost pripisana sudovima S. Makedonije. U PILA-i 2007. bilo je 13 situacija isključive nadležnosti sudova S. Makedonije.[617] U PILA-i 2020, samo je 7 situacija okarakterizirano isključivom nadležnošću sudova S. Makedonije:

1. Sporazumi o izboru suda kojima se utvrđuje nadležnost suda Sjeverne Makedonije (osim ako su stranke drugačije odredile)[618];
2. Sporovi u vezi s osnivanjem, raspuštanjem i promjenom pravnog statusa pravnog lica, ako kompanija, drugo pravno lice ili udruženje imaju sjedište u Republici Sjevernoj

609 Član 146, stav (1) PILA-e
610 Član 146, stav (2) PILA-e
611 Član 126. do 130. PILA-e 2020.
612 Član 131. do 136. PILA-e 2020.
613 Član 137. do 140. PILA-e 2020.
614 Član 141. do 143. PILA-e 2020.
615 Član 144. PILA-e 2020.
616 Član 145. do 150. PILA-e 2020.
617 Član 65, 66, 67, 68, 63, 84, 85, 86, 73, stav 2, 76, stav 2, 78, stav 2, 83, stav 2, 87, 88. i 91. PILA-e 2007.
618 Član 122, stav (2) PILA-e 2020.

Makedoniji[619];

3. Sporovi u vezi s upisima u javne registre, ako se javni registri vode u Republici Sjevernoj Makedoniji[620];
4. Sporovi u vezi s usvajanjem, ako je usvojenik državljanin Republike Sjeverne Makedonije i ima uobičajeno boravište u Republici Sjevernoj Makedoniji u vrijeme pokretanja postupka za usvojenje[621];
5. Sporovi u vezi s imovinskim pravima na nepokretnu imovinu i sporovi u vezi sa zakupom ili izdavanjem nepokretne imovine (osim kratkoročnih zakupa na period kraći od šest uzastopnih mjeseci), ako se nepokretna imovina nalazi na teritoriji Republike Sjeverne Makedonije[622];
6. Sporovi u vezi s pravima industrijske svojine, ako je zahtjev za podnošenje ili registraciju podnesen u Republici Sjevernoj Makedoniji, podnošenje ili registracija tog prava vršeno je u Republici Sjevernoj Makedoniji, ili na osnovu ratificiranog međunarodnog ugovora, i u tom slučaju smatrat će se da je podnošenje ili registracija tog prava izvršena u Republici Sjevernoj Makedoniji[623];
7. Sporovi u vezi s individualnim ugovorima o radu, ako je poslodavac tužilac, a zaposleni tuženi i ima prebivalište u Republici Sjevernoj Makedoniji.[624]

5.4.1 Kriterij nadležnosti za utvrđivanje međunarodne nadležnosti u pogledu stvarnih prava na nepokretnoj imovini

Haška konvencija iz 2019. godine sadrži nekoliko odredaba koje se odnose na nepokretnu imovinu. Član 6. Haške konvencije iz 2019. godine vrlo je specifičan i vrlo je važna odredba u mehanizmu Konvencije, podižući zaštitu foruma u kojem se nalazi nepokretna imovina do najveće važnosti i predviđajući isključivu posrednu nadležnost za ove slučajeve.[625] Posljedica odredaba člana 6. Haške konvencije iz 2019. godine je da će se presude koje se odnose na stvarna prava priznati samo ako ih donese sud na čijoj se teritoriji imovina nalazi. To znači da je jedini put prema egzekvaturi za ove presude ako su donesene na forumu *rei sitae*, i obrnuto, ako ih donosi drugi sud koji nije onaj na čijoj se teritoriji nalazi nepokretna imovina, te se presude ne smiju priznati i vrše se prema Konvenciji ili prema nacionalnom pravu, zbog čega je član 15. Haške konvencije iz 2019. godine neprimjenjiv u ovim situacijama.[626] Takav stav nije novina u međunarodnom privatnom pravu jer se, općenito, slični primjeri mogu naći u drugim pravnim izvorima, kao što je na primjer član 24. Uredbe Brisel I.bis.

PILA 2020. predviđa skup nadležnosti u pogledu stvarnih i zakupnih prava. Član 141. PILA-e, pod snažnim uticajem člana 24. Uredbe Brisel I.bis, prvo predviđa isključivu nadležnost suda S. Makedonije za stvarna prava na nepokretnu imovinu ili zakupnine na nepokretnu imovinu. Međutim, član 141, stav (2) PILA-e predviđa isključenje iz isključive nadležnosti sudova S. Makedonije u pogledu kratkoročnih najmova (po modelu prema članu 24, stav (1) Uredbe Brisel I.bis), pod uslovom da su zakupnine nad nepokretnom imovinom zaključene na privremeno privatno korištenje na najviše šest uzastopnih mjeseci, te ako je zakupac fizičko lice i ako stanodavac i stanar imaju prebivalište u istoj državi članici. S takvim stavom, očekuje se da će presude sudova S. Makedonije u većini slučajeva svoju nadležnost nad predmetima u vezi s nepokretnom imovinom i zakupninama zasnivati na činjenici da se nepokretna imovina nalazi u

619 Član 129. PILA-e 2020.
620 Član 130. PILA-e 2020.
621 Član 136, stav (2) PILA-e 2020.
622 Član 141. PILA-e 2020.
623 Član 144. PILA-e 2020.
624 Član 147, stav (2) PILA-e 2020.
625 Nielsen, str. 223.
626 Garcimartín i Saumier, stav 231.

S. Makedoniji, što predviđa isključivu nadležnost, osim za kratkoročne zakupnine kojima bi se samo u ograničenim situacijama mogla dati istovremena nadležnost.

6. Postupak za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka i kompatibilnost s Konvencijom o presudama HCCH iz 2019. godine

6.1 Materijalni obim primjene

Ratione materiae PILA-e 2020 date su u članu 1. On predviđa da PILA 2020. sadrži odredbe kojima se utvrđuje mjerodavno pravo za privatne pravne odnose koji sadrže strani element, odredbe o nadležnosti i odredbe u vezi s postupcima sudova i drugih organa kao i odredbe o priznavanju i izvršenju sudskih odluka i odluka drugih organa.

U poređenju s članom 1. PILA-e 2007, on se općenito razlikuje u dva aspekta. Prvo, što se tiče obuhvaćenih pravnih odnosa, PILA 2020. sadrži samo opći opis pravnih odnosa „privatni pravni odnosi koji sadrže strani element“, dok PILA 2007. nabraja pravne odnose koji se tiču „… ličnog (status), porodičnog, radnog, imovinskog i drugih građanskih odnosa koji imaju međunarodni element”. Identično rješenje sadržano je u članu 1. PILA-e 1982. Drugo, postoji formalna razlika između člana 1. PILA-e 2020. i člana 1. PILA-e 2007, pri čemu član 1. PILA-e 2020. sadrži samo jedan stav, a član 1. PILA-e 2007. sadrži dva stava. Predmet zakona je, međutim, ostao isti, sadrži odredbe za utvrđivanje važećeg zakona, međunarodnu nadležnost sudova i drugih organa Republike S. Makedonije i priznavanje i izvršenje stranih odluka u S. Makedoniji.

6.1.1 Prema članu 1. i 2. Konvencije o presudama HCCH iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost materijalnog obima primjene za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Konvenciji i u nacionalnim pravnim izvorima

Haška konvencija iz 2019. godine za *ratione materiae* uzima dobro uspostavljeni pristup koji se nalazi u Haškoj konvenciji iz 2005. godine, kao i u Uredbi Brisel I.bis [627] s određenim specifičnostima koje su posebne za Hašku konvenciju iz 2019. godine.

Član 1. zajedno s članom 2. Haške konvencije iz 2019. godine predviđa obim primjene ove konvencije i definira njenu primjenu u materijalnom smislu.[628] U materijalnom smislu, obim primjene kako je predviđeno članom 1. Haške konvencije iz 2019. godine navodi da se ona primjenjuje na građanska ili trgovinska pitanja[629], a zatim iz područja primjene isključuje specifičnije oblasti kao što su odluke o prihodu, carini i upravne odluke.[630] Slično Uredbi Brisel I.bis, obim primjene nije ograničen samo na ove aspekte javnog prava, već pokriva i druge *acta iure imperii* kada države ostvaruju svoja vladina i suverena ovlaštenja koja nemaju obične osobe.[631] Štaviše, član 2, stav (4) Haške konvencije iz 2019. godine predviđa da presuda nije isključena iz obima Konvencije ako je država, uključujući vladu, vladinu agenciju ili bilo koju osobu koja djeluje za državu, bila stranka u postupku. Kao ravnotežu ovom načelu, član 19. predviđa mogućnost da država podnese izjavu kojom se odriče ovih odluka s efektom da jednom kada ugovorna strana da takvu izjavu neće moći koristiti Konvenciju za priznavanje ili izvršenje povoljne presude.[632]

627 Uredba (EU) br. 1215/2012 Evropskog parlamenta i Vijeća od 12. decembra 2012. godine o nadležnosti i priznavanju i izvršenju presuda u građanskim i trgovačkim stvarima, SL L 351, 20. 12. 2012, str.1–32.
628 Garcimartín i Saumier, stav 27.
629 Karakterizacija presude, bilo da se odnosi na građanska ili trgovinska pitanja, ovisi o prirodi tužbe ili postupka koji je predmet presude, a ne o prirodi suda, prirodi stranaka ili same činjenice da se tužba prenosi na drugu osobu. Vidi Garcimartín i Saumier, stav 28–31, str. 8.
630 Garcimartín i Saumier, stav 34–35.
631 Hartley T., Dogauchi M., „Konvencija od 30. juna 2005. Konvencija o izboru suda: Izvještaj s objašnjenjima”, https://assets.hcch.net/docs/0de60e2f-e002-408e-98a7-5638e1ebac65.pdf. Pristupljeno 28. aprila 2021. godine, stav 85.
632 Bonomi i Mariottini, str. 542.

Član 2. ulazi u daljnje specifičnosti, nabrajajući druga područja koja su isključena iz područja primjene.[633] Drugi važan aspekt člana 2. Haške konvencije iz 2019. godine je da isključuje arbitražne i druge alternativne odluke o rješavanju sporova iz područja primjene. Pored toga, Haška konvencija iz 2019. godine primjenjiva je na građanske ili privredne sudske odluke u kojima je jedna od stranaka država, vlada, vladina institucija ili osoba koja djeluje u ime države, ali isključuje aspekte u pogledu imuniteta i privilegija država i međunarodnih organizacija.

Kad se suoči sa stranom presudom, sud priznavanja mora imati na umu član 20. Haške konvencije iz 2019. godine pri utvrđivanju da li je presuda donesena u „građanskim ili trgovinskim stvarima", što je uslov za jednoobrazno tumačenje i primjenu Konvencije.[634] Shodno tome, ovo odstupa od razumijevanja pojma „građanska ili trgovinska pitanja" u nacionalnom pojmu[635] i od razumijevanja datog u Uredbi Brisel I.bis koje je mnogo šire od onog u Haškoj konvenciji iz 2019. godine[636]. Nadalje, sud koji priznaje odluku mora osigurati dosljednost u tumačenju izraza „građanska ili trgovinska pitanja" s drugim instrumentima HCCH, posebno s Haškom konvencijom o sporazumu o izboru suda iz 2005. godine.[637]

Ratione materiae PILA-e 2020. kompatibilan je s Haškom konvencijom iz 2019. godine, iako je malo izmijenjen i pojednostavljen u odnosu na predmet kojim se bavi PILA 2007. U poređenju s PILA-om 2007, PILA 2020. sada sadrži samo jedan stav koji propisuje da se PILA 2020. primjenjuje na sva pitanja PIL-a (primjenjivo pravo, međunarodna nadležnost i postupak, te priznavanje i izvršenje). Ovo pravilo ne ulazi u posebnu temu odnosa koje pokriva PILA 2020[638], ali sadrži opću definiciju da se PILA 2020. primjenjuje na „... privatne pravne odnose koji imaju međunarodni element …"[639]. Nadalje, član 174. PILA-e 2020. predviđa da se postupak predviđen u članovima 165–171. za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka primjenjuje i na postupak za priznavanje stranih arbitražnih odluka.[640]

6.2 Vrste sudskih odluka koje se priznaju i izvršavaju (npr. pozitivno-negativne odluke, privremene mjere)

PILA 2020. direktno se odnosi na objašnjenje vrsta odluka koje se priznaju i izvršavaju u S. Makedoniji. Član 157. PILA-e 2020. u vezi s vrstama odluka koje se mogu priznati i izvršiti u S. Makedoniji daje šire značenje izrazu „strane odluke". Ne ograničava se samo na sudske odluke[641] nego i proširuje ovaj aspekt sudskim poravnanjima[642] i drugim odlukama koje je donijelo nadležno tijelo u zemlji porijekla, a koje imaju isti učinak kao i sudske odluke, pod uslovom da se pozivaju na *rationae materiae* PILA-e 2020. naveden u članu 1. istog zakona.[643] Namjera člana 157. PILA-e 2020. je da obuhvati veće područje stranih odluka koje bi mogle biti priznate u S. Makedoniji. Član 157. PILA-e 2020, dajući šire značenje pojmu „strane odluke", sprječava S. Makedoniju da diskvalificira strane odluke jer nose drugačiji naziv ili zato što zemlja porijekla ima drugačiji postupak donošenja tih odluka. Stoga je član 157. PILA-e 2020. fokusiran na predmet odluke, a ne na organe koji su je donijeli ili na naziv odluke. Na taj način PILA 2020. podržava suverenitet stranih država i nacionalni karakter njihovih pravnih sistema. Shodno tome, sve vrste odluka (deklarativne, konstitutivne i osuđujuće), bez obzira na njihov naziv, mogu se priznati i imati pravne učinke u S. Makedoniji, ali se mogu izvršiti samo osuđujuće odluke zbog njihove prirode.

633 Pitanja isključena iz Haške konvencije iz 2019. godine su: (a) status i poslovna sposobnost fizičkih lica; (b) obaveze održavanja; (c) druga pitanja porodičnog prava, uključujući režime bračne imovine i druga prava ili obaveze proizašle iz braka ili sličnih odnosa; (d) testamenti i nasljedstvo; (e) nesolventnost, sastav, sanacija finansijskih institucija i slična pitanja; (f) prijevoz putnika i robe; (g) zagađenje mora, ograničenje odgovornosti za pomorske zahtjeve, zajednička havarija i hitno povlačenje i spašavanje broda; (h) odgovornost za nuklearnu štetu; (i) valjanost, ništavost ili prestanak pravnih lica ili udruženja fizičkih ili pravnih lica i valjanost odluka njihovih organa; (j) valjanost unosa u javne registre; (k) kleveta; (l) privatnost; (m) intelektualno vlasništvo; (n) aktivnosti oružanih snaga, uključujući aktivnosti njihovog osoblja u vršenju službenih dužnosti; (o) aktivnosti sprovođenja zakona, uključujući aktivnosti osoblja za sprovođenje zakona u vršenju službenih dužnosti; (p) pitanja vezana za zaštitu konkurencije (konkurencija); (q) restrukturiranje državnog duga putem jednostranih državnih mjera.

634 Garcimartín i Saumier, stav 32.

635 Hartley i Dogauchi, stav 49.

636 Wilderspin, M., Vysoka, L., „Konvencija o Haškim presudama iz 2019. kroz evropski objektiv", *Nederlands Internationaal Privaatrecht* (NIPR) 2020, p. 37.

637 Nielsen, str. 211.

638 To je bio slučaj s PILA-om iz 2007. koja je u članu 1. dala „... lični (status), porodični, radni, imovinski i drugi građanski odnos koji ima međunarodni element". Identično rješenje sadržano je u članu 1. PILA-e 1982.

639 Član 1. PILA-e 2020.

640 Dok se priznavanje i izvršenje stranih arbitražnih odluka vrši prema odredbama Konvencije potpisane u New Yorku 10. juna 1958. godine o priznavanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka. Član 37. Zakona o međunarodnoj komercijalnoj arbitraži Republike Makedonije, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 39/2006.

641 Član 157, stav (1) PILA-e 2020.

642 Član 157, stav (2) PILA-e 2020.

643 Član 157, stav (3) PILA-e 2020.

6.3 Početak postupka (kao glavno ili kao prethodno pitanje) – nadležnost sudova u S. Makedoniji u pogledu priznavanja i izvršenja stranih presuda

Nadležnost sudova u S. Makedoniji u pogledu priznavanja stranih odluka zavisi od toga da li se priznavanje traži kao glavno pitanje ili kao prethodno.

U S. Makedoniji nadležnost odlučivanja o priznavanju stranih presuda u nezavisnim postupcima imaju osnovni sudovi s proširenom nadležnošću (**Основни судови со проширена надлежност**).[644] Teritorijalna nadležnost za priznavanje strane sudske odluke pripada svakom sudu koji ima stvarnu nadležnost.[645] Međutim, takav stav ne isključuje mogućnost da priznanje strane presude nastane kao prethodno pitanje od strane izvršnog suda. Ako nije donesena posebna odluka o priznavanju strane sudske odluke, svaki sud može o tome odlučiti kao o prethodnom pitanju, s učinkom koji se odnosi samo na taj postupak.[646]

6.4 Dokumenti koje je potrebno dostaviti (formalni zahtjevi) za priznavanje strane sudske odluke

Pozitivni uslovi koji naglašavaju formalne uslove za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka dati su u članu 159. PILA-e 2020. Priznavanje i izvršenje dopušteno je samo ako su ispunjeni određeni uslovi. Uz zahtjev za priznavanje potrebno je priložiti dokaz o tim zahtjevima, a već u toj fazi postupka priznavanja potrebno ih je ispuniti kako bi se strana odluka mogla priznati i/ili izvršiti. Ako sud ne prizna (pozitivno) postojanje ovih zahtjeva, odbit će priznavanje.

Član 159. PILA-e 2020. propisuje da će podnosilac zahtjeva za priznavanje strane sudske odluke uz svoju prijavu priložiti sljedeće:

- stranu sudsku odluku ili njenu ovjerenu kopiju, i
- uvjerenje nadležnog stranog suda ili drugog organa o pravosnažnosti odluke prema zakonu države u kojoj je odluka donesena.

Ovo je vrlo važan aspekt: zbog raznolikosti jezika koji postoje u svijetu, stranka koja traži priznanje mora izraditi ovjereni prijevod strane sudske odluke na jeziku koji službeno koristi sud.[647]

U pogledu izvršenja stranih odluka, član 159, stav (2) počinje istim formalnim zahtjevima za izvršenje stranih odluka kao i onima koji su utvrđeni članom 159, stav (1). Međutim, zbog prirode izvršnih presuda, PILA 2020. traži dodatne formalne uslove, u kojima podnosilac zahtjeva za izvršenje strane sudske odluke mora podnijeti i potvrdu o izvršnosti prema zakonu zemlje porijekla. Ovaj čin poslužit će kao dokaz da je strana presuda izvršna prema zakonu zemlje porijekla.

644 Član 31. Zakona o sudovima

645 Član 166, stav (2) PILA-e 2020.

646 Član 167. PILA-e 2020.

647 Član 159, stav (3) PILA-e 2020.

6.5 Uslovi za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka

Odredbe PILA-e 2020. koje se odnose na uslove za priznavanje i izvršenje strane sudske odluke pretrpjele su strukturne i značajne izmjene u odnosu na odredbe iz PILA-e 2007. Prvo, Poglavlje II Dijela IV podijeljeno je u dva odjeljka: Odjeljak 1 koji predviđa uslove za priznavanje i izvršenje stranih odluka koje Sud razmatra *ex officio*; i Odjeljak 2 koji predviđa uslove koje strane razmatraju po prigovoru strana. Drugo, u skladu s tendencijom PILA-e 2020, uslovi su izmijenjeni i smanjeni.

6.5.1 Uslovi utvrđeni po službenoj dužnosti

Jedna od najvećih novina u pogledu priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka u S. Makedoniji je to što Sud za priznavanje provjerava većinu uslova po službenoj dužnosti (*ex officio*) i na taj način omogućava brzo priznavanje na osnovu objektivnih okolnosti. Većina uslova za priznavanje u PILA-i 2020. postojala je u njenoj prethodnici, PILA-i 2007.

6.5.1.1 Potvrda o pravosnažnosti i izvršnosti

Potvrda o konačnosti i izvršnosti navedena u članu 159. PILA-e 2020. kombinacija je člana 101. i 102. iz PILA-e 2007. Tekst ovih odredaba ostao je nepromijenjen. Za više informacija o ovom uslovu pogledajte dio 6.4.

6.5.1.2 Isključiva nadležnost

U pogledu isključive nadležnosti sudova S. Makedonije, takva odredba u PILA-i 2007[648] pojednostavljena je i predviđa da strana sudska odluka ne bi bila priznata u S. Makedoniji ako isključivu nadležnost za to pitanje ima sud ili neki drugi organ u Republici S. Makedoniji, osim ako odredbe PILA-e 2020. dopuštaju strankama da se dogovore suprotno.[649] Situacije za isključivu nadležnost date su u PILA-i 2020. i opisane u dijelu 5.4 ovog izvještaja.

6.5.1.3 Pretjerana nadležnost stranog suda

Jedna od novina u pogledu uslova za priznavanje i izvršenje je ta što se, kao mjeru za sprječavanje pretjerane nadležnosti, zakonodavac odlučio ugraditi „načelo ogledala“, što znači da strana sudska odluka ne bi bila priznata u Republici S. Makedoniji da je nadležnost određena prema okolnostima koje nisu predviđene za određivanje nadležnosti za komplementarna prekogranična pitanja u Republici S. Makedoniji.[650]

6.5.1.4 Konačna presuda o istoj stvari između istih strana

Odredbe PILA-e 2020. o paralelnim postupcima rješavaju ovaj problem pravilima *lis pendensa*[651] i odredbama predviđenim u članu 162. koje propisuju da se strane sudske odluke neće priznati ako je sud ili drugi organ u S. Makedoniji donio konačnu odluku o istoj stvari ili ako je druga strana sudska odluka o istoj stvari i između iste stranke priznata u Republici S. Makedoniji.[652] Ova odredba pretrpjela je malu, ali vrlo važnu promjenu u pogledu identiteta stranaka, jer je član 106. PILA-e iz 2007. predviđao da samo predmet obje odluke treba odgovarati stranoj sudskoj odluci koja je prethodno priznata, dok odredba u članu 164. PILA-e 2020. zahtijeva da obje sudske odluke budu „... o istoj temi i između istih strana ...". Stav 2. člana 164. PILA-e 2020. ostaje isti kao član 106, stav (2) PILA-e 2007.

648 Član 104. PILA-e 2007.
649 Član 160. PILA-e 2020.
650 Član 161. PILA-e 2020.
651 Član 119. PILA-e 2020.
652 Član 162. PILA-e 2020.

6.5.1.5 Javna politika

Još jedna značajna novina u PILA-i 2020. koja je u skladu s novim tendencijama u međunarodnom privatnom pravu[653] je viši prag koji je potreban za primjenu izuzetka „javne politike“. Član 107. PILA-e 2007. predviđa da strana sudska odluka neće biti priznata u Republici S. Makedoniji na osnovu javne politike. Da bi ova klauzula stupila na snagu, odredba o „javnoj politici“ predviđala je da se ovo izuzeće može primijeniti samo ako su učinci priznanja suprotni javnoj politici S. Makedonije. Član 163. PILA-e 2020. podiže prag na standard „očigledno u suprotnosti s javnom politikom". Takva formulacija nije samo semantički značajna, već predviđa mnogo restriktivniji pristup korištenju izuzeća za „javnu politiku“.[654]

6.5.2 Uslovi utvrđeni po prigovoru stranaka

Mogućnost odbijanja priznavanja strane odluke na prigovor stranaka ograničena je na minimum u PILA-i 2020. samo u slučajevima protiv teških povreda od strane pravosudnih organa zemlje porijekla.[655] U PILA-i 2020, član 164. predviđa tri scenarija u kojima sudovi odbijaju priznavanje i izvršenje stranih presuda na prigovor stranke u pogledu kršenja prava na odbranu:

- zbog nepravilnosti u postupku, stranci (u glavnom postupku) nije data mogućnost da u njemu učestvuje[656]; ili
- poziv, dokument ili odluka o pokretanju postupka nisu stranci lično uručeni, ili ako takva lična dostava nije ni pokušana, osim kada se ta stranka u prvostepenom postupku izjasnila o osnovanosti tužbenog zahtjeva[657]; ili
- stranci nije dato dovoljno vremena da organizira svoju odbranu od trenutka dostavljanja dokumenta kojim se pokreće postupak do trenutka zakazanog ročišta[658].

6.5.3 U vezi s članom 7(1) i (2) Haške konvencije iz 2019. godine, osigurati kompatibilnost uslova za priznavanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Konvenciji i u nacionalnim pravnim izvorima (nacionalni uslovi za priznavanje i izvršenje su povoljniji ili restriktivniji u odnosu na uslove predviđene članom 7. Haške konvencije iz 2019. godine)

Drugi prag Haške konvencije iz 2019. godine je da se priznanje i izvršenje mogu odbiti ako strana presuda ne ispunjava uslove navedene u članu 7, stav (1) i (2) Haške konvencije iz 2019. godine. Ovih šest uslova može dovesti do odbijanja priznanja ili izvršenja presude u zamoljenoj državi. Namjera sastavljača teksta bila je stvaranje minimalnog standarda za odbijanje, međutim, države mogu ići i dalje od ovih uslova.[659] Većina ovih uslova nije novina i mogu se naći u nacionalnim pravnim sistemima.

Prvi uslov odnosi se na povredu prava na odbranu u državi porijekla.[660] Ovaj uslov se posebno odnosi na nedostatak odgovarajućeg obavještenja za tuženog, što predstavlja osnov za odbijanje priznavanja i izvršenja.[661] Formulacija oba ova pravila u Haškoj konvenciji iz 2019. godine i u

653 Kramberger Škerl J., „Evropska javna politika (s naglaskom na postupke eksekvatura)", Časopis za međunarodno privatno pravo, Vol. 7, 2011, str. 466–477; Kramberger Škerl J., *„Evropeizacija javnega reda v mednarodnem zasebnem pravu", Pravni letopis, Inštitut za primerjalno pravo pri Pravni fakulteti v Ljubljani*, Ljubljana (2009.), str. 349–370; Hess B.; Pfeifer T., „Studija o tumačenju izuzetka u javnoj politici na koju se pozivaju instrumenti EU o međunarodnom privatnom i procesnom pravu, pripremljena za Odbor za pravna pitanja Evropskog parlamenta" [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL-JURI_ET%282011%29453189], Pristupljeno 28. aprila 2021. godine, str. 1–181; Siehr K, „Opći problemi međunarodnog privatnog prava u savremenim kodifikacijama — *de lege lata and — de lege europea ferenda*", Godišnjak međunarodnog privatnog prava, 2005, str. 54.
654 Hess i Pfeifer, „Studija o tumačenju izuzetka javne politike", str. 13.
655 Član 164. PILA-e 2020.
656 Član 164, stav (1) PILA-e 2020.
657 Član 164, stav (2) PILA-e 2020.
658 Član 164, stav (3) PILA-e 2020.
659 Garcimartín i Saumier, stav 326.
660 Član 7, stav 1(a) Haške konvencije iz 2019. godine
661 Garcimartín i Saumier, stav 24.

PILA-i 2020. različita je, međutim, može se otkriti nekoliko preklapajućih pitanja. Prvo, oba pravila odnose se na pitanje dostavljanja dokumenata. Pravilo S. Makedonije polazi od općenitijeg položaja prema konkretnijem, od postojećih nepravilnosti u postupku koje su zbog toga spriječile stranku da učestvuje, do konkretnijeg aspekta uručenja dokumenata. Pravilo Haške konvencije iz 2019. godine odnosi se samo na pitanje uručenja dokumenata. Međutim, ovo pravilo se mora čitati zajedno s članom 7, stav 1(c) koji se odnosi na odbranu javne politike, ali s posebnim osvrtom na „... temeljna načela pravičnosti postupka ...“ koji, na općem nivou, pokriva pitanja kao što su pravo stranke da bude saslušana, jednakost oružja itd.[662] Drugo, standard prema kojem se uručivanje dokumenata razmatra u S. Makedoniji i u PILA-i 2020. nije preciziran. U Haškoj konvenciji iz 2019. godine ne postoji konkretno pozivanje na standard u prvom scenariju, a da li je dokument kojim se pokreće postupak uredno uručen tuženom mora se utvrditi u svjetlu odredaba Haške konvencije iz 2019. godine, i može se primijeniti nekoliko modaliteta, kao što je uručivanje zaposlenom ili tuženom ili javno obavještenje.[663] Međutim, pravo na saslušanje nije povrijeđeno ako je zamoljeni sud uvjeren da su sve istrage koje zahtijevaju načelo marljivosti i dobre vjere poduzete kako bi se tuženom ušlo u trag, ali bez uspjeha.[664] U drugom scenariju, koji ima za cilj zaštitu zamoljene države, postavlja se pitanje da li je tuženi obaviješten na način koji nije u skladu s temeljnim načelima zamoljene države u vezi s uručenjem dokumenata.[665] Treće, u oba pravila ponašanje tuženog u državi porijekla diktira njegov ishod; naime, ako se tuženi pojavio i iznio svoj slučaj sudu porijekla bez osporavanja obavještenja, odbrana zasnovana na nepravilnom obavještavanju neće biti omogućena u zamoljenoj državi.[666]

Drugi uslov u Haškoj konvenciji iz 2019. godine odnosi se na prevaru kao osnov za odbijanje priznavanja i izvršenja.[667] Ovaj uslov može se razmatrati zajedno s trećim uslovom Haške konvencije iz 2019. godine koji se odnosi na odbranu javne politike.[668] Odredbe o javnoj politici u PILA-i 2020. odgovaraju dopunskim odredbama iz člana 7, stav 1(b) i (c) Haške konvencije iz 2019. godine. Javna politika ima vrlo široko značenje i njeno tumačenje varira u zavisnosti od nacionalnih pravnih sistema. Njen obim i sadržaj zavise od načina na koji pojedina država vrednuje svoje interese. To znači da se javna politika ili *javni red* u međunarodnom privatnom pravu mogu shvatiti kao zbir vrijednosti od kojih zavisi pravni, društveni i kulturni poredak određene zemlje i koje se moraju poštovati i u tzv. odnosima s međunarodnim elementom.[669] Međutim, u kontekstu Haške konvencije iz 2019. godine, njen obim treba posmatrati u odnosu na druge odredbe u tekstu.[670]

Četvrti uslov odnosi se na presudu suda koji je preuzeo nadležnost, iako je postojao sporazum o izboru suda koji je imenovao sud koji nije sud porijekla.[671] Ovaj uslov teži pridržavanju *prorogation iurisdicitonis* i poštivanju autonomije stranke. Član 7, stav 1(d) Haške konvencije iz 2019. godine treba posmatrati zajedno s indirektnim osnovama nadležnosti datim u članu 5. i on predstavlja posljednju odbranu od presude koju je donio sud koji je utvrdio nadležnost po drugim osnovama, dok je sporazum o izboru suda postojao u predmetu.[672] PILA 2020. nije predvidjela posebno pravilo u vezi s kršenjem sporazuma o izboru suda kao uslovom za priznavanje i izvršenje. Umjesto toga, PILA 2020. zauzela je indirektan pristup osiguravajući da sporazumi o izboru suda imaju isključivo jurisdikcijski karakter (ako stranke drugačije ne odrede)[673], te da se strane presude neće priznati ako Sud priznanja ima isključivu nadležnost.[674] Učinak ovog pristupa je da

662 Garcimartín i Saumier, stav 250.
663 Garcimartín i Saumier, stav 251.
664 Ibid.
665 Član 7, stav 1(a)(ii) Haške konvencije iz 2019. godine
666 Garcimartín i Saumier, stav 250.
667 Član 7, stav 1(b) Haške konvencije iz 2019. godine
668 Član 7, stav 1(c) Haške konvencije iz 2019. godine
669 Kramberger Škerl, str. 349.
670 Garcimartín i Saumier, stav 262.
671 Član 7, stav 1(d) Haške konvencije iz 2019. godine
672 Garcimartín i Saumier, stav 267–268.
673 Vidi član 122, stav (2) PILA-e 2020.
674 Vidi član 160. PILA-e 2020.

se strane presude ne priznaju ako krše dopušteni i zakoniti sporazum stranaka o izboru suda.

Peti i šesti uslov odnose se na dvije slične situacije koje rješavaju problem paralelnog postupka.[675] Prvo, kada je konkurentnu presudu donio sud u zamoljenoj državi, drugo, kada je konkurentna presuda donesena u drugoj državi (osim suda porijekla).[676] U prvom slučaju, presuda iz zemlje porijekla nije u skladu s presudom u zamoljenoj državi u sporu između istih strana.[677] Pravilo dato u ovom članu isto je kao i ono u Haškoj konvenciji o izboru suda iz 2005. godine [678] i ima dva uslova: nedosljednost između presuda i spor između istih strana. Ne zahtijeva vremensku hijerarhiju i isti uzrok tužbe.[679] Drugi slučaj se primjenjuje kada je presuda nedosljedna s ranijom presudom izrečenom u drugoj državi između istih stranaka o istoj stvari, pod uslovom da ranija presuda ispunjava uslove potrebne za njeno priznavanje u zamoljenoj državi.[680] Ovo pravilo je specifičnije od prethodnog i sadrži više zahtjeva koje treba primijeniti. Prvo, presuda treće države mora biti donesena prije presude iz države porijekla, bez obzira na to koji je sud prvi put počeo.[681] Drugo, obje presude moraju biti o istoj temi. Treće, ranija presuda mora biti prihvatljiva za priznavanje i izvršenje u zamoljenoj državi, bez obzira na to da li je to priznavanje ili izvršenje već zatraženo.[682]

Član 162. PILA-e 2020. odnosi se na pitanje nepomirljivih presuda. Ova pravila oblikovana su tako da zaštite nacionalni pravni sistem od nepomirljivih presuda donesenih u drugim pravnim sistemima o istoj temi (između istih strana). Kao što je bio slučaj s drugim pravnim preprekama za priznavanje i izvršenje u PILA-i 2020, član 162. dat je i kao negativan, što znači da se strana sudska odluka neće priznati ako je sud ili drugi organ u S. Makedoniji donio konačnu odluku o istoj stvari ili ako je druga strana sudska odluka donesena o istoj stvari bila priznata u S. Makedoniji.[683] Sud će odgoditi postupak za priznavanje strane presude u slučajevima kada pred sudom Republike Sjeverne Makedonije traje ranije pokrenuti postupak po istoj stvari i između istih stranaka, sve dok presuda u tom postupku ne postane pravosnažna.[684] Utvrđivanje postojanja ove pravne prepreke vrši se po službenoj dužnosti. Dakle, ovaj član se odnosi na dvije različite proceduralne situacije. Prvi stav odnosi se na slučajeve u kojima su sudovi u S. Makedoniji već donijeli konačnu sudsku odluku o istoj stvari ili je strana sudska odluka već priznata u S. Makedoniji u vrijeme podnošenja zahtjeva za priznavanje. Drugi stav istog člana odnosi se na slučajeve u kojima su sudovi u S. Makedoniji preuzeli nadležnost i postupak je u toku u vrijeme podnošenja zahtjeva za priznavanje. Druga situacija je također obuhvaćena Haškom konvencijom iz 2019. godine u članu 7, stav. 2. Ovo pravilo dopušta sudu zamoljene države da odgodi ili odbije priznanje i izvršenje ako se pred sudom zamoljene države vode postupci između istih stranaka o istoj stvari i ako su ispunjena dva dodatna kriterija: prvo da je zamoljeni sud prvi primio tužbu, a drugo, postoji bliska veza između spora i zamoljene države.[685]

6.6 Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka

Srž postupka priznavanja i izvršenja stranih presuda općenito je ostala ista kao postupak u PILA-i 2007. Novine u postupku priznavanja i izvršenja odnose se na dva aspekta: prvo, rokovi su produženi[686] ; i drugo, akuzatorno ročište u drugoj fazi postupka priznavanja je obavezno[687].

675 Član 7, stav 1(e) i (f) Haške konvencije iz 2019. godine
676 Garcimartín i Saumier, stav 270.
677 Član 7, stav 1(e) Haške konvencije iz 2019. godine
678 Član 9, stav f Haške konvencije o sporazumu o izboru sida iz 2005. godine
679 Garcimartín i Saumier, stav 271.
680 Član 7, stav 1(f) Haške konvencije iz 2019. godine
681 Garcimartín i Saumier, stav 272.
682 Ibid.
683 Član 162, stav (1) PILA-e 2020.
684 Član 162, stav (2) PILA-e 2020.
685 Član 7, stav (2) Haške konvencije iz 2019. godine
686 Član 168. i 170. PILA-e 2020.
687 Član 169 PILA-e 2020.

Postupak priznavanja i izvršenja stranih sudskih odluka u S. Makedoniji može se podijeliti u tri faze koje su slične sistematizaciji predviđenoj Uredbom Brisel I. Prva faza je *ex parte* postupak, koji se završava bez učešća osobe protiv koje se traži priznanje/izvršenje.[688] Prvo, postupak za priznavanje strane sudske odluke pokreće se po prijavi.[689] U pitanjima koja se odnose na lični status, priznanje može tražiti svako ko ima pravni interes.[690] U ovoj prvoj fazi priznavanja sudi sudija pojedinac okružnog suda.[691] Ovaj sud, nakon razmatranja formalnih uslova i onih koje utvrđuje po službenoj dužnosti,[692] donosi odluku o priznavanju strane odluke ako utvrdi da nema prepreka za priznavanje.[693]

Kao što je ranije rečeno, jedna od glavnih karakteristika prve faze postupka je to što se vodi *ex parte*. To služi svrsi u smislu elementa iznenađenja, koji je neophodan u kasnijem izvršnom postupku ako se želi da tuženi nema mogućnost da povuče svoju imovinu iz bilo koje mjere izvršenja.[694] Ovaj element „iznenađenja“ manje je važan u porodičnim stvarima, uz neke izuzetke u slučajevima otmice djece.[695]

Nakon ove faze, sud uručuje odluku o priznavanju suprotnoj strani i/ili drugim strankama u postupku u kojem je donesena strana sudska odluka s pravnim lijekom da se žalba može izjaviti u roku od 30 dana[696] od uručenja odluke o priznavanju strane sudske odluke.[697] Postoji jedan izuzetak u ovoj drugoj fazi postupka koji je posebno važan za priznavanje i izvršenje stranih odluka u porodičnim stvarima. U situacijama u vezi s razvodom, sud neće uručiti odluku o priznanju strane sudske odluke koja se odnosi na razvod braka drugoj stranci ako je osoba koja podnosi zahtjev za priznavanje državljanin S. Makedonije, a suprotna strana nema prebivalište niti uobičajeno boravište u S. Makedoniji.[698]

Žalbu protiv ove prvostepene presude rješava isti okružni sud (sud koji je donio odluku o priznavanju), ali sada u vijeću od tri sudije.[699] U ovoj fazi, sud može odlučiti o odluci po žalbi nakon ročišta.[700] Mora se reći da je ovo akuzatorno ročište obavezno.[701] Na akuzatornom ročištu sud odlučuje samo prema podnescima obje strane. Ovim je osigurano načelo „jednakosti oružja” iz PILA-e 2020. i protivna strana može se žaliti na presudu o priznavanju na način koji je ograničen samo na uslove predviđene u PILA-i 2020.

Treća faza ovog postupka vodi se pred apelacionim sudovima Republike S. Makedonije. Protiv suda koji je odbio zahtjev za priznavanje i protiv odluke suda o žalbi, dopuštena je žalba apelacionom sudu u roku od 15 dana[702] od uručivanja odluke.[703] Kada je u pitanju izvršenje stranih sudskih odluka, strana sudska odluka koju je priznao sud S. Makedonije u postupku predviđenom u članovima 165–171. PILA-e 2020, sprovodi se u skladu s relevantnim nacionalnim odredbama koje se odnose na izvršenje.[704]

688 Član 168. PILA-e 2020.
689 Član 165, stav (1) PILA-e 2020.
690 Član 165, stav (3) PILA-e 2020.
691 Član 166, stav (1) PILA-e 2020.
692 Član 165, stav (2) PILA-e 2020.
693 Član 168, stav (1) PILA-e 2020.
694 Izveštaj o Konvenciji o nadležnosti i izvršenju presuda u građanskim i trgovinskim stvarima (Potpisan u Briselu 27. septembra 1968. godine) od strane g. P. Jenarda, „Službeni list Evropskih zajednica“, br. C 59/1, str. 50.
695 Magnus U., Mankowski P.(eds), „Evropski komentari o međunarodnom privatnom pravu: Uredba Brisel II.bis“, Sellier, Izdavači evropskog prava, 2012, str. 302.
696 U PILA-i 2007, vremenski okvir bio je 15 dana.
697 Član 168, stav (2) PILA-e 2020.
698 Član 168, stav (3) PILA-e 2020.
699 Član 169. PILA-e 2020.
700 Član 169. PILA-e 2020.
701 U PILA-i 2007, akuzatorno ročište nije bilo obavezno.
702 U PILA-i 2007, ovaj rok je 8 dana.
703 Član 170. PILA-e 2020.
704 Član 173. PILA-e 2020.

6.7 Troškovi postupka

Troškovi postupka priznavanja utvrđeni su prema članu 171. PILA-e 2020, koji propisuje da se troškovi utvrđuju u skladu s pravilima koja bi se primjenjivala da ta pitanja rješava sud ili drugi organ Republike Sjeverne Makedonije.

7. Izvršenje stranih sudskih odluka

7.1 Vrsta izvršnog postupka

Izvršenje sudskih odluka u S. Makedoniji vodi se u posebnom izvršnom postupku. Izvršni postupak vodi se na osnovu izvršnog naslova. U S. Makedoniji sljedeće odluke smatraju se izvršnim naslovima: domaće odluke (izvršna sudska odluka i sudska nagodba, izvršna odluka i nagodba u upravnom postupku ako su određene za ispunjenje novčanog potraživanja, izvršni notarski naslov, odluka za izdavanje notarskog naloga za plaćanje i drugi naslovi koji se prema zakonu smatraju izvršnim naslovima)[705], kao i strane sudske odluke koje priznaju domaći sudovi. PILA 2020. propisuje da se izvršenje provodi prema relevantnim nacionalnim odredbama ako je sud S. Makedonije priznao stranu sudsku odluku u postupku predviđenom članovima 165–171. PILA-e 2020.[706] Nadalje, EA također predviđa da se postupak izvršenja primjenjuje na domaće izvršne presude, kao i na strane presude ako zadovoljava uslove za priznavanje predviđene nacionalnim zakonodavstvom ili međunarodnim sporazumima ratificiranim prema Ustavu.[707] Zato svi izvršioci koji su ovlašteni u S. Makedoniji mogu izvršiti strane presude. Stoga, kada se izvršioci suoče s priznatom stranom presudom koju je potrebno izvršiti u S. Makedoniji, oni će izvršiti ovu odluku na osnovu pravila EA.

Dužina izvršnog postupka ne razlikuje se od izvršenja domaćih presuda i ovisi o načinima izvršenja koji su predviđeni u konkretnom slučaju i ekonomskoj dobrobiti dužnika nad kojim se provodi izvršenje.

7.2 Postupak izvršenja u situacijama kada su izvršioci direktno suočeni sa stranom sudskom odlukom

PILA 2020. i EA predviđaju da stranka koja želi da joj zahtjev bude ispunjen, a taj zahtjev je zasnovan na stranoj sudskoj odluci, ne može direktno angažirati izvršioce na teritoriji S. Makedonije ako stranu sudsku odluku nisu priznali domaći sudovi. U takvim situacijama izvršilac će odbiti zahtjev za izvršenje s obrazloženjem da inostranu sudsku odluku nije priznao domaći sud, te nedostaje rješenje o priznanju strane odluke.

U takvim situacijama izvršilac nema nadležnost da utvrđuje da li su uslovi za priznavanje ispunjeni prema nacionalnom zakonodavstvu ili ratificiranim međunarodnim ugovorima kako bi se strane sudske odluke priznale kao domaće. Nadležnost za priznavanje stranih sudskih odluka isključivo se pripisuje sudovima Republike S. Makedonije.

8. Literatura

MONOGRAFIJE I ČLANCI

- Boele Woelki, K.: *For better or for worse: The Europeanisation of International*

705 Član 12. EA.
706 Član 173. PILA-e 2020.
707 Član 8. EA.

Divorce Law, *Yearbook of Private International Law,* („Nabolje ili nagore: evropeizacija međunarodnog prava o razvodima", Godišnjak međunarodnog privatnog prava), Vol. 12, 2010, p. 29.

- Bonomi, A. i Cristina M. Mariottini: *(Breaking) News from The Hague: A Game Changer in International Litigation? – Roadmap to the 2019 Hague Judgments Convention, Yearbook of Private International Law* („(Najnovije) Vijesti iz Haga: Promjena igre u međunarodnim parnicama? – Mapa puta za Hašku konvenciju o presudama iz 2019.", Godišnjak međunarodnog privatnog prava) 20, 2018/2019.
- Kramberger Škerl, J.: "*European Public Policy (With an Emphasis on Exequatur Proceedings), Journal of Private International Law* („Evropska javna politika (s naglaskom na eksekvaturne postupke)", Časopis o međunarodnom privatnom pravu), Vol. 7, 2011.
- Kramberger Škerl, J.: *Evropeizacija javnega reda v mednarodnem zasebnem pravu, Pravni letopis, Inštitut za primerjalno pravo pri Pravni fakulteti v Ljubljani*, Ljubljana, 2009.
- Magnus, U. i P. Mankowski (eds).: *European Commentaries on Private International Law: Brussels IIbis Regulation* („Evropski komentari o međunarodnom privatnom pravu: Uredba Brisel II.bis"), *Sellier, European Law Publishers*, 2012.
- Nielsen, P. A.: *The Hague 2019 Judgments Convention – from failure to success, Journal of Private International Law* („Haška konvencija o presudama iz 2019. – od neuspjeha do uspjeha", Časopis o međunarodnom privatnom pravu) 16, 2020.
- Rumenov, I.: *Europeanisation of the Macedonian Private International Law – Legal Evolution of a National Private International Law Act, EU and comparative law issues and challenges (ECILC)* („Evropeizacija makedonskog međunarodnog privatnog prava – pravna evolucija nacionalnog zakona o međunarodnom privatnom pravu", Pitanja i izazovi EU-a i komparativnog prava (ECILC), Vol. 4, Osijek, 2020, str. 319.
- Siehr, K.: *General problems of private international law in modern codifications—de lege lata and—de lege europea ferenda, Yearbook of Private International Law* („Opći problemi međunarodnog privatnog prava u modernim kodifikacijama – *de lege lata* i – *de lege europea ferenda*", Godišnjak međunarodnog privatnog prava), 2005.
- Weller, M.: *The Jurisdictional Filters of the HCCH 2019 Judgments Convention, Yearbook of Private International Law* („Filteri nadležnosti Konvencije o presudama HCCH 2019", Godišnjak međunarodnog privatnog prava), XXI. 2019/2020.
- Wilderspin, M. i L. Vysoka: *The 2019 Hague Judgments Convention through European lenses* („Konvencija o Haškim presudama iz 2019. kroz evropski objektiv"), *Nederlands Internationaal Privaatrecht (NIPR)*. 2020, p. 37.
- Zoroska-Kamilovska, T. i M. Rakocevic: *A General Overview of Enforcement in Civil and Commercial Matters in Macedonia* („Opći pregled izvršenja u građanskim i privrednim stvarima u Makedoniji"), *LeXonomica*, Vol. 8, Br. 1, juni 2016, str. 29–49.

NACIONALNI ZAKONI I AKTI

- Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima (Закон за решавање на судирот на законите со прописите на другите држави во одредени односи), „Službeni list SFRJ", br. 43/1982.
- Ustav Republike Sjeverne Makedonije, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 52/91, 1/92, 31/98, 91/01, 84/03, 107/05, 03/09, 49/11 i „Službeni glasnik Republike Sjeverne Makedonije", br. 06/19 s Ustavnim aktom o provedbi amandmana XXXIII–XXXVI Ustava Republike Makedonije, „Službeni glasnik Republike Sjeverne Makedonije", br. 06/19.
- Izvršni zakon, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 35/2005, s amandmanima iz 2006. („Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 50/2006, 129/2006), 2008. („Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 8/2008), 2009. („Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 83/2009), 2010. („Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 50/2010, 83/2010, 88/2010, 171/2010) i 2011. („Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 148/2011).
- Izvršni zakon, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 72/2016, 142/2016, 233/2018 i 14/2020.
- Zakon o parničnom postupku, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 79/2005, 110/2008, 83/2009, 116/2010 i 124/2015.
- Zakon o zaključivanju, potvrđivanju i sprovođenju međunarodnih sporazuma, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 5/1998.
- Zakon o sudovima, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 58/06, 62/06, 35/08, 150/10, 83/18, 198/18 i „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 96/19.
- Zakon o međunarodnoj komercijalnoj arbitraži Republike Makedonije, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 39/2006.
- Zakon o prijavi prebivališta i privremenog boravka, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 36/92, 12/93, 43/00, 66/07, 51/11, 152/15 i 55/16.
- Zakon o Akademiji za sudije i javne tužioce, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 20/2015, 192/2015, 231/2015 i 163/2018.
- Zakon o vanparničnom postupku, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 9/2008.
- Zakon o međunarodnom privatnom pravu (Закон за меѓународно приватно право), „Službeni glasnik Republike Sjeverne Makedonije", br. 32/2020.
- Zakon o međunarodnom privatnom pravu (Закон за меѓународно приватно право), „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 87/2007 i 156/2010.
- Statut Akademije za sudije i javne tužioce, „Službeni glasnik Republike Makedonije", br. 56/2015.

PROPISI I SUDSKA PRAKSA EU

- Uredba Vijeća (EZ) br. 4/2009 od 18. decembra 2008. godine o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršenju odluka i saradnji u stvarima koje se odnose na obaveze izdržavanja, SL L 7, 10. 01. 2009.
- Uredba Vijeća (EU) br. 2016/1103 od 24. juna 2016. godine kojom se implementira pojačana saradnja u oblasti nadležnosti, mjerodavnog prava i priznavanja i izvršenja odluka u stvarima bračnoimovinskih režima, SLEU L183/1.
- Uredba Vijeća (EU) br. 1259/2010 od 20. decembra 2010. godine kojom se implementira pojačana saradnja u području prava primjenjivog na razvod braka i zakonsku rastavu, SLEU L 343/10.
- Uredba (EZ) br. 593/2008 Evropskog parlamenta i Vijeća od 17. juna 2008. godine o

pravu koje se primjenjuje na ugovorne obaveze (Rim I), SLEU L177/6.

- Uredba (EZ) br. 864/2007 Evropskog parlamenta i Vijeća od 11. jula 2007. godine o pravu koje se primjenjuje na vanugovorne obaveze (Rim II), SLEU L 199/40.
- Uredba (EU) br. 1215/2012 Evropskog parlamenta i Vijeća od 12. decembra 2012. godine o nadležnosti i priznavanju i izvršenju presuda u građanskim i trgovinskim stvarima, SLEU L351/1.
- Uredba (EU) br. 650/2012 Evropskog parlamenta i Vijeća od 4. jula 2012. godine o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvatanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Evropske potvrde o nasljeđivanju, SLEU, L 201/107.
- Predmet Suda pravde EU *SAR Schotte GmbH v Parfums Rothschild SARL* (ECLI:EU:C:1987:536)

IZVJEŠTAJI I STUDIJE

- Hartley T., i M. Dogauchi: *Convention of 30 June 2005 Choice of Court Agreements Convention: Explanatory Report* („Konvencija od 30. juna 2005. Konvencija o sporazumu o izboru suda: Izvještaj s objašnjenjima"), [https://assets.hcch.net/docs/0de60e2f-e002-408e-98a7-5638e1ebac65.pdf]. Pristupljeno 28. aprila 2021. godine
- Hess B. i T. Pfeifer: *Study on the Interpretation of the Public Policy Exception as referred to in EU Instruments of Private International and Procedural Law*, *prepared for the European Parliament's Committee on Legal Affairs* („Studija o tumačenju izuzetka u javnoj politici, kako je navedeno u instrumentima EU o međunarodnom privatnom i procesnom pravu, pripremljena za Odbor za pravna pitanja Evropskog parlamenta"), [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL-JURI_ET%282011%29453189]. Pristupljeno 28. aprila 2021. godine
- Hess, B., S. Law i P. Ortolani (eds.): *An evaluation study of national procedural laws and practices in terms of their impact on the free circulation of judgments and on the equivalence and effectiveness of the procedural protection of consumers under EU consumer law* („Evaluacijska studija nacionalnih procesnih zakona i praksi u smislu njihovog uticaja na slobodan promet presuda i na ekvivalentnost i efikasnost procesne zaštite potrošača prema potrošačkom pravu EU), JUST/2014/RCON/PR/CIVI/0082, 2017.
- Kramer X. et al.: *Study by the European Parliament's Committee on Legal Affairs "A European framework for private international law: current gaps and future perspectives"* („Studija Odbora za pravna pitanja Evropskog parlamenta *Evropski okvir za međunarodno privatno pravo: trenutne praznine i buduće perspektive*"), PE 462.487, 8/
- OSCE/ODIHR Konačni izvještaj Misije za posmatranje izbora, RANI PARLAMENTARNI IZBORI 11. decembra 2016. godine, dostupno na [https://www.osce.org/files/f/documents/8/b/302136.pdf]. Pristupljeno 28. aprila 2021. godine
- Izvještaj o Konvenciji o nadležnosti i izvršenju presuda u građanskim i trgovinskim stvarima (Potpisan u Briselu, 27. septembra 1968. godine) od strane g. P. Jenarda, „Službeni list Evropskih zajednica", br. C 59/1.
- Garcimartín Alférez, F. i G. Saumier. *Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters: Explanatory Report* („Konvencija od 2. jula 2019. o priznavanju i izvršenju stranih presuda u građanskim ili trgovinskim stvarima: Izvještaj s objašnjenjima"), kako je HCCH odobrio 22. septembra 2020. godine, [https://assets.hcch.net/docs/a1b0b0fc-95b1-4544-935b-b842534a120f.pdf]. Pristupljeno 28. aprila 2021. godine

- Prilog 1 – Rječnik pojmova

EA – Zakon o izvršenju

EU PIL – Međunarodno privatno pravo EU

GIZ – *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH*

HCCH – Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu

IA – Međunarodni sporazumi

IO – Međunarodna organizacija

MFA – Ministarstvo vanjskih poslova Republike Sjeverne Makedonije

MoJ – Ministarstvo pravde Republike Sjeverne Makedonije

NBRSM – Narodna banka Republike Sjeverne Makedonije

NVO – Nevladina organizacija

ODIHR – Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava

OSCE – Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju

PIL – Međunarodno privatno pravo

PILA 1982. – Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima

PILA 2007. – Zakon o međunarodnom privatnom pravu iz 2007. godine

PILA 2020. – Zakon o međunarodnom privatnom pravu iz 2020. godine

SAA – Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica

SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SL – Sekretarijat za zakonodavstvo Republike Sjeverne Makedonije

USAID – Američka agencija za međunarodni razvoj

Prilog 2 – Obrazac primjera dobre prakse

Primjer 1

• **Oblast:**	Međunarodno privatno pravo, pravosudna saradnja EU u građanskim stvarima
• **Naslov (izvorni jezik)**	Утврдување на степенот на усогласеност на националното законодавство на Република Македонија со законодавството на Европската Унија за правосудната соработка во граѓанско правната материја
• **Naslov (EN)**	*Assessment of the harmonisation of national legislature of the Republic of Macedonia with the EU acquis in the area of judicial cooperation in civil matters* /Ocjena usklađenosti nacionalnog zakonodavstva Republike Makedonije s pravnom stečevinom EU u oblasti pravosudne saradnje u građanskim stva*rima*/
• **Organizacija (izvorni jezik)** • Odgovorna za provedbu • Odgovorna za finansiranje	Министерство за Правда на Република Северна Македонија
• **Organizacija (EN)** • Odgovorna za provedbu • Odgovorna za finansiranje	*Ministry of Justice of the Republic of North Macedonia* /Ministarstvo pravde Republike Sjeverne Makedonije/
• **Vlada/Civilno društvo** • Odgovorna za provedbu • Odgovorna za finansiranje	Vlada
• **Internetski link**	
• **Vrsta inicijative**	Studija
• **Glavna ciljna grupa**	Kreatori politike

• **Kratak opis (maks. 1000 znakova)**	Dvojezični izvještaj koji je pripremio Odsjek za međunarodno privatno pravo Pravnog fakulteta „Iustinianus Primus“ – Skoplje predstavio je sveobuhvatnu ocjenu nacionalnog zakonodavstva i njegovu usklađenost s pravnim tekovinama EU u oblasti pravosudne saradnje u građanskim stvarima. Ova procjena rezultirala je Izvještajem koji je obuhvatio sve propise i direktive EU, kao i njihove pandane u Međunarodnom privatnom pravu i Zakonu o parničnom postupku u Sjevernoj Makedoniji. Ovaj izvještaj bio je dio pregleda nacionalnog zakonodavstva u procesu pristupanja S. Makedonije EU.
• **Evaluacija ili kontrola kvaliteta**	• ❑ ne • ❑ da kako?
• **Angažman zainteresiranih strana**	• ❑ ne • ❑ da ko? i kako?
• **Zašto je dobra praksa?**	• x iznad međunarodnih/EU standarda x djelotvornost i uticaj ❑ prenosivost • ❑ inovacija ❑ održivost

Primjer 2

• **Oblast:**	Izvršenje presuda
• **Naslov (izvorni jezik)**	Балканска иницијатива за извршување
• **Naslov (EN)**	*Balkan Enforcement Initiative* */Balkanska inicijativa za izvršavanje/*
• **Organizacija (izvorni jezik)** • Odgovorna za provedbu • Odgovorna za finansiranje	Комора на извршители на Република Северна Македонија Албанската комора на извршители Комората на јавни извршители на Црна Гора Комора на јавни извршители на Република Србија
• **Organizacija (EN)** • Odgovorna za provedbu • Odgovorna za finansiranje	*Chamber of Enforcement Agents of the Republic of North Macedonia* /Komora izvršilaca Republike Sjeverne Makedonije/ *Albanian Chamber of Private Bailiffs* /Komora izvršilaca Albanije/ *Chamber of Judicial Officers of Montenegro* /Komora javnih izvršilaca Crne Gore/ *Serbian Chamber of Judicial Officers* /Komora javnih izvršilaca Republike Srbije/
• **Vlada/Civilno društvo** • Odgovorna za provedbu • Odgovorna za finansiranje	
• **Internetski link**	https://www.balkaninitiative.net/
• **Vrsta inicijative**	Obuka, poboljšanje zakonodavstva, jačanje saradnje između regionalnih komora
• **Glavna ciljna grupa**	Šira javnost, kreatori politike
• **Kratak opis (maks. 1000 znakova)**	Balkanska inicijativa za izvršenje je zajednička struktura koja obuhvata zvanične nacionalne komore licenciranih izvršilaca u regionu Zapadnog Balkana. Inicijativa je osmišljena kako bi se poboljšala prekogranična naplata nepodmirenih salda na Zapadnom Balkanu, izgradili kanali komunikacije između javne i privatne sfere koji su posvećeni daljnjem ekonomskom razvoju, te kako bi se dale jasne preporuke struke o pitanjima koja utiču na efikasno i pravično izvršenje.

• **Evaluacija ili kontrola kvaliteta**	• ❑ ne • ❑ da kako?
• **Angažman zainteresiranih strana**	• ❑ ne • x da ko? i kako? Komora izvršilaca Republike Sjeverne Makedonije je jedan od osnivača ove inicijative i aktivno učestvuje u razvoju sredstava za poboljšanje prekograničnog izvršenja sudskih odluka
• **Zašto je dobra praksa?**	• ❑ iznad međunarodnih/EU standarda x djelotvornost i uticaj x prenosivost • ❑ inovacija x održivost

NACIONALNI IZVEŠTAJ: REPUBLIKA SRBIJA

Autor

Slavko Đorđević

1. Pravni okvir za prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka

1.1 Pregled pravnih propisa

Priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka u pravnom sistemu Republike Srbije uređeno je Zakonom o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja[708] (tj. Zakonom o međunarodnom privatnom pravu − u daljem tekstu: ZMPP), Zakonom o vanparničnom postupku[709] (u daljem tekstu: ZVP) i Zakonom o izvršenju i obezbeđenju[710] (u daljem tekstu: ZIO). ZMPP je primarni izvor prava, koji uređuje koje su strane sudske odluke podobne za priznanje i izvršenje (član 86), smetnje za priznanje i izvršenje (čl. 87−96) i postupak priznanja (član 101). Pošto je postupak priznanja, po svojoj prirodi, vanparnični postupak, takođe se primenjuju odredbe ZVP, tj. on dopunjuje odredbe ZMPP o postupku priznanja. Izvršenje stranih kondemnatornih sudskih odluka uređeno je odredbama ZIO.

Što se tiče međunarodnih izvora prava, Republika Srbija nije država ugovornica nijedne multilateralne međunarodne konvencije koja je posebno posvećena prekograničnom priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka. Međutim, Republika Srbija je potvrdila nekoliko multilateralnih konvencija posvećenih drugim pravnim pitanjima koje sadrže određene odredbe o priznanju i izvršenju sudskih odluka, kao što su Konvencija o građanskom postupku *HCCH* 1954,[711] Konvencija o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice dece *HCCH* 1980,[712] Ženevska konvencija o ugovorima o međunarodnom prevozu robe drumom, iz 1956. (*CMR*),[713] Bečka Konvencija o građanskoj odgovornosti za nuklearne štete, iz 1963,[714] Evropska konvencija o priznanju i izvršenju odluka o staranju o deci i o ponovnom uspostavljanju odnosa staranja[715] i Njujorška konvencija o ostvarivanju alimentacionih zahteva u inostranstvu iz 1956.[716] Republika Srbija je takođe strana ugovornica brojnih bilateralnih konvencija koje sadrže odredbe o priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (npr. bilateralni sporazumi sa Bugarskom,[717] Bosnom i Hercegovinom,[718] Crnom Gorom,[719] Severnom Makedonijom,[720] Republikom Češkom,[721] Slovačkom,[722] Mađarskom,[723] Poljskom,[724] Rumunijom,[725] Rusijom[726] i

708 Zakon o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja (zakon o međunarodnom privatnom pravu Republike Srbije − ZMPP), „Službeni list SFRJ”, br. 43/82 i 72/82 – ispr., „Službeni list SRJ”, broj 46/96 i „Službeni glasnik RS”, broj 46/06 – dr. zakon.

709 Zakon o vanparničnom postupku – ZVP, „Službeni glasnik SRS”, br. 25/82 i 48/88 i „Službenik glasnik RS”, br. 46/95 – dr. zakon, 18/05 – dr. zakon, 85/12, 45/13 – dr. zakon, 55/14, 6/15 i 106/15 – dr. zakon.

710 „Službenik glasnik RS”, br. 106/15, 106/16, 113/17 i 54/19.

711 „Službeni list FNRJ” – Dodatak, broj 6/62.

712 „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori”, broj 7/91.

713 „Službeni list FNRJ – Dodatak”, broj 11/58.

714 „Službeni list SFRJ – Dodatak”, broj 5/77.

715 „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, broj 1/01.

716 „Službeni list FNRJ – Dodatak”, broj 2/60.

717 Ugovor o uzajamnoj pravnoj pomoći između FNR Jugoslavije i NR Bugarske od 23. marta 1956. godine, „Službeni list FNRJ – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi”, broj 1/57.

718 Ugovor između Srbije i Crne Gore i Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima, „Službeni list SCG – Međunarodni ugovori”, broj 6/05-6 i Ugovor između Republike Srbije i Bosne i Hercegovine o izmenama i dopunama Ugovora između Srbije i Crne Gore i Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima, „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, broj 13/10-35.

719 Ugovor između Republike Srbije i Republike Crne Gore o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima, „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, broj 1/10-57.

720 Ugovor između Republike Srbije i Republike Makedonije o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima, „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, broj 5/12-1.

721 Ugovor o regulisanju pravnih odnosa u građanskim, porodičnim i krivičnim stvarima između SFR Jugoslavije i Čehoslovačke Socijalističke Republike, od 20. januara 1964. godine, „Službeni list SFRJ – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi”, broj 13/64.

722 Ugovor o regulisanju pravnih odnosa u građanskim, porodičnim i krivičnim stvarima između SFR Jugoslavije i Čehoslovačke Socijalističke Republike, od 20. januara 1964. godine, „Službeni list SFRJ – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi”, broj 13/64.

723 Ugovor o uzajamnom pravnom saobraćaju između SFR Jugoslavije i NR Mađarske, od 7. marta 1968. godine, „Službeni List SFRJ – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi”, broj 3/68.

724 Ugovor o pravnom saobraćaju u građanskim i trgovačkim stvarima između FNR Jugoslavije i NR Poljske, od 6. februara 1960. godine, „Službeni list SFRJ – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi”, broj 5/63.

725 Ugovor o pravnoj pomoći između FNR Jugoslavije i Rumunske Narodne Republike, od 18. oktobra 1960. godine, „Službeni list FNRJ − Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi”, broj 8/61, sa Dodatnim Protokolom, „Službeni list SFRJ – Dodatak”, broj 4/73.

726 Ugovor između FNR Jugoslavije i SSSR o pravnoj pomoći u građanskim, porodičnim i krivičnim stvarima, od 24. februara 1962. godine, „Službeni list FNRJ – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi”, broj 5/63.

Kiprom[727]). Sa Francuskom[728] i Grčkom,[729] Srbija je sklopila bilateralne ugovore koji su posebno posvećeni priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima.

1.2 Ocena pravnog okvira

Treba naglasiti da su shodno odredbama ZMPP sudovi u Srbiji isključivo nadležni da odlučuju o priznanju stranih sudskih odluka[730] koje moraju da budu pravnosnažne[731] i izvršne[732] prema pravu države u kojoj su donete (države porekla odluke). U postupku priznanja sud može da ispita samo uslove i smetnje za priznanje i izvršenje koji su utvrđeni u čl. 87−96 ZMPP i koji su formalne (procesne) prirode. Reč je o povredi prava tuženog da organizuje svoju odbranu pred sudom države porekla odluke, postojanju *res iudicata*, povredi pravila o isključivoj međunarodnoj nadležnosti srpskih sudova, nepostojanju uzajamnosti i povredi javnog poretka.[733] Što se tiče uzajamnosti, dovoljno je da postoji faktička uzajamnost i njeno postojanje se pretpostavlja dok se suprotno ne dokaže. Nadalje, veoma je važno pomenuti da ZMPP ne sadrži odredbe o indirektnoj nadležnosti, kao i da srpski sud u postupku priznnja nema ovlašćenja da revidira stranu sudsku odluku u pogledu činjenica koje su utvrđene i prava koje je primenjeno u postupku pred sudom države porekla odluke. [734]

Prema tome, režim priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka koji važi u Srbiji pripada tzv. režimima ograničene kontrole sudskih odluka i može se oceniti kao liberalan.[735] Međutim, mora se imati u vidu da to što ne postoji reciprocitet predstavlja smetnju za njihovo priznanje i izvršenje, te da je tu smetnju nabolje prevazići tako što će se zaključiti bilateralne i multilateralne međunarodne konvencije. Osim toga, zaključenje tih konvencija predstavlja jedini put za uspostavljanje reciprociteta sa državama koje zahtavaju da postoji diplomatski reciprocitet, kao što su primera radi Austrija, Holandija i Švedska. Iako je Srbija strana ugovornica brojnih bilateralnih konvencija koje sadrže odredbe o priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, ona nije zaključila bilateralne konvencije sa tim dvema državama, kao ni sa nekim drugim državama koje su s obzirom na ekonomske i političke odnose veoma značajne za Srbiju (primera radi Kina i SAD). Kako zaključenje bilateralnih konvencija zavisi od mnogo faktora i u nekim slučajevima se teško može ostvariti (npr. sa državama članicama EU), Konvencija o priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka u građanskim ili trgovačkim stvarima *HCCH* 2019. (u daljem tekstu: Konvencija o sudskim odlukama *HCCH* 2019.) postaje veoma pogodan instrument za uspostavljanje prekograničnog režima priznanja i izvršenja sudskih odluka u građanaskim i trgovačkim stvarima (što predstavlja jedan od razloga da je Srbija potpiše i potvrdi).

727 Ugovor između SFR Jugoslavije i Republike Kipar o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima, „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori", broj 2/86.

728 Konvencija između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Francuske o priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, od 18. maja 1971. godine, „Službeni list SFRJ – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi", broj 7/72.

729 Sporazum između FNR Jugoslavije i Kraljevine Grčke o uzajamnom priznanju i izvršenju sudskih odluka, od 18. juna 1959, „Službeni list FNRJ – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi", broj 6/60.

730 Član 86. stav 1. ZMPP.

731 Član 87. ZMPP.

732 Član 96. ZMPP.

733 Čl. 93–95. ZMPP sadrže posebne odredbe o priznanju stranih sudskih odluka koje se odnose na lični status državljana Srbije i stranih državljana, a koje neće biti predmet analize jer nisu relevantne za ovu studiju.

734 Vidi M. Stanivuković, M. Živković, Serbia, in: Verschraegen, B. (ed.), International Encyclopedia of Laws, vol. 2, Private International Law, supp. 21, Kluwer Law International 2009, 238.

735 O priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka u skladu sa odredbama ZMPP vidi detaljno: M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, Komentar Zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu, Beograd 1991, 275. i dalje; T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, Međunarodno privatno pravo, Beograd 2012, 531. i dalje; M. Stanivuković, M. Živković, Međunarodno privatno pravo, Beograd 2008, 433. i dalje; T. Varadi, 'Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Entscheidungen in Jugoslawien', RabelsZ 51 (1987), 632. i dalje; M. Stanivuković, M. Živković, op. cit. (Kluwer), 237. i dalje.

2. Institucionalni okvir za prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka

2.1 Pregled pravnih propisa kojima se određuju stejkholderi (zainteresovani učesnici) u prekograničnom priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka

U Republici Srbiji glavni stejkholderi (učesnici) u procesu prekograničnog priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka jesu sudovi, Ministarstvo pravde, advokati i javni izvršitelji.

Organizacija pravosudnog sistema u Republici Srbiji, uključujući *ratione materiae* nadležnost srpskih sudova, uređena je Zakonom o uređenju sudova[736] (u daljem tekstu: ZUS). Međunarodna nadležnost srpskih sudova uređena je ZMPP (čl. 46−78), a mesna nadležnost sudova Zakon o parničnom postupku[737] (u daljem tekstu: ZPP). Važno je pomenuti da odredbe o mesnoj nadležnosti iz ZPP mogu takođe da se primenjuju kao odredbe o međunarodnoj nadležnosti, ali samo ukoliko za konkretnu vrstu sporova ne postoje odredbe o međunarodnoj nadležnosti u ZMPP, nekom drugom zakonu ili međunarodnom ugovoru (član 26. stav 2. ZPP).

Organizacija, delatnost i nadležnosti Ministarstva pravde su najvećim delom uređeni Zakonom o ministarstvima[738] i Pravilnikom o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji radnih mesta u Ministarstvu pravde.[739] Međutim, uloga Ministarstva pravde u vezi sa pitanjima priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka uređena je odredbama ZMPP.[740] Ministarstvo pravde je takođe imenovano ili deluje kao centralni organ za sprovođenje brojnih multilateralnih i bilateralnih međunarodnih konvencija koje obuhvataju i pitanja priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka.[741]

Delatnost i nadležnosti javnih izvršitelja u postupcima izvršenja uređeni su odredbama ZIO.

Konačno, organizacija i delatnost advokata uređena je prvenstveno Zakonom o advokaturi,[742] ali i ZPP i ZVPP. Obim ovlašćenja zakonskih zastupnika određuje se prema pravu države koje je merodavno za pravni odnos između njih i stranke koja se zastupa.[743] Ukoliko je stranka pravno lice, zakonski zastupnik je direktor pravnog lica i obim njegovog ovlašćenja utvrđuje se prema pravu države koje je merodavno za status pravnog lica.[744]

2.2 Stejkholderi koji sprovode prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka

2.2.1 Sudovi

Pošto strana sudska odluka može da proizvede dejstva na teritoriji Republike Srbije samo ako ju je prethodno priznao sud Republike Srbije, nema sumnje da su sudovi glavni akteri u postupku prekograničnog priznanja i izvršenja sudskih odluka. Shodno članu 11. ZUS sudsku nadležnost imaju sudovi opšte nadležnosti i sudovi posebne nadležnosti. Sudovi opšte nadležnosti su osnovni sudovi, viši sudovi, apelacioni sudovi i Vrhovni kasacioni sud, a sudovi posebne nadležnosti su privredni sudovi, Privredni apelacioni sud, prekršajni sudovi, Prekršajni apelacioni sud i Upravni

736 „Službenik glasnik RS", br. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11 – dr. zakon, 78/11 – dr. zakon, 101/11, 101/13, 106/15, 40/015 – dr. zakon, 13/16, 108/16, 113/17, 65/18 – Odluka Ustavnog suda, 87/18 i 88/18 – Odluka Ustavnog suda.

737 „Službenik glasnik RS", br. 72/11, 49/13 – Odluka Ustavnog suda, 74/13 – Odluka Ustavnog suda, 55/14, 87/18 i 18/20.

738 „Službenik glasnik RS", broj 128/20.

739 Vidi https://mpravde.gov.rs/files/Pravilnik%20MP%20mart%202019.pdf

740 Član 92. ZMPP.

741 Vidi https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/5/medjunarodna-saradnja.php

742 „Službenik glasnik RS", br. 31/11 i 24/12 – Odluka Ustavnog suda.

743 M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 253.

744 Vidi član 17. ZMPP.

sud. Viši sudovi kao sudovi opšte nadležnosti nadležni su da odlučuju o priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka u građanskim stvarima,[745] dok su privredni sudovi nadležni da odlučuju o priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka u privrednim stvarima.[746] Žalbe protiv prvostepenih odluka o priznanju podnose se apelacionim sudovima ili Privrednom apelacionom sudu.[747]

Kada je stranu sudsku odluku priznao srpski sud, a dužnik i dalje izbegava da ispuni svoju obavezu utvrđenu takvom odlukom, priznata strana sudska odluka se izvršava u skladu sa ZIO na predlog izvršnog poverioca. Osnovni ili privredni sud je nadležan za vođenje izvršnog postupka,[748] osim u predmetima koji se odnose na namirenje novčanog potraživanja nastalog iz komunalnih usluga i srodnih delatnosti, u kojima izvršni postupak vodi javni izvršitelj.[749] Nakon što sud donese rešenje o izvršenju, javni izvršitelj sprovodi izvršenje nad imovinom izvršnog dužnika, osim ako je posebno predviđeno da sud sprovodi izvršenje.[750]

2.2.2 Upravni organi (Ministarstvo pravde, centralni organi itd.)

Uloga Ministarstva pravde u prekograničnom priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka ogleda se u davanju objašnjenja o postojanju uzajamnosti. Naime, uzajamnost u pogledu priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka se pretpostavlja dok se suprotno ne dokaže. Međutim, ukoliko postoji sumnja u pogledu uzajamnosti, sud koji sprovodi postupak obraća se Ministarstvu pravde radi objašnjenja da li uzajamnost postoji.[751]

Ministarstvo pravde takođe predstavlja (centralni) organ za sprovođenje mnogih bilateralnih i multilateralnih konvencija, gde daje pomoć strankama i sudovima u pogledu pokretanja postupka priznanja u Republici Srbiji (npr. pomoć u vezi sa podnošenjem potrebnih dokumenata za pokretanje postupka priznanja).[752]

2.2.3 Pravni praktičari (advokati, zakonski zastupnici itd.)

U većini predmeta koji se odnose na priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka stranke u postupku zastupaju advokati. Međutim, učešće advokata nije obavezno, što znači da stranke mogu da se pojavljuju u postupku bez advokata.[753]

Ukoliko stranka nije procesno poslovno (parnično) sposobna (npr. stranka je maloletno lice), tada je neophodno da je zastupa zakonski zastupnik ili, u određenim slučajevima, privremeni zastupnik koga određuje sud,[754] a koji može da angažuje advokata.

Pravna lica zastupaju njihovi zakonski zastupnici (npr. direktori), koji takođe mogu da angažuju advokata.

2.2.4 Javni izvršitelji

Sud sprovodi izvršni postupak u pogledu priznatih stranih kondemnatornih sudskih odluka i čim donose rešenje o izvršenju, javni izvršitelj sprovodi izvršenje na imovini izvršnog dužnika. Prema tome, javni izvršitelji ne sprovode izvršni postupak (prva faza postupka), nego sprovode izvršenje korišćenjem različitih sredstava izvršenja (druga faza postupka) u skladu sa rešenjem o izvršenju koje je doneo sud u izvršnom postupku.[755] Jedini izuzetak u kome javni izvršitelji sprovode obe

745 Član 23. ZUS.
746 Član 25. ZUS.
747 Čl. 24. i 26. ZUS.
748 Član 6. stav 1. ZIO.
749 Član 3. stav 3. ZIO.
750 Član 4. ZIO.
751 Član 92. ZMPP.
752 Vidi https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/5/medjunarodna-saradnja.php
753 Član 85. ZPP.
754 Vidi čl. 76−84. ZPP, čl. 4−6. ZVP.
755 Vidi čl. 3. i 4. ZIO.

faze izvršnog postupka jeste izvršenje na osnovu izvršne ili verodostojne isprave radi namirenja novčanog potraživanja nastalog iz komunalnih usluga i srodnih delatnosti.[756] Međutim, ti slučajevi su obično interni i veoma retko mogu biti predmet stranih sudskih odluka.

2.3 Mapiranje saradnje između stejkholdera

3. Uloga sudova i javnih izvršitelja u prekograničnom priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka

3.1 Ovlašćenja sudova u pogledu prekograničnog priznanja stranih sudskih odluka

Sud koji odlučuje o priznaju i izvršenju stranih sudskih odluka može samo da razmatra uslove, odnosno smetnje za priznanje i izvršenje koji su predviđeni u čl. 86−96 ZMPP. Kao što je ranije rečeno, ti uslovi, odnosno smetnje, formalne su (proceduralne) prirode; jedino prilikom razmatranja da li je strana sudska odluka u suprotnosti sa javnim poretkom Republike Srbije dopušteno je da se ispituje meritum odluke. Sud nije ovlašćen da revidira stranu sudsku odluku u pogledu činjenica koje su utvrđene i prava koje je primenjeno niti može da menja stranu sudsku odluku u bilo kom pogledu.[757]

3.2 Količina i kvalitet sudskih odluka o prekograničnom priznanju stranih sudskih odluka

Ne postoje pouzdani statistički podaci o odlukama srpskih sudova kojima se priznaju strane sudske odluke. Prema informacijama dobijenim u našim ličnim istraživanjima,[758] od 2010. do 2019. priznato je najmanje trideset stranih sudskih odluka. Kvalitet sudskih odluka srpskih sudova kojima su priznate strane sudske odluke može se oceniti kao visok jer je primena zakonskih odredaba (odredaba ZMPP) na okolnosti konkretnih slučajeva adekvatno obrazložena. Pritom,

756 Član 3. stav 3. ZIO.
757 M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.* (Kluwer), 238.
758 Korišćenjem baze podataka https://www.paragraf.rs

može se primetiti da sudovi u Republici Srbiji često konsultuju relevantnu stručnu i naučnu literaturu iz oblasti međunarodnog privatnog prava koja se bavi prekograničnim priznanjem i izvršenjem stranih sudskih odluka.

3.3 Ovlašćenja javnih izvršitelja u pogledu prekograničnog priznanja stranih sudskih odluka

Javni izvršitelji nemaju ovlašćenja u postupku priznanja stranih sudskih odluka jer strane sudske odluke mogu da priznaju i oglase izvršnim isključivo sudovi. Kao što je već rečeno, sudovi sprovode postupak priznanja strane sudske odluke i postupak izvršenja povodom prethodno priznate strane sudske odluke, dok javni izvršitelji sprovode izvršenje na imovini izvršnog dužnika u skladu sa rešenjem o izvršenju koje je doneo sud.

3.4 Priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka u programima Pravosudne akademije koji su namenjeni usavršavanju

Priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka ne nalazi se kao poseban predmet u obrazovnim programima Pravosudne akademije. Međutim, tim pitanjima se poklanja pažnja u okviru tema koje se odnose na građanske i trgovačke stvari sa elementom inostranosti.

4. Ekonomski i politički aspekti u vezi sa sprovođenjem Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019.

4.1 Glavni trgovinski partneri u pogledu uvoza i izvoza

4.1.1 Uvoz

Prema izveštajima Republičkog zavoda za statistiku,[759] tokom 2020. godine glavni trgovinski partneri u pogledu uvoza robe u Republiku Srbiju bili su iz Nemačke, Kine, Italije, Ruske Federacije i Mađarske.

Režimi uzajamnog priznanja i izvršenja sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima uspostavljeni su trenutno sa Nemačkom (u skladu sa nacionalnim propisima), Mađarskom (u skladu sa bilateralnim ugovorom), Italijom (u skladu sa nacionalnim propisima) i Ruskom Federacijom (u skladu sa bilateralnim ugovorom), dok takav režim ne postoji sa Kinom.

4.1.2 Izvoz

Prema istim izveštajima, tokom 2020. godine glavni trgovinski partneri u pogledu izvoza robe iz Srbije bili su iz Nemačke, Italije, Bosne i Hercegovine, Rumunije i Mađarske.

Trenutno postoje uspostavljeni režimi uzajamnog priznanja i izvršenja sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima sa svim navedenim državama (sa Nemačkom – u skladu sa nacionalnim propisima, sa BiH – u skladu sa bilateralnim ugovorom, sa Rumunijom – u skladu sa bilateralnim ugovorom, sa Mađarskom – u skladu sa bilateralnim ugovorom).

759 Vidi https://www.stat.gov.rs/oblasti/spoljna-trgovina/

4.2 Politički aspekti sprovođenja Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019.

4.2.1 Okolnosti zbog kojih naša država može da dostavi obaveštenja u skladu sa članom 29. Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019.

Član 29. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. propisuje da država ugovornica može obavestiti depozitara u roku od 12 meseci da potvrđivanje, prihvatanje, odobrenje ili pristupanje neke druge države neće proizvesti dejstvo uspostavljanja odnosa između dotične dve zemlje u skladu sa ovom konvencijom (stav 2), kao i da država koja želi da postane država ugovornica može obavestiti depozitara da potvrđivanje, prihvatanje, odobrenje ili pristupanje neće proizvesti dejstvo uspostavljanja odnosa sa državom ugovornicom u skladu sa ovom konvencijom (stav 3). U tom smislu Republika Srbija može da dostavi takvo obaveštenje u vezi sa Kosovom jer smatra da je Kosovo, tj. Autonomna Pokrajina Kosovo i Metohija (prema Ustavu Republike Srbije) deo njene teritorije. Takav slučaj se već dogodio prilikom pristupanja Kosova Haškoj konvenciji o oslobađanju od legalizacije stranih javnih isprava iz 1961. Tada se Republika Srbija protivila tom pristupanju i dostavila obaveštenje da Kosovo, tj. Autonomna Pokrajina Kosovo i Metohija predstavlja prema Ustavu Republike Srbije sastavni deo teritorije Republike Srbije, pozivajući se takođe na Rezoluciju Saveta bezbednosti br. 1244.[760]

4.2.2 Okolnosti zbog kojih naša država može da dostavi izjave u skladu sa čl. 17, 18, 19. i 25. Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019.

Smatramo da sa stanovišta Republike Srbije ne postoji potreba za izjavom o ograničenju priznanja i izvršenja koja se može dati u skladu sa članom 17. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. Naime, iako slučaj koji je rešen odlukom suda druge države ugovornice može imati snažnu vezu sa Srbijom kao državom ugovornicom u kojoj se traži priznanje, smatramo da ne bi trebalo da se takva odluka prizna i izvrši u Srbiji u skladu sa *HCCH* 2019 Konvencijom o sudskim odlukama *HCCH* 2019. ukoliko je ona prošla kroz jedan od „filtera nadležnosti" iz člana 5. te konvencije i ukoliko ne postoji razlog da se odbije priznanje iz člana 7. te konvencije.

Slično tome, smatramo da Republika Srbija nema razloga ni da podnose izjavu iz člana 18. kojom bi se moglo isključiti neko konkretno pitanje na koje se odnosi Konvenciju o sudskim odlukama *HCCH* 2019. Pravni propisi Republike Srbije o priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka imaju šire polje primene i liberalniji su od odredaba Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019., što ujedno predstavlja razlog zbog kojeg takva izjava nije potrebna.

Isti zaključak može da se izvede u vezi sa izjavama u pogledu sudskih odluka koje se odnose na državu (član 19) – nema potrebe da Republika Srbija daje takvu izjavu. Naime, u predmetima koji uključuju građanske ili trgovačke stvari gde je Republika Srbija stranka ili gde je stranka neko fizičko ili pravno lice koje postupa u ime Republike Srbije, Republika Srbija ili lice koje nastupa u ime Republike Srbije obično želi da izbegne nacionalne sudove i zato odlučuje da sklopi sporazum o arbitraži s drugom stranom kako bi se eventualni sporovi rešavali pred međunarodnom trgovinskom arbitražom (bilo *ad hoc* ili institucionalnom arbitražom), što znači da bi se Konvencija o sudskim odlukama *HCCH* 2019. veoma retko primenjivala u takvim slučajevima.

760 Vidi https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/notifications/?csid=342&disp=resdn

5. Međunarodna nadležnost i kompatibilnost sa Konvencijom o sudskim odlukama HCCH 2019.

5.1 Opšta međunarodna nadležnost (prebivalište, uobičajeno boravište)

Opšta međunarodna nadležnost srpskih sudova uređena je članom 46. ZMPP. Ona se određuje na osnovu činjenice da tuženi ima prebivalište u Srbiji ukoliko je reč o tuženom fizičkom licu ili da ima sedište u Srbiji ukoliko je tuženi pravno lice (član 46. st. 1. i 5. ZMPP).[761] Izuzetno, opšta međunarodna nadležnost srpskih sudova može da postoji ukoliko tuženi koji je fizičko lice ima boravište u Srbiji, a nema prebivalište u Srbiji niti u nekoj drugoj državi (član 46. stav 2. ZMPP) ili ukoliko su obe stranke državljani Srbije (član 46. stav 3. ZMPP). Ako u parnici ima više tuženih sa svojstvom materijalnih suparničara, srpski sudovi će takođe biti međunarodno nadležni ukoliko jedan od tuženih ima prebivalište, odnosno sedište u Srbiji (član 46. stav 4. ZMPP).[762]

Prema tome, opšta međunarodna nadležnost srpskih sudova se utvrđuje prema prebivalištu i boravištu fizičkog lica i prema sedištu pravnog lica kao kriterijumima nadležnosti koji se tumače u skladu sa pravom Srbije. Prebivalište treba shvatiti kao mesto u kome se fizičko lice nastanilo s namerom da tu stalno živi, tj. kao mesto u kome fizičko lice ima centar svojih životnih aktivnosti a pritom njegovi profesionalni, ekonomski i društveni odnosi potvrđuju stalnu vezu sa tim mestom.[763] Boravište fizičkog lica je mesto u kome fizičko lice privremeno boravi van svog prebivališta. Sedište pravnog lica se tumači kao mesto u kome se nalazi njegova glavna uprava (tj. mesto iz kojeg se upravlja njegovim poslovanjem).[764]

ZMPP ne poznaje uobičajeno boravište kao kriterijum nadležnosti.

5.2 Prorogacija nadležnosti (izričita/prećutna, pre ili nakon pokretanja postupka)

Prorogacija nadležnosti u građanskim i trgovačkim stvarima uređena je članom 49. ZMPP, koji sadrži različite odredbe za prorogaciju nadležnosti srpskih sudova i prorogaciju nadležnosti stranog suda.[765] Ukoliko stranke žele da prorogiraju nadležnost srpskog suda u konkretnom slučaju, najmanje jedna od njih mora biti državljanin Srbije ili mora imati sedište u Srbiji ako je reč o pravnom licu (član 49. stav 2. ZMPP). S druge strane, ukoliko stranke žele da ugovore nadležnost stranog suda, najmanje jedna od njih mora da bude strani državljanin ili mora imati sedište u stranoj državi ako je reč o pravnom licu, kao i da za dotični spor ne postoji isključiva nadležnost srpskog suda (član 49. stav 1. ZMPP). Potrebno je naglasiti da će prorogacija nadležnosti stranog suda biti punovažna samo ukoliko su, osim uslova propisanih u članu 49. stav 1. ZMPP, ispunjeni i uslovi koje zahteva strani *lex fori prorogati*.[766]

Sporazum o prorogaciji može se zaključiti izričito (*expressis verbis*) ili prećutno (*prorogatio tacita*). Zaključenje *expressis verbis* znači da je ono unapred ugovoreno u pismenom obliku, bilo kao zaseban sporazum, bilo kao prorogaciona klauzula koja je sadržana u glavnom ugovoru, ili nakon započinjanja postupka kada tuženi daje usmeni iskaz prihvatajući nadležnost pred sudom.[767] Srpska naučnostručna literatura i sudska praksa izjednačavaju *prorogatio tacita* sa nadležnošću koja se uspostavlja upuštanjem tuženog u meritum spora, što je u određenoj meri propisano

761 O članu 46. ZMPP vidi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit*., 165−172; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit*., 184; T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit*., 498−499.

762 *Ibid.*

763 Član 3. tačka 2. Zakona o prebivalištu i boravištu građana, „Službenik glasnik RS", broj 87/11.

764 Vidi član 19. Zakona o privrednim društvima, „Službenik glasnik RS", br. 36/11, 99/11, 83/14 – dr. zakon, 5/15, 44/18, 95/18 i 91/19.

765 Vidi M. Dika, G. Knežević i S. Stojanović, *op. cit*, 178−191; T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit*., 501−503; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit*., 188−193.

766 T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit*., 503.

767 M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit*. (Kluwer), 232.

članom 50. ZMPP.[768] To znači da se sporazum o prorogaciji nadležnosti sklapa prećutno ukoliko tuženi podnese pismeni odgovor na tužbu u kojem ne osporava nadležnost suda ili ukoliko se pojavi na javnoj raspravi i raspravlja o meritumu spora, a ne osporava nadležnost suda.[769]

5.3 U poređenju sa članom 5. Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019. objasniti kompatibilnost drugih kriterijuma nadležnosti u Konvenciji i nacionalnim izvorima prava

Član 5. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. uređuje osnove indirektne nadležnosti, koji se obično označavaju kao „filteri nadležnosti" koje strana sudska odluka mora da ispuni da bi bila podobna (prihvatljiva) za priznanje i izvršenje u državi u kojoj se priznanje, odnosno izvršenje traži („država priznanja").[770] Ti „filteri" pokazuju kvalitet kontakata sa državom čiji sud je doneo odluku („država porekla odluke") i predstavljaju minimalne standarde koje sud „države priznanja" primenjuje kada proverava međunarodnu nadležnost suda „države porekla odluke".[771] To znači da sud „države priznanja" ispituje da li je ispunjen bilo koji od predviđenih „filtera" i ukoliko je odgovor pozitivan, smatra da je strana sudska odluka podobna za priznanje i izvršenje.

Lista „filtera nadležnosti" je navedena u članu 5. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019, i to su: uobičajeno boravište, glavno mesto poslovanja, filijala, zastupništvo ili druga poslovna jedinica, izričiti ili prećutni pristanak tuženog na nadležnost suda „države porekla odluke", mesto izvršenja ugovornih obaveza, mesto nalaženja nepokretne imovine koja je predmet ugovora o zakupu, mesto nalaženja nepokretne imovine u slučajevima koji se tiču ugovornih obaveza obezbeđenih stvarnopravnim sredstvima obezbeđenja na toj imovini, mesto radnje ili propuštanja u slučajevima koji se odnose na vanugovorne obaveze, trast, protivtužbe, neisključiv sporazum o izboru nadležnog suda, potrošački ugovori i ugovori o radu i rezidentni zakup nepokretnosti. Među ovim „filterima" ne postoji hijerarhija, a podobnost za priznanje i izvršenje strane sudske odluke postoji ako je ispunjen barem jedan od njih.[772]

S obzirom da su mnogi od ovih „filtera" slični kriterijumima za direktnu međunarodnu nadležnost srpskih sudova koja je uređena u ZMPP, uporedićemo ih da bismo utvrdili njihovu kompatibilnost, koja može da utiče na odluku o tome da li Srbija treba da potpiše i potvrdi Konvenciju o sudskim odlukama *HCCH* 2019. Međutim, potrebno je imati na umu da član 15. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019 ne sprečava da se o priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka odlučuje u skladu sa nacionalnim propisima koji mogu biti liberalniji od odredaba Konvencije.

5.3.1 Uobičajeno boravište

Prema članu 5. stav 1a Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. sudska odluka je podobna za priznanje ili izvršenje ukoliko je „lice protiv kojeg se traži priznanje ili izvršenje imalo uobičajeno boravište u državi porekla odluke u vreme kada je postalo stranka u postupku pred sudom države porekla".

Da bi se ova odredba pravilno primenila, potrebno obratiti pažnju na činjenicu da Konvencija o sudskim odlukama *HCCH* 2019. razlikuje uobičajeno boravište fizičkog lica i uobičajeno boravište pravnog lica. Uobičajeno boravište fizičkog lica se ne definiše Konvencijom o sudskim odlukama *HCCH* 2019, ali postoji široko prihvaćen stav u uporednoj literaturi da je to država na čijoj teritoriji fizičko lice boravi određeni period sa namerom da kontinuirano boravi na toj teritoriji, pri čemu

768 T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit*., 502; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit*., 192.

769 *Ibid.*

770 O filterima nadležnosti iz Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. vidi: I. Rumenov, The indirect jurisdiction of the 2019 Hague Convention on recognition and enforcement of foreign judgments in civil or commercial matters – is the „heart" of the Convention in the right place?, *SEE Law Journal*, issue 1, No. 8, 2021, 10 i dalje. Takođe vidi R. Brandt, The Hague Judgments Convention in the United States: A „Game Changer" or a New Path to the Old Game?, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3747078, 8. i dalje, 17. i dalje.

771 I. Rumenov, *op. cit*., 16−17.

772 *Ibid*., 18.

se ta namera dokazuje putem ličnih, društvenih, ekonomskih, profesionalnih ili drugih veza tog lica sa tom državom.[773] S druge strane, uobičajeno boravište pravnog lica je definisano članom 3. stav 2. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019, gde se navodi da je to država u kojoj to lice ima statutarno sedište, svoju glavnu upravu ili glavno mesto poslovanja, odnosno država po čijem pravu je to lice osnovano. Osim toga, član 5. stav 1a Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. pominje „lice protiv kojeg se traži priznanje ili izvršenje", što znači da to lice može biti tuženi ili tužilac ili bilo koje drugo lice koje je bilo stranka u postupku pred sudom „države porekla odluke" ukoliko ono preuzima ulogu „lica protiv kojeg se traži priznanje ili izvršenje" u postupku pred sudom „države priznanja".[774]

ZMPP uopšte ne poznaje uobičajeno boravište kao kriterijum za utvrđivanje opšte međunarodne nadležnosti. Kao što je ranije već pomenuto, osnovni kriterijum je prebivalište tuženog fizičkog lica, odnosno sedište tuženog pravnog lica. Imajući u vidu ranije citiranu definiciju prebivališta u srpskom pravu moglo bi se reći da će se prebivalište tuženog poklapati sa njegovim uobičajenim boravištem u većini slučajeva, što znači da srpske sudske odluke mogu da prođu „filter nadležnosti" iz člana 5. stav 1a Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. Međutim, mora se uzeti u obzir da sud dobija informacije o prebivalištu tuženog prvenstveno iz njegovih ličnih dokumenata i obično se na to oslanja kada utvrđuje nadležnost iako te informacije ponekad ne odgovaraju činjeničnoj situaciji (npr. moguće je da lice koje je još uvek prijavljeno u Srbiji već godinama živi u nekoj stranoj državi).[775] Da bi se izbegle takve nepodudarnosti, potrebno je da sam sud utvrdi i razmotri sve činjenice koje su neophodne da bi se adekvatno utvrdilo stvarno prebivalište tuženog, a ako propusti da to učini, svaka stranka može podneti dokaze da se stvarno prebivalište tuženog nalazi u inostranstvu bez obzira na činjenicu da je to lice formalno prijavljeno u Srbiji. Osim toga, treba pomenuti da mnogi srpski autori smatraju da informacija o prijavljenom prebivalištu u određenoj državi koja je navedena u zvaničnim (ličnim) dokumentima predstavlja oborivu pretpostavku da lice na koje se zvanični dokument odnosi ima prebivalište u toj državi.[776]

Sedište pravnog lica kao kriterijum nadležnosti u srpskom pravu korespondira sa definicijom uobičajenog boravišta pravnog lica u Konvenciji o sudskim odlukama *HCCH* 2019. Naime, pravno lice ima sedište u Republici Srbiji ukoliko se u Republici Srbiji nalazi mesto iz kojeg se upravlja njegovim poslovanjem (glavno mesto uprave).[777] Takođe treba pomenuti da pravno lice koje je osnovano u skladu sa sprskim pravom mora imati svoje statutarno sedište u Republici Srbiji i skoro uvek ima glavno mesto uprave u Republici Srbiji. Teško je zamisliti da pravno lice koje je registrovano ili osnovano prema stranom pravu ima statutarno sedište ili glavno mesto uprave u Republici Srbiji.

5.3.2 Glavno mesto poslovanja

U skladu sa članom 5. stav 1b Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. sudska odluka je podobna za priznanje ili izvršenje ukoliko je „fizičko lice protiv koga se traži priznanje ili izvršenje imalo svoje glavno mesto poslovanja u državi porekla odluke u momentu kada je ono postalo stranka u postupku pred sudom države porekla i ukoliko je zahtev na kojem se temelji sudska odluka proistekao iz aktivnosti tog poslovanja".

Očito je da se ova odredba odnosi na fizičko lice koje obavlja poslovnu delatnost, gde je „filter nadležnosti" to da se glavno mesto poslovanja tog lica nalazi u „državi porekla odluke". ZMPP ne poznaje glavno mesto poslovanja fizičkog lica kao kriterijum nadležnosti. Međutim, Zakon o

773 Vidi *ibid.*, 19−20; T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit.*, 275; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.*, 113−114.

774 I. Rumenov, *op. cit.*, 20.

775 Vidi: S. Đorđević, Primena međunarodnog privatnog prava u javnobeležničkoj praksi, http://www.beleznik.org/images/pdf/obavestenje/uputstvo_za_primenu_mpp_u_jb_praksi.pdf, 9; I. Rumenov, *op. cit.*, 21.

776 A. Jakšić, *Međunarodno privatno pravo, opšta teorija*, Beograd 2017, 326; vidi i M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.*, 97.

777 Vidi član 19. Zakona o privrednim društvima.

privrednim društvima uređuje pravni status preduzetnika[778] kao poslovno sposobnog fizičkog lica koje obavlja delatnost u cilju ostvarivanja prihoda. To lice ima registrovano sedište koje je definisano kao mesto gde to lice obavlja svoju poslovnu delatnost[779] i ono predstavlja kriterijum nadležnosti prema ZMPP. Prema tome, kada je reč o preduzetniku, srpski sudovi mogu da zasnuju nadležnost za odlučivanje o imovinskopravnim zahtevima koja proističu iz poslovne delatnosti preduzetnika ukoliko se njegovo sedište nalazi na teritoriji Republike Srbije.

5.3.3 Podnošenje tužbe u postupku pred sudom „države porekla odluke"

Prema članu 5. stav 1c Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. sudska odluka je podobna za priznanje ili izvršenje „ukoliko je lice protiv koga se traži priznanje ili izvršenje isto lice koje je podnelo tužbu, osim u slučaju protivtužbe, na temelju koje je doneta sudska odluka".

Ovaj „filter nadležnosti" je usmeren na lice koje je bilo tužilac u postupku pred sudom „države porekla odluke" i ako je ono izgubilo spor, čini se prilično razumnim da sudska odluka bude podobna za priznanje ili izvršenje u drugim državama nezavisno od toga na kojim kriterijuma je zasnovana nadležnost suda države koji je doneo odluku.[780]

5.3.4 Filijala, zastupništvo ili druga poslovna jedinica

Prema članu 5. stav 1d Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. sudska odluka je podobna za priznanje ili izvršenje ukoliko je „tuženi imao filijalu, zastupništvo ili drugu poslovnu jedinicu koja nije imala svojstvo pravnog lica u državi porekla odluke u vreme kada je to lice postalo stranka u postupku pred sudom države porekla odluke i ukoliko je zahtev na kome se temelji sudska odluka proistekao iz delatnosti te filijale, zastupništva ili druge poslovne jedinice".

Ovaj „filter nadležnosti" se odnosi na situaciju u kojoj je tuženi u postupku pred sudom „države porekla odluke" imao filijalu, zastupništvo ili drugu poslovnu jedinicu koja nije imala svojstvo pravnog lica, a predmet donete sudske odluke bio je zahtev koji je proistekao iz delatnosti filijale, zastupništva, odnosno druge poslovne jedinice. Član 55. ZMPP sadrži odredbu o direktnoj nadležnosti srpskih sudova koja će u određenom broju slučajeva odgovarati „filteru nadležnosti" iz člana 5. stav 1d Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. Prema toj odredbi ZMPP u sporovima protiv fizičkog ili pravnog lica koje ima sedište u inostranstvu, za obaveze koje su nastale u Republici Srbiji ili koje se moraju izvršiti u Republici Srbiji postoji nadležnost srpskih sudova ako to lice ima svoje predstavništvo ili zastupništvo na teritoriji Republike Srbije ili ako se u Republici Srbiji nalazi sedište pravnog lica kome je povereno vršenje njegovih poslova.[781] Iako to nije izričito navedeno, ovo pravilo o nadležnosti srpskih sudova očito uzima u obzir obaveze koje proističu iz poslovne delatnosti predstavništva ili zastupništva tuženog koje se nalazi u Republici Srbiji.

5.3.5 Pristanak na nadležnost suda „države porekla odluke" i neisključiv sporazum o izboru nadležnog suda

Prema članu 5. stav 1. tačke (e) i (f) Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. odluka koju je doneo sud jedne države podobna je za priznanje ili izvršenje u drugoj državi ukoliko je tuženi dao izričiti pristanak na nadležnost suda „države porekla odluke" u toku postupka u kome je doneta odluka ili ukoliko je u roku koji propisuje pravo „države porekla odluke" raspravljao o meritumu spora pred sudom „države porekla odluke", čiju nadležnost nije tom prilikom osporavao, osim kada je očigledno da prigovor na nadležnost ili prigovor na vršenje nadležnosti ne bi bio uspešan po tom pravu. Prvi „filter" se odnosi na izričito pristajanje, a drugi na implicitno pristajanje na

778 Vidi čl. 83−92. Zakona o privrednim društvima.

779 Član 87. Zakona o privrednim društvima.

780 Vidi i uporedi I. Rumenov, *op. cit.*, 22.

781 O tumačenju i primeni čl. 55 ZMPP Srbije vidi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit*, 201-202.

nadležnost. Osim toga, član 5. stav 1m Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. propisuje i „filter nadležnosti" koji se odnosi na neisključiv sporazum o izboru suda – ukoliko je odluku doneo sud koji je zasnovao nadležnost na osnovu neisključivog sporazuma o izboru nadležnog suda koji zadovoljava određene formalne zahteve, sudska odluka će se smatrati podobnom za priznanje ili izvršenje u državi u kojoj se priznanje ili izvršenje traži.

Kao što je ranije navedeno, ZMPP uređuje prorogaciju nadležnosti, koja obuhvata i izričito i prećutno zasnivanje nadležnosti, kao i neisključiv sporazum o izboru nadležnog suda, tako da odluke srpskih sudova čija je nadležnost određena na neki od ovih načina mogu biti podobne za priznanje i izvršenje prema Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019.

5.3.6 Mesto ispunjenja ugovorne obaveze

Prema članu 5. stav 1g Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. sudska odluka je podobna za priznanje ili izvršenje ukoliko se odnosi na ugovornu obavezu i ukoliko ju je doneo sud države u kojoj je ispunjena ta obaveza ili u kojoj je trebalo da bude ispunjena u skladu sa (i) sporazumom stranaka ili u skladu sa (ii) pravom koje je merodavno za ugovor ako mesto ispunjenja obaveze nije ugovoreno, osim ako radnje koje je preduzeo tuženi u vezi sa ugovorom očito ne stvaraju svrsishodnu i suštinsku vezu s tom državom. Prema tome, „država porekla odluke" mora da bude država u kojoj je obaveza ispunjena ili u kojoj je trebalo da bude ispunjena u skladu sa odredbama ugovora ili sa *lex contractus*. Međutim, čak i kada su ti kriterijumi ispunjeni, sudska odluka ne može da prođe ovaj „filter" ukoliko radnje koje je preduzeo tuženi u vezi sa ugovornom obavezom ne predstavljaju dovoljnu vezu sa „državom porekla odluke".

Prema članu 53. stav 3. ZPP srpski sud je nadležan za sporove koji se odnose na obaveze koje treba da se ispune u Republici Srbiji. Takođe se posebna nadležnost utvrđuje u članu 481. stav 1. ZPP za slučajeve koji se odnose na ugovore u privredi, prema kojem je srpski sud nadležan za sporove o postojanju ili nepostojanju ugovora, sporove o izvršenju ugovora i sporove o naknadi štete usled neispunjenja ugovora ukoliko je tuženi prema sporazumu stranaka dužan da izvrši ugovor u Republici Srbiji.[782] Pošto „filter za nadležnost" iz člana 5. stav 1g Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. zahteva da se ispuni više kriterijuma da bi se utvrdila dovoljno jaka veza sa „državom porekla odluke", moglo bi se reći da odluke srpskih sudova u ovim sporovima retko mogu da prođu taj „filter nadležnosti".

5.3.7 Mesto na kome se nalazi nepokretnost data u zakup

Prema članu 5. stav 1h Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. sudska odluka je podobna za priznanje ili izvršenje ukoliko je njome odlučeno o zakupu nepokretnosti i ukoliko ju je doneo sud države u kojoj se ta nepokretnost nalazi.

ZMPP predviđa isključivu nadležnost srpskih sudova u sporovima o stvarnim pravima na nepokretnosti i o zakupu nepokretnosti koja se nalazi u Republici Srbiji (član 56), dok uopšte ne postoje posebna pravila o nadležnosti za kratkoročni zakup nepokretnosti.

5.3.8 Ugovorna obaveza obezbeđena stvarnim pravima na nepokretnostima

Član 5. stav 1i Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. predviđa „filter nadležnosti" za sudske odluke koje se odnose na ugovorne obaveze obezbeđene stvarnim pravima na nepokretnoj imovini za čije je ispunjenje potrebno da je takvu odluku doneo sud države u kojoj se nalazi nepokretna imovina i da je zahtev iz ugovora podnet zajedno sa zahtevom protiv istog tuženog u vezi sa tim stvarnim pravom obezbeđenja. Taj „filter" je veoma specifičan jer se odnosi

782 Vidi i uporedi: *ibid*., 200−201.

na posebne vrste situacija koje uključuju stvarna prava na nepokretnostima koja služe kao obezbeđenje za izvršenje ugovornih obaveza.

ZMPP ne poznaje taj „filter" kao osnov za direktnu međunarodnu nadležnost, ali zato predviđa isključivu međunarodnu nadležnost srpskih sudova za sporove u vezi sa bilo kojim stvarnim pravom na nepokretnosti koja se nalazi u Republici Srbiji. Prema tome, samo ukoliko je zahtev u vezi sa stvarnim pravom na nepokretnosti u Republici Srbiji koje je služilo kao sredstvo obezbeđenja ugovornog potraživanja podnet zajedno sa zahtevom iz ugovora protiv istog tuženog pred srpskim sudom, odluka koju srpski sud donese u tom slučaju zadovoljila bi taj „filter nadležnosti".

5.3.9 Mesto radnje ili propuštanja u slučajevima koji se odnose na vanugovorne obaveze

Prema članu 5. stav 1j Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. sudska odluka je podobna za priznanje ili izvršenje ukoliko je njome odlučeno o vanugovornoj obavezi koja proističe iz smrti, telesne povrede, štete ili gubitka pokretne imovine, a radnja ili propuštanje koji direktno uzrokuju takvu štetu dogodili su se u „državi porekla odluke", a nezavisno od toga gde je nastupila šteta. Prema tome, taj „filter nadležnosti" zahteva da „država porekla odluke" bude mesto gde je preduzeta radnja ili načinjen propust koji su direktno uzrokovali štetu, što znači da je irelevantno mesto na kojem je šteta nastupila.

S druge strane, član 53. ZMPP propisuje da je srpski sud nadležan u sporovima o vanugovornoj odgovornosti za štetu ukoliko je ona nastala u Republici Srbiji. To pravilo obuhvata veoma širok spektar vanugovornih obaveza, ali se njegov kriterijum za zasnivanje nadležnosti (mesto direktne štete) razlikuje od kriterijuma (mesto radnje ili propuštanja) koji je propisan kao „filter nadležnosti" u članu 5. stav 1j Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. Međutim, pojedini srpski autori smatraju da kriterijum iz člana 53. ZMPP treba šire tumačiti tako da obuhvati i mesto radnje ili propuštanja.[783]

5.3.10 Trast

Član 5. stav 1k Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. propisuje „filter nadležnosti" u vezi sa trastovima.[784] Pošto srpski pravni sistem uopšte ne poznaje trast kao pravni institut, taj „filter nadležnosti" ima veoma mali praktični značaj iz ugla Republike Srbije.

5.3.11 Protivtužba

Član 5. stav 1 Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. uređuje „filter nadležnosti" za sudske odluke kojima je odlučeno o protivtužbi. Takve odluke su podobne za priznanje ili izvršenje (i) u obimu u kojem su donete u korist podnosioca protivtužbe ako je protivtužba proistekla iz iste transakcije ili istog događaja kao i tužba ili (ii) u obimu u kojem su donete protiv podnosioca protivtužbe, osim ako je pravo „države porekla odluke" zahtevalo da se podnose protivtužba da bi se izbegla prekluzija.

ZMPP ne sadrži posebne odredbe o međunarodnoj nadležnosti u vezi sa protivtužbama. Međutim, čini se da srpski sud koji ima međunarodnu nadležnost da odlučuje o konkretnoj tužbi može u skladu sa odredbama o mesnoj nadležnosti člana 198. ZPP, koje se mogu shodno primeniti na međunarodnu nadležnost, da odluči i o protivtužbi koja je u vezi sa tužbenim zahtevom.[785] Takav pristup je u skladu sa „filterom nadležnosti" iz člana 5. stav 1l Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019.

783 Vidi *ibid*., 196−197.
784 Vidi više I. Rumenov, *op. cit*., 34.
785 M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit*., 198.

5.3.12 Potrošački ugovori i ugovori o radu

Član 5. stav 2 Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. uređuje „filter nadležnosti" za sudske odluke donete u stvarima koje se odnose na potrošačke ugovore i ugovore o radu tako što predviđa da će sudske odluke koje su donete u korist potrošača ili zaposlenog biti podobne za priznanje i izvršenje ukoliko prođu bilo koji „filter nadležnosti" iz člana 5. stav 1. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019, a da će sudske odluke koje su donete protiv potrošača ili zaposlenog biti podobne za priznanje i izvršenje ukoliko je nadležnost suda „države porekla odluke" zasnovana na pristanku koje je tom sudu dato usmeno ili pismeno ili na uobičajenom boravištu potrošača ili zaposlenog.[786]

ZMPP ne sadrži posebne odredbe o direktnoj međunarodnoj nadležnosti srpskih sudova u stvarima koje se tiču potrošačkih ugovora ili ugovora o radu.

5.3.13 Ostali kriterijumi za direktnu međunarodnu nadležnost srpskih sudova u kontekstu Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019.

U skladu sa ZMPP srpski sudovi mogu da zasnuju međunarodnu nadležnost na osnovu kriterijuma koji uopšte ne odgovaraju „filterima nadležnosti" iz člana 5. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. Na primer u sporovima o imovinskopravnim zahtevima postoji nadležnost srpskog suda ako se imovina tuženog ili predmet koji se tužbom traži nalazi na teritoriji Republike Srbije (član 54. stav 1, ZMPP) ili ako je obaveza nastala za vreme boravka tuženog u Republici Srbiji (član 54. stav 2. ZMPP).[787] Sudske odluke donete u ovakvim slučajevima nisu podobne za priznanje ili izvršenje prema Konvenciji o sudskim odlukama *HCCH* 2019.

5.4 Isključiva nadležnost

U kontekstu polja primene HCCH 2019 Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. jedino relevantno pravilo o isključivoj direktnoj međunarodnoj nadležnosti jeste ono iz člana 56. ZMPP, koje predviđa isključivu nadležnost srpskih sudova u sporovima o pravu svojine i drugim stvarnim pravima na nepokretnosti, kao i u sporovima nastalim iz zakupa nepokretnosti ukoliko se nepokretnost nalazi na teritoriji Republike Srbije. Izraz „druga stvarna prava" obuhvata sva stvarna prava, osim svojine, koja je moguće steći na nepokretnostima prema pravu Republike Srbije.[788] Takođe, treba pomenuti da ZMPP ne razlikuje dugoročni i kratkoročni zakup nepokretnosti kada se zasniva međunarodna nadležnost srpskih sudova.

Član 6. HCCH 2019 Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. uređuje isključivu indirektnu nadležnost za slučajeve koji se tiču stvarnih prava na nepokretnoj imovini, navodeći da će sudske odluke donete u takvim slučajevima biti priznate i izvršene samo ukoliko se ta nepokretna imovina nalazi u „državi porekla odluke". Prema tome, Konvencija o sudskim odlukama *HCCH* 2019. obezbeđuje da sud države u kojoj se nalazi nepokretna imovina ima isključivu nadležnost da odlučuje u sporovima koji se tiču stvarnih prava na toj imovini.[789]

786 Vidi I. Rumenov, *op. cit.*, 35−37.

787 Vidi više: M. Dika, G. Knežević i S. Stojanović, *op. cit.*, 198−200; M. Stanivuković, P. Đundić, *Međunarodno privatno pravo, posebni deo*, Novi Sad 2008, 69−70.

788 Vidi više: M. Dika, G. Knežević i S. Stojanović, *op. cit.*, 202−203; M. Stanivuković, P. Đundić, *op. cit.*, 49−51.

789 Vidi i uporedi I. Rumenov, *op. cit.*, 30.

6. Postupak priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka i njegova usaglašenost sa Konvencijom o sudskim odlukama HCCH 2019.

6.1 Materijalno polje primene

6.1.1 U poređenju sa čl. 1. i 2. Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019, ispitati usaglašenost materijalnog polja primene za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka u Konvenciji i nacionalnim izvorima prava

Materijalno polje primene Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019 određeno je njenim čl. 1. i 2. U članu 1. stav 1. rečenica 1. Konvencije o sudskim odlukama HCCH 2019. daje se široka definicija materijalnog polja njene primene, navodeći da se ona primenjuje na priznanje i izvršenje sudskih odluka u „građanskim ili trgovačkim stvarima", pri čemu izraz „građanske ili trgovačke stvari" treba tumačiti jednoobrazno imajući u vidu njen međunarodni karakter.[790] Nakon tako širokog određenja, član 1. stav 1. rečenica 2. i član 2. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. konkretno navode pravna pitanja koja su eksplicitno isključena iz materijalnog polja njene primene. Naime, Konvencija o sudskim odlukama *HCCH* 2019. se ne primenjuje na poreske, carinske i upravne stvari, koje su javnopravne prirode, kao ni na sledeća pitanja koja su građanskopravne ili trgovačkopravne prirode: (a) status i pravna sposobnost fizičkih lica, (b) obaveze izdržavanja, (c) ostala porodična pitanja, uključujući režime bračne imovine i druga prava ili obaveze koji proističu iz braka ili iz odnosa koji su slični braku, (d) testamenti i nasleđivanje, (e) stečaj, osnivanje i prestanak finansijskih institucija i slična pitanja, (f) prevoz putnika i robe, (g) prekogranično zagađenje mora, zagađenje mora u oblastima izvan jurisdikcija država, zagađenje mora iz brodskih izvora, ograničenje odgovornosti za štete u pomorstvu i generalne štete, (h) odgovornost za nuklearnu štetu, (i) punovažnost, ništavost ili prestanak pravnih lica ili udruženja fizičkih ili pravnih lica, kao i punovažnost odluka njihovih organa, (j) punovažnost upisa u javne registre, (k) povreda časti i ugleda, (l) privatnost, (m) intelektualna svojina, (n) aktivnosti oružanih snaga, uključujući radnje njihovog osoblja u vršenju službene dužnosti, (o) delatnost sprovođenja i izvršenja zakona, uključujući radnje zaposlenih u vršenju službene dužnosti, (p) pitanja zaštite konkurencije, osim kada je sudska odluka zasnovana na ponašanju koje predstavlja sporazum protiv konkurencije ili usaglašenu praksu između stvarnih ili potencijalnih konkurenata radi fiksiranja cena, davanja nameštenih ponuda, uspostavljanja izlaznih ograničenja odnosno kvota ili podele tržišta kroz raspodelu potrošača, isporučilaca, teritorija ili linija trgovine, a kada se takvo ponašanje i njegove posledice dešavaju u „državi porekla odluke" i (q) restrukturisanje državnog (suverenog) duga putem unilateralnih državnih mera. Osim toga, arbitražne odluke i druge odluke donete u postupcima za alternativno rešavanje sporova takođe su eksplicitno isključene iz polja primene o sudskim odlukama *HCCH* 2019. (član 2. stav 3). Nasuprot tome, sudske odluke u građanskim i trgovačkim stvarima donete u postupcima u kojima je jedna od stranaka država, uključujući vladu, organe vlade ili bilo koje lice koje postupa u ime države, nisu isključene iz polja primene o sudskim odlukama *HCCH* 2019. Međutim, takve sudske odluke je moguće isključiti u skladu sa članom 19. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019, koji omogućava državi ugovornici da izjavi da na te odluke neće primenjivati Konvenciju o sudskim odlukama *HCCH* 2019.[791]

Prema ZMPP, strana sudska odluka može da se prizna i izvrši ukoliko je doneta u građanskoj ili trgovačkoj stvari (čl. 1. I 86). Izraz „građanske i trgovačke stvari" treba tumačiti i kvalifikovati

790 Član 20. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019.

791 Više o polju primene vidi: I. Rumenov, *op. cit.*, 14−16; M. Wilderspin, L. Vysoka, The 2019 Hague Judgments Convention through European lenses, https://www.nipr-online.eu/pdf/2020-138.pdf, 2020, 36−37.

u skladu sa pravom Republike Srbije.[792] Njime su obuhvaćena statusna pitanja fizičkih i pravnih lica, porodičnopravne stvari, nasleđivanje, stvarna prava, ugovorne i vanugovorne obaveze, kao i druga pitanja koja po svojoj prirodi predstavljaju predmet građanskog i trgovinskog prava[793] (što znači da je obuhvaćena većina pitanja koja su isključena članom 2. stav 1. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019). Strane sudske odluke koje se odnose na poreske, carinske ili upravne stvari ne mogu se priznati i izvršiti u Republici Srbiji.[794]

6.2 Vrste stranih sudskih odluka koje se priznaju i izvršavaju

U skladu sa članom 86. st. 1. i 2. ZMPP, odluka suda strane države doneta u građanskoj ili trgovačkoj stvari može da bude priznata i izvršena u Republici Srbiji, pri čemu se takvom stranom sudskom odlukom smatra i poravnanje zaključeno pred stranim sudom (sudsko poravnanje). Osim toga, član 86. stav 3. ZMPP predviđa da se stranom sudskom odlukom koja može da bude priznata i izvršena u Republici Srbiji smatra i odluka drugog stranog organa (npr. javnog beležnika) ako je ona u državi u kojoj je doneta izjednačena sa sudskom odlukom, odnosno sudskim poravnanjem.[795]

Svaka strana sudska odluka koja je pravnosnažna prema pravu države u kojoj je doneta podobna je *per se* za priznanje u Republici Srbiji. Ako se traži da se prizna strana pravnosnažna kondemnatorna sudska odluka, takva odluka mora biti i izvršna po pravu države u kojoj je doneta. Lice koje pokreće postupak priznanja mora imati pravni interes da zahteva da dotična strana sudska odluka bude priznata i oglašena izvršnom u Republici Srbiji.[796]

Strane sudske odluke o privremenim merama ne mogu da budu priznate i izvršene jer nisu pravnosnažne.[797]

6.3 Pokretanje postupka (kao glavno ili prethodno pitanje)

U Republici Srbiji priznanje strane sudske odluke može da bude glavno pitanje u postupku ili da se o njemu rešava kao o prethodnom pitanju u nekom drugom postupku (incidentno/preliminarno priznanje).[798]

O priznanju strane sudske odluke kao glavnom pitanju odlučuje u vanparničnom postupku viši sud ili privredni sud, zavisno od toga da li je strana sudska odluka doneta u građanskoj ili trgovačkoj (privrednoj) materiji.[799] Zahtev za priznanje mogu da podnesu stranke u postupku, kao i svako lice koje ima interes za priznanjem strane sudske odluke.[800] Odluka o priznanju strane sudske odluke donosi se u obliku rešenja i proizvodi *erga omnes* dejstvo.

Međutim, pre nego što se donese *erga omnes* rešenje o priznanju strane sudske odluke, svaki sud u Srbiji može o priznanju strane sudske odluke rešavati kao o prethodnom pitanju u nekom drugom postupku (bilo da je reč o parničnom, vanparničnom ili izvršnom postupku), ali samo sa dejstvom za taj postupak (član 101. stav 5. ZMPP). U praksi, priznanje strane odluke najčešće se rešava kao prethodno pitanje u izvršnom postupku[801] (vidi u daljem tekstu deo 7.1.1.).

792 M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit*., 439.
793 Vidi član 1. ZMPP.
794 M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit*., 439.
795 Vidi T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit*., 537−539; M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit*., 279−285; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit*., 437−438.
796 M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit*., 340; T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit*., 558.
797 T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit*., 539.
798 Vidi član 101. ZMPP; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit*., 440; T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit*., 557.
799 Čl. 23. i 25. ZUS.
800 M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit*., 340; T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit*., 558.
801 Vidi: T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit*., 559−560.

6.4 Dokumenti koje je potrebno dostaviti (formalni zahtevi) za priznanje strane sudske odluke

Osim pismenog zahteva za priznanje, kojim se pokreće postupak priznanja strane sudske odluke pred srpskim sudom, podnosilac zahteva mora da dostavi:[802]

a) originalnu stranu sudsku odluku ili njen overeni prepis (oboje moraju da budu na propisan način legalizovani);

a) overen prevod strane sudske odluke na srpski jezik;

a) potvrdu koju je izdao nadležni strani organ kojom se potvrđuje da je strana sudska odluka postala pravnosnažna (osim kada je takva potvrda već sadržana u samoj odluci), kao i overen prevod takve potvrde na srpski jezik;

a) za kondemnatorne strane sudske odluke potvrda koju izdaje nadležni strani organ kojom se potvrđuje da je strana sudska odluka postala i izvršna (osim kada je takva potvrda već sadržana u samoj odluci), kao i overen prevod takve potvrde na srpski jezik.

6.5 Uslovi za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka

Uslovi za priznanje strane sudske odluke su isti kao i uslovi za njeno izvršenje (tj. oglašavanje izvršnom), a propisani su u čl. 87−96 ZMPP. Pre svega, strana sudska odluka može da bude priznata i izvršena u Srbiji samo ako je postala pravnosnažna i izvršna prema pravu države u kojoj je doneta (čl. 87. i 96. ZMPP). Priznanje i izvršenje strane sudske odluke sud će odbiti:

a) ako je stranka protiv koje je ta odluka doneta bila sprečena da učestvuje u postupku pred stranim sudom (član 88. ZMPP) − Naime, srpski sud odbiće priznanje i izvršenje strane sudske odluke ako povodom prigovora lica protiv koga je ta odluka donesena utvrdi da to lice nije moglo učestvovati u postupku zbog nepravilnosti u postupku (član 88. stav 1. ZMPP). Naročito će se smatrati da takve nepravilnosti postoje ukoliko poziv, tužba ili rešenje kojim je započet postupak nije bilo lično dostavljeno licu protiv koga je odluka donesena ili ukoliko nije ni pokušano da mu se lično dostavi, osim ako se na bilo koji način upustilo u raspravljanje o glavnoj stvari u prvostepenom postupku (član 88. stav 2. ZMPP);[803]

b) ako u odnosnoj stvari postoji isključiva nadležnost srpskog suda ili drugog organa (član 89. ZMPP) − Potrebno je posebno naglasiti da jedino postojanje isključive direktne međunarodne nadležnosti srpskog suda u stvari u kojoj je donesena strana sudska odluka predstavlja smetnju za njeno priznanje i izvršenje. Ne postoje posebna pravila o indirektnoj međunarodnoj nadležnosti;

c) ako je srpski sud ili drugi nadležni organ već doneo pravnosnažnu odluku u istoj stvari i između istih stranaka i ako je druga strana sudska odluka koja je doneta u istoj stvari i između istih stranaka već priznata u Republici Srbiji (član 90. stav 1. ZMPP − *res iudicata*) − Treba napomenuti da ako je srpski sud već doneo pravnosnažnu odluku u istoj stvari i između istih stranaka, strana sudska odluka ne može da bude priznata i izvršena bez obzira da li je postupak pred stranim sudom pokrenut pre postupka pred srpskim sudom ili strana odluka donesena pre odluke srpskog suda.[804] Međutim, sud će zastati sa priznanjem strane sudske odluke ako je pred srpskim sudom u toku ranije pokrenuta parnica u istoj pravnoj stvari i među istim strankama, i to do pravnosnažnog okončanja te parnice (član 90. stav 2. ZMPP);

802 M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.,* 442−443.
803 Vidi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit*., 287−291; T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit*., 546−548; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit*., 454−456.
804 M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit*., 458.

d) ako je strana sudska odluka u suprotnosti sa javnim poretkom (član 91. ZMPP) – Ovaj osnov za odbijanje priznanja i izvršenja tumači se restriktivno (usko). Uzimaju se u obzir samo povrede koje pogađaju fundamentalne procesnopravne i materijalnopravne principe pravnog poretka Republike Srbije;[805]

e) ako ne postoji uzajamnost između Republike Srbije i „države porekla odluke" u pogledu uzajamnog priznanja i izvršenja sudskih odluka (član 92. stav 1. ZMPP) − Važno je naglasiti da se pretpostavlja da postoji uzajamnost u pogledu priznanja stranih sudskih odluka dok se suprotno ne dokaže. Ako se sumnja u postojanje uzajamnosti, Ministarstvo pravde daje objašnjenje (član 92. stav 3. ZMPP). Međutim, nepostojanje uzajamnosti nije smetnja da se prizna strana sudska odluka doneta u bračnom sporu i u sporu utvrđivanja i osporavanja očinstva ili materinstva, kao i kada državljanin Republike Srbije traži da se prizna ili izvrši strana sudska odluka (član 92. stav 2. ZMPP).

Sud po službenoj dužnosti ispituje smetnje (uslove) navedene u tačkama b), c) i d), dok smetnje navedene u tačkama a) i e) razmatra samo po prigovoru stranaka.

Ako se uporede smetnje za priznanje i izvršenje iz ZMPP sa onima iz člana 7. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019, može se reći da među njima postoje kako sličnosti, tako i razlike. Kada je reč o sličnostima, oba akta predviđaju povredu prava na odbranu tuženog, povredu javnog poretka i *res iudicata* kao smetnje za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka. Međutim, te smetnje nisu na isti način uređene. Prvo, smetnja koja se odnosi na povredu prava na odbranu strože je uređena u članu 7. stav 1(a) Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019, koji zahteva da dokument kojim se pokreće postupak u „državi porekla odluke" (uključujući navode o suštinskim elementima tužbe) nije dostavljen tuženom na način koji mu daje dovoljno vremena i koji mu omogućava da organizuje svoju odbranu ili da je dostavljen tuženom u „državi priznanja" na način koji nije u saglasnosti sa temeljnim načelima te države u pogledu dostavljanja akata. Drugo, povreda javnog poretka kao smetnja za priznanje uređena u članu 7. stav 1(c) Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019, gde se detaljno navodi da priznanje i izvršenje treba da bude očigledno u suprotnosti sa javnim poretkom „države priznanja" uzimajući u obzir njene fundamentalne principe procesne pravičnosti i situacije koje uključuju povredu bezbednosti i suvereniteta, preciznija je nego u članu 91. ZMPP, koji prosto navodi da strana sudska odluka treba da bude u suprotnosti sa javnim poretkom. Treće, kada je reč o uređenju *res iudicata* kao smetnje za priznanje i izvršenje, postoje razlike u pogledu strane sudske odluke koju je ranije doneo sud druge strane države. Dok član 90. stav 1. ZMPP propisuje da je neophodno da druga strana sudska odluka doneta u istom sporu i između istih stranaka mora da bude priznata u Republici Srbiji da bi predstavljala *res iudicata* smetnju za priznanje i izvršenje, član 7. stav 1(f) Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. zahteva da ranija sudska odluka koju je doneo sud neke druge države u istom sporu i između istih stranaka ispunjava uslove za priznanje u državi u kojoj se priznanje traži. To znači da nije neophodno da ta odluka bude prethodno priznata u zasebnom postupku da bi postala smetnja *res iudicata*. Konačno, treba pomenuti da član 7. stav 2. Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. omogućava da se priznanje i izvršenje odloži ili odbije ako ranije započeti postupak u istoj stvari i između istih stranaka i dalje traje pred sudom „države priznanja" s kojom je slučaj blisko povezan. Ta odredba u određenoj meri korespondira sa članom 90. stav 2. ZMPP, koji obavezuje srpski sud da zastane sa priznanjem strane sudske odluke ukoliko je pred srpskim sudom u toku ranije pokrenuta parnica u istoj stvari i među istim strankama i pritom se ne zahteva da taj spor ima blisku vezu sa Republikom Srbijom kao „državom priznanja".

Osim gore navedenih smetnji za priznanje i izvršenje, Konvencija o sudskim odlukama *HCCH* 2019. predviđa još dve smetnje (dva razloga) koje se ne mogu naći u ZMPP. Prvo, u skladu sa članom 7. stav 1(b) Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. priznanje i izvršenje sudske

805 Vidi: M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit*., 300−304; T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit*., 553−555; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit*., 456−458.

odluke se može odbiti ukoliko se do nje došlo prevarom. Iako ta smetnja nije uređena u ZMPP, ona se može supsumirati pod smetnju koja se odnosi na povredu javnog poretka iz člana 91. ZMPP. Drugo, član 7. stav 1(d) Konvencije o sudskim odlukama *HCCH* 2019. navodi da se priznanje i izvršenje strane sudske odluke može odbiti ukoliko je postupak pred sudom države u kojoj je ona doneta bio u suprotnosti sa sporazumom ili izborom naznačenim u instrumentu trasta, prema kojem je o sporu trebalo da odlučuje sud države koja nije „država porekla odluke". Takav razlog za odbijanje priznanja i izvršenja ne postoji u ZMPP i ne može se podvesti ni pod jednu smetnju koja je njime propisana.

6.6 Postupak priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka

Kao što je već pomenuto, viši sudovi su nadležni za priznanje stranih sudskih odluka donetih u građanskim stvarima, a privredni sudovi su nadležni za priznanje stranih sudskih odluka donetih u privrednim (trgovačkim) stvarima. Mesno nadležan viši sud, odnosno mesno nadležan privredni sud će biti onaj na čijem području treba sprovesti postupak priznanja (član 101. stav 1. ZMPP). To pravilo treba tumačiti na sledeći način: da bi se utvrdila mesna nadležnost, dovoljno je da se podnosilac zahteva obrati sa tvrdnjom da može koristiti stranu sudsku odluku na području tog suda.[806]

U postupku priznanja sud ispituje da li su ispunjeni uslovi, odnosno da li postoje smetnje za priznanje i može, po potrebi, zahtevati objašnjenje kako od stranog suda koji je doneo odluku, tako i od stranaka (član 101. stav 2. ZMPP). Usmeno ročište će biti održano samo ukoliko sud smatra da je to potrebno radi razjašnjenja činjenica (član 11. ZVP). Postupak priznanja se okončava donošenjem rešenja o priznanju strane sudske odluke, koje proizvodi dejstvo *erga omnes*. Stranke mogu izjaviti žalbu protiv tog rešenja apelacionom sudu ili Privrednom apelacionom sudu u roku od 15 dana od dana kada je ono dostavljeno (član 101. stav 3. ZMPP).

Kada rešenje o priznanju strane kondemnatorne sudske odluke postane pravnosnažno, tako priznata odluka se izvršava u skladu sa odredbama ZIO kao i bilo koja druga domaća kondemnatorna sudska odluka.[807]

7. Izvršenje stranih sudskih odluka

7.1 Vrste izvršnog postupka

U Republici Srbiji postoji jedna vrsta izvršnog postupka, koja se može označiti kao opšti izvršni postupak. Taj postupak se sastoji iz dve faze.[808]

7.1.1. Prva faza

Prvu fazu izvršnog postupka sprovodi sud. Ta faza počinje kada izvršni poverilac podnese predlog za izvršenje sa svim potrebnim dokumentima, naročito izvršnu sudsku odluku ili neku drugu izvršnu ispravu (npr. izvršnu arbitražnu odluku)[809] ili verodostojnu ispravu (npr. faktura/račun koji poverilac izdao dužniku),[810] osnovnom ili privrednom sudu[811] na čijem području izvršni dužnik ima prebivalište ili boravište, odnosno sedište.[812] U roku od osam dana od dana prijema predloga izvršnog poverioca, sud ispituje uslove za izvršenje i donosi rešenje o izvršenju ukoliko

806 T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *op. cit*., 558.
807 Član 46. stav 1. ZIO.
808 B. Poznić, V. Rakić-Vodinelić, *Građansko procesno pravo*, Beograd 2015, 574.
809 Sve vrste izvršnih isprava su navedene u članu 41. ZIO.
810 Koje isprave se smatraju verodostojnim ispravama uređeno je u članu 52. ZIO.
811 Član 6. stav 1. ZIO.
812 Član 7. ZIO.

su uslovi ispunjeni, odnosno rešenje kojim odbacuje ili odbija predlog za izvršenje ukoliko ti uslovi nisu ispunjeni.[813] Stranke mogu istom prvostepenom sudu (tj. osnovnom ili privrednom sudu) da podnesu žalbu (izuzetno prigovor) protiv rešenja u roku od osam dana,[814] pri čemu žalba, po pravilu, ne odlaže izvršenje.[815] Prvostepeni sud odbacuje neblagovremenu ili nepotpunu žalbu.[816] Kada je potpuna žalba podneta na vreme, prvostepeni sud dostavlja žalbu sa svom potrebnom dokumentacijom i spisima predmeta drugostepenom sudu, tj., višem sudu ili Privrednom apelacionom sudu,[817] koji odlučuje o žalbi.[818]

Što se tiče prve faze izvršnog postupka, član 46. ZIO sadrži posebne odredbe o izvršenju stranih kondemnatnornih sudskih odluka (tzv. stranih izvršnih isprava), na osnovu kojih se o priznanju takvih odluka može odlučivati kao o prethodnom pitanju u izvršnom postupku.[819] U tom slučaju sud ispituje, osim uslova propisanih u ZIO, da li su ispunjeni uslovi za priznanje strane sudske odluke iz čl. 86−96 ZMPP[820] i donosi rešenje o izvršenju na osnovu strane izvršne isprave ili rešenje kojim se odbija njeno izvršenje. U žalbi protiv tog rešenja stranke mogu kao razlog za žalbu navesti da postoje ili ne postoje uslovi za priznanje.[821]

Na kraju, treba spomenuti da prvu fazu izvršnog postupka može izuzetno da sprovede javni izvršitelj, ali samo ukoliko se odlučuje o predlogu za izvršenje na osnovu izvršne ili verodostojne isprave radi namirenja novčanog potraživanja nastalog iz komunalnih usluga i srodnih delatnosti.[822]

7.1.2. Druga faza

Čim donese rešenje o izvršenju, sud dostavlja rešenje sa kopijom isprava potrebnih za sprovođenje izvršenja javnom izvršitelju[823] (naznačenom u poverioočevom predlogu za izvršenje), što predstavlja početak druge faze postupka izvršenja. U toj fazi javni izvršitelj sprovodi konkretne radnje izvršenja korišćenjem različitih sredstava izvršenja koje je predložio izvršni poverilac u svom predlogu za izvršenje. Ta sredstva izvršenja su podeljena u dve kategorije: sredstva izvršenja radi namirenja novčanog potraživanja (npr. prodaja pokretnih i nepokretnih stvari izvršnog dužnika, prenos novca sa bankovnog računa izvršnog dužnika itd.) i sredstva izvršenja radi ostvarivanja nenovčanih potraživanja (npr. predaja pokretnih i nepokretnih stvari izvršnog dužnika).[824] Međutim, treba pomenuti da je sud isključivo nadležan da sprovede drugu fazu postupka izvršenja u pojedinim posebnim slučjevima: kada je reč o činjenju koje može preduzeti samo izvršni dužnik ili kada izvršni dužnik mora da se uzdrži od činjenja, kao i u slučajevima u kojima se zaposleni vraća na rad i izvršenja izvršnih isprava u vezi s porodičnim odnosima (osim naplate zakonskog izdržavanja).[825]

7.2 Izvršni postupak u situacijama kada su javni izvršitelji u direktnom kontaktu sa stranim sudskim odlukama

Kao što je već navedeno u ovoj studiji, sud je isključivo nadležan da odlučuje o priznanju strane kondemnatorne sudske odluke i on, po pravilu, sprovodi prvu fazu izvršnog postupka u pogledu prethodno priznatih stranih kondemnatornih sudskih odluka. To znači da javni izvršitelj može doći u kontakt s takvom odlukom jedino u drugoj fazi izvršnog postupka, kada je strana kondemnatorna

813 Član 64. ZIO.
814 Član 25. stav 1. ZIO.
815 Član 25. stav 2. ZIO.
816 Član 76. stav 2. ZIO.
817 Član 6. stav 2. ZIO.
818 Član 6. stav 2. i član 77. itd. ZIO.
819 Član 46. stav 2. ZIO.
820 Član 46. stav 3. ZIO.
821 Člam 46. stav 4. ZIO.
822 Član 3. stav 3. ZIO.
823 Član 70. ZIO.
824 Član 54. ZIO.
825 Član 4. stav 1, čl. 363, 364 i 366. ZIO.

odluka već priznata i kada je sud već doneo rešenje o njenom izvršenju. U takvim situacijama je dužnost javnog izvršitelja da sprovede konkretne radnje izvršenja primenom predloženih sredstava izvršenja.

Međutim, pošto je javni izvršitelj nadležan za sprovođenje prve faze izvršnog postupka koji za predment ima izvršne kondemnatorne sudske odluke koje se odnose na namirenje novčanog potraživanja nastalog iz komunalnih usluga i srodnih delatnosti, može nastati problem ako je takvu odluku doneo sud strane države (što se retko dešava) čije izvršenje zahteva izvršni poverilac pre nego što ju je priznao srpski sud. S obzirom na odredbe ZIO, jedan od mogućih zaključaka bi mogao biti da javni izvršitelj može da odlučuje o priznanju takve strane kondemnatorne sudske odluke kao o prethodnom pitanju. Međutim, takav zaključak je pogrešan jer član 86. ZMPP izričito propisuje da samo sud može da odlučuje o priznanju stranih sudskih odluka. Osim toga, član 46. stav 3. ZIO predviđa da sud koji je nadležan da donese rešenje o izvršenju odlučuje o priznanju strane sudske kondemnatorne odluke (tj. strane izvršne isprave) kao o prethodnom pitanju i ta odredba se mora restriktivno tumačiti. Imajući to u vidu, vidu javni izvršitelj ne može u prvoj fazi izvršnog postupka odlučivati o priznanju strane sudske kondemnatorne odluke kao o prethodnom pitanju, što znači da u tom slučaju treba da obustavi izvršni postupak i uputi izvršnog poverioca da pokrene postupak priznanja strane sudske odluke pred nadležnim sudom.

8. Literatura

- Brandt, The Hague Judgments Convention in the United States: A “Game Changer” or a New Path to the Old Game?, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3747078, 2020.
- Dika, Knežević, Stojanović, Komentar Zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu, Beograd 1991
- Đorđević, Primena međunarodnog privatnog prava u javnobeležničkoj praksi, http://www.beleznik.org/images/pdf/obavestenje/uputstvo_za_primenu_mpp_u_jb_praksi.pdf
- Enforcement and Security Interest Act – abbr. ESIA, Official Gazette of RS, No. 106/2015, 106/2016, 113/2017 and 54/2019.
- https://www.mpravde.gov.rs/sekcija/5/medjunarodna-saradnja.php
- https://www.paragraf.rs
- https://www.stat.gov.rs/oblasti/spoljna-trgovina/
- Jakšić, Međunarodno privatno pravo, opšta teorija, Beograd 2017
- Litigious Procedure Act – abbr. LPA, Official Gazette of RS, No. 72/2011, 49/2013 – decision of Constitution Court, 74/2013 – decision of Constitution Court, 55/2014, 87/2018 and 18/2020.
- Non-litigious Procedure Act – abbr. NLPA, Official Gazette of SRS, No. 25/82 and 48/88 and Official Gazette of RS, No. 46/95 - oth. law, 18/2005 - oth. law, 85/2012, 45/2013 - oth. law, 55/2014, 6/2015 and 106/2015 - oth. Law.
- Poznić, Rakić-Vodinelić, Građansko procesno pravo, Beograd 2015.
- Rumenov, The indirect jurisdiction of the 2019 Hague Convention on recognition and enforcement of foreign judgments in civil or commercial matters – is the “heart” of the Convention in the right place?, SEE Law Journal, issue 1, No. 8, 2021,
- Stanivuković, Đundić, Međunarodno privatno pravo, posebni deo, Novi Sad 2008.

- Stanivuković, Živković, Međunarodno privatno pravo, Beograd 2008.
- Stanivuković, Živković, Serbia, in: Verschraegen, B. (ed.), International Encyclopedia of Laws, vol. 2, Private International Law, supp. 21, Kluwer Law International 2009
- The Law on Resolution of Conflict of Laws with Regulations of Other Countries (Serbian Private International Law Act, abbr. Serbian PILA), Official Gazette of SFRY, No 43/82 and 72/82 – Amendment Official Gazette of FRY, No 46/96 and Official Gazzete of RS, No 46/2006 – oth. law.
- Varadi, 'Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Entscheidungen in Jugoslawien', RabelsZ 51 (1987)
- Varadi, Bordaš, Knežević, Pavić, Međunarodno privatno pravo, Beograd 2012
- Wilderspin, Vysoka, The 2019 Hague Judgments Convention through European lenses, https://www.nipr-online.eu/pdf/2020-138.pdf, 2020.